C. POPESCU – CADEM

TITU MAIORESCU
în fața instanței documentelor

Editura Biblioteca Bucureștilor

www.dacoromanica.ro

C. POPESCU-CADEM

TITU MAIORESCU
ÎN FAȚA INSTANȚEI DOCUMENTELOR

www.dacoromanica.ro

Coperta şi tehnoredactare computerizată: Marian TĂNASE

Lector şi corectură: Ion HOREA

Culegere text: Irina BĂLAN

Corectură computerizată: Florica GEORGESCU
Iulia MACARIE

ISBN: 973-8369-16-9

Tipar: Tipografia SEMNE '94

www.dacoromanica.ro

C. POPESCU-CADEM

TITU MAIORESCU
în fața instanței documentelor

Ediția a II-a, revăzută şi adăugită

Editura Biblioteca Bucureştilor
2004

www.dacoromanica.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
POPESCU-CADEM, CONSTANTIN
Titu Maiorescu în faţa instanţei documentelor /
C. Popescu-Cadem. - Ed. a 2-a. - Bucureşti : Biblioteca Bucureştilor, 2004
Bibliogr.
ISBN 973-8369-16-9

821.135.1.09 Maiorescu, T.
929 Maiorescu, T.

www.dacoromanica.ro

TITU MAIORESCU
ÎNTRE BIOGRAFIE ŞI AUTOBIOGRAFIE

FAMILIA

Între scrierile memorialistice şi autobiografice (*Jurnal şi Epistolar*) ale lui T. Maiorescu şi între cele ale dezvăluirilor documentare, arhivistice, există consonanţe şi discordanţe, congruenţe şi disjuncţii, care uneori se întretaie şi se despart, dar de cele mai multe ori ele se împletesc şi se completează, se confundă şi se întregesc.

Acest exerciţiu de memorialistică şi de istorie literară are la origine un nucleu mai vechi, constituit din trei articole apărute în revista "Manuscriptum", şi anume:

1. Titu Maiorescu, precizări în marginea biografiei, în Nr. 1/1977, pp. 158 – 167;

2. Titu Maiorescu, acuzat şi acuzator într-un proces universitar, în Nr. 3/1980, pp. 146 – 152;

3. Dosar Titu Maiorescu, rector al Universităţii din Bucureşti, în Nr. 3/1981, pp. 123 – 130[1].

---

[1] În cercetarea şi expunerea noastră de atunci, din 1977, am avut în vedere trei articole importante, de la care am şi pornit, publicate în 1974, în revista "Manuscriptum" Nr. 2, de către Rodica Iovan ("T. Maiorescu – În jurul unui divorţ"), Petre Popescu-Gogan ("T. Maiorescu – Notiţă biografică") şi Marin Bucur ("T. Maiorescu – doctor în drept la Berlin") pp. 104 – 127, grupate sub specia "Dosarul unei existenţe".

În monografia sa amplă, consacrată lui T. Maiorescu şi publicată în două ediţii (prima în 1986 – 1987 şi a doua în 1997), Z. Ornea nu ne face onoarea nici nouă, nici multor altora, precum şi celor citaţi mai sus, cu excepţia lui M. Bucur, de a ne cita, considerând, se vede, că nu meritâm să fim situaţi printre "cei mai notabili". Într-o micro-recenzie la această carte, a lui Z. Ornea, publicată în revista "Jurnal literar", august 1998 (1 – 2), intitulată "Truc editorial?", p. 16, arătam că autorul prestigioasei monografii, în "Preliminarii" a urmărit să acrediteze ideea că în cea mai mare parte a lucrat "cu material inedit (sic!), cules cu trudă acolo unde stătea depozitat, aşteptând să fie exploatat şi utilizat".

Remarcam în această recenzie a noastră că simpla enumerare de fonduri arhivistice, existente la Biblioteca Naţională, la cea a Academiei şi la Muzeul Literaturii Române. fonduri îndeobşte cunoscute, nu este defel revelatorie, iar ignorarea cu bună ştiinţă prin necitare a lucrărilor atâtor cercetători de materiale documentare face ca mărturisirea "am lucrat, nu de puţine ori, cu material inedit" să rămână doar o anecdotă sursologică. Este de asemenea, ziceam, un fapt regretabil în primul rând pentru chiar Z. Ornea, căci, trecând sub tăcere contribuţiile predecesorilor săi, pentru că nu au nume "notabile", d-sa nu-şi poate pune în valoare strădaniile personale, decelându-le de ale celorlalţi prin indicarea clară a ceea ce este "cu adevărat inedit" la sine. Oricum ar fi, cartea lui Z Ornea este de-a dreptul remarcabilă, ca tot ce a scris d-sa.

www.dacoromanica.ro

Opul prezent însă, păstrând esența datelor demonstrative, captate în cursul investigațiilor, începând de atunci, de acum aproape un sfert de veac, s-a dezvoltat și s-a configurat într-un alt demers, într-o altă direcție și deschidere a valorificării virtuților documentare, apte de altfel de valențiale nuanțări.

În rândurile curente, urmărim să elucidăm, pe baza unor acte juridice și administrative, păstrate în arhivele municipiilor București și Craiova, precum și ale celei din județul Ilfov, unele momente mai puțin sau deloc cunoscute din biografia criticului și totodată, confruntându-l pe T. Maiorescu din mărturiile *Jurnalului și Epistolarului* său cu documentul nud, să amendăm inexactitățile de informație și de datare eronată, care s-au perpetuat în istoria literară, devenite dăunătoare clișee (atât la T. Maiorescu, cât și la mai toți scriitorii).

Trebuie, de asemenea, să facem precizarea că unele dintre aceste date au fost cunoscute de G. Călinescu, puse sub ochi de colaboratorii săi subalterni, între care s-a remarcat Elena Piru, dar culese din acte secundare (din extrase sau din còpii), nu lipsite de greșeli, și pe care neobositul iscoditor de arhive le-a publicat în revista [2] condusă de el, în timpul directoratului său la Institutul care-i poartă numele.

În documentul original, aflat în Arhiva Națională a municipiului Craiova[3], este consemnată într-adevăr[4], ca dată a nașterii lui Titu Maiorescu, 15 februarie 1840. În jurnalul său (în *Însemnări zilnice*) T. Maiorescu începe din 1857 (al doilea an al rememorărilor biografice) să treacă și stilul nou, gregorian, 27 februarie, alături de cel vechi, iulian, care acum, în secolul al XIX-lea, rămăsese în urmă cu douăsprezece zile față de primul. An de an, începând din 1856, își remarca ziua nașterii, oprindu-se asupra ei, fie cu voită detașare, fie cu jenă nostalgică, fie cu îngrijorată uimire în fața inexorabilei treceri a vremii. Ar fi, opinăm, interesantă excerptarea din contextul jurnalier a însemnărilor anuale legate de geneza sa, nu atât pentru a releva doar un *curriculum vitae*

---

[2] "Studii și cercetări de istorie literară și folclor", Nr. 3, 1960, pp. 534 – 538, Material documentar.

[3] Pe care l-am reprodus în fotocopie în revista "Manuscriptum", Nr. 1, 1977, p. 156.

[4] Zicem "într-adevăr", deoarece numai înscrisul original, cel oficial, stabilește datarea și-i conferă valabilitatea delimitării în timp. La T. Maiorescu congruența actului mitric cu notațiile sale memorialistice, repetate la aniversarea sa, este totală, în raport, dacă ne gândim, cu aceea a multor altora, și avem mai întâi în vedere pe Eminescu, pe Creangă și pe Caragiale ale căror date de naștere sunt una în condicile de născuți și alta în mărturiile proprii sau ale familiei lor.

www.dacoromanica.ro

maiorescian, cât mai ales pentru a reliefa o *forma mentis* şi un *cursus honorum* pilduitoare.

Copilul a apărut pe lume în casa gimnaziului unde tatăl său, Ioan Maiorescu, era director, în "mahalaua bisericii Dudu", din capitala Olteniei. În această eclesie, Madona Dudu, a fost şi botezat la numai trei zile de la naştere, la 18 februarie 1840, naş fiindu-i Titu Bengescu, din aceeaşi parohie cu părinţii noului născut[5].

Tatăl, înscris în mitrică cu titlul său de "profesoru", preda latina, româna şi istoria, iar pe lângă acestea şi limba italiană, Ioan Maiorescu fiind considerat printre primii profesori de italiană la noi, iar la Craiova primul care instituie asemenea cursuri.

Pruncul de "sex bărbătesc" este, după numărul curent din fila mitricei de botez pe anul 1840, al treilea ivit sub soare în acest arondisment.

În cronica de familie el este al doilea, după sora sa Emilia, care i-o luase înainte cu un an şi câteva luni. Emilia Maiorescu s-a născut, cu exactitate (până acum nu ştim să i se fi publicat ziua şi luna), după mitrica aceleiaşi biserici craiovene "Madona Dudu", la 6 august 1838[6] şi a fost botezată la 14 august în acelaşi an, naş fiindu-i, interesant, Petrache Poenaru (1799 – 1875), fostul discipol al lui Gh. Lazăr şi inventatorul, cu brevet francez, la Paris, al tocului rezervor, care era în acel timp directorul Eforiei Şcoalelor şi în relaţii de bună amiciţie cu I. Maiorescu, tatăl copilei. Numele de botez al băiatului (prenumele oficial) este unul singur: Titu, după cel al naşului său, un intim al familiei. Al doilea prenume, Liviu, este un adaos ulterior, livresc, ales de tatăl său[7] care în demnitatea lui de istoric şi de român, înflăcărat admirator al lumii latine, a ţinut la această îngemănare nominală, ce amintea pe ilustrul istoriograf roman Titus Livius. Cât timp a trăit Ioan

---

[5] În extrasul publicat de G. Călinescu în al său "Material documentar", citat mai sus, numele naşului şi al mahalalei. unde locuia acesta, sunt însemnate greşit. În cimitirul bisericii Madona Dudu, fusese înmormântat cu câţiva ani mai înainte, în 1831, poetul Vasile Cârlova, în vârstă de numai douăzeci şi doi de ani.

[6] Date obţinute cu concursul generos al domnişoarelor arhiviste Angelica Sfetcu, de la Arhivele Naţionale Bucureşti şi Mihaela Dihoru (devenită D-na Dudu), de la Arhivele Naţionale din Craiova.

[7] Constantin Bacalbaşa în scrierea sa *Bucureştii de altădată*, ed. Univers, vol. IV, 1937, p. 201, explică anecdotic supranumele: "Multă lume a crezut cum că pe Titu Maiorescu îl chema Titu Liviu. În articolele foarte serioase numele său se scria astfel. În realitate el se numea numai Titu pur şi simplu. Adaosul «Liviu» i-a fost decernat în zeflemea de către un adversar care a voit să-l ridiculizeze. Apoi porecla a rămas şi a fost luată în serios". Orice comentariu este inutil.

www.dacoromanica.ro

Maiorescu, Titu a semnat cu ambele prenume, ca după decesul tatălui său să-l înlăture definitiv pe Liviu din onomastica sa[8].

Se pare că lui Titu, foarte bun cunoscător al limbilor latină şi greacă (veche), prenomenul Liviu (Livius) nu i-a prea fost pe plac, semnificatul acestui cuvânt latin fiind acela de "verde", "galben", "vânăt", de "plumburiu", chiar "negricios, la faţă", ca şi derivatul lividus (livid, vânăt, negru, pierit la înfăţişare, chiar bolnav, la unii autori), cu toate că era numele unei vestite ginţi latine şi al câtorva personalităţi de seamă ale vieţii romane. Totuşi, în mod bizar, pe cei doi copii ai săi, pe fată şi pe băiat, criticul îi botează Livia şi Liviu.

În schimb, onomasticonul Titu, pe care-l grafia uneori latinizat în Titus, şi cu care, vrând-nevrând[9], a trebuit să rămână, fiind cel oficial, i-a displăcut mai puţin, de vreme ce îl sărbătorea în fiecare an, la 2 aprilie, după calendarul creştin ortodox, în care, la această dată, este sinaxarizat "Cuviosul Tit", împreună cu alţi doi sfinţi martiri. În *Jurnalul* său găsim menţionată de trei ori sărbătoarea onomasticii:

1. "2/14 aprilie 1857 Azi fu ziua numelui meu; se înţelege că de nimeni observată";
2. în anul 1859 (la 19 ani), când notează: "La ziua numelui meu primii ca dar de la cei 3 Sturza «Opere complete» ale lui Fichte". Într-o scrisoare din 3 mai '59, remarca evenimentul cu unele adausuri: "Cu ocazia onomasticii mele (15 aprilie) – sic, în fond corect 2/14 IV – cei trei Sturza mi-au dăruit operele

---

[8] Soveja (S. Mehedinţi), *Titu Maiorescu*, 1925, p. 9, afirma că: "Din pietate, adaosul a fost apoi păstrat până la moartea bătrânului Ioan Maiorescu (24 august 1864)". La Zigu Ornea, *ibid.*, vol. I, p. 22, ed. I, acest citat e deformat, în loc de "din pietate", este "din păcate". Eroare continuată şi în ediţia a II-a, "revăzută şi corectată", 1997, p. 21; locuţiunea "din păcate" alterează atât textul citat, cât şi ideea lui, frizând absurdul. "Din pietate" arată tocmai că T. Maiorescu a respectat cu pioşenie adaosul onomastic al tatălui cât timp acesta a trăit.

[9] Z. Ornea (în vol. I, p. 22, ed. I, 1986, şi în vol. I, p. 21, ed. a II-a, 1997) opinează că lui Titu nici acest prim onomasticon "nu i-a prea plăcut", deoarece a semnat, de când a început să publice doar cu iniţiala T., "T. Maiorescu", ceea ce nu e întru totul adevărat, pentru că el a ţinut să-l dea, la botez, şi fiului său nelegitim cu Mite, adăugat la cel de Georg: "Joi, 25 novembrie/7 decemvrie 1876 [...] botezul micului Georg Titus Kremnitz". Credem că lui i-ar fi plăcut mai degrabă numele "Aureliu" (poate din admiraţie pentru filosoful Marcus Aurelius), pe care-l propune ca pseudonim literar lui Iacob Mureşanu (când urmăreşte să debuteze la Gazeta de Transilvania), într-o epistolă din dec. 1856, prin care-i trimite o traducere din scriitorul german Jean Paul: "M-aş ruga încă a-mi răspunde [...] sub semnul Aureliu, la Viena". Şi semnează chiar "Aureliu", aşa cum s-a iscălit şi într-o scrisoare către colegul său baronul von Kutschera, din 19 – 20 aprilie 1857, "Aurelius".

www.dacoromanica.ro

complete ale lui Fichte, în 8 volume, domnul Câmpeanu operele lui Lessing". (Epist. II, p. 45) şi

3. în 1883, când notează: "Aprilie 1883, sâmbătă 2/14. Ziua numelui meu; de la Annette[10], o frumoasă pelerină brodată, ea la masă, altminteri nimeni. Dimineaţa ploaie. Clara amabilă".

Alteori abia remarcă această zi, din fugă şi subiacent ca în 1884, când la 2 aprilie grafiază aluziv: "Astăzi Cameră de la1 la 8 1/2. Votare asupra revizuirii legii electorale [...]. Toţi, cel puţin, foarte politicoşi cu mine". Se poate lesne înţelege prin politeţea tuturor, inclusiv a adversarilor, că atenţia cu care a fost întâmpinat şi felicitările au fost de ziua onomasticii.

Prenumele Titu[11], chiar dacă nu-l încânta, trebuie să-l fi satisfăcut măcar semantic, atât din partea vocabularului latin, unde acest lexem, "titus", înseamnă "porumbel cu guler" (o specie aparte de porumbei), cât şi din partea lexicului elin în care "titóç" un participiu de la verbul tíω, (a preţui, a evalua, a stima, a revanşa) înseamnă "cel care merită să fie răzbunat, care merită să fie revanşat, preţuit", şi care, adjectival, are sensul de "stimabil", "onorabil"; ba mai mult, putea fi luat în considerare de către Titu, bun cunoscător al elinei, după cum rezultă din scrierile sale, substantivul "títω", ce înseamnă "lumina aurorei, lumina zilei; zi". Nu este exclus ca Titu Maiorescu să fi căutat asemenea relaţii filologice congruente numelui său. De aici, de la títóç (titus, în latină) s-a ajuns la hipocoristicul Tit[12], cu care şi el a fost congratulat. Anna Rosetti, a doua lui soţie, îl alinta cu anagrama Tutti[13]. Câteodată,

---

[10] Annette nu este altcineva decât Anna Rosetti, viitoarea soţie, după divorţul de Clara Kremnitz din 1887.

[11] Tatăl său îl apela cu vocativul latin "Tite", cf. Scrisoarea către Emilia, din 1 ianuarie 1858: "Hei, că o fi vremea de mâncare, Tite?"; "Hei, vere Tite, am nişte mere coapte acasă, hai să le mâncăm"., "Mă duc, tată. Du-te, Tite". *Jurnal şi Epistolar*, vol. I (1975), pp. 220 – 221.

[12] În calendarul creştin (şi catolic şi ortodox) numele Titos (Titus) e întâlnit cu abrevierea "Tit". La catolici e sărbătorit pe 4 ianuarie şi este vorba de ucenicul convertit şi confrer întru apostolat al Sfântului Paulus (Pavel), pomenit de acesta deseori în epistolele sale. Grecul Titos a ajuns episcop al insulei Creta spre sfârşitul sec. I. În Noul Testament se află o epistolă a Sf. Pavel anume adresată lui. S-a stins, după patrologii greci moderni, în etate de 94 de ani. Sarasinii, la 823, când devastează oraşul Cortyna şi catedrala unde era înmormântat, îi risipesc osemintele, nemaigăsindu-se decât craniul.

În calendarul ortodox, Sfântul Tit (şi el, se pare, grec la origine) e celebrat la 2 aprilie şi este vorba despre un cucernic monah, trăitor în sec. al IX-lea, considerat "Făcător de minuni". Pe acesta şi l-a luat Maiorescu ca patronim.

[13] Vezi *Jurnal* – 15/27 februarie 1889, "Tutti – Festival".

www.dacoromanica.ro

chiar el, în corespondenţa telegrafică cu Anna, semnează, ca să-i facă plăcere, "Tutti".

Apoi numele Titu trebuia să-i convină, fiindcă, pe lângă alte multe celebrităţi latine, a fost purtat şi de doi străluciţi împăraţi romani, de către Titus Flavius Vespasianus şi de Titus Flavius Domitianus. El l-a utilizat aproape concomitent, când în varianta latină, când în cea românească din actul său de botez. Cât timp a trăit tatăl său, se folosea de dualul onomastic (Titu Liviu), aceasta şi pentru a se diferenţia de părintele său, fiind uneori, spre indignarea lui, confundat cu Ioan Maiorescu. Aşa este cazul într-o scrisoare, din 21 VII/2 VIII 1864 – Iaşi, către "Părintele Metesiu" în care el precizează cu mâhnire adresantului: "Îmi pare rău că mă confundaţi pe mine cu tatăl meu [...] Titu Liviu Maiorescu, rectorul Univeristăţii din Iaşi, sunt eu, fiul lui Ioan Maiorescu din Transilvania, care este în Bucureşti, profesor la Universitate, însă acum e la băi la Geichenberg"[14]. Cu intermitenţă pe Titu l-a scris Titus şi în epistolele adresate familiei, mamei, surorii, soţiilor, fiicei, ca şi celor mai apropiaţi amici şi cunoscuţi ai săi. A semnat şi cu iniţiale (T. M.) şi chiar numai Maiorescu.

---

[14] *Epistolar*, V. pp. 39 – 40, anul 1864 (10/22 VII – 19 XI).

În volumul festiv *Comemorarea Junimii*, Iaşi, 1936, învăţătorul Alex Vasiliu, pensionar la data aceea, fost elev al lui Titu Maiorescu, în articolul "Cum am cunoscut pe Tit Maiorescu" îl numeşte numai aşa, "Tit", semn că astfel îi spuneau ei, discipolii lui (pp. 210 – 216).

Tot în acest volum, Cezar Petrescu în rememorarea sa "Într-o vineri seara", pp. 117 – 140, îl apelează pe critic cu prenumele "Tit", cum lasă să se înţeleagă, i se adresau familiarii lui, exact după patronimicul său, cu numele sfântului Tit.

www.dacoromanica.ro

PĂRINȚII

În privința părinților lui Titu Maiorescu (Ioan și Maria) datele biografice, cu toate strădaniile, de decenii, ale unor monografiști de seamă, sunt obnubilate de inexactități și de stranii incongruențe, de lacune și de inadvertențe hilare. Cercetările noastre, reluate în ultimul timp, aduc precizări și amendări la unele dintre acestea, obligându-ne chiar la retractarea unor spuse de noi, tipărite cândva.

Referitor la data nașterii celor doi genitori ai lui Titu, sunt menționați numai anii: 1811 (la Ioan) și 1819 (la Maria)[15], epigrafiați pe monumentul de la Bellu. Luna și ziua ivirii lor în viață, în special pentru Ioan, el fiind în primul plan al interesului, au rămas și sunt încă necunoscute biografilor maiorescieni (cu o singură excepție[16]), de vreme ce ele sunt absente din toate monografiile și cronografiile de până acum[17].

Este cel puțin bizar, ca să nu spunem jenant, cum eminenți istorici și cercetători literari ca Eugen Lovinescu și G. Călinescu, precum și ca valoroșii lor continuatori, nu au cunoscut un articol fundamental pentru biografia lui Ioan Maiorescu, publicat de Ioan Mușlea în revista clujeană "Gând Românesc", intitulat "Nașterea și copilăria lui Ioan Maiorescu (fragment dintr-o scrisoare)", apărut în 1938[18], într-un tom ce cuprinde numerele 5 – 12, la paginile 323 – 324. Este vorba despre o epistolă a lui Ioan Maiorescu, din Viena, de la 12 februarie 1855, către poetul și amicul său de la București Gh. Sion, descoperită de Ioan Mușlea în fondul arhivistic al Universității din Cluj-Napoca, în "Colecția

---

[15] Z. Ornea, *ibidem*, vol. I, p. 19. Ed. I, trecând peste tot ce s-a publicat până la d-sa, confundă, până la identificare, datele de naștere și vârsta celor doi soți: "Aleasă era Maria, sora aceluiași Ion Popasu, născută și ea tot în 1811" (sic!). Această eroare este perpetuată și în ediția a II-a, p. 18.

[16] *D.L.R. de la origini până la 1900*, Iași, 1979, p. 539, care a ajuns prin aprigii săi iscoditori și excelenți cercetători, în cazul de față prin Dan Mănucă, la mărturiile autobiografice ale lui Ioan Maiorescu din scrisoarea acestuia către Gh. Sion, din 12 februarie 1855.

[17] Inclusiv în cea a lui Z. Ornea, cea mai importantă din ultima vreme.

[18] Ca atare cu doi ani înaintea celebrei monografii a lui Eugen Lovinescu (1940), cu douăzeci și doi înaintea "Materialului documentar" al lui G. Călinescu (1960), cu douăzeci și nouă de ani înaintea monografiei *Ioan Maiorescu* a lui Marin Stoica (1967), cu patruzeci și opt de ani înaintea biografiei Titu Maiorescu (1986 – 87) a lui Z Ornea, ca să nu mai vorbim de atâtea cronografii din ultimul timp.

www.dacoromanica.ro

Gheorghe Sion"[19]. Transliterăm în totalitate fragmentul reprodus de I. Muşlea din misiva, pe care o considerăm cu totul importantă nu numai pentru datele definitive ale biografiei, dar şi pentru cele care au contribuit la formarea copilului, a tânărului şi a ilustrului personaj care a fost Ioan Maiorescu:

"Nu sciu D-Ta cât esci de bătrân. Eu sunt născut în 1811, ianuarie 28, într-o vineri seara; mama a jucat la o nuntă în sat până la 9 oare seara; apoi s-a furişat acasă şi când s-a înturnat tatăl meu cu moşiul meu acasă la 11 oare, m-au aflat născut, cu buricul tăiat, înfăşiat şi înscutecit, fără nici o moaşe, ear pe muma mea în patul ce şi l-a aşternut singură. Vineri ce a trecut am împlinit 44 de ani şi ieri 30 ianuarie (stil v.)[20] s-au împlinit 44 de ani de ani de când mă botezară pe numele unui din cei trei ierarhi, pe al lui Ioan cel cu gura mare, ca să mă poată numi Niţu, pentru că fusese nu ştiu unde un popa Niţu, amic al părinţilor mei.

Am crescut întâi pe lângă miei şi oi, apoi la aratru[21], sapă şi secere, şi când veneam de la şcoala din Blaj acasă în vacanţă mă puneam ear la coarnele aratrului şi la secere, că de sapă trecuse timpul. De când am eşit din Blaj în 1828 – 1829, am fost tot vânturat prin ţări..."

Concluzionând pe marginea truvaiului său, Ioan Muşlea declara sentenţios: "Istoria culturii şi a literaturii române se îmbogăţeşte cu o

---

[19] În explorările noastre, în vederea unei micromonografii, noi am dat peste dezvăluirile lui Ioan Muşlea, cu cel puţin două decenii în urmă, dovadă trimiterea detaliată la sursă.

De asemenea, ne-am bucurat când am văzut articolul lui I. Muşlea citat în "Bibliografia" la Ioan Maiorescu, *D.L.R.*, 1979, p. 540, D.M. (Dan Mănucă). cu toate că. aşa cum este făcută trimiterea, cu greşeli (Bucureşti în loc de Cluj) şi fără indicarea cuvenită şi exactă a sursei (numele revistei, numărul şi paginile ei), informaţia este infructuoasă, e inutilizabilă pentru cine ar dori s-o abordeze.

[20] Această zi a botezului (30 ianuarie) este luată drept zi a naşterii de către episcopul Dionisie Troianopulea în discursul său funebru, la catafalcul lui Ioan Maiorescu, din 25 august 1864, publicat în revista "Amicul Familiei" nr. 12, p. 472, din 1 septembrie: "... răposatul Ioanne Maiorescu carele s-a născut în anul 1811, ianuarie 30".

Precizarea, în paranteză, a "stilului vechi", pentru data botezului, este făcută, credem, pentru a arăta că baptizarea a avut loc după vechile orânduieli ale bisericii noastre ortodoxe, tradiţionale, deşi familia îi era greco-catolică; de altfel este ştiut că în protocolul de unire cu biserica romano-catolică, din 7 octombrie 1698, se sublinia clauza păstrării datinilor ceremonialului ortodox "după călindarul vechi".

La un calcul efectuat între cele două stiluri, utilizând un calendar universal, rezultă cu exactitate că ziua botezului a fost, într-adevăr, într-o vineri (9 II, stil nou, cum reiese din scrisoare, minus 12 zile = 30 I 1811, stil vechi); însă ziua natală n-a căzut în nici un caz (fie stil nou, fie stil vechi) într-o vineri, cum afirma I. Maiorescu, confundând ziua naşterii cu cea a scufundării în cristelniţă.

[21] ***aratrum*** – plug, în latină; ***aratro***, în italiană.

www.dacoromanica.ro

nouă informaţie, pusă în legătură cu biografia lui Ioan Maiorescu unul dintre cei mai vajnici şi mai luminaţi patrioţi ai veacului trecut".

Din păcate, această convingere a lui I. Muşlea nu şi-a găsit imediat menirea, şi informaţia sa nu numai că nu a îmbogăţit biografia ilustrului om de cultură şi a marelui patriot Ioan Maiorescu, dar a rămas, cum s-a văzut, necunoscută decenii de-a rândul.

Referitor la onomastica paternă, în memorialistica maioresciană întâlnim două însemnări (trecute şi acestea cu vederea): una în *Jurnal*, anul 1856[22] şi alta în *Epistolar*, anul 1864[23], ambele prezentate după "calendarul nou", gregorian. Astfel în *Jurnal*, în dreptul zilei de 16 ianuarie 1856 Titu notează: "16 I – Se făcu pace între Rusia şi Turcia–Franţa–Anglia, preliminară)[24]. Îmi pare bine pentru români [...]. Azi când a venit Tata acasă, ne-a adus flori şi mere. Rămân noaptea până la 3/4 12 [...]. Mă apucai să-i desemn Tatii câţiva clasici romani pentru ziua lui".

Întoarcerea tatălui acasă cu "flori" şi desenele pe care Titu le pregăteşte "pentru ziua lui", a genitorului său, ar putea lăsa să se înţeleagă că e vorba de o sărbătoare anume la această dată, de 16 ianuarie, că ar putea fi o referire (fiul confundând stilurile) la aniversarea lui Ioan Maiorescu, deoarece printr-o adunare simplă (16, stil vechi, + 12, stil nou = 28) rezultă cu exactitate 28 ianuarie (1811), ziua natală a lui Ioan. O telegramă, însă, din 18 ianuarie, a lui I. Maiorescu înlătură orice nedumerire: "Ioan Maiorescu, Bucureşti, Biserica Amzei, Iaşi 19 I (ian.) 1864, calen. Nou – Ajunşi sănătoşi cu toţii. Felicitări pentru astăzi [...] Clara şi Titu". Dând înapoi timpul stilistic, se constată cu uşurinţă că în ziua depeşei (19 ian.) era, după calendarul vechi, iulian, al bisericii de răsărit, zi de mare sărbătoare la ortodocşi (şi la greco-catolici): Sfântul Ioan Botezătorul, deci onomastica lui Ioan Maiorescu. Aşadar pe 16 I 1856, Ioan Maiorescu a venit acasă cu flori pentru că (putem supoza) sărbătorea încheierea preliminară a păcii[25] (între beligeranţii Crimeii),

---

[22] vol. I, 1975, ed. Minerva, p. 16 şi vol. ed. Socec, 1937, pp. 17 – 18.

[23] vol. IV, 1983, ed. Minerva, p. 206.

[24] Este vorba despre Războiul Crimeii (1853 – 1856), pierdut de Rusia; "pacea preliminară" era doar un armistiţiu, pacea reală încheindu-se la Congresul de pace din 25 II – 30 III 1856, la Paris. Bucuria exprimată de Titu Maiorescu este parcă a unui vizionar, la nici 16 ani împliniţi (fiind, evident şi sub influenţa tatălui), deoarece numai peste trei ani, datorită acestui tratat de pace de la Paris, Principatele vor înfăptui Unirea din ianuarie 1859.

[25] Altminteri ce i-ar fi determinat pe Ioan Maiorescu la o asemenea cheltuială superfluă, ştiut fiind că era un om ursuz, posomorât şi zgârcit până-ntr-acolo, încât scria şi dormea în camera lui în frig. Iar în ajun se purtase rău cu întreaga familie.

www.dacoromanica.ro

iar Titu dorea să-i ofere ca dar de ziua numelui care avea loc peste două zile (când începe desenul era ora zero şi trei sferturi, era deci în 17 I) câteva portrete ilustre ale Romei antice.

În actele de deces ale părinţilor lui Titu Maiorescu, păstrate în registrele de morţi ale fostei biserici "Cimitirul Bellu"[26], vârsta acestora consemnată în înscrisurile eclesiei (53 de ani Ioan şi 45 de ani Maria) confirmă anii naşterii lor (1811 – Ioan şi 1819 – Maria). În mitricile la care ne referim se arată că familia locuia în "mahalaua Amzei"[27], unde e posibil să fi avut proprietate. Aici a domiciliat şi T. Maiorescu un timp împreună cu proaspăta lui consoartă Clara Kremnitz, după sosirea de la Berlin la 1 august 1862. Tot aici sunt luaţi în gazdă, la începutul lunii septembrie, doi fraţi David, Iorgu şi Vasile, fiii unei familii de bogătaşi din capitala Băniei, al căror tată, decedat, lăsase prin testament ca văduva lui să lase cauza educaţiei băieţilor în seama lui Ioan Maiorescu "vechiul său prieten din tinereţe". Tatăl trece întreaga obligaţie a instruirii asupra fiului şi astfel Titu Maiorescu îşi probează vocaţia de pedagog, dobândind, în plus, şi un venit convenabil. Când s-a mutat din casa părinţilor, în 11 noiembrie 1862, a luat cu sine şi pe cei doi discipoli; iar, după numirea lui ca director al gimnaziului din Iaşi (la 13 XI 1862) şi ca profesor la Universitatea ieşeană (la 16 XI), el i-a lăsat în seama tatălui său, la locuinţa acestuia din curtea bisericii Amzei, părăsind apoi capitala la 9 decembrie în acelaşi an. (I. E. Toroţiu, I, XIV, dă data de 4 decembrie 1862).

Ambii părinţi ai doctorului în filosofie de la Giessen mor nevârstnici, după cum am văzut: Ioan Maiorescu la 53 de ani, iar Maria doar la 45[28].

---

[26] Biserica Cimitirul Bellu (Şerban Vodă), era situată pe locul unde se întinde astăzi necropola cunoscută şi avea, după cum arată şi numele, în jurul ei, ca toate bisericile de atunci, cimitir. Pe vremea aceea ea se afla cu mult în afara oraşului şi era ctitorită pe moşia baronului Barbu Bellio (Bellu), el însuşi înhumat aici. În timpul primariatului său, C. A. Rosetti a luat hotărârea ca înmormântările să se facă în afara capitalei şi a transformat curtea bisericii în cimitir comunal. Apoi biserica a fost demolată şi pe locul ei s-a înălţat actuala capelă. La biserica Cimitirul Bellu se înregistrau nu numai morţii enoriei, ci şi cei slujiţi acolo. Capela Cimitirului Bellu a fost pictată de Constantin Lecca.

[27] În *Epistolar*. vol. III, pp. 264 – 303, adresa este menţionată de Titu în variante ca: uliţa Amzei, în curtea bisericii; uliţa Amzei; La Biserica Amzei; iar într-o scrisoare din 24 iunie 1862, trimisă la Paris, Titu Maiorescu, precizează şi numărul casei: "Strada Amza 24". (p. 302, vol. III)

[28] Z. Ornea, *ibid.*, ediţia I, vol. I, p. 201, continuând eroarea de la p. 19, declara: "Moartea a căzut ca o năpraznă. Nu fusese bolnavă (sic!), nu avea decât 53 de ani (sic!)..." "Această greşeală este reluată şi în ediţia a II-a, 1997, vol. I, p. 179".

www.dacoromanica.ro

Din coloanele mitricilor reiese că "pricina repausării" lor a fost o "răceală". Desigur că nu acesta a fost unicul motiv al decesului lor, fiindcă cei doi sufereau mai de mult, încă din primii ani ai căsătoriei, din vina atâtor nefaste încercări la care au fost supuşi, de maladii grave. Mai întâi, întreaga familie, cu copii, cu tot, se îmbolnăveşte, la Craiova, de malarie (de friguri recurente) care îi vor afecta greu sănătatea, cu urmări pentru tot restul vieţii.

În *Jurnal*, de la primele notaţii ale adolescentului[29] de cincisprezece ani şi până la ultimele însemnări ale adultului vetust, întâlnim la tot pasul referiri la starea sănătăţii autorului şi despre cea a familiei sale; propoziţii sau sintagme ca: "îmi fu aşa de rău", "îmi curge sânge din nas", "nu bine, cu febră", "acum cu friguri, luat chinină" sunt frecvente.

Titu Maiorescu a îngurgitat chinină toată viaţa, în doze consistente, precizate în jurnal, medicament antipiric pe care-l purta permanent cu sine. Se deprinsese de mic cu gândul că nu poate scăpa de o asemenea pacoste şi încerca o stoică resemnare în faţa unei atari nenorociri; într-o scrisoare către un amic, coleg therezian, baronul von Kutschera, la Viena, din 24 dec. 1857, conclude: "... trebuie să rămân în pat şi mâine şi desigur, şi poimâine. Sunt obişnuit, de altfel, cu asemenea calamităţi; răbdare!" Emilia e la fel de suferindă ("Sora-mea Emilia e foarte bolnăvicioasă", *Jurnal*, 13 IX 1858). Şi din pricina aceasta, ca şi fratele ei, e bântuită de gânduri întunecate: "Din scrisoarea ta răzbate ceva atât de sumbru. Să nu crezi cumva că eu aş sta mai bine. De două luni bolesc întruna" (*Epistolar*, 19 dec. 1857). Maladia, perpetuă, în intermitenţa ei, constituie un prilej, în plus, de solidară apropiere, pătimirea recurentă stabilind o puternică relaţie de îngemănare patologică, dincolo de fraternitatea psiho-hematică: "Într-adevăr, cum ne completăm noi doi unul pe altul, asta e amuzant! O genială pereche de patologie, noi doi! Da, am ştiut-o dintotdeauna, din noi doi trebuie să iasă ceva extra". (*Epistolar*, 1 ian. 1858, surorii mele, la Braşov)

---

[29] Chiar de la începutul *Jurnalului*, în 4 şi 5 dec. 1855, citim: "... la 4. [...] mama trimise după medic, a trebuit să stau în pat. În ziua de 5 în pat. Cugetări.

Ach! Auf der Erde *weiten* Strassen
Bin ich so einsam und verlassen!"

Adolescentul de 15 ani, bolnav la pat, îşi exprima în versuri stările de anxietate şi de sumbră tristeţe ce o dominau şi pe Emilia, la fel de bolnăvicioasă cum reiese din schimbul de scrisori dintre ei. În traducerea noastră textul sună astfel:

"Ah, pe căile îndepărtate ale Pământului,
Sunt atât de singur şi de trist!"

www.dacoromanica.ro

Părinții sunt pomeniți, nu de puține ori, cu atribute clinice. Mama a fost, de fapt, încă din tinerețe cea mai bolnavă[30].

Accese de reumatism, datorate recurenței malarice, îi domină, când și când, pe toți membrii familiei. Titu cu dureri mari în articulații, doar de la vârsta de 17 ani, se lamentează acut, la 27 dec. 1857: "Ieri și astăzi am stat iarăși la pat... mă dor picioarele îngrozitor" (*Jurnal*, I, p. 74). Și Emiliei: "Ai dureri de dinți și în piept; eu am (din pricina unei răceli) dureri de mâini, de picioare și de cap (*Epistolar*, I, p. 221).

Ioan Maiorescu, deși destul de marcat de o sănătate precară, a locuit, în perioada vieneză, într-un frig total, hrănindu-se, pe deasupra, și rău, fie din indigență, având în vedere marile dificultăți financiare ale familiei risipite, fie dintr-o parcimonie caracteristică: "La 12 mă dusei la tata; o odaie rece ca ghiața, stă la masă și scrie [...] când mănânc la tata am dureri de burtă" (scrisoarea lui Titu către Emilia din 1 ian. 1858). Această vivigelare, voită sau nevoită, ca și modul de a se alimenta au contribuit mult la surparea organismului care în mai puțin de șase ani (1858 –1864), agresat de bolile acumulate, de reumatism, de diabet, de disfuncții hepatice și ale stomacului, fiind vorba și de o afecțiune a plămânilor, de un emfizem[31], va ceda mortal; "răceala" înglobând simbolic, pe fondul anofelic, toate maladiile provocate de friguri, de indigență, de nevroze, de vicisitudini. În vara anului 1864, după sfârșitul cursurilor universitare, Ioan Maiorescu pleacă, forțând ultima șansă, la

---

[30] N. Bănescu – V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu*, 1912, p. 93, într-un citat dintr-o epistolă a lui Vasile Maiorescu către fratele său Ioan, aflat la Pesta, în 1848: "cumnată-mea e bolnavă rău... zice că o doare pieptul și spatele și tușește. O caută doctorul și zice că e umplută toată de vezicătoare. Pe Titu îl prind frigurile. Emilia încă tușește". "Vezicătoarea" era o bășicare, o urticarie, din cauza îmbolnăvirii vezicii biliare, a ficatului și în general a aparatului digestiv.

În portretul Mariei Maiorescu, pictat de C. Lecca în 1846, se disting trăsăturile unui chip surpat de boală și de suferință. Maria apare ca o schimnică în pragul sfârșitului, cadaverică, ca o bătrână septuagenară, cu ochii pierduți în neființă. Și avea numai 35 de ani!...

[31] Într-o scrisoare, din 30 V/12 VI 1864, din Iași, către socrii săi din Berlin, Titu remarcă clinic: "Tatei îi merge rău. Are diabet, datorită neglijării timp de zece ani a unui catar al stomacului și a unui emfizem pulmonar. Când am sosit eu, picioarele și obrazul îi erau foarte umflate [...]. de patru săptămâni zace iarăși la pat [...], în timp ce tușește necontenit și simte o apăsare în piept, lucru pentru care ocărăște pe toată lumea". (*Epistolar*, IV, pp. 249 – 250).

Ionescu-Gion, *Portrete istorice*, 1894, p. 98: "boala însă de care suferise, diabet, devenise din zi în zi mai grea".

N. Bănescu – V. Mihăilescu, *op. cit.*, p. 92: "se încuibase hotărât boala de ficat, grăbind la opera ei".

www.dacoromanica.ro

un tratament balnear în Austria, la Gleichenberg[32]. De acolo se întoarce însă pierit şi, la câteva zile numai, de la înapoierea sa acasă, se stinge la 24 august 1864, într-o dimineaţă de luni. Soţia sa, Maria, îl urmează la scurtă vreme, după trei luni, pe drumul fără întoarcere. Ea s-a sfârşit în seara zilei de luni (tot într-o luni, ca şi soţul său) 23 noiembrie 1864[33], de o hernie strangulată [34], sub ochii înspăimântaţi ai fiicei sale Emilia şi sub privirile neputincioase ale medicului Constantin Nica. În aceeaşi zi, la Iaşi, Titu Maiorescu îi scria mamei sale o epistolă şi era pe punctul de a o expedia când a primit funesta ştire. Maria a fost înhumată la Cimitirul Bellu, a doua zi de la deces, lângă recentul mormânt al soţului său.

Data morţii lui Ioan Maiorescu din mitrica bisericii Cimitirul Bellu (Şerban Vodă), unde a fost prohodit[35], şi anume 2 august 1864, se află într-o stranie disjuncţie cu cea reală, 24 august, confirmată de documentele de familie şi cunoscută, de asemenea, din presa vremii şi din discursurile funebre rostite la catafalc. E dificil de înţeles această obnubilare mnemică a celor doi preoţi parohiali, Teodosie, care a făcut însemnarea în scripte, şi Mihai Protopopescu, cel care va înregistra moartea Mariei. Doar Ioan Maiorescu era un personaj ilustru în vreme şi la evenimentul funebru a luat parte cu durere întreaga suflare a

---

[32] *Epistolar*, vol. V, 1984, Titu Maiorescu în două scrisori, una către părintele G. Matesiu (pp. 39 – 40), citată mai înainte, şi cealaltă (pp. 61 – 82) către editorul F.A. Brockhaus: "Iaşi, 11/23 sept. 1864 – v-aţi adresat tatălui meu [...] tata a decedat imediat după întoarcerea de la Gleichenberg".

Ar mai fi de adăugat aici că în această staţiune I. Maiorescu a fost tratat de un medic balneolog, dr. Franz Frank, căruia îi rămăsese dator, pentru cură, patru ducaţi. La sesizarea epistolară a acestuia, adresată Mariei, la 16 nov., Titu, descoperind scrisoarea printre hârtiile rămase de la părinţi, îi achită suma pe cale poştală la 22 dec. '64, cu explicaţiile de rigoare (*ibid.*, p.105).

[33] Arhivele Naţionale, municip. Bucureşti Biserica Bellu (Şerban Vodă) Reg. Morţi, Nr. 3, 1861 – 1865, Nr. crt. 236, mitrica Nr. 123, 1864 – preot paroh Mihai Protopopescu. În această condică pricina decesului este "răceala".

[34] *Epistolar, ibidem*, p. 98, Titu Maiorescu într-o scrisoare către Teodor Rosetti, din 29 noiembrie 1864: "Soarta ne prigoneşte. Mama mea a murit acum opt (sic) zile, seara, în decurs de 18 ore, în chinuri cumplite, la care a asistat în chinuri şi mai cumplite sora mea. [...] Ea face o subită hernie strangulată". T. Maiorescu a calculat inadvertent, fiindcă trecuseră numai şase zile de la deces, nu opt; altminteri ar însemna că Maria a murit la 21 XI, sâmbătă, ceea ce ar fi făcut posibilă sosirea lui la înmormântarea de marţi, 24 XI; şi, mai mult (fapt inadmisibil, în timp de vară), era o încălcare a dispoziţiilor sanitare ţinerea cadavrului neîngropat timp de patru zile.

[35] Arhiv. Naţ., *ibidem*, fila 90, mitrica 116, 1864, preot Teodosie.

www.dacoromanica.ro

intelectualității bucureștene. (reprezentanți ai vieții politice. ai presei[36]. ai clerului. studenții Universității în număr impresionant), convoiul mortuar fiind nesfârșit. Cu atât mai mare e nedumerirca cu cât cei doi prelați, înșiși, au făcut parte din soborul divin, din ziua înmormântării, marți 25 august 1864, în fruntea căruia au oficiat doi înalți episcopi, Dionisie și Veniamin, aceștia doi rostind și orații funebre. Ba și mai mult, în cuvântul său Papiu Ilarian a precizat ziua și ora decesului: "Ioan Maiorescu. Profesorul, a dispărut din mijlocul Românilor, eri, la 24 august, 4 ore de dimineața"[37]. E posibil ca duhovnicul Teodosie, sub imperiul momentului. să fi notat ulterior și inadvertent ziua decesului, scriind în dreptul ei "2 august", în loc de 24![38]

O eroare a memoriei preotului care, probabil, neconsemnând întâmplarea funestă în ziua curentă, a notat-o în cele din urmă aberant. Numai că această eroare parohială are pretenția de a trece în cronică drept data oficială a decesului. De aceea unii istorici literari (primul fiind G. Călinescu, în materialul documentar citat mai sus) au și adoptat-o. Noi, care am susținut cu convingere data mitricei. suntem constrânși, în urma unor recercetări noi, la retractarea cuvenită. Presa timpului a anunțat durerosul eveniment în chenar îndoliat, remarcând personalitatea dispărutului în necrologuri pline de elogii și de caldă și tristă simțire. Prima publicație care a răspândit știrea morții lui Ioan Maiorescu a fost trisăptămânalul bucureștean "Buciumul"[39], în numărul său 274, de marți,

---

[36] Publicațiile bucureștene: "Buciumul", "Dâmbovița". "Amicul Familiei" etc.. ca și cele din provincie. cum erau "Gazeta de Transilvania" la Brașov și "Tribuna Română" la Iași (care preiau știrea și necrologul celor din capitală) au relatat evenimentul.

[37] Cuvântările funebre (cea a episcopului Dionisie Troianopolea și cea a lui Papiu Ilarian) au fost publicate integral de revista "Amicul Familiei", în Nr. 12. din 1 sept. 1864. pp. 472 - 474. după un emoționant necrolog și după ample relatări despre ceremonia înmormântării.

[38] 2 august a căzut atunci (în 1864), după stilul vechi într-o duminică. or decesul s-a întâmplat într-o zi de luni, iar înhumarea a doua zi, marți: exact în 24 august (luni) și 25 august (marți).

[39] "Buciumul" apărea, în 1864, de trei ori pe săptămână (marți, joi și sâmbătă) și la conducerea lui se afla D. I. Perieteanu, care-l înlocuise pe Cezar Bolliac, ce părăsise direcția cu exact un număr (267) anterior. la 6 18 aug., joi. 1864. Publicația își încetează apariția sâmbătă, 5 17 dec. 1864, la nr. 317. din cauza deciziei lui M. Kogălniceanu de a-i suprima difuzarea. fiindcă "Buciumul" criticase guvernul condus de marele om politic, democrat și avântat luptător pentru libertate și dreptate!! De fapt, suntem după lovitura de stat din 2 14 mai '64. dată de Al. I. Cuza și de primul său ministru. când e dizolvată Camera deputaților și este instituită. printre alte decrete dictatoriale. suspendarea libertății presei, prin care orice gazetă putea fi desființată la un simplu ordin al guvernului Kogălniceanu – vezi și scrisoarea lui T. Maiorescu către socrul sau la Berlin, din Iași. la 7/19 mai 1864, referitoare la aceste evenimente (*Epist.*. IV, pp. 238 – 239).

www.dacoromanica.ro

25 august/6 septembrie 1864, pg. a III-a, 1095, care anunţa decesul în chiar ziua înmormântării: "Învăţătorul filolog şi ingeniosul istoric Ioan Maiorescu, care a învăţat mulţi timpi pe Românii de dincoace de Carpaţi arta cum să-şi iubească patria, ne-a lăsat sănătate şi s-a dus între cei drepţi.

Frumoasă epocă pentru a muri un bătrân care şi-a petrecut viaţa în timpi atât de grei; el n-a putut zice ca Simeon: Sloboade-mă, stăpâne, fiindcă l-am văzut! El a trăit până să vadă pe compatrioţii săi între care s-a născut, pe fraţii noştri de peste Carpaţi dobândindu-şi mai toate drepturile pentru cari, el curajosul şi neobositul luptătoriu, a mers totdeauna în prima linie cu predecesorii şi contemporanii săi în luptele pentru naţionalitatea, limba, literatura, religiunea şi drepturile Românilor!

Fie-i ţărâna uşoară! Serve de model luptele lui. Paguba este mare pentru noi, dar exemplele ce ne-a lăsat ne sunt de mare învăţământ".

"Gazeta de Transilvania" (din Braşov) şi "Tribuna Română" (din Iaşi) au preluat vestea funebră şi au reprodus necrologul de mai sus. Gazeta transilvană, profund îndurerată de această pierdere românească, a publicat în câteva numere la rând articole "în memoriam", tipărind pe lângă necrologul din "Buciumul" şi discursurile funebre din revista "Amicul Familiei".

La Iaşi, în schimb, patimile antimaioresciene fiind dezlănţuite până la ignobilă inimiciţie şi până la nemăsurată perfidie, "Tribuna Română", în timp ce publica necrologul despre Maiorescu – tatăl, în chiar coloanele aceluiaşi număr (228, din 31 aug. 1864) deschide atacul la adresa lui Maiorescu – fiul, declanşând scandalul de la Şcoala Centrală de fete.

Trihebdomadarul "Dâmboviţa" condus de Haralamb Gramlea, necrologhează, în nr. 43, din 27 aug/8 sept. 1864, astfel: "Marţi s-a înmormântat Ioan Maiorescu, fost profesor de istorie critică a ţărei la Facultatea de litere din Bucureşti. Un imens public a însoţit convoiul funebru până la cimitirul Bellu. Durerea junilor studenţi şi a românilor cari l-au cunoscut e adâncă. Va trebui să treacă timp îndelungat până când se va găsi un bărbat care să poată ocupa catedra de profesor a lui Maiorescu! E destul să zicem atât pentru elogiul său!"

"Amicul Familiei", bilunar bucureştean, în nr. 12, din 1 sept., deplânge dispariţia în aceiaşi termeni elogioşi: "Unul din bărbaţii ce au laborat mai mult la regenerarea României întregi, D. Ioan Maiorescu,

www.dacoromanica.ro

fost membru la comisia centrală, fost director al şcoalelor, a repausat după o lungă şi suferitoare maladie. Faptele numeroase şi meritorie de patric ale neobositului erudit român sunt în parte relatate în frumoasele oraţiuni funebre ţinute la înmormântarea sa de S. S. P. Episcopi Dionisie şi Veniamin şi ilustrul istoric D. Papiu Ilarian. Cele ce am zice n-or fi decât debile ecouri ale celor zise, lăsăm dar pe aceşti domni şi apţi bărbaţi a vorbi. D. Maiorescu lasă o socie şi doi copii demni de numele părintelui; o filie Emilia şi un fiu ce, în etatea cea mai junĂ, ajuns prin sciinţă şi merite a fi rector la Universitatea din Iaşi. Numerosul public ce a petrecut la ultima-i locuinţă restele mortale ale regretatului profesor, a probat stima şi recunoştinţa ce inspiră adevăratul merit".

Am citat aceste necrologuri pentru că sunt documente vii ale epocii care pun în lumină durabilă o personalitate de prestigiu a culturii româneşti, nu prea mult ştiută şi pentru că ele trebuie să fie cunoscute. În aceeaşi măsură merită să fie relevate oraţiile funebre citate, cu trimiterea la sursa editorială, în rândurile anterioare.

În Transilvania au avut loc întruniri de doliu şi slujbe de pomenire, dintre care cea mai însemnată a fost cea din 16 septembrie '64 de la biserica greco-catolică din oraşul Beiuş.

Titu Maiorescu nu a putut asista la înmormântarea părinţilor săi. De fiecare dată a primit, la Iaşi, depeşă telegrafică în chiar ziua decesului lor şi a sosit la Bucureşti, cu diligenţa care parcurgea distanţa în trei zile, după ce ţărâna le acoperise deja sicriele.

La moartea tatălui său, promotorul de pe-acum (de la data de 10/22 II 1864)[40] al Junimii era foarte strâmtorat financiar şi încolţit, cu acuzaţii infame, de acerbii săi adversari. Ca să-şi poată plăti diligenţa se adresează amicului său Vasile Pogor în ziua (24 aug) primirii cernitei veşti, cerându-i printr-un bilet, în limba franceză, disperat, ajutorul: "Iassi, luni, 24 august 1864, Mon cher Pogor, je suis partir demain pour

---

[40] Opinăm că această zi de 22 februarie '64 (stil nou) trebuie luată serios în consideraţie pentru a stabili cu ea, ca element datal, ca bornă de hotar în timp, începutul Junimii. Două atestări sigure o consacră:

1) epistola lui Titu, din 11/23 II '64, către Claudiu Rickert (*Epistolar*, IV, p. 213) şi

2) cele două pagini memorialistice, din volumul *Amintiri din Junimea* (C. R. 1943, pp. 14 – 15) de Iacob Negruzzi, amândouă referindu-se la prima reuniune literară a celor patru (din cinci) fondatori ai Junimii, în cadrul căreia s-a citit traducerea lui P. P. Carp a tragediei *Macbeth*. Iacob Negruzzi era convins că aceasta este data genezei Junimii: "Oricum ar fi, în această seară, se poate zice că a fost întâia şedinţă a Junimii".

www.dacoromanica.ro

Bucarest. Mon père vient de mourir. Je n'ai pas assez d'argent. Pretez-moi cent ducats jusqu'à mon retour. Venez me les remettre aujourd'hui ou demain jusqu'à 9 heures matin. Maiorescu"[41]. Joi, 27 august, a ajuns la Bucureşti şi îi telegrafiază Clarei: "Arrivé. Mon père déjà enterré Mardi... Ma soeur un peu plus mal".

Nu credem că i-a părut rău de întârziere, de altfel ştia că nu va putea sosi la timp, dimpotrivă, a văzut în moartea părintelui său, pe care nu l-a iubit niciodată, ci numai l-a preţuit şi pentru care, ca *pater familias*, nutrea o mocnită aversiune, izbucnită, câte o dată, în filele *Jurnalului* şi ale *Epistolarului*[42], o eliberare pentru familie de povara unui om ursuz şi parcimonios, aspru şi mereu mohorât, de un arţăgos dojenitor, care-i terifia pe-ai săi cu excese de severă intoleranţă şi de inexorabile acuzaţii la adresa celor din casă şi din jurul său, pentru neizbândirile şi chinurile proprii. Aşa că din imensul cortegiu mortuar, configurat din mari personalităţi şi din lume de tot felul, a lipsit tocmai fiul[43] ilustrului cărturar şi patriot, care ar fi putut fi prezent, dacă ar fi vrut şi s-ar fi interesat cât de cât, câte odată, de starea finală a tatălui, pe care-l ştia sfârşit încă din iunie, când declara cu cinism: "Tata şi-a trăit traiul"[44], abandonându-l definitiv, fără nici o remuşcare, doar cu o deşartă incriminare de sine, mai mult pentru a-şi mângâia conştiinţa, decât pentru a regreta ceva: "La drept vorbind, e oribil să scriu toate acestea. Dar convingerea mea cea mai profundă e că aşa stau lucrurile" (din epistola citată la nota 43).

---

[41] *Epistolarium*, 3, Bibl. Acad. Rom. 1860 – 1865. Când am publicat articolul despre Titu Maiorescu, în 1977, nu apăruse decât tomul I, în 1975, din *Jurnal şi Epistolar*, ediţie sub strălucita strădanie a doamnelor Georgeta Rădulescu-Dulgheru şi Domnica Filimon. Aşa că am făcut atunci personal cercetările de rigoare în colecţia de scrisori de la Acad. Rom. Abia în 1864, în vol. V, p. 95 şi următ. sunt publicate documente referitoare la moartea celor doi părinţi ai lui Titu. O telegramă aproape similară a expediat criticul la 28 XI Clarei şi la înhumarea mamei: "Ma mère déjà enterrée" (v. şi *Epist.*, V, p. 98).

[42] *Epist.*, V, p. 250, nota nr. 214 şi Z. Ornea, *op. cit.*, I, pp. 197 – 199.

[43] Eugen Lovinescu, comentând evenimentul, în monografia celebră, îl înmormântează pe tatăl criticului, din cauza unui calcul eronat, înainte de deces: "Maiorescu fusese chemat la Bucureşti la căpătâiul tatălui său, pe moarte, ajuns la 22 august îl găsise îngropat şi se întoarse la 8 septembrie" (*op. cit.*, vol. I, p. 135), dar mai sus, şi tot în acelaşi volum (la p. 18) citim: "Boala îl răpusese repede, la 24 august 1864". Aşadar Lovinescu nu şi-a dat seama de hilara inadvertenţă!...

[44] *Epist.*, V, p. 250, nota 247, scrisoarea din 31 mai/12 iunie, către părinţii Clarei (socrii săi), citată mai sus: "Şi eu sunt mai indiferent la toate astea decât ar putea fi, de fapt, admisibil. [...] Tata şi-a trăit traiul. Suflet n-a avut niciodată, iar să se facă iubit în familie n-a căutat niciodată.

www.dacoromanica.ro

Ioan Maiorescu îşi manifestase mai de mult dorinţa de a fi înhumat în capitala Olteniei, încă de pe vremea directoratului său la gimnaziul din Bănie. Într-o misivă, din 28 dec. 1842, către marele vornic Gheorghe Otetelişanu, şi-a exprimat aproape testamentar vrerea de a fi interrat în glia craioveană "... aş dori ca cel puţin cenuşa mea să se odihnească la Craiova[45].

Cu toată disjuncţia dintre tată şi fiu, Titu i-a purtat genitorului său o permanentă stimă livrescă şi, după moartea tatălui, a întreprins demersuri repetate pentru a-i fi recunoscute meritele ştiinţifico-didactice şi pentru a-i face cunoscută opera ilustrului său antecesor.

Dar, din lipsa mijloacelor băneşti, şi mai ales, din cauza condiţiilor de transport de atunci, cu diligenţa câteva zile, în plină căldură estivală, de august, testamentul funerar al lui Ioan Maiorescu nu şi-a putut împlini destinul şi marele cărturar a fost înhumat în capitală, în ţintirimul din dealul Şerban Vodă, la Bellu, cu cheltuieli din bugetul statului, cu milă domnească. Ministrul Instrucţiunii Publice, de atunci, N. Creţulescu, adresează la 25 august 1864, a doua zi după decesul impozantului universitar, un raport în acest sens:

"Prea Înălţate Doamne!

Domnia lui Ioan Maiorescu săvârşindu-se din viaţă şi fiind lipsit de mijloace pentru înmormântare, vin cu tot respectul a vă ruga, Prea Înălţate Doamne, ca în consideraţia mai multor servicii făcute statului de către numitul, să binevoiţi a încuviinţa ca din buget, în dispoziţia Înălţimii Voastre să se libereze suma de treizeci galbeni plata unui loc de înmormântare la cimitirul Bellu pe termen de treizeci de ani.

Sunt Prea Înălţate Doamne

Cu cel mai profund respect Al Măriei Voastre Prea Plecat şi prea supus servitor Ministrul Justiţiei, Cultelor şi al Instructurii Publice.
N. Creţulescu
Capul diviziei D. Ghidionescu
Divizia Clerului no. 41, 216, 1864 august 25"

Domnitorul Al. I. Cuza a scris: "se aprobă Alexandru Ioan", sus, în stânga (Arh. Nation. – Ministr. Instr. Publice, dos. Nr. 202/1864).

Catedra de istorie a Universităţii din Bucureşti, rămasă vacantă prin încetarea din viaţă a profesorului Ioan Maiorescu, a fost încredinţată istoriografului V. Alexandrescu-Urechia.

La înmormântarea Mariei Maiorescu, care a avut loc tot la cimitirul Bellu şi tot într-o marţi, pe 24 nov. 1864, indigenţa pecuniară a

[45] N. Bănescu – V. Mihăilescu, *op. cit.*, p. 408.

www.dacoromanica.ro

familiei, a surorii lui, Emilia, şi a lui personală, este şi mai acută, încât a trebuit să facă apel la acelaşi generos buget al Ministerului Instrucţiunii, care însă a avansat suma însemnată de 2.500 de lei sub forma unui împrumut, imediat rambursabilă. În neputinţa solvabilităţii, T. Maiorescu adresează un memoriu ministrului, la 9/21 dec. 1864, prin care solicită păsuire (suplica fiind înregistrată sub nr. 74.590 din 12 dec.):

"Domnule Ministru,

Cu ocasiunea înmormântării răposatei D. Maria Maiorescu aţi avut bunătatea a încuviinţa pentru serviciul funebru suma de 2.500 lei. Mulţumindu-vă pentru această bunătate, trebuie totuşi să vă mărturisim că atât sorei mele cât şi mie ne cade greu să gândim că ultimul serviciu pentru răposata mama noastră să fie făcut prin mijloace străine.

Din nenorocire n-am fost în stare a afla, cu dificultatea actualei crize pecuniare, banii suficienţi pentru a vă înapoia îndată susmenţionata sumă, şi de aceea am onoare a vă ruga pentru cei 2.500 lei daţi la înmormântare, Ministerul să binevoiască a se rambursa cu totul, sau reţinându-mi mie a 3-a parte din salariu, de voi mai avea unul, sau rezervând aceeaşi câtăţime din pensiunea sorei mele, dacă vom hotărî aceasta mai dinainte.

Vă mulţumesc încă o dată, Domnule Ministru, pentru bunăvoitoarea D-voastră intenţiune şi sunt convins că veţi judeca din justul punct de vedere simţământul care ne-a dictat adresa de faţă.

Primiţi, D-le Ministru, încredinţarea prea distinsei mele consideraţiuni.

Bucuresci, 9/21 dec. 1864

T. Maiorescu"

Ministrul aşterne sus, în stânga memoriului, o apostilă agramată, prin care-i respinge posibilitatea de anulare a datoriei:

"Serviciile memorabile săvârşite în istoria română şi în instrucţia publică de răposatul Maiorescu face o datorie a se onora apoi care a împărtăşit viaţa lui atâţia ani, şi nu pot a-i da decât să exprim regretele mele că nu s-a putut face mai mult".

www.dacoromanica.ro

TITU MAIORESCU ŞI IUBIREA

Se ştie că Titu Maiorescu a fost un fervent şi constant admirator al sexului frumos, din fragedă adolescenţă şi până la avansata lui senectute.

De aceea am înţeles să abordăm viaţa ilustrului om sub această *specie aeternitas* a dinamicii erotice maioresciente, care a jucat un rol extrem de important, dacă nu chiar decisiv, în diegeza biografiei sale istorice.

Cu toată luciditatea unei minţi distante faţă de contingentul efemer şi, nu de puţine ori, a unei atitudini misogine, datorită frustrărilor sentimentale din mediul familial şi a unei, se pare, virilităţi excesive, cerebralul şi glacialul, mai mult în aparenţă, Titu se abandona în voie plăcutului anturaj feminin, pe care l-a cultivat cu asiduă şi cu aristocrată curtenie. Această înclinaţie, acest impetuos impuls spre graţia feminină i-a precipitat destinul matrimonial de prea de timpuriu. S-a logodit repede, la douăzeci dc ani, ca la douăzeci şi doi să fie deja însurat. O întâmplare stupidă, un *fatum* hilar, o groapă în mijlocul unei străzi berlineze îl împing în braţele unei nemţoaice şi ale unei căsătorii prea devreme întâmplată.

DUBLĂ CUNUNIE

– Cine cade în groapă se însoară repede –

După câteva încercări de iubire adolescentină cu câteva june teutone sau romănce, cam de aceeaşi vârstă, consemnate în cronica erotică maioresciană, printre cele câteva nume figurând şi sora sa Emilia, iubiri mai mult iluzorii decât reale, sorţii neinspiraţi ai amorului şi-au fixat preferinţa fatidică asupra nu prea graţioasei, rotundei şi îmbelşugatei în nuri onctuoşi Clara Kremnitz, de care, închipuindu-şi că e îndrăgostit, şi-a legat prea frageda lui tinereţe printr-un necugetat act matrimonial, determinat de circumstanţe comice să o ceară în căsătorie.

Titu Maiorescu s-a cununat cu Clara Kremnitz de două ori în vara anului 1862, după ce se logodise cu ea, cu fosta lui elevă, la 3 ian. 1860, la un an de când păşise pragul casei consilierului jurist Georg Kremnitz, pe ai cărui copii, mai mari, printre ei fiind şi Clara, i-a meditat la limba franceză. Viitorul mentor al Junimii se afla la Paris, de la 15 nov. 1859, pentru studii juridice, după ce abandonase cursurile Facultăţii de Drept din Berlin, şi după ce părăsise Universitatea berlineză încă din

www.dacoromanica.ro

vară, când şi-a susţinut la Giessen[46], în 26 iunie 1859, teza de doctorat, figurând încă în scriptele matricole până în 19 ianuarie 1860, când a fost radiat (*gelöscht* – stins, şters, radiat)[47].

Poate că nici nu se gândise să se logodească atât de repede, dar împins, se vede, de un "*fatum nuptiale*" irezistibil a părăsit în goană Parisul, chiar în noaptea Anului Nou (duminică 1 ianuarie 1860) şi la 2 ianuarie surprindea, până la uluire, familia Kremnitz cu prezenţa lui intempestivă. A doua zi, marţi, 3 ianuarie, o sărută pe Clara în faţa părinţilor ei, încântaţi de eveniment, primul sărut "în public", cum zice el, şi era de-acum logodit. În două scrisori relatează pe larg consecinţa acestuia[48].

Două motivaţii, într-una singură, au fost, credem, determinante în a-l face să ajungă la grabnica logodnă cu Clara, pe care la început n-o

---

[46] Marin Bucur, în articolul (T. Maiorescu) – "Doctor în drept la Paris", "Manuscriptum", 2/1974, p. 109, grafiază tot timpul eronat numele oraşului Giessen în "Geissen" (sic!).

[47] D. C. Amzăr, "Studenţi români în străinătate", în revista condusă de N. Cartojan, "Cercetări literare", IV, 1940, pp. 215 – 240. D. C. Amzăr a efectuat investigaţii, la îndemnul directorului revistei, în anii 1939–1940, în arhivele Universităţii din Berlin şi a extras din registrul matricol de acolo, cu toate datele cuprinse în rubrici. pe toţi studenţii români care au fost înscrişi de la primul student venit din Principate, din 1821 şi până în 1882. Din păcate, contribuţia lui D. C. Amzăr a rămas necunoscută. În dreptul numelui lui Titu Maiorescu citim că el s-a înscris la data de 9 noiembrie 1858, la Facultatea de Drept ("Jurispr".) şi că a părăsit-o ("Abgang"). pentru care a fost radiat ("gelöscht") la 19 ianuarie 1860. Aşadar Titu la Facultatea de Drept s-a înscris şi a figurat oficial ca student pentru o definită specialitate, la singura unde a fost înmatriculat.

Marin Bucur, în articolul citat, se miră când află aceasta în actele de cursant la Paris ale lui Titu şi conchide eronat: "... deci frecventase, paralel cu filosofia Facultatea de Drept". Situaţia este exact invers: paralel cu prelegerile de la drept la care era oficial înscris, ca specialitate, a urmărit, înscris sau nu, ca audient (asemenea lui Eminescu) şi cursuri de filosofie. De altminteri chiar el vorbeşte despre acest raport între cursul obligatoriu, de specialitate, şi celelalte, facultative, într-o scrisoare, adresată tatălui său în chiar ziua înscrierii (9 XI '59): "Pentru doctoratul de drepturi sunt suficienţi 3 ani, şi pentru cel de filosofie 3, însă ascultaţi (adică doar audiaţi, nota noastră) la orice facultate; pentru mine se vor computa prin urmare tot cei 3 de drepturi" (*Epist.*, I, p. 349). Deci numai frecvenţa şi examenele de la drept, unde era înscris, i se luau în seamă, contau ("se vor computa"). La celelalte facultăţi, la filosofie, a fost numai audient, ca şi Eminescu.

[48] Cele două epistole sunt: una din 6 ian. 1860, către bunul său amic Theodor Rosetti (fratele doamnei Elena Cuza şi unul din cei cinci fondatori ai Junimii) şi alta, din 24 ian, către sora sa Emilia, ambele din Paris.

În misiva către Th. Rosetti se remarcă o oarecare reticenţă, o anume circumspecţie faţă de faptul săvârşit: "Şi astfel sunt oarecum logodit". (*Epist.*, II, p. 159), pe când în cea trimisă Emiliei el mărturiseşte decis: "Prin urmare, m-am logodit cu Clara, Emilia (după obiceiul de aici, logodna se face adesea cu 2 până la 3 ani înainte de căsătorie) deşi treaba este deocamdată un secret de familie". (*Epist.*, II, p. 167).

www.dacoromanica.ro

plăcea deloc, o admira pe Elena, sora ei, şi anume (pe lângă efuziunile lirico-filosofice): gropile străzilor din Berlinul de atunci şi senzualitatea pe care nemţoaica, în aparenţă rece şi serafică, a ştiut să i-o inoculeze ca pe o obsesie, prin scene care l-au marcat cumplit pe tânărul de 19 ani, la vârsta năvalnicei virilităţi şi a elanurilor erotice. O epistolă (din 22 aprilie 1860, către Th. Rosetti, expediată din Berlin) este edificatoare şi uimeşte prin sinceritatea freudiană a destăinuirii, din care excerptăm in extenso: "Lupta spiritului cu trupul are în mine toate predicatele teribilului. Ciudăţeniile mele, ce vrei... Ieri era cât pe-aci să fiu copleşit de senzualitate, dar Clara este totuşi un înger senin al moralităţii". Numai că aleasa lui, care era cu aproape un an mai vârstnică[49], nu era atât de angelică pe cât părea: "Cu luni în urmă îmi dădea braţul îmbrăcat; apoi mâna goală, apoi i-am atins obrazul; m-am animat de buze; ea mi-a lăsat în voie sânul, în cele din urmă piciorul – pfui, sună oribil când scriu asta; şi totuşi sunt atât de fericit când o fac..." (*Epist.*, II, p. 210). Şi aceasta într-o vreme când rochiile măturau podeau şi acopereau gâtul cu nasturi până la bărbie şi când era un act de cutremurătoare indecenţă să i se vadă unei femei numai bombeul botinei, când doar femeile de trotuar îşi arătau, din fuste, ghetele şi picioarele mai sus de gleznă!...

În drum spre Paris, Titu Maiorescu face un popas la Berlin, unde a sosit la 25 octombrie 1859. Vizitează imediat familia Kremnitz şi îi oferă "câteva suveniruri gastronomice" pe care le-a adus, cum zice el "din orient". În a treisprezecea zi de şedere în capitala Germaniei se întâmplă neprevăzutul fatidic: chiar în ziua plecării spre Paris, duminică, 6 noiembrie, pe întuneric, cade într-o groapă în plină stradă berlineză

[49] Clara Kremnitz era născută la 21 martie (stil nou) 1839, iar Helene Kremnitz, sora ei, venise pe lume la 6 martie 1844. Aceasta a fost preferata lui Titu chiar de la început; de la primele lecţii de franceză a remarcat-o ca fiind "de tot frumoasă" (*Jurnal*, 30 I 1859) declarând peste patru luni (la 25 aprilie 1859, când ea împlinise deja 16 ani). "Numai Helene m-a despăgubit, abia de 15 ani, dar o blondă frumoasă – cred că o iubesc". Pe ea o preţuia şi intelectual: "cap foarte dezvoltat", în comparaţie cu Clara, pe care o eticheta drept: "o nemţoaică palidă spălăcită cam trecută de vârsta studiilor şi de aceea lucrează cu multe greşeli". Văzându-i Clarei fotografia, la Paris, Th. Rosetti a exclamat: "Ah, ce urâtă e femeia asta! Foarte urâtă! Dar obrazul are o expresie foarte interesantă, o putere de atracţie aparte, ceva neobişnuit de meditativ" (*Epist.*, II, 147, Scrisoarea către Emilia, din Paris, la 18 dec. 1859). Credem că adausurile lui Th. Rosetti, după ce a fost atât de izbit de urâţenia Clarei doar în fotografie, nu şi în realitate, au fost de complezenţă, ca să atenueze asprimea constatării.

www.dacoromanica.ro

("într-o văgăună"[50], cum declară el hiperbolic) şi îşi luxează la un picior glezna. E nevoit să stea la pat. Kremnitzii îl iau sub oblăduirea lor, îl duc la ei, îl instalează într-o cameră separată şi-l doftoricesc cu asiduitate nemţească, punându-i şi un medic pentru grabnică însănătoşire. E lesne de imaginat că cei doi juni, Titu şi Clara, au fost tot timpul împreună şi că scene de admiraţie ale dezvăluirilor anatomice ale tinerei teutone n-au fost desigur, puţine. Apoi, atmosfera calmă şi bonomă din familia consilierului Kremnitz, armonia şi căldura din casa juristului german[51], în contrast frapant cu aceea din familia sa, a contribuit şi ea, opinăm, la stabilirea opţiunii sale. Într-o scrisoare către amicul Kutschera, din 27 noiembrie 1859, de la Paris, îşi exprimă clar decizia luată şi motivaţiile ei, în consonanţă cu spusele noastre de mai înainte: "În Berlin am petrecut, timp de trei săptămâni, categoric cea mai fericită epocă a vieţii mele. Zi de zi m-am aflat în sânul familiei cancelarului de justiţie Kremnitz, deci zi de zi cu Clara. Din fericire (sic), mi-am scrântit piciorul şi a trebuit să zac după aceea opt zile la pat [...] – pe scurt, mă căsătoresc cu Clara" (*Epist.*, II, p. 139).

După doi ani şi şapte luni de prelungită logodnă, după o tergiversare atât de îndelungată pentru terminarea studiilor şi pentru obţinerea unui post, până la urmă de supleant la Tribunal (la 1 iunie 1862), timp în care logodnica sa Clara a trecut prin acute crize nevrotice, de intensă isterie, exasperată de atâta aşteptare, Titu Maiorescu pleacă, în sfârşit, la 1 iulie 1862, în voiaj nupţial. Prima cununie s-a oficiat la Berlin, în ziua de sâmbătă, 12/24 iulie, într-o biserică protestantă, în ritul familiei Kremnitz. A doua încununare religioasă, cea de la Bucureşti, s-a celebrat într-o duminică, la 26 august (stil vechi), la biserica Amza, în curtea căreia se afla casa în care domicilia familia lui Ioan Maiorescu. Pentru această a doua cununie ortodoxă, a fost nevoie de aprobarea mitropolitului, astfel că mirele adresează la 14 august 1862 o rugăminte scrisă înaltului prelat cu făgăduiala angajată ca eventualii lui copii să fie "botezaţi în religiunea noastră ortodoxă". Naşi i-au fost soţii Sion, George şi Elisabeta (Elisa, cum semnează ea în mitrică). Poetul G. Sion

[50] Într-o misivă din Berlin, la 7 nov. 1859, către Ieremia Circa, neexpediată, se lamentează de neşansă: "Tocmai în ziua plecării călcai într-o văgăună blestemată din stradele Berlinului şi-mi scrântii piciorul; aşa sum forţat a mai şedea încă 4 zile aici (nota bene, adică nota male) în pat". (*Epist.*, II, 122).

[51] G. Călinescu chiar a glosat pe marginea acestei alegeri, luând-o în seamă din unghi de vedere al spiritului de familie numai: "Poporul german din contră «mit seiner Pietät für die Familie» înfloreşte. De aceea Maiorescu, se vede, s-a căsătorit cu Clara Kremnitz. Mai târziu părerile lui, în această privinţă, se schimbă". (*ibidem*, p. 538).

www.dacoromanica.ro

era, cum am văzut mai înainte, un vechi amic al lui Ioan Maiorescu şi un admirator, atunci, al lui Titu. Zigu Ornea, încrezându-se cu totul în textul scrisorii lui T. Maiorescu, din 28 iunie (stil vechi) 1862, către unchiul său, eclesiarhul Ioan Popasu, prin care-l ruga: "Să vii d-ta să ne fii naş la Bucureşti", şi necunoscând actul original publicat de noi[52], a rămas cu convingerea că aşa s-a întâmplat şi grafiază: "Naş i-a fost unchiul său, protopopul Ioan Popasu (sic), venit special [...] pentru această solemnitate". (*ibidem* – I, p. 171).

Din căsătoria cu Clara Kremnitz, Titu Maiorescu a avut doi copii: o fată, Livia, şi un băiat, Liviu. Livia s-a născut în dimineaţa unei zile de joi, la 28 martie/ 9 aprilie 1863, la ora cinci şi un sfert ("La ora 5 1/4, a apărut, în fine, pruncul", *Epist.*, IV, p. 122, cum anunţa el printr-o epistolă pe socrul său la 10 aprilie, după ce în dimineaţa naşterii îi înştiinţase telegrafic pe tatăl său: "Clara făcut fată").

Liviu a venit pe lume la 9/21 august 1869, într-o sâmbătă spre seară ("Astăzi, sâmbătă după-amiază, orele 5, căpătat un flăcău dolofan. Totul bine şi vesel". *Epist.*, VI, p. 303, telegramă către socrul său la Berlin).

Ambii copii se nasc la Iaşi (unde criticul se stabilise din decembrie 1862) şi în mod straniu, deşi nu-i plăcuse, cum am văzut, onomasticul livresc, Liviu, ales de tatăl său, îi prenomineză pe amândoi astfel, la rândul lui.

Numele său de botez, Titu, a ţinut, cu dinadinsul, însă, să i-l pună în forma latinizată, cum semna el de multe ori, "Titus", celui de-al treilea copil al său, nelegitim, Georg, născut din tumultuoasa iubire cu Mite Kremnitz, la 3/15 septembrie 1876.

În *Jurnalul* său el consemnează naşterea şi botezul astfel: "Vineri 3/15 Septemvrie 1876, 10 minute înainte de ora 3 dimineaţa Mite a născut un băiat. 25 de ore de dureri, serios 16 ore". [...] "Joi, 25 noiembrie/7 decembrie 1876, la W. Kremnitz (Strada Vestei 13a) [...] botezul micului Georg Titus Kremnitz". Mai întâi a avut loc cununia surorii Mitei, Thea, cu evreul creştinat Wilhelm Volkmar: "începu pastorul Deutschländer frumoasă, scurtă (10 minute), plină de tact predică, după care demna cununie. Îndată după aceea începu botezul". (*Însemnări zilnice*, ed. Socec, 1937, I, pp. 261 şi 269 – 270).

---

[52] Revista "Manuscriptum", nr. 1, 1977, p. 159 – cf. Arh. Stat. Bucureşti – Biserica Amza, Reg. Cununii, Nr. 11, 1862, fila 16, Nr. crt. 10, 26 aug. 1862. G. Călinescu ştia că nuni au fost soţii Sion (Mat. Docum., *ibidem* – p. 536).

www.dacoromanica.ro

În arhiva cancelariei Bisericii Evanghelice din Bucureşti într-o cronică rezervată anume momentelor importante din viaţa religioasă a enoriaşilor protestanţi (lutherani, evanghelişti) evenimentul naşterii şi al botezului este menţionat astfel:

"Georg Titus Kremnitz geboren am 3/15 sept. 1876, sohn Wilhelm Kremnitz und der Marie geb. Bardeleben, am 26 nov./8 dec. 1876 durch. Stadtpharrer W. Teutschlaender die heilige Taufe empfing.

Taufpatent waren: Dr. Bardeleben, Kremnitz, T. Maiorescu, A. Volkmar, W. Volkmar, T. Volkmar, Taufmatrikel: 2122, s. 260/1876". (Georg Titus Kremnitz născut la 3/15 sept. 1876, fiul lui Wilhelm şi al Mariei, născută Bardeleben, a primit Sfântul botez, la 26 nov./8 dec. 1876, prin protopopul W. Teutschlaender. Martori la botez erau: Bardeleben, Kremnitz, T. Maiorescu, A. Volkmar, W. Volkmar, T[hea] Volkmar). Data baptizării nu este congruentă cu cea din *Jurnal*, se pare că în act este trecută data înregistrării (a doua zi) a botezului. O altă curiozitate o constituie prezenţa ca martor, în înscris, a doctorului Bardeleben, tatăl Mitei şi al Theei, neinclus de Titu Maiorescu pe lista celor douăsprezece persoane prezente şi acasă şi la masa restaurantului Capşa, cu atât mai mult cu cât el nu consimţise ca Thea să se mărite cu Wilhelm Volkmar, deoarece era evreu, chiar dacă se creştinase, şi logodnicii fuseseră în România, ca să se căsătorească într-ascuns. Să se fi îmblânzit odată cu botezul nepotului său?

Oricum, T. Maiorescu e grafiat în atestat ca naş (Trauzeuge) la cununia (die Trauung) cumnatei sale Thea, alături de încă alţi doi: de T. Rosetti şi de W. Kremnitz ("Trauzeugen waren: Titus Maiorescu, Rosetti, W. Kremnitz", cu acelaşi protopop, "W. Teutschleander Traumatrikel 946, s. 213/1876").

În legătură cu paternitatea fiului Mitei n-ar trebui să existe dubii, filele *Însemnări zilnice*, din acest timp, din septembrie 1876, şi de aici încă aproape trei ani, sunt documente revelatorii, chiar dacă ele se înţeleg uneori subiacent şi nu sunt direct decriptice. Acest Georg Titus Kremnitz poate fi considerat, fără riscul unei imprudenţe, copilul lui Titu Maiorescu, mai ales că toţi cei din anturajul familiilor Maiorescu şi Kremnitz-Bardeleben ştiau şi comentau ca atare evenimentul, colportând informaţia până târziu încoace, el fiind şi unul din motivele de gelozie acută şi de glacitate crescândă între Clara şi Titu.

În impozanta sa monografie, Zigu Ornea rezervă acestui caz aproape o pagină (vol. I, ed. I, p. 349 şi a II-a, p. 3) în care dezvăluie o mărturisire pe care i-a făcut-o Şerban Cioculescu la 4 aprilie 1984, şi

www.dacoromanica.ro

anume că "acest Georg (pe numele lui de alint Baby) ar fi fost conceput cu Maiorescu". Informaţia aceasta Şerban Cioculescu o deţinea de la Ştefania Zarifopol (fiica lui Gherea) care i-a mai spus că "în familia Barderleben şi a Kremnitzilor, în general, faptul ar fi fost notoriu".

Cu toată circumspecţia cuvenită în atari situaţii, pusă pe seama inexistenţei unui document strict la această destăinuire, Z. Ornea, lăsând să se înţeleagă că acesta ar trebui să fie adevărul, având în vedere jurnalul maiorescian, conchide elocvent: "Dar evoluţia, în viitorii ani, a relaţiilor dintre Mite şi Maiorescu, ca şi grija neobosită a celui din urmă faţă de creşterea şi bolile micului Baby, conferă ipotezei lui Şerban Cioculescu un anume coeficient de plauzibilitate". Noi credem că nu e vorba de o ipoteză, ci de un fapt cert, cu toate că proba este de circulaţie orală, şi apoi Şerban Cioculescu, pasionat documentarist, prin enorm de multele cunoştinţe pe care le avea despre viaţa scriitorilor din surse de familie şi din altele de tot felul, este el însuşi un document. În concordanţă cu cele de mai sus, expuse de Zigu Ornea, este suficient să citäm numai însemnarea din *Jurnal*, de la 5 august 1877 (stil nou), când T. Maiorescu, acut îngrijorat de starea sănătăţii copilului suferind de o gravă enterocolită catarică, scrie oripilat: "22 iulie/5 august 77. La alde Kremnitz, băiatul recidivă a catarului său intestinal. Diaree. Zăcând palid şi istovit. Nopţi rele ale Mitei. Wilhelm doarme mereu separat şi nu se duce niciodată noaptea să vadă ce mai e".

A doua zi, pe 6 august, luni, se mută cu Mite şi cu Baby, luându-l şi pe el, pe Wilhelm, într-o locuinţă de vară, "la capătul străzii Craiovei", "din cauza stării bolnăvicioase a acestuia", a băiatului. Aici coabitează cu Mite, ca să poată fi în preajma micuţului şi să-l vegheze. profund indignat de indolenţa şi de totala nepăsare, ca medic, a lui Wilhelm. Întrebarea care s-ar impune, mai mult retorică, de ce atâta permanentă solicitudine, de ce atâta încordată alarmă din partea lui Titu şi de ce atâta indiferenţă, chiar rea voinţă, din cea a lui Wilhelm, nu mai are nevoie de nici un răspuns. Clara, tot mai intrigată şi geloasă, se stabilise cu Livia la Berlin pentru un timp. În vara anului 1878, în iulie şi august T. Maiorescu însoţeşte pe Mite şi pe copil într-o călătorie în Austria şi Germania ("Miercuri 5/17 iulie 1878, dimineaţa plecat din Bucureşti cu Mite, Baby şi îngrijitoarea copilului") sub ochii, de-acum deprinşi cu aşa ceva, ai lui Wilhelm, care, din răzbunare, ca singură consolare, nu-i pune valiza în vagon, lăsându-l numai cu ce avea pe el, în intimul voiaj al lui Titu cu Mite.

www.dacoromanica.ro

Ar mai fi de adăugat că naşterea acestui copil a fost tăinuită oficialităţii, ea nefiind declarată la starea civilă, şi, ca atare, a trecut neînregistrată în nici una dintre condicile de născuţi ale întregului an 1876, la nici una dintre primăriile sectoarelor, de atunci, ale capitalei, de albastru, de galben, de roşu, de verde şi de negru.

Liviu[53], primul lui băiat, s-a stins după trei ani şi patru luni, de difterie, la 26 noiembrie/8 decembrie 1872[54]. Pare cel puţin bizar că în jurnalul său, el nu a consemnat tragica întâmplare. Nu există nici măcar un rând[55], o referire cât de cât la nenorocirea funestă care i-a lovit fiul şi pe părinţii săi, însemnările din acest an, 1872, sunt de natură diversă, un amalgam de aforisme, de citate, de istorioare, de variate şi succinte comentarii, iar pentru întreaga lună noiembrie din 1872 are înscrisă o singură frază, foarte scurtă, despre "fidelitate". După un potpuriu de anecdote de tot felul, încheie, ca un bilanţ, anul 1872, la finele lui decembrie, cu o definiţie laconică a pedagogiei şi cu o apreciere entuziastă a sonatei *Appassionata* de Beethoven. Nimic despre funebrul incident. E-adevărat că în *Epistolar* deplânge moartea "bietului băieţel", dar nu atât ca un lamento al tatălui, cât, mai ales, ca o scuză la absenţa de la întâlnirile de la Cameră şi de la Tribunal, prin foarte succinte depeşe, în 27 noiembrie 1872, anunţându-i astfel decesul, din 26 noiembrie duminică, şi la Berlin, rudelor sale Kremnitz, desigur în germană: "Unser Söhnchen Kiki gestern Sonntag Abend an Diphteritis ruhig gestorben. Clara gefasst. Wir verreisen morgen. Titus". (*Epistolar*, VIII, p. 243 şi trad. la p. 119: "Micul nostru fiu Kiki s-a stins liniştit de difterie ieri duminică seara. Clara resemnată. Mâine pornim la drum"). Iar telegrama către preşedintele "Camerei Legislative", Prinţul Dimitrie Ghica, este redijată în franceză: "Lunedi, 27 nov. 1872. Mon pauvre petit garçon est mort hier dimanche soir. Maioresco". (*Epistolar*, p. 246).

În misiva expediată de cineva în serviciul său, către bancherul ieşean Neuschotz, din aceeaşi zi, ar lăsa să se înţeleagă marea durere

---

[53] Eugen Lovinescu, *op. cit.*, II, p. 73, dă ca dată a naşterii lui Liviu anul 1871, probabil după fotografia copilului, făcută în acest an, necunoscând anul real 1869.

[54] Z. Ornea, *op. cit.*, indică doi ani, diferiţi, pentru decesul lui Liviu, o dată, anul corect, 1872 în vol. I, p. 263, ed. I, 1986, şi în vol. I, p. 235, ed. a II-a, 1997, şi a doua oară, revenind inadvertent, în final, cu încă o gafă, arată un alt an, fals, 1873: "Avea însă doi copii (băiatul i-a murit – cum s-a văzut – în 1873)" (sic!) – în vol. II, p. 306, ed. I, şi în vol. II, p. 271, în pretinsa ediţie "revizuită şi corectată", a doua, din 1997.

"După cum s-a văzut" era anul 1872, pe care Z. Ornea până la finalul cărţii îl uită, metamorfozându-l în 1873!

[55] Eugen Lovinescu, *ibidem*. II, p. 75, constată cu regret că: "Nu avem însă şi «însemnările» la data morţii lui Liviu".

www.dacoromanica.ro

care l-a fixat locului, încât nu se poate deplasa personal; împrumutul solicitat fiind distribuit atât înhumării fiului, cât mai ales voiajului la Berlin: "Iubite domnule Neuschotz, Bietul meu băiețel mi-a murit ieri seară de difterie. Aveți bunătatea să-mi trimiteți 300 de galbeni, trebuie să-mi îngrop copilul și să-mi duc familia în străinătate. Vă mai rog – căci nu sunt în stare să mă urnesc din loc – să-mi trimiteți pe cineva din biroul dvs. cu banii și cu polița completă pentru semnat". (*ibid.*, pp. 118 și 246 – textul german). Însă a doua zi, marți, 28 nov. 1872, în chiar ziua înmormântării, uită de blocajul psiho-motoriu și se mișcă cu destulă vioiciune, încât de la cimitir, de la groapa "nefericitului copil" ("Mein armer Kleiner Junge"), abia acoperită de pământ, pleacă direct la gară, după cum îi scrie el medicului ieșean Taussig, curantul micuțului defunct, într-o epistolă din București, în 11/23 dec. 1872: "După plecarea noastră în străinătate, în chiar acea zi de marți, ne-am dus direct la Berlin și am sosit acolo vineri. Tocmai zgomotul necontenit al trenului [...] ne-a făcut bine. Soția mea a sosit la Berlin vădit mai întremată [...] Eu am plecat din Berlin a treia zi [...], astăzi am primit veşti de acolo, după care soție și fiică se simt bine în continuare". (*ibid.*, pp. 120 – 243). De unde rezultă că nici Clara, oricum mai mult decât el, ca mamă, n-a fost, sau nu voia să arate, prea afectată. Acestui doctor Taussig (nu scapă acum ocazia) îi face, pe lângă formale aprecieri, un amarnic reproș, abil deghizat în remarca aluzivă: "Am vorbit, desigur, la Berlin, cu medicii din cercul meu despre boala din urmă, și Bardeleben, Kremnitz etc. au fost cu totul de părerea dv., au considerat procedeul dvs. ca fiind cel corect [...] și le părea rău de acea deschidere a orificiului bucal al micii ființe, făcută în plus, dacă tot nu i-a ușurat suferința".

La nici un an de la dispariția micului Liviu, când Mite se afla de-acum la Iași, el vorbește despre decesul fiului său doar în funcție de suferința Clarei, despre doliul acesteia ca mamă și nu și despre al lui ca tată. În 4/16 oct. 1873, Titu jurnaliza cu parapon, uimit de atitudinea irascibilă și arogantă a Mitei, pe care o avea ca oaspete de seamă, împreună cu soțul ei, încă din septembrie: "1) Vorbește despre cazurile de moarte ale familiei Volkmar, și eu, ca să aduc o diversiune din cauza doliului soției mele, intervin cu obișnuitul ton glumeț" (sic!). Așadar, Clara în doliu, iar el glumeț! Cât despre cele două inserări de mai târziu, cea din 26 noiembrie (stil vechi) 1876 și cea din 1/13 noiembrie 1883, sunt simple și anecdotice constatări:

1. "Vineri, 26 noiembrie/8 decembrie 1876, al patrulea an al zilei morții frumosului meu băiat, neîntrecut de inteligent".

www.dacoromanica.ro

Cât priveşte frumuseţea lui Liviu ea este aici un compliment post mortem, sub forma unui eufemism, fiindcă de la naştere îl considera pe Liviu un copil "urât": "are nasul meu borcănat!" "Drept consolare, eu eram tot aşa de urât, încât maică-mea, la un an de la naşterea mea, se jena să mă arate". (*Jurnal*, VI, pp. 304 – 305).

2. Cea de-a doua consemnare este un lapidar comentariu la premoniţia bucătăresei lui care a părăsit slujba şi casa în mod precipitat, fiindcă a văzut o stafie bântuind odăile. Profesorul de filosofie acceptă superstiţia: "Asta era într-o duminică. Marţi băiatul a căzut bolnav de difterie, iar duminică era mort".

Livia, în schimb, cu toate că a fost bolnăvicioasă, a suferit şi ea, ca întreaga familie, de malarie, deşi devenise grasă, onctuoasă, diformă şi bolnavă de nervi, cum o descrie însuşi T. Maiorescu, obeză şi isterică, cu internări în sanatoriu, deşi supusă unor bruşte şi antipodice situaţii, a trăit mult. Livia a părăsit ţara după divorţul părinţilor săi, în 1887, însoţindu-şi mama care s-a stabilit definitiv la Berlin. Acolo s-a şi căsătorit în vara anului 1892, la începutul lunii iulie, cu câteva zile, aproape două săptămâni, înainte de moartea Clarei, din 15 iulie (stil nou), cu inginerul feroviar Eugen Dymsza, nobil polon, cu moşii în Lituania, om cultivat, cunoscător a cinci limbi, printre care franceza şi germana, om bogat, care poseda o frumoasă şi înstărită feudă la Ilsemberg, în Lituania. T. Maiorescu, după ce l-a cunoscut la Viena, în august 1893, a rămas profund mişcat de ţinuta lui fizică şi intelectuală, cu atât mai mult cu cât ginerele său vorbea foarte bine germana, limba predilectă a lui Titu, slăbiciunea vieţii lui.

Clara a apucat s-o vadă, în sfârşit, măritată. Livia avea aproape treizeci de ani, iar Eugen Dimsza în jurul a patruzeci, cu zece ani mai vârstnic decât netânăra lui mireasă.

Livia este, din cauza profesiunii soţului său, mereu itinerantă, mereu pe drumuri, între Ilsemberg, Crimeea, Petersburg, Viena, Berlin şi retur. Naşte trei fetiţe, între 1894 şi 1902, pe care le botează catolic. Primului copil, Ianina, i-a fost naş însuşi bunicul acesteia, T. Maiorescu, împreună cu Ana Rosetti, în localitatea Gurzul din Crimeea, la Zalta, în biserica catolică de acolo, punându-i numele Ioana, devenită apoi Ianina. După prima naştere, Livia se urâţeşte cu totul, umflându-se, îngroşându-se, devenind "monstruoasă", cum o caracterizează chiar tatăl ei.

www.dacoromanica.ro

În 1905 îi moare ultima născută, iar în 1918, în toiul sângeroaselor evenimente din Rusia își pierde soțul[56]. Se retrage la moșia rămasă de la defunctul său bărbat, la Ilsenberg, unde, în vara anului 1901, T. Maiorescu o vizitase, fiind încântat de cele văzute acolo. În timpul celui de-al doilea război mondial, după invadarea Poloniei, în septembrie 1939, de către trupele aliate ale lui Hitler și Stalin și după pierderea proprietăților din Lituania, în urma anexării Țărilor Baltice de către imperialismul bolșevic, Livia se repatriază la începutul anului 1941, venind întâi la București și apoi, în 1942, se stabilește la Câmpulung-Muscel, împreună cu cele două fiice ale sale, Ioana (Ianina) și Livia (Lola), și cu cele două nepoate, Ianina și Tereza, fetele primei sale născute, Ioana. Aici, la Câmpulung-Muscel s-a stins la vârsta de 83 de ani, în ziua de 26 august 1946. Foarte grav bolnavă, ea nu a mai putut să se înapoieze în capitală[57]. A fost înhumată la Cimitirul Șerban Vodă (Bellu), la 28 august 1946, la orele 18, în fig. 18, lângă tatăl său în mormântul bunicilor săi Ioan și Maria Maiorescu, împreună cu osemintele acestora[58]. O nepoată a lui Titu Maiorescu, Zoe Cămărășescu, care s-a ocupat de funeraliile mătușii sale, a adresat primarului general al capitalei o cerere, la 26 august 1946, în ziua decesului, pentru a obține aprobarea înmormântării după dorința defunctei. O reproducem întocmai, după revista în care am publicat-o în 1977: "Domnule Primar

---

[56] După mărturisirile Liviei Dimsza, făcute lui A. Z. N. Pop, în 1942, și publicate de acesta în *Caietele Mihai Eminescu*, VI, 1985, pp. 189 – 193

[57] Despre moartea și despre înmormântarea ei trebuie văzut articolul nostru publicat în Nr. 1, 1977, pp. 159 – 160, în revista "Manuscriptum", citat mai înainte. Aici am publicat, din arhiva Cimitirului Bellu două acte, autorizația de înmormântare și o cerere către Primăria Bucureștilor. Iată autorizația Primăriei din Câmpulung-Muscel. Nr. 236, care este și înregistrarea decesului: "Livia Dimsa-Dymsza, de 83 de ani, de confesiune catolică, încetată din viață la 26 ale lunii August 1946, ora 11. Înmormântarea se va face după ora 18. Decesul a fost constatat de către medic (indescifrabil) care a eliberat certificatul 192".

[58] Arhiva necropolei Bellu, Registru de evidență a înhumărilor 1900 – 1947, poziția 581, 1946. În arhiva administrației acestei necropole, care în 1975, când noi am cercetat-o, încă mai exista, aruncată în subsolul capelei, am descoperit în haosul de hârtii, dosarul cu toate actele funestului eveniment. Din nenorocire, din ce am aflat de curând, n-a mai rămas nimic din documentele mortuare al secolului trecut și nici din cele de mai târziu, din prima jumătate a secolului douăzeci, decât un registru de evidență, vechi și deteriorat, de la 1900 la 1947. Și în această arhivă se aflau actele de intrare pe acest tărâm de "Fericire cerească și Glorie pământească", cum anunță inscripția de pe frontispiciul porții principale, ale lui Eminescu, Maiorescu, Cleopatra Poenaru-Lecca, ale lui Caragiale, până și fractul de transport și actul de deces în limba germană. Regretăm foarte mult, acum, că n-am întreprins nici un demers pentru a le scoate de acolo.

www.dacoromanica.ro

General, Fiica ilustrului profesor Titu Maiorescu, fost preşedinte al Consiliului de Miniştri, Livia Dymsza (sic) a decedat astăzi la 26 August la Câmpulung unde era refugiată cu toata familia ei care exprimă dorinţa ca rămăşiţele pământeşti să fie înhumate la Cimitirul Şerban Vodă din Bucureşti, alături de părintele şi de bunicii ei. Mormântul lui Titu Maiorescu, situat în parcela nr. 18 a cimitirului, este întreţinut de Primăria Municipiului, ca un omagiu perpetuu datorat marei figuri dispărute. În calitate de nepoată a lui Titu Maiorescu, subscrisă am onoarea a vă ruga să binevoiţi a da autorizaţia legală de înmormântare a Liviei Dymsza. Ele sunt îngropate în stânga monumentului lui T. Maiorescu. Cu deosebită consideraţie Zoe I. Cămărăşescu, str. Romulus 77". Aşadar, până la urmă, Livia, după atâta înstrăinare de tatăl său şi de ţara sa, şi-a regăsit obârşia, reîmpământenindu-se lângă ai săi.

Aventurile amoroase ale tatălui său, în special cele cu Mite Kremnitz, şi divorţul părinţilor, pus la cale de Titu Maiorescu, au deprimat-o total şi au îndepărtat-o de tatăl ei, cu atât mai mult cu cât s-a recăsătorit imediat după despărţirea oficială de nefericita ei mamă.

Astfel, cei doi înstrăinaţi de-o viaţă, tatăl şi fiica, glacializaţi de mult în relaţiile lor domestico-filialo-paterne, antipatizându-se reciproc, cu abia simulate momente de răgaz condescendent, şi-au găsit alături, în eternitatea care aneantizează totul, împăcarea definitivă.

Cele două fiice ale Liviei, împreună cu nepoatele şi strănepoatele ei şi-au pierdut urma în Polonia, nerămânând în ţară nici un descendent direct din genomul maiorescian, stingându-se în acest fel orice semn din seminţia eminentului bărbat.

www.dacoromanica.ro

JUNIMEA – SOCIETATE FRANCMASONĂ

Poate surprinde pe oricine nedumerirea şi disturbarea lui Iacob Negruzzi, francmason din tatăn-n fiu, în legătură cu introducerea femeilor la Junimea bucureşteană. El n-a sesizat că Titu Maiorescu, pe lângă admiraţia nurilor feminini, îndeplinea, în fond, un comandament masonic, pe acela de "adopţiune" a femeilor, de introducerea lor într-un cadru masonic "mixt", aşa cum bine şi exact caracterizase acest fel de reuniuni Mite Kremnitz.

La începuturile ei, masoneria a fost constituită din ordine, din loji şi societăţi în exclusivitate masculine. Fiind grupări eminamente secrete, femeilor nu li se conceda favoarea de a fi participante, deoarece erau considerate ca incapabile de a fi discrete; guralive şi trăncănitoare, nu erau socotite apte de a păstra vreun adevăr ocult. Cu timpul însă, chiar din secolul al XVIII-lea, dar mai ales în preajma mişcărilor revoluţionare de la 1789 şi de la 1848, ele au fost admise prin aşa zisa "adopţiune", formulă masonică specifică situaţiei, "adaptatele" fiind denumite "surori", într-o formă de masonerie "mixtă". Romăncele ai căror soţi, fraţi sau amanţi erau toţi francmasoni, au avut predispoziţii francmasonice mai de mult, dar mai decis din timpul evenimentelor legate de activităţile revoluţionare paşoptiste şi unioniste.

Trebuie spus răspicat, o dată pentru totdeauna, deşi s-a mai scris de către istoricii francmasoneriei româneşti (şi ne gândim în primul rând la studiul lui Mihai Dim. Sturza – "Junimea societate secretă", apărut la Paris, în revista "Ethos", I, 1973, pp. 81 – 110), nu însă şi de către istoricii literari, care s-au ferit, şi încă o mai fac, ca dracul de tămâie, să afirme acest adevăr ineluctabil, un truism prea evident, la urma urmelor (Z. Ornea relevă faptul abia în monografia pe care o tot citâm, în cap. IV, nu şi în lucrarea ce trebuia să fie fundamentală *Junimea şi Junismul*, 1978, reeditată în 1998, fără nici o revizuire), că Junimea a fost şi a rămas multă vreme de la iniţierea ei o societate francmasonică, cu scopul secret şi esenţial de acaparare a puterii politice în stat, comandament specific tuturor masonilor. Camuflaţi, la început, sub aparenţa acţiunilor culturale (a vestitelor "prelecţiuni populare"), junimiştii masoni au urmărit permanent şi cu perseverenţă acest scop, pe care l-au atins în scurt timp, devenind, rând pe rând, aproape toţi, de la intrarea lor în politică în 1870, la numai patru ani de la instituirea Juninii, deputaţi, senatori, miniştri şi prim-miniştri, accedând la puterea

www.dacoromanica.ro

în stat, acaparând funcţii înalte în justiţie şi administraţie (primari, prefecţi, preşedinţi de tribunal etc.).

Toţi junimiştii fondatori au fost masoni, în frunte cu cei cinci capatazi: T. Maiorescu, P. P. Carp, V. Pogor, Th. Rosetti şi I. Negruzzi. Cei veniţi ulterior, la câţiva ani de la înfiinţare, au fost şi nu. Se pare că Eminescu şi Creangă şi încă alţi câţiva nu au fost direct masoni. De aceea ei sunt ţinuţi mai la o parte de ezotericele interese ale francmasoneriei junimiste, în orice caz, ei nu figurează pe listele publicate de diverşi autori ai istoriei francmasoneriei în România. Eminescu pare totuşi, iniţiat în ritualul masonic şi aceasta se poate să se fi întâmplat în timpul studenţiei sale din Austria sau din Germania, din nelimitata sa sete de cunoaştere.

Oricum, M. Eminescu a sesizat uluit situaţia duplicitară în care se complăcea T. Maiorescu în timpul Războiului de Independenţă, care altfel (blamând evenimentele anilor 1877 – 78) s-a îmbogăţit, făcând afaceri oneroase cu mari întreprinzători masoni, evrei, din intendenţa trupelor ruseşti, ţariste, şi nu a tăcut în presă, după cum o să vedem mai încolo, ceea ce a făcut ca antipatia pontifului Junimii, începută deja din gelozia lui T. Maiorescu pentru atenţia tot mai accentuată a Mitei Kremnitz acordată poetului, care a culminat cu exclamaţia din 1/13 iunie (tot în iunie!) 1879: "Grea epocă Eminescu!", să se intensifice până la corozivitatea unei ranchiune bine disimulate.

Cu I. L. Caragiale lucrurile sunt mai puţin simple. Ginere de mason, din 1889 (socrul său, arhitectul italian Gaetano Burelly era francmason) şi membru al unui partid conservator democrat, al cărui şef, Take Ionescu, era un mason vechi, prin care urmărise să ajungă deputat, după ruptura, din 1908, de partidul conservator şi masonic al lui T. Maiorescu şi P. P. Carp, din care Caragiale făcuse parte şi în care fusese barat în opţiunile lui parlamentare, din 1899 – 1901, nu este exclus ca acerbul critic al politicianismului de la noi să fi fost iniţiat!

www.dacoromanica.ro

T. MAIORESCU ŞI M. EMINESCU

Eseistul N. Georgescu afirmă, în maniera sa originală şi într-o nouă concepţie de a pune în lumină documentele, în cartea sa *A doua viaţă a lui Eminescu*, 1994, că ziaristul Eminescu a fost o victimă a masoneriei româneşti şi internaţionale, exclus de la orice fel de secret politic al Junimii şi că a fost dat afară din presă, la 28 iunie 1883, printr-o conspiraţie junimisto-masonică. Poetul ar fi fost împins să ajungă la declanşarea unei boli nevrotice mai mult imaginară decât reală, într-un scenariu masonic bine pus la punct de către francmasonii junimişti, în cap cu T. Maiorescu şi cu P. P. Carp. Acesta din urmă, furios pe pana virulentă a lui Eminescu, îndreptată împotriva samavolniciilor autorităţilor austro-ungare faţă de românii transilvăneni, îi impunea, epistolar, lui T. Maiorescu (de la Berlin unde se afla, în cel mai strict secret, cu I. C. Brătianu, pentru tratative de ferm esoterism masonic, cu Tripla Alianţă [Germania, Austro-Ungaria şi Italia], ştiute doar de ei şi de Carol I) *comandamentul* expres ca Eminescu să fie anesteziat politic şi redacţional, să fie "potolit": "Şi mai potoliţi-l pe Eminescu!" – clama din capitala Germaniei, indignat, francmasonul şi germanofilul P. P. Carp, admirator acerb şi peren al Marilor Puterii Centrale (germano-austro-ungare).

De altminteri, Eminescu era şi aşa, la Bucureşti, pus sub supravegherea unor agenţi secreţi ai acestor puteri, precum va fi urmărit şi în timpul tratamentului de la sanatoriul Ober Döbling, de lângă Viena, de unde, se pare că după vizita lui T. Maiorescu, fişele lui medicale aveau să dispară aproape cu totul, pentru a nu se şti diagnosticul real al internării sale.

* * *

Dacă ar fi să acceptăm această teză a unei conspiraţii francmasonice împotriva lui Eminescu, a tranchilizării lui ca ziarist, emisă de ingeniosul eseist N. Georgescu, atunci se cuvine să considerăm că ea s-a săvârşit în interesul statului român, impusă de conjunctura tratatului cu Tripla Alianţă. Or, în acest cadru, mărturiile ne îndeamnă la continuarea eposului unui atare demers scenarial, contribuţia noastră demonstrativă fiind aceea de urmărire a semnalelor documentaristice. Poetul, care era şi membru fondator şi foarte activ al "Societăţii Carpaţi" (înfiinţată la 24 ianuarie 1882, întâi cu denumirea de "Iridenta română"), societate ce urmărea reunificarea Transilvaniei cu ţara mamă, pe orice

www.dacoromanica.ro

cale, inclusiv pe cea a armelor, disturbă acut pe politicienii masoni din capitala Germaniei, din Viena şi din Budapesta, prin atitudinea şi prin scrisul său. T. Maiorescu urmărea cu încordare "agitaţiile contra Austro-Ungariei la «Societatea Carpaţi»", după cum notează el în jurnal, la 26 iunie 1883 – fiind informat chiar de către unii membri, printre ei aflându-se însuşi I. Slavici. Nu este exclus ca T. Maiorescu să fi contribuit, prin misiunea sa secretă, la subminarea din interior, prin acoliţii săi, a acestei societăţi, care va dăinui totuşi până în 1918.

Chiar dacă junimiştii, în cap cu T. Maiorescu, începuseră, desigur nu toţi, să pretindă că ei s-au retras oficial, aproximativ din 1880, din lojile masonice, ei au rămas totuşi, permanent fideli şi obedienţi mai marilor lor francmasoni din ţară şi, mai cu seamă, din apus, în special din lojile germano-austro-ungare şi iudaice, ca dovadă filogermanismul lor declarat şi nedezmînţit ca şi filoiudaismul lor constant şi recompensatoriu; precum şi, tot ca dovadă, ataşamentul total şi devotat al lui P. P. Carp şi al lui Maiorescu la politica de dominaţie a Puterilor Centrale, începând dintotdeauna (din familie şi din pregătirea lor intelectuală în aceste ţări) şi până în ultimele clipe ale primului război mondial şi ale vieţii lor. Nici nu puteau altfel, fiindcă ei trebuiau să-şi afirme permanent recunoştinţa faţă de puterea francmasonică europeană căreia îi datorau existenţa istorică a Junimii, a carierei lor politice şi a tot ceea ce dobândiseră ca poziţie şi ca prestigiu în cultura şi în societatea românească, adică masoneriei euro-iudaice şi masoneriei iudaico-româneşti din Iaşi.

Extrem de semnificativă este atitudinea ziarului "Timpul" în anunţul dat referitor la "boala subită" a poetului. În vreme ce jurnalele celelalte pun accentul, în a-şi informa cititorii, pe boala poetului şi asupra durerosului eveniment, "Timpul" scoate în evidenţă, în prim plan, încetarea activităţii redacţionale, ca ziarist, a lui Eminescu, exact ceea ce s-a şi vrut: "d. Mihail Eminescu a încetat de a mai lua parte în redacţiune", urmat de adaosul, post factum, ca o justificare a eliminării lui din presă: "atins fiind în mod subit (sic!) de o boală gravă". Ştirea evacuării redacţiei de către un indezirabil ca Eminescu trebuia în aşa fel difuzată, ca toţi cei interesaţi de excluderea lui şi de desfiinţarea "Societăţii Carpaţi", instituită în 1882, să afle cât mai limpede; interesat era întâi de toate, aici, agresivul şi foarte arogantul baron von Mayer, consulul austro-ungar la Bucureşti (cel care pusese pe urmele lui Eminescu un agent secret), care ceruse în repetate rânduri şi în mod expres dizolvarea împricinatei societăţi transilvano-unionisto-române. El

www.dacoromanica.ro

chiar îl avertizează, la 7 iunie 1883, într-un raport, pe ministrul său de interne de la Budapesta despre activitatea "Societății Carpați" și mai ales că: "Eminescu, redactor principal la «Timpul», a făcut propunerea ca studenții transilvăneni de naționalitate română care frecventează instituțiile de învățământ din România pentru a se instrui, să fie puși să acționeze în timpul vacanței în locurile lor natale pentru a orienta opinia publică în direcția unei *Dacii mari*". (*Eminescu în documente de familie*, Gh. Ungureanu, Minerva, 1977, p. 412). Și aceasta tocmai acum, când, după pertractări de mai bine de doi ani ale masonilor junimiști, P. P. Carp și T. Maiorescu, duse în cel mai strict mister, P. P. Carp, I. C. Brătianu și Carol I (provenit dintr-o veche familie de principi francmasoni) erau pe punctul de a încheia cu Tripla Alianță atât de mult doritul tratat cu România, în vederea expansiunii ei înspre sud-est și în special spre noi. Or, tot ce întreprindea și scria Eminescu, culminând cu *Doina* sa de mare înflăcărare naționalistă, avea darul de a periclita atmosfera favorabilă unei înțelegeri între părțile contractante, care urmăreau intrarea urgentă a României în sfera de dominare a Austro-Ungariei și a Germaniei (în primul rând) și a Italiei, pe cât posibil, ca membru al celor trei alianțe eurocentrale. De aceea, ni s-au impus retractări și reconsiderări de poziție, după manifestările naționaliste de la Iași, de la începutul lunii iunie, cu prilejul dezvelirii, la 5 iunie 1883, a statuii lui Ștefan cel Mare, Bismarck amenințând chiar cu intervenție armată în țara noastră. În atari condiții, profitându-se de unele crize nevrotice, datorate unei astenii nervoase, mai exact ale unei psihoze depresive manifestate de M. Eminescu cu ceva timp mai înainte, tot mai accentuate din luna mai, s-a pus la cale aranjamentul ca Eminescu să fie declarat "nebun" și, în acest mod, să poată fi neutralizat printr-o izolare a lui în casa alienaților mintali.

În această idee, scenariul pus la cale s-a putut derula în felul următor: T. Maiorescu a început imediat campania de discreditare a poetului, prin acreditarea diagnosticului, pus de el, că Eminescu e pe punctul de a înnebuni. În jurnalul său, la 30 mai 1883, notează: "La Eminescu, *început de alienație mentală*, după impresia mea" (sic!), deci numai după impresia sa! Apoi, de la această dată și până la 28 iunie 1883, ziua în care, după T. Maiorescu, poetul înnebunise de-a binelea, el a scris și a vorbit despre înstrăinarea mintală a genialului bărbat în repetate rânduri, răspândind în stânga și în dreapta, celor din jur, nefasta veste. Totul culminează cu scena "fatidică", bine regizată, din ziua istorică de 28 iunie, marți, 1883, începută încă din zorii zilei, la ora 6

www.dacoromanica.ro

dimineaţa. *Însemnările zilnice* (vol. II, Ediţia Socec, pp. 190 – 191) sunt cât se poate de mărturisitoare în stratul şi în substratul lor atestator, fie transparent, fie subiacent.

În această zi, la cea mai matinală oră, intră în scenariu, cu rolul său bine definit, prima soţie a lui I. Slavici, Katherine Szöke-Magyarosy (1844 – 1912), dintr-o familie de supuşenie austro-ungară şi de religie protestantă, care se stabilise în cartierul Vitan, unde I. Slavici trage în gazdă, dus acolo de către un văr al său, A. Vancu, funcţionar la Consulatul Austro-Ungar, căsătorit cu o soră a acestei Katherine. Femeie de moravuri îndoielnice, mai în vârstă cu mai mult de patru ani decât I. Slavici, aceasta îl atrăsese pe scriitor la oficierea căsătoriei prin clasicul truc al femeii însărcinate. I. Slavici, om de onoare, dominat şi şantajat de această madamă, consimte la cununia oficială, care a avut loc la 11 sept. 1875. T. Maiorescu, când a aflat, *post matrimonium*, abia la sfârşitul lui octombrie, despre nefericitul eveniment şi după ce-şi făcuse, culegând informaţii, o părere foarte rea despre mireasa lui Slavici, se arată extrem de îngrijorat şi de îngrozit. Slavici însuşi mărturiseşte într-o scrisoare, din Viena, datată 30 oct. 1875, că se consideră un nefericit, înaintea pontifului: "Da! Eu sunt căsătorit [...]. Am luat ca soţie pe o femeie, cu care va trebui să mă credeţi nenorocit". Dar Slavici, sub nefasta înrâurire a acestei prime soţii, se complăcea în naivitatea victimei generoase, care, după zisele lui, săvârşise actul oficial al căsătoriei "prin dorinţa de a ridica femeia decăzută la nivelul etic" al său. Amarnică amăgire, din care se va trezi în curând, scăpând după zece ani de această consoartă, cu greu, după chinuri cumplite, abia la 18 nov. 1885, prin divorţ.

Dar tocmai această femeie va fi aleasă, şi nu întâmplător, să joace rolul martorului denunţător al nebuniei poetului.

Să nu uităm că Slavici, ca şi Eminescu, era "membru fondator activ" şi avea, ca atare, obligaţia de a păstra intimitatea planurilor agitatorice ale "Societăţii Carpaţi" chiar dacă aceasta nu avea caracterul unei societăţi de tip mason. Or, Slavici se comportă ca un informator pe lângă patronul Junimii, care printr-o îngemănare filo-austro-germană cu prozatorul, era cel mai interesat, la avertizarea expresă a lui P. P. Carp, de la Berlin, să lichideze "Societatea Carpaţi" şi să-l *potolească* pe Eminescu. De aceea, atitudinea lui Slavici nu trebuie să surprindă, întrucât I. Slavici, ca filoaustriac şi ca filogerman convins şi peren, cum va proba şi în paginile revistei "Tribuna" şi în timpul primului război mondial, era împotriva acţiunilor politice anti-austro-ungare. El milita, detaşându-se în mare măsură de comilitonii săi, pentru deşteptarea

www.dacoromanica.ro

conştiinţei naţionale, dar numai pe tărâm cultural, unde credea el, absolut eronat, vom învinge, fiindcă suntem superiori adversarilor noştri! "Orientarea filoaustriacă era explicată prin aceea că Austria însăşi ar avea tot interesul ca românii din Ardeal să se înstărească şi să împiedice astfel tendinţa separatistă a Ungariei, care dorea să se despartă de Imperiu, înghiţind Transilvania [...]. După Slavici pericolul slav era mult mai mare decât şovinismul maghiar". (Pompiliu Marcea, *Ioan Slavici*, ESPLA – 1968, p. 83). Oricum, şi într-un caz şi în celălalt, eroarea este la fel de gravă, cu atât mai mult cu cât Slavici, tributar concepţiilor sale filoimperialo-austriece, declara că *lupta politică* a românilor pentru eliberarea Transilvaniei este "*o nebunie*" (sic!).

Va să zică, I. Slavici a fost expediat din capitală nu numai pentru a nu fi de faţă la cele puse la cale de cei interasaţi să-i manipuleze soţia, dar şi pentru a nu fi martor, în postura lui de neputincios manevrat, la "ridicarea" celui mai bun al său amic, ajuns din strălucirea geniului care era, un jalnic "alienat", declarat astfel şi pus sub curatelă de către cei ce-i urmăreau "binele!".

Ca o presimţire, ca la semnalele unui senzor premoniţial, ce anunţa cumplita primejdie, M. Eminescu l-a rugat pe Slavici să nu plece, ba l-a şi dojenit cu vehemenţă că-l lasă singur la Bucureşti. Dar, I. Slavici n-a ţinut seama, nu putea să-l mai ia în seamă pe poet, de vreme ce i se inoculase ipohondric fixaţia că e grav bolnav (ceea ce la Viena, doctorul Zeiszl îi arăta că maladia e cu totul alta şi deloc gravă!), ba încă, îl şi însărcinează pe poet cu obligaţia de a-i prezenta epistola sa, de anunţare a plecării, lui T. Maiorescu, prin care-l informa asupra agitaţiilor antiaustro-ungare de la "Societatea Carpaţi". În jurnalul său, T. Maiorescu menţionează şi notează situaţia aceasta, în care Eminescu, trist în urma plecării lui Slavici, este pasiv şi calm: "Duminică, 26 iunie/8 iulie 1883. [...] Eminescu e vorba să plece astăzi la Botoşani, ieri era însă *moleşit* şi mult mai *liniştit* – Vrednică de însemnat scrisoarea lui Slavici, care a plecat ieri la Hall, despre atacurile lui Rosettaki şi ale poliţiei contra Austro-Ungariei la Societatea «Carpaţi» pe când ministrul Sturza vrea să *potolească* lucrurile".

Aşadar, doamna Catherine Slavici, cu noaptea-n cap, pe la ora 5, aşterne pe o carte de vizită, adresată lui T. Maiorescu, după cum fusese probabil stabilit, următoarea frază alarmantă: "Domnul Eminescu a înnebunit. Vă rog faceţi ceva să mă scap de el, că foarte reu". Şi o trimite apoi, pe slujnica Safta, cu biletul, la ora 6, în zori, la domiciliul pontifului junimist. Între casa lui T. Maiorescu, din str. Mercur nr. 1, şi

www.dacoromanica.ro

locuinţa lui Ioan Slavici, din P-ţa Amzei, unde se afla în gazdă, cu chirie, M. Eminescu (ambele clădiri demolate în anii dictaturii) erau doar câţiva paşi. Cu ce putuse oare poetul s-o disturbe mai mult, acum, pe soţia lui Slavici, decât înainte, când ea ştia că Eminescu avea obiceiul să scrie noaptea, plimbându-se în acelaşi timp prin cameră şi vorbind singur, spre larga înţelegere şi îngăduinţă a soţului ei, bunul prieten al chiriaşului său turbulent, dar atât de drag?! Ea nu-l agrease de la început pe poet, fiindcă acesta o ţinuse la distanţă, refuzându-i cu dezgust avansurile ei erotice, ostentativ expuse. Poetul o prefera, o agrea mai degrabă pe slujnica ei, pe frumuşica şi pe durdulia Safta, ceea ce îi stârnea d-nei Slavici furii de gelozie.

În timpul unei asemenea oarbe dezlănţuiri a spart o oglindă, înnebunită de gelozie. Ca atare, întrebarea care se impune constă în faptul de a şti cine era cu adevărat alienatul în casa lui Slavici, poetul sau consoarta prozatorului care-l denunţa pe Eminescu, chiriaşul ei, că a înnebunit?

Relatările poetului, aşa cum reies din manuscrisul 2292, sunt indubitabil edificatoare, ele fiind însemnate cu puţin timp înainte de acea *dies fatalis*, din 28 iunie/10 iulie 1883, când d-na Slavici îi trimite lui T. Maiorescu cartea de vizită cu alarmanta informaţie că "Domnul Eminescu a înnebunit". Sub titlul "Reproşuri" poetul notează, în manuscris, convorbirea lui cu gazda sa:

(1) "Nu ţi-i ruşine madam S[lavici]? Am arătat servitoarei că ai spart oglinda din cauza ei, din gelozie în contra ei.
Bine-ţi stă una ca aceasta dumitale, femeie serioasă?"
Şi încă:

(2) Dumneata ştii foarte bine că eu nu ţi-am făcut absolut niciodată curte cu vreo intenţie oarecare; am fost totdeauna *gentil* cu d-ta, ţi-am făcut... dar nimic încolo. Martoră e sora d-tale, care e aici de săptămâni şi care n-a putut observa absolut nimic în privirea aceasta, martor nepotul lui Slavici care stă zile întregi aici, Talos".
Dar Catherine Slavici insistă:

(3) – Mi-ai făcut curte!
– Minţi doamnă.
– M-ai f....
– Minţi doamnă.

I! Nevasta se leagă de mine şi vrea să mă culc cu dânsa"... (*Opere*, vol. XV, p. 403).

www.dacoromanica.ro

Pe lângă refularea erotică, vicioasa gazdă a poetului era furioasă nu numai pe bărbatul care o respinsese, ci şi pe ziaristul Eminescu, pentru că acesta îi lezase fervoarea ei catolică prin oponenţa îndârjită, etalată în câteva articole din "Timpul", faţă de instituirea unei Mitropolii Catolice în România.

Ca un făcut, un făcut bine aranjat, Ioan Slavici, care oricum n-ar fi procedat astfel cu "alienatul", nu se afla acasă. El plecase cu doar trei zile mai înainte, la 25 iunie 1883, într-un voiaj pentru îngrijirea sănătăţii (?!), în Austria, la Hall, îndrumat şi ajutat tocmai de către T. Maiorescu! Deci I. Slavici trebuia să lipsească de acasă exact în aceste zile, ca toate cele întâmplate în absenţa lui să reuşească şi ca imorala şi intriganta lui consoartă să poată da curs manevrelor de denunţare a "nebuniei" lui Eminescu. Între timp, înainte de plecare, ca şi în cadrul cronologiei călătoriei sale medicino-curative, Slavici ia pulsul mişcării românilor transilvăneni şi îl informează pe T. Maiorescu, astfel ca acesta să fie la curent cu acţiunile antiaustro-ungare ale "Societăţii Carpaţi".

La acest anunţ, sau mai degrabă "denunţ", T. Maiorescu, ca la un semnal deja aşteptat, se precipită, fără să-l vadă întâi pe poet şi fără să afle exact în ce stadiu se afla "boala" lui nevrotică, direct spre spitalul neurologului dr. Suţu, pentru a-l interna imediat pe Eminescu, luând pe cont propriu cheltuielile însemnate ale întreţinerii. După un timp, pe la ora 10, apare şi poetul liniştit, fără gesturi exacerbate de deranjament psihic, binecuvântând pe cei din jur. Maiorescu, pentru a-l preocupa cu ceva, îi arată statueta lui Hermes şi pe cea a lui Venus! Poetul exclamă, privindu-le "extaziat", dar calm şi suficient de lucid: "Lasă, că va reînvia arta antică!" Să fi fost vorba de o idee pe care o avusese în vederile sale estetice, sau de o parolă ezoterică, de obedienţă?

Prin urmare, nimic distonant în comportamentul său. La fel de blajin şi de condescendent pleacă după ce obţine de la critic bani pentru trăsură. Dar pe T. Maiorescu nu-l preocupă "*boala*" poetului, ci doar dacă el va putea fi uşor reţinut şi internat la "Societatea Carpaţi", unde-l trimisese şi unde se aranjase capturarea lui: "Numai de s-ar face asta fără greutate!", exclamă criticul în jurnalul său, de la acea dată preocupat de bunul mers al "potolirii" lui Eminescu. De îndată ce s-a asigurat de izolarea poetului în "Casa de sănătate" a doctorului Suţu, în urma demersului său, de care P. P. Carp putea fi încântat, T. Maiorescu, chiar în după amiaza aceleiaşi zile, la ora 5 şi un sfert, mulţumit de cele întâmplate, s-a urcat în trenul care-l pornea în străinătate în obişnuitele lui voiajuri estivale.

www.dacoromanica.ro

Că această intervenţie energică a şefului Junimii în viaţa nefericitului bard a fost o lucrătură masonică se vede şi din gestul lui T. Maiorescu, care a scăpat până acum tuturor eminescologilor, acela de a-l chema la ordine pe Eminescu, când acesta apare în casa sa în acea zi nefastă de 28 iunie 1883, prin arătarea statuetei lui *Hermes* (şi, adiacent, pe cea a lui Venus din Melos)! Nimeni nu s-a întrebat vreodată şi nimeni nu s-a mirat încă de ce, dintre toate statuetele de ieftină valoare artistică, pe care le avea expuse "esteticianul" Maiorescu pe etajerele din biroul său, de ce tocmai pe Hermes l-a impus criticul atenţiei poetului? De ce trebuia tocmai în acest moment ca ochii lui Eminescu să fie îndreptaţi asupra figurii lui Hermes! Doar pe rafturile din încăpere se aflau atâtea alte chipuri turnate în ipsos ("busturi comerciale", cum le-a numit N. Petraşcu în a sa *Biografia mea*), mai cu seamă statuete ale unor filosofi germani, preferaţi unii ai poetului, precum cele ale lui Schopenhauer, Kant, Fichte, Hegel etc. De ce T. Maiorescu nu i-a îndreptat luarea-aminte a poetului asupra lui Schopenhauer, sub înrâurirea căruia acesta şi-a subordonat cea mai mare parte a creaţiei sale artistice, sau asupra lui Kant, din care Eminescu şi tradusese şi de care, de asemenea, fusese puternic influenţat? De ce mâna arătătoare a amfitrionului i-a indicat doar bustul lui Hermes (şi, mai puţin important, pe cel al Venerei din Melos, ca un pandant feminin) poetului? Motivul este simplu şi esenţial: pentru că Hermes joacă un rol însemnat în hermeneutica şi în simbolistica masonică. Hermes este o divinitate polipotentă şi plurifuncţională, de la mesagerul lui Zeus, cu aripi la sandale şi la caduceul său, până la proteguitorul drumeţilor şi al comerţului, la postura lui de zeu psihopomp, care călăuzeşte în luntrea lui Caron, dincolo de Styx, sufletele morţilor, până la însemnele lui de patron al misterelor, al iniţierilor ezoterice. Nu trebuie să fie cineva neapărat un hierofant ca să ştie că într-unele loji masonice sunt sculptate, sau încrustate, pe coloane, în special pe cea a calfelor, aripile hermesiene şi părţi ale caduceului lui Hermes, cu inscripţia, uneori: "Virtus dirigit alas" (Virtutea conduce aripile, adică libertatea); iar pentagrama, sau "Steaua strălucitoare", este astrul care luminează loja calfelor. Steaua strălucitoare este plasată în bijuteria "Maeştrilor" masoni în centrul semnului macrocosmului. [...] Steaua strălucitoare reprezintă Lumina care îl "iluminează pe discipolul care se dovedeşte capabil să-şi servească în mod util Maeştrii; ea este deci semnul Inteligenţei şi al Ştiinţei. [...] ea poate juca, între cei doi «mari luminători», rolul «baghetei de aur» a caduceului, în sens hermetic..." (*Dicţionar de*

www.dacoromanica.ro

teosofie, ezoterism, metafizică, masonerie, 1995, Ed. Herald, p. 241). Mai limpede decât atât ce ar mai putea fi de adăugat? La vederea bustului lui Hermes, Eminescu se liniştește brusc, ca la un stimul consemnic şi exclamă o frază, parcă aşteptată şi parcă dinainte ştiută, şi pleacă după ce Maiorescu i-a întins cinci lei pentru trăsura care avea să-l ducă la locul stabilit pentru "reţinerea" lui, "conform înţelegerii"! Să fi fost, oricine se poate întreba, o formulă iniţiatică de hermesianism masonic, vorbele poetului ("Lasă, că va reînvia arta antică!") cu caracter obedienţial?

Junimea uza de sintagme masonice privitoare la structura şi la originea ei precum "pierdută în negura timpurilor". Până şi lozinca fundamentală a participării ca membru al societăţii, "Entre qui veut, reste qui peut" (Intră cine vrea, rămâne cine poate), e de factură masonică, are o simbolistică specific iniţiatică: decizia de a se iniţia aparţine în exclusivitate individului viitor francmason, dar el se poate retrage când nu mai poate fi apt sau demn de obligaţiile ordinului. T. Maiorescu însuşi îi declarase, într-un târziu, lui I. R. Pogoneanu, editorul *Însemnărilor zilnice*, că în tinereţe a fost mason (aceasta o spune şi în jurnal), dar că în cele din urmă s-a retras, fără a preciza vreodată când şi cum anume. Se ştie când a devenit francmason, dar nu se ştie deloc când şi în ce condiţii el a părăsit loja masonică "Steaua României" (titlu semnificativ) în care a deţinut ranguri importante, având gradul 3 de Maestru şi de Orator. La seratele Junimii continuau să vină masonii lui, printre care unul pe care-l admira, Candiano-Popescu, pentru că făcuse parte din Complotul masonic de la 11 februarie 1866, când fusese detronat un alt mason, Alex. Ioan Cuza. La apariţia lui Candiano-Popescu, Eminescu dădea semne de neliniște alergică şi de cele mai multe ori dispărea, nesuportându-i prezenţa.

Chipul lui Hermes l-a tranchilizat obedient pe poet şi starea lui de surescitare neurastenică, care nu-i disturbase totuşi luciditatea, s-a liniştit dintr-o dată. Dacă Eminescu ar fi fost cu adevărat "nebun", nici Maiorescu şi nici Hermes nu i-ar fi putut controla crizele nevrotice şi cine ştie ce manfiestări furibunde ar fi avut şi ce vorbe fără şir ar fi rostit! Şi atunci? Atunci s-ar putea conchide interogativo-retoric astfel, referitor la actul de obedienţă masonică al poetului:

1. ori Eminescu a fost iniţiat într-una din lojile masonice austriece sau germane din vremea studenţiei lui la Viena sau la Berlin, împreună, probabil, cu alţi studenţi români, după obiceiul timpului, în continuarea tradiţiei paşoptiste şi

www.dacoromanica.ro

unioniste de atunci, şi de aceea el nu figurează pe listele lojilor din ţară (se vorbea chiar că poetul se afla în posesia unui baston cu însemne masonice);

2. ori Eminescu cunoştea ritualul iniţierii la care doar asistase cândva, undeva; poate la înapoierea în ţară, în 1874, fusese introdus în misterele francmasoneriei, fără să fie membru, chiar de către T. Maiorescu, marele şi foarte activul mason de atunci, care avea gradul trei – deci de Maestru – şi apoi pe cel de Orator, din consiliul de vârf al lojii;
3. ori (şi aceasta pare cea mai plauzibilă dintre accepţiuni) poetul, în vasta lui sete de cuprindere gnoseologică, abordase cunoaşterea tainelor masonice pe care şi le verificase şi pe care şi le întregise apoi în cercul junimii masonice, patronat de Maestrul T. Maiorescu.

Altminteri, cum s-ar putea explica relaţia Maiorescu – Eminescu, în contextul dat, în prezenţa unui simbol francmasonic ca cel al lui Hermes şi cum ar putea fi interpretat gestul de chemare la ordine al lui T. Maiorescu şi cel de obedienţă imediată, la care, poetul, cu toată starea lui de exacerbată surescitare, de zdruncinare nevrotică, s-a liniştit şi s-a supus pe dată?

Cu un semn hierofantic către Hermes, cu cinci lei pentru trăsura drumului spre claustrare şi cu "înţelegerea" convenită de Maestru cu "amicii" poetului, T. Maiorescu a scăpat uşor şi repede, aşa cum dorise, de incomodul ziarist Eminescu, declarându-l "nebun".

Numai că Eminescu nu era alienat mintal, boală ce ar fi fost declanşată de o presupusă infecţie luetică! Încă de atunci, dr. Suţu nu diagnosticase aşa ceva, iar la Sanatoriul Ober-Döbling, de lângă Viena, neuropsihiatrul de mare competenţă, în epocă, dr. Obersteiner îl declarase pe poet ca suferind de o psihoză maniacalo-depresivă şi pe deplin vindecabilă, ceea ce s-a şi întâmplat nu peste mult timp. Ca şi la Bucureşti unde fusese declarat "nebun" de către soţia lui I. Slavici şi de către T. Maiorescu pentru că se plimba prin casă şi vorbea singur, şi aici, la Viena, el face lungi şi dese promenade camerale şi lucid îşi analizează comportamentul psihic, în chip metaforic comparându-se cu un ceasornic care merge cât timp e întors, deci îşi proba astfel sieşi vitalitatea integră şi-şi justifica agitaţia psiho-motorie.

Doar T. Maiorescu, invers interesat, îl declarase "incurabil" şi opinase că internarea lui Eminescu la Viena este "inutilă", întrucât poetul se afla, decretase el, într-o stare de totală "demenţiere". De

www.dacoromanica.ro

altminteri, T. Maiorescu s-a străduit să convingă pe toţi din jur de "diagnosticul" pus de el, deşi ştia bine că la sanatoriul doctorului Suţu adevăratul diagnostic era de "manie delirantă", cum îi scria el însuşi surorii sale Emilia, la 13 oct. 1883. Dacă nu ar fi intervenit pe lângă el Emilia cu acută insistenţă, T. Maiorescu nu-l trimitea, cu siguranţă, pe Eminescu la tratamentul vienez şi, fără nici o îndoială, Eminescu s-ar fi îmbolnăvit irecuperabil, cum, poate, se şi urmărea.

La 31 oct. 1883, T. Maiorescu îi scrie limpede şi tranşant Emiliei despre această decizie a sa. "Am găsit şi găsesc ducerea lui la Viena cu totul nefolositoare (sic!)... ştiu că Eminescu a fost bine îngrijit de doctorul Suţu şi mai ştiu că ducerea lui la Viena cu totul de prisos (sic!). El a trecut din mania delirantă în aceea de demenţă (sic! – ceea ce nu era deloc real, aceasta e o exagerare, o invenţie a lui – n.n.). Dar fiindcă erai de altă părere – şi-o ducere a lui Eminescu la Viena nu-i strică – ţi-am îndeplinit dorinţa fără împotrivire".

Unii medici români, psihiatri sau nu, au căutat atunci şi mult timp după aceea să-şi exprime opinia în acest caz, publicând articole şi cărţi despre boala poetului.

De curând, în 1997, dr. Ovidiu Vuia, a publicat la Editura "Făt-Frumos" o carte intitulată *Despre boala şi moartea lui Mihai Eminescu*.

În acest "studiu patografic", dr. Ovidiu Vuia, reconstituind şi reconsiderând cazul clinic al poetului, ajunge la concluzia că: "după două sau trei crize psihotice, cu remisiuni toate, nu se poate vorbi de o cronicizare a bolii şi în nici un caz de o *demenţiere*, termen întrebuinţat de Titu Maiorescu"... (p. 12) şi, ca atare:

1. Mihai Eminescu a suferit de o psihoză maniaco-depresivă, lipsită de substrat anatomic, numită şi endogenă. Prin urmare nu a avut lues (sifilis – n.n.), deci nici paralizie generală progresivă ori altă formă a respectivei îmbolnăviri" şi
2. "între anii 1883 – 1889 nu a prezentat o "mare întunecime" nu i-a alterat capacităţile creatoare, s-a bucurat de o luciditate caracteristică unui creier normal". (sic! – p. 77).

În timp ce T. Maiorescu continua să-l prezinte ca pierit intelectualiceşte, părând chiar că-i număra zilele, încă în 1887! Într-o scrisoare, din 3/15 iunie 1887, către Societatea România Jună, el declară insinuant: "Eminescu încă mai trăieşte, deşi este intelectual pierdut..."

Aşadar, jocurile fuseseră făcute şi Eminescu se aflase în cărţile măsluitorilor.

www.dacoromanica.ro

Ar putea fi considerat cursul rândurilor despre "potolirea lui Eminescu" drept un ubuesc scenariu terifiant şi greu de acceptat, dar în confruntarea cu documentele el este şi mai greu de respins. La 1/13 ianuarie 1884, T. Maiorescu e prezent în sanatoriul din Ober-Döbling, de lângă Viena. Îl vizitează întâi pe generalul Mihail Cerchez, eroul Plevnei, şi el aflat în curatela psihiatră, la care se opreşte ceva mai mult, şi apoi ajunge şi la Eminescu pe care abia îl bagă în seamă şi la care nu stă decât câteva secunde, abia adresându-i-se! Să-l fi deranjat oare că poetul se înzdrăvenise şi că-i demontase "diagnosticul de nebun incurabil"? Într-o scrisoare, din 12/14 ianuarie 1884, Eminescu i s-a plâns amicului său Chibici că: "Dl. Maiorescu a trecut pe aici într-o zi, dar a stat mai puţin de un minut şi nu mi-a spus nimic în ceea ce mă priveşte". (sic!).

Ce ar mai fi avut să-i spună Maiorescu când poetul de acum nu-l mai interesa, iar la întoarcerea lui în ţară îl va abandona hazardului aproape cu totul! Norocul lui Eminescu a fost prietenia lui cu muzicologul Wilhelm Humpel (1831 – 1899), cumnatul lui Maiorescu, care a determinat-o pe Emilia să intervină atât de prompt pe lângă critic, ca să fie trimis la beneficul tratament vienez. Altminteri, Maiorescu îl considera în mod interesat, sub incidenţa propriei lui diagnoze, voit exagerată, ca pe un dezgustător alienat, după cum însemna în jurnalul de la 18/30 august 1883: "Astăzi vizitat un minut împreună cu Wilhelm (Kremnitz) pe M. Eminescu alienat, la Dr. Suţu. Delirare neîntreruptă. Nu m-a recunoscut, vorbind întruna, scuipând în toate părţile. O privelişte care te întristează şi te dezgustă, fără nici o atracţie". Este, evident, o viziune proprie, într-adins şarjată, de circumstanţă.

Întors în ţară şi expediat la Iaşi, pentru că în Bucureşti nu trebuia să mai rămână, era prea incomod pentru politicienii junimişti şi în special pentru protagonistul lor, T. Maiorescu, poetul reia, în capitala moldavă, pe deplin restabilit, relaţiile cu bunii săi amici, refăcând totodată şi seria partidelor de şah cu muzicianul Wilhelm Humpel, cumnatul criticului, a cărui compoziţie "Cucuruz cu frunza-n sus" o fredonează cu obsesivă delectare.

În interesanta şi instructiva sa carte *Dublă sacrificare a lui Eminescu*, publicată la Editura Serafimus, în 1999, Theodor Codreanu remarcă în felul următor îndepărtarea lui Eminescu din Bucureşti de către T. Maiorescu:

"Posibil ca Eminescu să fi voit o «revanşă»!, voia să spună opiniei publice *adevărul*. Aceasta este cauza hotărârii lui Maiorescu de

www.dacoromanica.ro

a-l ţine pe poet departe de Bucureşti, ca şi cauza desfiinţării ziarului adus pe culme de Eminescu. Şi dacă Maiorescu a ajuns să se despartă de luptătorul politic (deşi îl aprecia), intrând în jocul distrugerii lui. e din pricina compromisului politic cu liberalii, în anul de graţie 1883. [...] Maiorescu nu a comis un act gratuit sau inocent, ci pactizarea lui cu liberalii, în contextul politic al consumării Tratatului secret cu Puterile Centrale, a avut un preţ". (p. 141). A avut, conchidem noi, şi acesta a fost un preţ esenţial, de aceea T. Maiorescu a aplicat, cum am arătat şi mai sus, în acest context la încheierii tratatului în chestiune, imperativul masonic formulat de P. P. Carp ca Eminescu să fie "potolit".

Desigur că au fost şi alte interese, cele personale, ale mentorului Junimii, proiectate pe ecranul mai vechilor ranchiune şi animozităţi ale înamoratului şi ale politicianului Titu Maiorescu la adresa poetului pentru Mite Kremnitz şi pentru moralitatea intransigentă în presă a acestuia, care vizau afacerile oneroase ale boss-ului junimist şi compromisurile lui de tot felul pentru înavuţire şi ranguri.

I. Filipciuc, în articolul său "Înspre alt Eminescu", apărut în revista "Bucovina literară", nr. 9, sept. 1998, a decelat trei momente ale intercselor obţinute pentru meritul de a-l fi înlăturat pe Eminescu din presa şi din viaţa politică românească (citate şi de Theodor Codreanu): "În realitate, capell-maistrul orchestrei din scena încătuşării lui Eminescu a fost Titu Maiorescu şi «proba de piatră a adevărului» se află în recompensa pe care corifeul conservatorilor junimişti o primeşte, în trei etape, de la Ion C. Brătianu". După I. Filipciuc cele trei momente ar fi:

1. Vizita lui Brătianu la Maiorescu acasă;
2. Propunerea ca Maiorescu să intre în guvernul liberal şi
3. Numirea ca profesor a acestuia la Universitatea din Bucureşti, ceea ce s-a şi întâmplat, la 10 oct. 1884.

Th. Codreanu, ca întreaga eminescologie proeminentă de astăzi, se declară de partea tezei că francmasoneria a regizat totul prin mentorul Junimii, ca Eminescu să fie definitiv înlăturat de pe scena politică şi ziaristică pentru atitudinea lui ostilă faţă de aceasta, deşi poetul ar fi încercat o iniţiere, aşa cum am supozat şi noi mai înainte, vorbindu-se, cum am mai arătat, chiar despre un baston francmasonic al lui Eminescu (op. cit. P. 66 şi următoarele). Mai mult decât atât, lucru extrem de important şi de impresionant, la care în atare conjunctură se putea gândi oricine, T. Maiorescu a urmărit înlăturarea poetului din prim-planul

www.dacoromanica.ro

opiniei publice prin "demitizarea axiologică a omului şi a operei pentru a-şi clădi propriul său mit". (pp. 142 – 143).

Este adevărat că T. Maiorescu n-a iubit pe nimeni şi nimic mai mult ca pe sine. Şi poate nici pe sine atât cât gloria sa, cât aureola sa olimpiană, construită cu atâta acerbă ambiţie şi cu atât de încrâncenat travaliu pentru a le arăta celorlalţi încă din anii gimnaziaşti, de la Viena, de ce este el în stare şi cine este el. De aceea, super-orgolios şi ranchiunos cum era, i-a dispreţuit pe mai toţi, inclusiv pe Eminescu pentru condiţia lui socială şi economică, neplăcându-i ca cineva, în afară de Emilia, să i se amestece în treburi. Or, Eminescu îl agitase cu atragerea asiduă a atenţiei Mitei Kremnitz asupra lui. T. Maiorescu n-a iertat şi n-a cruţat, din cumplită ranchiună, niciodată pe nimeni, vezi cazul lui P. P. Carp, al lui Duiliu Zamfirescu şi a atâtor altora. Aşadar, ghemul intrigii este mult mai complex: el nu este numai francmasonic (urmărind scopuri oculte), sau numai axio-mitic, ori numai orgolio-erotic. El este întâi de toate politico-propagandistic, de aceea, pe bună dreptate, unul dintre cei mai pertinenţi eminescologi, dl. D. Vatamaniuc, afirmă, în "prefaţa" la cartea lui Călin Cernăianu, *Recurs Eminescu – Suprimarea gazetarului*, 2000, semnificativ intitulată *Eminescu, deţinut politic* (pp. 5 – 12) că poetul a fost în permanenţă supravegheat de "Biroul de informaţii vienez de la Bucureşti" pentru activitatea sa de la Societatea "Carpaţi" (p. 10), că a fost un continuu suspect politic şi chiar a fost "un deţinut politic prin claustrarea şi observarea lui clinică". (p. 12).

Se pare (ne sugerează Călin Cernăianu, în volumul său, p. 236) că până şi "îngrijitorul" care l-a însoţit pe Eminescu în timpul şederii lui în străinătate, la Ober-Döbling şi în Italia angajat de T. Maiorescu la spitalul medicului Suţu, când poetul a plecat împreună cu amicul său Chibici, era un astfel de agent secret! În jurnalul său, T. Maiorescu a notat laconic, fără, evident, vreo altă conotaţie, desigur că nici n-o putea face: "Joi 20 oct./1 noem. 1883. Astăzi, la ora 9 dimineaţa, am fost la gară la plecarea la Viena a lui Eminescu cu Chibici şi cu un îngrijitor". (*Însemnări zilnice*, Socec, 1940, III, 202). Dar pentru Maiorescu nu a fost numai atât, fiindcă toate celelalte elemente componente ale intrigii, enumerate mai sus, s-au înmănuncheat într-o revanşă bine ticluită.

Înţeleptul N. Manolescu, în editorialul său "Politizarea bolii lui Eminescu", din "România literară", Nr. 34/2000, conchide că în balamucul acestor presupuneri devenite certitudini nu există nici o fărâmă de dovadă: "Boala scenariilor e, s-ar zice, de la o vreme, o boală

www.dacoromanica.ro

naţională". Aşa este, numai că întocmai cum remarcam mai înainte, dacă aşa ceva a existat într-adevăr atunci e chinuitor, sfâşietor de admis şi totul pare un scenariu fantasmagoric. Numai că dovezile "pro" sunt mai numeroase şi mai plauzibile decât cele "contra". Ca să nu mai vorbim că medicii aleşi de T. Maiorescu pentru tratamentul luetic, cu intoxicarea cu mercur a poetului, Suţu şi Francisc Isac, erau masoni, asemenea celor mai mulţi junimişti. Dr. Suţu era dintr-o veche familie de francmasoni, iar Fr. Isac (1827 – 1907), imigrant, venit din Polonia, bonom şi chefliu, : făcea parte dintr-o lojă masonică din Botoşani, încă din 1859.

La rândul său, Marin Mincu, în articolul "Eminescu – condamnat la nebunie de către Maiorescu? (I)", "Cotidianul", nr. 2785, marţi 3 oct. 20, p. 6 – luând atitudine împotriva "acestei enormităţi", a "scenariului diabolic" pus la cale de către Maiorescu, după aserţiunile lui D. Vatamaniuc şi ale celorlalţi susţinători ai acestei înscenări care scoate în relief "comportamentul duplicitar şi sperjur al lui T. Maiorescu", îi dă dreptate d-lui N. Manolescu şi-i sprijină "poziţia dubitativă" cu privire la vigoarea argumentelor grupului demascator. Da, numai că, dacă urmărim să contracarăm argumentele de acum cu celc ale istoricilor literari mai vechi, care l-au prezentat pe T. Maiorescu, cum declară M. Mincu, într-o cu totul altă lumină, greşim la fel de grav, cu o nobilă ingenuitate, deoarece antecesorii istoriografilor literari de astăzi n-au fost preocupaţi de asemenea dezvăluiri senzaţionale, la care (chiar un E. Lovinescu sau un G. Călinescu) nici n-ar fi îndrăznit, poate să mediteze, interesaţi cu primordialitate de opera celor doi titani şi nu de păcatele lor, "legate în mod fatal de o mână de pământ"!

Noi însă nu infamăm pe nimeni, nici pe T. Maiorescu, nici pe P. P. Carp, nici masoneria, nici pe I. C. Brătianu, nici pe regele Carol I, atâta timp cât, cum ziceam mai înainte, a fost impetuos necesară acordarea intereselor naţionale la comandamentele istoriei de atunci. Nedumerirea noastră se concentrează în interogaţia, iminentă de altfel, dacă Eminescu era, într-adevăr, o forţă atât de mare gazetărească, încât cu pana lui politică, pamfletar-vitriolantă, să fi putut obtura încheierea tratatului Tripla Alianţă, care a fost semnat pe 18/30 oct. 1883 la Viena? Tremura oare Europa Centrală până-ntr-atât de spaima condeiului virulent al neînduplecatului ziarist Eminescu, ce nu avea "vocaţie europeană", fiindcă vroia întregirea ţării, încât a fost necesară condamnarea lui la nebunie, la izolare şi la claustrare, pentru ca tratatul să fie, în cele din urmă, încheiat şi semnat, de aceea, în secret?

www.dacoromanica.ro

Dacă lucrurile au stat aşa, atunci înseamnă că Eminescu a fost întâi de toate "ziarist naţional" şi apoi "poet naţional", cum l-a miruit cu acest supranume, în necrologul său, Iacob Negruzzi!...

www.dacoromanica.ro

CONSTITUIREA JUNIMII

TITU MAIORESCU FRANCMASON

Junimea îşi instituie apariţia în contingenţa ascensiunii şi a proliferării lojilor francmasone, în condiţiile în care evreimea bogată, cea a bancherilor şi a marilor comercianţi, inundă cu prezenţa ei templele masonice, constituindu-şi ea însăşi, în Europa şi la noi, propriile loji. Atrasă, mai de mult ("primii evrei au fost admişi în Marele Orient în anul 1811" – *Istoria francmasoneriei*, p. 30, 1993, Radu Comănescu şi Emilian Dobrescu, Edit. Tempus), de sloganul masonic "dreptate, libertate, egalitate, frăţie", evreimea vede în francmasonerie un instrument eficient al luptelor ei pentru dobândirea drepturilor firesti la cetăţenie pământeană, indiferent de ţara unde s-a stabilit. Aşa se face că în 1860, La Paris, evreul de mare vază Adolphe Isac Cremieux, avocat şi fost ministru de justiţie al Franţei, întemeiază "Alianţa Israelită Universală". La câtăva vreme, sub obedienţa acesteia, se înfiinţează în ianuarie 1863, la Bucureşti, "Societatea de Cultură Israelită", condusă de către dr. Barasch, care din 1864 devine venerabil al lojii "Steaua Dunării", al cărei Mare Maestru era Ioan H. Rădulescu. "Societatea de Cultură Israelită" s-a bucurat de sprijinul domnitorului Al. I. Cuza, şi el însemnat mason. Tot acum, concomitent cu apariţia acestei societăţi israelite şi în linia tradiţionalelor asociaţii culturale prepaşoptiste (Societatea filarmonică, 1832, condusă de Ion Câmpineanu şi de I. H. Rădulescu, ambii masoni, ca toţi cărturarii paşoptişti, Societatea filantropică, 1838, din Bucureşti, francmasonă, Conservatorul filarmonic-dramatic din Iaşi, fundat de masonul Gh. Asachi etc.) începe să-şi manifeste existenţa tot prin acţiuni de ordin cultural, Junimea încă embrionară, prin acele "prelecţiuni populare", în care T. Maiorescu era deja exersat de mai înainte, de la Berlin, de la Paris şi de la Bucureşti (între 1859 şi 1861). Trebuie ştiut că aceste "prelecţiuni", desfăşurate în două sesiuni, în iarna şi în primăvara anilor 1863 şi 1864, s-au ţinut, la început, într-un local public mai spaţios, la Banca Moldovei, patronată de bancheri evrei, toţi masoni, care le-au pus la dispoziţie abia încropiţilor confreri, încă nedeclaraţi junimişti, sala de întrunire. În anul următor, 1864, de la 9 februarie până în mai, aceste prelecţii au avut loc la Universitate. Începuturile Junimii aici trebuie căutate şi nu în "noaptea timpurilor", formulă de tip mason, rostită anual la banchetul aniversar, organizat după ritualul francmason; iar ca dată exactă, după mărturiile

www.dacoromanica.ro

lui Iacob Negruzzi (*Amintiri din Junimea*) şi ale lui T. Maiorescu (*Jurnal şi Epistolar*, IV, 1983, p. 213), prima şedinţă a societăţii ar fi cea din *10/22 februarie 1864*, când în seara acestei zile, acasă la T. Maiorescu, P. P. Carp a citit traducerea sa din *Macbeth*. Această restrânsă adunare livrescă a determinat necesitatea unor reuniuni constante şi regulate.

După copiile proceselor-verbale ale şedinţelor societăţii Junimea, rămase în arhiva lui A. D. Xenopol, fost secretar al acestei societăţi între 1871 şi 1874 (publicate de I. E. Torouţiu în *Studii şi documente literare*, IV, 1933, pp. 428 – 462), reiese că prima şedinţă a Junimii a avut loc la 19 octombrie 1865 (sic!), la V. Pogor acasă. Însă aceste procese-verbale, după cum rezultă din fraza preambulică, au început să fie redactate retrospectiv, după ce în şedinţa, din 13 oct. 1871, s-a decis instituirea unei condici în care să fie menţionate toate şedinţele Junimii, cu însemnarea retroactivă a proceselor-verbale, ab initio, "câte s-au mai găsit".

Din consemnarea evenimentului, şedinţa din 19 oct. 1865, aşa cum arată textul, a fost prima care s-a întocmit: "Pentru susţinerea tipografiei pusă la dispoziţiunea societăţii Junimea, s-a decis cotizaţiuni mensuale [...] cu începere de la 1 oct. 1865". În acest proces-verbal se precizează scopul tipografiei, expus în patru puncte.

Există un document în fondul arhivistic al Ministerului Cultelor şi al Instrucţiunii Publice (Dos. 254/1868, nr. nou; /650, nr. vechi) care indică ziua de *19 oct. 1863* ca dată a înfiinţării Junimii. Este vorba despre un raport, despre un răspuns scris şi semnat de Th. Cerkez, la îndemnul probabil a lui T. Maiorescu trimis ministerului care cerea printr-o adresă (Nr. 4031 din 1868) fiecărei societăţi culturale să precizeze data fundării, scopul funcţionării şi mijloacele prin care ea subzista.

Acest act. cunoscut de mai mulţi cercetători, a fost publicat, de I. Cramer, în revista "Familia", nr. 7/1969, p. 18 şi apoi, după opt ani, tot ca "*inedit*", de A. Z. N. Pop, în revista "Convorbiri literare", nr. 3/1977, p. 6. Ambii exploratori, încântaţi de descoperirea lor, după ce dosarul lor fusese cercetat de alţii mai înainte, au luat drept valabilă această dată de 19 oct. 1863, considerând-o oficială şi reală. Numai că ea este "fixată" (şi înaintată ministerului) în mod aleatoriu, aleasă după procesul-verbal de mai sus şi de circumstanţă. Z. Ornea are dreptate să nu o ia în serios. Ea a fost contestată chiar de junimiştii înşişi, de I. Negruzzi, şi apoi de faptele în sine, fiindcă la acea dată nici Iacob Negruzzi, nici T. Maiorescu nu se aflau în ţară. E limpede, aşadar, că Th. Cerkez,

www.dacoromanica.ro

administratorul tipografiei în 1868, devenit junimist după 1865. a pus data înființării Junimii la 19 oct. 1863, urmând, la îndemnul, probabil, al lui T. Maiorescu, data din procesul-verbal, redactat la 19 oct. 1865, și din neglijența proprie a înlocuit numărul 5 cu 3. Oricum ar fi, asistăm la un fals în acte oficiale, în care cei care l-au promovat drept actul fundamental al datei înființării Junimii, au abordat cu superficialitate conținutul raportului lui Th. Cerkez (autor posibil fiind și T. Maiorescu), fără să cunoască, după cum se constată, documentele publicate de I. E. Torouțiu. Ca dovadă că Th. Cerkez s-a inspirat din procesul verbal, din 19 oct. 1865, este precizarea scopului instituirii tipografiei întocmai cum este el stabilit în menționatul act. Atât I. Cramer, cât și *redescoperitorul ineditei* adrese junimiste, A. Z. N. Pop acreditează opinia că scrisul și expunerea conținutului ar fi ale lui T. Maiorescu. Dar nici ductul literelor și nici redactarea, presărată cu unele agramatisme și imprecizii lexico-fonetice, nu lasă loc unei atari constatări. Reproducem, pentru cunoștință de cauză, doar prima parte, cea esențială, a documentului, care conține data apocrifă a fondării Junimii:

"Domnule ministru, Răspunzându-se adresei Dv. No. 4031 am onoare a vă comunica următoarele date asupra Societății «Junimea» din Iassi.

Societatea «Junimea» este fundată în 19 octombrie 1863 cu scopu (sic) de a publica cărți apte la înaintarea educațiunii poporului român și de a susține și prin orice mijloc potrivit activitatea științifică și literară. Pentru realizarea acestui scop Societatea s-a înzestrat cu o tipografie [...]. Junimea nu are un organ propriu de publicitate, însă Dl. Redactor al «Convorbirilor literare» din Iași, fiind totodată și membru al Societății, a oferit coloanele foaei sale pentru orice publicațiune din partea noastră".

După ce enumeră în ordine alfabetică, numele celor douăzeci și șase de membri ai societății, Theodor Cerkez semnează în numele societății și al tipografiei "Junimea", din Iași, această adresă, la 24 mai 1868, care ajunge la minister pe 3 iunie 1868, sub nr. 2645, scutind astfel Junimea, prin această dată fictivă de 19 oct. 1863, de a mai fi obligată să răspundă altor repetate solicitări ministeriale. Numai că atât Junimea cât și tipografia ei, dăruită pe gratis, se zice, de un văr bogat al lui V. Pogor, Nicolae Casu, care o adusese pe cont propriu de la Paris, ca și cotizațiile și donațiile, precum și împrumuturile bancare foarte convenabile ale junimiștilor sunt toate afaceri masonice. Mihai Dim. Sturza, autorul articolului deja citat ("Junimea – Societate secretă",

www.dacoromanica.ro

publicat în revista "Ethos", I, 1973, Paris, pp. 81 – 110), care a explorat arhiva marelui Orient al Franței, aflată în Biblioteca Națională din Paris, enunță în urma documentării, la pag. 82, constatarea: "Astfel, la sfârșitul anului 1865 Petru Mavrogheni și Iorgu Sutzu se aflau la Iași unde împreună cu Vasile Pogor, președintele Curții de Apel, și cu Titu Maiorescu, rectorul Universității, înființau loja «L'Etoile de Roumanie». Dacă ținem seama de faptul că în același timp Pogor și Maiorescu puneau bazele societății «Junimea», se naște o întrebare privind adevărata natură a Junimii. Numele masonilor care erau totodată membri marcanți ai Junimii a fost subliniat de noi [...]". Și mai încolo, la p. 94, după ce vorbește despre instituirea la București, în 1863, a "Societății de Cultură Israelită", condusă de venerabilul dr. Iehuda Barasch (1815 – 1865), M. D. Sturdza, referindu-se la organizarea structurală a Junimii, asertionează implacabil: "Caracterul organizat al asociației Junimea se datorește însă structurilor instalate de «Alianța Israelită», care a jucat rolul unui catalizator [...]. Fapt este totuși că originile Junimii nu se pierd în «noaptea timpurilor», așa cum se repetă la fiecare banchet, *spre a nu se pomeni* de Alianța Israelită și de Marele Orient". (sic). Rezultă de aici două chestiuni importante:

1. că T. Maiorescu și toți capii junimiști erau masoni avant la lettre, că ei fuseseră "inițiați", deja, deși încă fără lojă, în tainele francmasoneriei de către cei doi mari masoni Petru P. Mavrogheni și Iorgu Sutzu, că ei, subordonați acestora, au decis în 1865 înființarea loji "L'Etoile de Roumanie", și
2. că aceasta, oficial declarată la 24 martie/5 aprilie 1866, cu dublul nume, și cu cel românesc de "Steaua României", își află fundamentul constituirii încă din 1865, prin decizia junimiștilor în frunte cu T. Maiorescu și Vasile Pogor. Cei doi vechi masoni, Petru P. Mavrogheni (1819 – 1887) și Gheorghe (Iorgu) Stuzu (1817 – 1875) fuseseră inițiați la Paris; primul în 1860, în loja "Sincère Amitié" și al doilea, în aceeași lojă, în 1862 (Horia Nestorescu-Bălcești – *Ordinul masonic român*, 1993). Ei, amândoi, sunt în esență fondatorii încă din 1865, deci și în acest caz avem un *avant la lettre*, ai lojii "L'Etoile de Roumanie" (Steaua României) la Iași. În dicționarul său, referitor la Ordinul masonic român, citat mai sus, Horia Nestorescu-Bălcești remarca, la p. 70, cronologia acestei loji astfel: "1866 mar. 24/apr. 5. Constituirea lojii «Steaua României» (L'Etoile de

www.dacoromanica.ro

Roumanie) la Iaşi de către principele Gheorghe M. Sutzu, sub obedienţa Marelui Orient al Franţei. Loja intrată în scurt timp în adormire va fi redeschisă la 14 mai 1875 [...]. În buna tradiţie masonică, Steaua României avea «de faţă» Societatea literară «Junimea», fondată în iarna anului 1863 – primăvara lui '64. Presa va fi asigurată de «Constituţiunea» (1866), apoi de «Gazeta de Iaşi» (1867) şi, în fine, prin «Gazeta naţională» (1871) – tribune politice ale membrilor lojii. «Convorbirile literare» (1867) făceau acelaşi oficiu în domeniul literaturii, istoriei şi criticii literare".

Titu Maiorescu este iniţiat în loja francmasonă "«Steaua României» (L'Etoile de Roumanie) la 26 noiembrie 1866" (*op. cit.* mai înainte, p. 419), în acelaşi timp cu un mare număr de străini din Iaşi, cu mulţi negustori şi bancheri evrei. (M. D. Sturdza, studiul citat). Ne putem imagina cât de bine trebuie că s-a simţit T. Maiorescu în perspectiva unei cariere politice pe care o căuta şi cât de satisfăcut trebuie, de asemenea, să fi fost în acest mediu masonic, filoiudaic şi antixenofob, atât de agreat de el, şi sub protecţia atâtor mari financiari, care nu vor întârzia să-l susţină, ca pe întreaga Junime masonică.

Tânărul iniţiat, care avea doar douăzeci şi şase de ani, străbate în mai puţin de trei luni, destul de rapid, uimitor chiar, cele trei trepte, cele trei grade ale primei ierarhii masonice, numită "francmasoneria albastră": de ucenic, de calfă (sau de companion, de soţ) şi de maestru. Se pare că, spre deosebire de ceilalţi junimişti masoni, de V. Pogor, de Th. Rosetti, cumnatul domnitorului Al. I. Cuza, de Iacob Negruzzi, de pildă, care ating gradele ierarhiei francmasonice cele mai de sus (Iacob Negruzzi şi Th. Rosetti ajung chiar la cel de "venerabil"), T. Maiorescu n-a urcat mai mult de gradul de maestru şi abia, după înălţarea la rangul de "supraveghetor" (erau doi supraveghetori, fiecare cu coloana sa) a lui V. Pogor, în 1869, junele "frate" să acceadă la gradul superior de "orator" mason (după cum remarcă şi Z. Ornea în a sa amplă monografie, p. 241, vol. I, ed. a II-a, 1997, care datează apariţia lojii "L'Etoile de Roumanie" la 18 august 1866 şi nu, ca la ceilalţi istorici, la 24 III/5 IV 1866! Trebuie însă precizat că loja "Steaua României" era cu mult înainte de ziua de 18 august, intrată în activitate, dovadă că la 14 iunie/2 iulie 1866 ea adoptă Regulamentul interior, care a fost imprimat la "Tipografia Junimea").

www.dacoromanica.ro

Gradul de "orator" presupune că "fratele mason", care este investit cu o atare atribuţie, să fie păstrătorul Constituţiei şi al Regulamentelor generale şi particulare ale lojii. În discuţiile din "atelier" are prioritate şi la serbările anuale sau cu alte prilejuri oratorul prezintă o analiză a activităţii sub forma unei dări de seamă. Aceasta ne duce imediat cu gândul la banchetul anual de aniversare a Junimii, care avea, în paralel, caracterul ritualului mason.

În filele jurnalului său, T. Maiorescu face foarte succinte referiri la francmasonerie în general şi, mai cu seamă, la activitatea sa ca "frate mason" în special: o dată, la 13 februarie 1866, în mod indirect, când îşi manifestă satisfacţia pentru lovitura de stat masonică, de la 11/23 februarie 1866, când "Jacques Negruzzi sosi cu vestea că Prinţul Cuza a fost silit să abdice azi dimineaţă la ora 5", despre care nota: "Duminică, 13 febr. Nimic nou. Principele se află arestat la Bucureşti, la fel gen. Savel Mano, gen. Em. Florescu, Marghiloman şi fostul prefect de poliţie din Bucureşti A. Beldiman. Numai nemernici!", şi a doua oară în 1870, anul în care junimiştii masoni se decid să se avânte, conform programului lor francmason în politică, când Carp, la telegraf, în ziua de 1 mai, îl invită decisiv de la Bucureşti, să intre în politică, acum fiind clipa de graţie, cea mai propice: "Timpul nu ne iartă: astăzi ori poate niciodată". La 3 mai 1870 notează: "1) După întemeierea francmasoneriei noastre, C. Sutzu s-a dus cu venerabilul nostru prinţul Georges Soutzu la Domnitorul Carol şi i-a propus intrarea în ordin. El le-a spus că trebuie întâi să întrebe pe tatăl său şi pe duhovnicul său. La termenul fixat pentru răspuns pleacă la Bucureşti prinţul Soutzu anume pentru asta şi-i înmânează un memoriu despre francmasonerie (ca pepinieră pentru partidul conservator care ar trebui să se alăture Principelui, probabil cu lista nominală a membrilor. Principele îi citeşte lui Soutzu o scrisoare de la tată-su în această chestiune. Bătrânul Hohenzollern îi spune că el însuşi e francmason şi deci nu-l va sfătui să nu intre, din contră să intre, dar mai târziu [...]. După aceea, Prinţul Carol a spus că pot să-l considere sufleteşte şi provizoriu ca francmason"...

Acest provizorat s-a prelungit până la sfârşitul vieţii. Carol I n-a fost niciodată francmason, adică iniţiat în vreun ordin. Consiliat de masonii Brătieni, el a evitat cu diplomaţie propunerea lojii ieşene.

După aceste câteva pagini în care cuvântul e frecvent, termenul "francmason" a dispărut aproape cu totul din lexicul jurnalului maiorescian. În privinţa însă a primului domnitor al Unirii Principatelor,

www.dacoromanica.ro

a "venerabilului francmason" Al. I. Cuza, T. Maiorescu, asemenea tuturor celorlalţi junimişti masoni, ca şi în general al celorlalţi francmasoni, avea o părere detestabilă, îl socotea nedemn de menirea francmasoneriei care-l alesese pe el, cc prin comportamentul său vicios şi imoral denatura charisma unui venerabil mason. Junimiştii, de altfel, pentru patima vicioasă a biliardului, pe lângă celelalte două: băutura şi femeile, la fel de mari, îl porecliseră persiflant "*biliardistul*" (*Jurnal şi Epistolar*, V, 1984, p. 279, nota 37, scrisoare-bruion, pentru P. Carp, 12/14 II 1866).

Pe Cuza Vodă "fraţii masoni" l-au propulsat, dintr-un mai nimeni, cât mai în faţă, până la tronul princiar, mulţi dintre ei veniţi direct şi expres de la Paris, mişunând între Bucureşti şi Iaşi pentru a face propagandă în sensul Unirii sub un singur sceptru. Ca un fapt anecdotic, prea puţin cunoscut şi ţinut sub obroc cu multă discreţie, se povestea pe larg, şi s-a vorbit încă după aceea, că frumosul bărbat, colonelul şi prefectul Al. I. Cuza, în timpul alegerilor tumultuoase din cele două capitale, privea totul cu ironică detaşare petrecându-şi vremea la masa bilelor. Şi că atunci când a venit un sublocotenent să-l anunţe că a fost ales domn unic şi prin votul de la Bucureşti, Cuza juca biliard într-o vădită stare etilică. La început a râs, dar s-a încruntat imediat, că a fost întrerupt, l-a înjurat şi l-a dat afară pe vestitorul grandiosului eveniment istoric.

Robit cu totul de pătimaşa slăbiciune pentru o femeie de moralitate îndoielnică, de frumoasa Maria Obrenovici, pe care o instalase cu totul la palat, în patul conjugal, în locul înlăturatei martirizate Doamna Elena Cuza, Domnitorul Cuza intenţiona să abdice şi să înscăuneze pe tronul ţării un prinţ slav, rus, pe cneazul Romanovski, după cum indică mărturiile istorice, fiul Marii ducese a Rusiei, prim-născuta fiică a ţarului Alexandru al II-lea. Cuza Vodă a purtat chiar tratative, în 1865, deconspirate până la urmă, pentru aducerea la domnie a acestui prinţ, nepot al ţarului. Informat de masonii din ţară, despre cele puse la cale de "fratele" Alexandru Ioan Cuza, Marele Orient de la Paris îl acuză de trădare şi-i hotărăşte detronarea, care a avut loc în noaptea de 11 februarie 1866. Altminteri, dacă acest demers demenţial şi antinaţional ar fi fost dus până la capăt de către iresponsabilul domnitor şi ar fi izbândit, am fi fost de atunci gubernie rusească. Neputinţa de a întemeia o dinastie prin descendenţi legitimi, în afara celor doi băieţi Alexandru (1862 – 1890) şi Dimitrie (1863 – 1888), făcuţi adulterin cu Maria Obrenovici, l-a determinat, se vede, să

www.dacoromanica.ro

se oprească la o atare succesiune. Chiar dacă înfiaţi amândoi de Doamna Elena Cuza, sub presiunea divorţului, şi legalizaţi astfel, cei doi fii ai săi, Alexandru (Saşa) şi Dimitrie (Pipilică), erau prea mici acum. Primul va muri în 1890, la Madrid, de fitzie, în timpul voiajului său nupţial cu Maria Cuza (născută Moruzi), iar cel de-al doilea, Dimitrie Cuza, zis Pipilică, se va sinucide în 1888. Oricum, "fraţii masoni" vegheau. Şi tot ei, care-l unseseră domn, l-au detronat. În cotidienele sale însemnări, T. Maiorescu remarcă, în calitate de mason în pragul iniţierii, entuziasmul mulţimii generat de înlăturarea lui Cuza: "Bucurie generală indescriptibilă", întrebându-se totuşi cu sceptică atitudine dacă "a fost necesară detronarea"... Şi, interesat de epicul evenimentelor, relatează, în ziua de duminică, 13 februarie 1866, cum s-a întâmplat alungarea din domnie a lui Cuza:

"Lucrurile s-au petrecut astfel: vineri la orele 4 şi jumătate s-au apropiat trei regimente, două în piaţa teatrului naţional din Bucureşti, regimentul de vânători a împresurat palatul, alţi trei ofiţeri au avansat: Vasiliu-Pilat, Lipoianu şi Costiescu au urcat la principe, pe care l-au găsit în pat cu [Maria] Obrenovici şi l-au silit să semneze abdicarea, după care l-au arestat.

Pe urmă peste tot, şi la Iaşi, armata a depus jurământul [de credinţă] noului principe Filip I, Te-deum sâmbătă la Iaşi ş.a.m.d.

Aşa stând lucrurile, eu personal sunt liniştit. Vor urma însă complicaţii foarte mari interne, de asemenea şi externe". (*Jurnal şi Epistolar*, V, 1984, p. 24).

Aşadar, "Monstruoasa coaliţie" a fost o operă masonică, o sancţiune incontestabilă a ei. Istoriografia noastră, în special cea aservită regimului comunist, a făcut atâta caz, fiind considerată opera aceasta, a liberalilor şi a conservatorilor (mai cu seamă a acestora din urmă), ca o înţelegere confraternă a lor de a-şi proteja interesele ameninţate de politica reformatoare a lui Cuza (?!). "Monstruoasa coaliţie", deci, n-a fost altceva decât o decizie francmasonică a "fraţilor" din exterior şi executată de "fraţii" masoni din ţară, fie ei conservatori sau liberali, obedienţi faţă de ordinul "Marele Orient" de la Paris, ca şi faţă de alte ordine din afară, care controlau, cu interese convergente, sau nu, în totalitate, lojile masonice din România, cărora însuşi domnitorul, instaurat de ele, ca francmason vechi şi fervent, le era în subordine şi din care, prin încercarea unei dictaturi personale şi a unei loji proprii, începuse să se desprindă. Ca atare a fost o chemare la ordine. Detronarea lui Cuza a fost o afacere masonică, iar "coaliţia" care l-a răsturnat,

www.dacoromanica.ro

"monstruoasă" sau nu, noi am zice firească, îşi întindea tentaculele ei masonice, ca mereu şi pretutindeni, de mai de departe. Am văzut atitudinea lui la aflarea incredibilei veşti că a fost ales (şi-am observat cum) domnitor al celor două principate. Al. I. Cuza era francmason din tată-n fiu, din neam în neam de masoni, din generaţie în generaţie: străbunicul şi bunicul său au fost masoni; străbunicul domnitorului, Ioniţă Cuza, a fost iniţiat în loja "Moldova" (din Iaşi) la 1776 şi urcase toate treptele marii boierii până la spătar, când a fost executat în 1777 din ordinul voievodului C. Moruzi pentru că participase la complotul masonic condus de Iordache Darie Dărmănescu; bunicul său, căminarul Ioan Cuza, a fost de asemenea mason; tatăl voievodului Unirii, Gh. Cuza, fusese iniţiat, în 1814, într-o lojă ieşeană, ca şi fratele său, Grigore Cuza, unchiul domnitorului, iniţiat mai târziu, în 1842. Doamna Elena Cuza, născută Rosetti, din ramura moldovenească, era şi ea fiică şi soră de francmasoni. De altfel, Rosettiştii, din ambele stirpe (şi munteană şi moldoveană), au fost cu toţii masoni. Elena Doamna, soţia domnitorului adulterin chiar de la începutul căsătoriei, e posibil să fi făcut şi ea parte, prin "adopţiune" ca "soră", dintr-una din lojile masonice. Deşi nu se ştie cu certitudine, o dovadă ar fi că francmasoneria română şi străină au înconjurat-o tot timpul cu multă solicitudine şi cu incontestabil respect, mai ales după decesul infidelului ei soţ, în 1873, şi după ce ia fiinţă la Bucureşti, în dec. 1875, loja "Alexandru Ioan I", sub obedienţa Marelui Orient al Italiei, din care cu greu se poate admite că Elena Cuza n-a făcut parte. Că masonii i-au stat permanent în preajmă o arată şi subvenţiile atribuite de puternica lojă "Înţelepţii din Heliopolis" azilului instituit de ea, intitulat "Azilul Elena Doamna". Va să zică o ajută până şi masonii din acest ordin (obedient Marelui Orient francez) al cărui templu, se spune, Cuza pusese să fie incendiat în noaptea de 7 spre 8oct. 1864 (în acest an în care el a dizolvat parlamentul, prin lovitura de stat de la 2 mai, şi când încearcă o instaurare a dictaturii personale şi totodată închiderea lojilor masonice în vederea constituirii a uneia proprii, ceea ce îl face să intre în conflict cu masoneria). De aceea, nu miră pe nimeni că cei trei ofiţeri care îi prezintă actul abdicării şi care-l detronează, după ce-l scoaseră din patul Mariei Obrenovici, sunt francmasoni ai acestui ordin, şi anume: căpitanii Constantin Pillat, Anton Berendei şi Anton Costinescu, ultimul, "viitor venerabil" al lojii "Înţelepţii din Helespont" (după H. Nestorescu-Bălceşti, *ibidem*, p. 70).

Într-un compendiu de istorie a francmasoneriei în România, doi mari masoni români, Marcel Shapira, fost comandor al masonilor din

www.dacoromanica.ro

România, şi Neagu Djuvara într-o emisiune la Radio Londra, din seara zilei de 22 VII 1988, au jalonat momentele esenţiale ale dezvoltării masoneriei în România. La momentul Unirea Principatelor au arătat că: "Unirea din 24 ianuarie 1859 este operă masonică, iar marele maestru al lojii masonice din Galaţi, Al. Ioan Cuza, a fost ales ca domnitor unic de către trei mari loji francmasonice: Triunghiul (Iaşi), Steaua (Galaţi) şi Steaua Dunării (Bucureşti). Când Cuza a intrat în conflict şi s-au despărţit de lojile masonice, înfiinţându-şi propria lojă, care îi purta chiar numele, el a căzut".

Cu toate acestea, Cuza a rămas pentru masoni marele lor "frate" şi ei nu au uitat niciodată s-o facă părtaşă la marile lor evenimente şi la istoricele lor aniversări, ca şi ale ţării, pe Elena Cuza. Astfel, la 24 ianuarie 1909, cu prilejul sărbătoririi unui semicentenar de la actul masonic al alegerii soţului ei, Cuza Vodă, ca domn şi al Unirii Principatelor, Liga Francmasonică din România îi adresează la Ruginoasa o telegramă prin care îi arată că masoneria din ţara noastră omagiază împlinirea a "o jumătate de veac de când Augustul Vostru soţ a pus temelia României" şi o asigură că tânăra generaţie de masoni ştie să cumpănească mai bine "faptele marelui Domnitor şi numele lui Vodă Cuza va trăi cât neamul românesc". (*ibid.*, p. 138).

Va fi fost, desigur, această congratulare postmortemcuzistă o binemeritată consolare şi reconsiderare a faptelor masonice în centrul cărora ea s-a aflat mereu, o binecuvântată mângâiere din partea "fraţilor", de acelaşi crez, pentru vârstnica şi venerabila Doamnă, în etate de 84 de ani, cu puţin timp înainte de moartea sa, din aprilie acelaşi an, 1909, după o căsătorie adulterină de douăzeci şi nouă de ani şi după o văduvie calmă şi umanitaristă de treizeci şi şase de ani. Masoneria îşi recupera astfel "fratele" şi-şi reconsidera poziţia faţă de marele destin istoric al lui Cuza, pe care ea i-l începuse şi tot ea i-l curmase. Rolul lui Cuza a fost acela de a interpreta o partitură deja ştiută din culise. El a fost ales, probabil, şi pentru că charisma lui de bărbat frumos şi de chipeş colonel, pe lângă venerabilitatea sa masonică, îi conferea valenţele unei figuri emblematice. Alegerea lui ca domn al unui stat unicefal, din furtunoasa plămadă bicefală munteano-moldavă, a fost pregătită, controlată şi instrumentată la faţa locului de impresarii masoni veniţi din afară, în special de la Paris, din partea Marelui Orient francez, condus de împăratul francmason Napoleon al III-lea. Citäm din cartea *Istoria francmasoneriei române*, 1933, a lui Radu Comänescu şi Emilian M. Dobrescu, la care ne-am mai referit, pp. 243 – 244: "Tot atunci, în

www.dacoromanica.ro

vederea supravegherii alegerilor, în Moldova şi în Valahia sosise o delegaţie europeană, compusă în întregime din fraţi masoni. Ei i-au sfătuit pe masonii români să aleagă aceeaşi persoană în ambele principate, dejucând astfel interesele Rusiei şi ale Turciei. Cele trei loji l-au desenat pe viitorul Venerabil de la Galaţi, Al. I. Cuza. Pe scurt, aşa s-a constituit, la 24 ianuarie 1859, România.

Această istorie de culise poate să-l şocheze pe cititorul român. Să nu uităm, însă, că unioniştii au trebuit să utilizeze toate argumentele aflate la îndemână – iar argumentul cel mai spectaculos a fost tocmai apartenenţa lor la Franc-Masonerie".

Norocul lui Cuza a fost, evident, M. Kogălniceanu, care era venerabilul unei loji masonice din Bucureşti încă din 1844. Fără el, Cuza nu ar fi însemnat mai nimic. Aceiaşi autori arată că reformele înfăptuite împreună cu Kogălniceanu au fost şi ele de inspiraţie francmasonă. Dar Cuza a înţeles, eronat, că ar fi bine să utilizeze forţa şi loviturile de stat: "De aceea, conchid autorii mai sus citaţi, domnitorul a intrat în conflict cu Masoneria [...] pregătindu-şi cultul personalităţii. Francmasonii români reacţionează imediat. Pe atunci, în politică, erau puternici. Aşa s-a decis înlăturarea lui Cuza".

Dar nu numai "pe atunci", ci întotdeauna francmasonii, de pretutindeni, au fost şi vor fi o forţă politică determinantă în mutaţiile globale şi globalizante. T. Maiorescu a ţinut seama de acest imperativ, când vorbeşte cu admiraţie despre "Francmasoneria noastră", şi s-a văzut cât de sus şi cât de mare a ajuns. Ca şi mulţi alţii, francmasoni ca şi el. Fără francmasonerie el n-ar fi fost poate ceea ce a fost.

Cât timp a fost francmason T. Maiorescu? Nu se ştie. Ion Rădulescu-Pogoneanu, primul editor al *Jurnalului*, tipărit la Socec începând cu 1927, cu titlul *Însemnări zilnice*, a lăsat o notă (nr. 1), la p. 147, vol. I, în care declară că autorul i-a mărturisit că "în curând a părăsit această asociaţie". Dar confidentul, adică editorul, nu indică nici o dată, nici când confesorul i-a încredinţat mărturisirea, nici măcar când, aproximativ, s-a retras!

Z. Ornea crede că părăsirea lojii masonice s-ar fi întâmplat în jurul anului 1880. E posibil. Noi opinăm că mult mai târziu, dacă nu chiar deloc. Foarte rar şi la fel de greu un francmason mărturiseşte câte ceva despre viaţa şi activitatea sa masonică şi puţini se încumetă, după ce au curajul să se retragă, să o facă. Mai întâi, pentru că neofitul depune la "iniţiere" un jurământ ("Jurământul francmason") ce trebuie păstrat pentru totdeauna. Am excerptat ce ne interesează: "Jur că voi păstra cel

www.dacoromanica.ro

mai profund secret asupra celor ce aş auzi sau vedea în cercurile Masoneriei..." şi (finalul jurământului) "Dacă voi deveni *sperjur*, declar a mă supune tuturor măsurilor ce se vor lua contra mea conform Legilor Franc/Masoneriei Universale, iar memoria mea să rămână etern în dispreţul tuturor". (sic!). Aşadar, cu moartea nu-i de joacă!... Apoi, de la 1870 încolo, urmează perioada de ascensiune politică a junimiştilor, când Junimea îşi manifestă de-acum, declarat, scopul său pentru care fusese, în esenţă, creată, acela de acaparare a puterii politice, juridice, economice şi administrative în stat, în interesul comunităţii francmasonice. Or, fără sprijinul ocult, moral şi financiar, în spiritul unei *omertà* mason, intern şi internaţional, nimeni n-ajungea nimic, cu atât mai puţin Maiorescu, ce trăia din leafă şi din câştigurile avocăţeşti. Distanţarea era posibilă, mai cu seamă că unii dintre junimişti, în primul rând T. Maiorescu, se stabilesc la Bucureşti, ca deputaţi şi ca miniştri, dar ruptura definitivă nu, fiindcă ar fi însemnat sinucidere politică. Dar s-a mai întâmplat ceva (ne spune tot M. D. Sturdza): în perioada de formare a Junimii şi de întreţinere a tipografiei cu multe cheltuieli, bancherii evrei, "fraţii masoni" din loja Steaua României, i-au subvenţionat pe junimiştii confreri, acreditându-i pe cei mai puţin avuţi cu mari sume de bani, cu poliţe pe termen lung şi cu dobândă foarte convenabilă, păsuindu-i la toate scadenţele, ba mai mult împrumutându-i personal pe deasupra. Dar odată junimiştii ajunşi la puterile ţării, în fel de fel de posturi, de lefuri şi de beneficii, generoşii bancheri, fraţii lor masoni, încep să le pretindă acestora returnarea datoriilor contractate. Junimiştii, ca şi alţi confreri masoni, se supără, se arată surprinşi de întorsătura luată şi în relaţiile colegionarilor masoni intervine o stare de glacialitate şi de reticenţă şi între ei se evită, mai mult se evită decât se întâlnesc. Este intervalul când T. Maiorescu, după ce de la 1 ianuarie 1874 se stabileşte la Bucureşti, era deputat, fără să se rupă încă total de Iaşi, când junimiştii sunt membri ai guvernului şi ai parlamentului. De aceea, se vede, loja ieşeană, din lipsă de activitate şi de "fraţi", mereu absenteişti, "intră în adormire". În tabelul cronologic din cartea sa *Ordinul masonic român*, H. N. Bălceşti, la p. 70, arată această suspendare a lojii "Steaua României" şi tocmai în acest segment de timp: "Loja intrată un scurt timp în adormire va fi redeschisă la 14 mai 1875".

Dar dacă "loja era în adormire" şi membrii ei puteau fi consideraţi ca atare, ei deveneau pasivi, inactivi sau plecaţi din localitate, în nici un caz retraşi sau excluşi. Întru aceasta considerăm că T. Maiorescu a rămas mason toată viaţa.

www.dacoromanica.ro

TITU MAIORESCU ŞI FEMEILE "HAREMUL LUI MAIORESCU" – CUCONETUL JUNIMIST –

Cu tot misoginismul său (ori poate, în mod paradoxal, tocmai de aceea), profesorul, juristul, logicianul, politicianul şi criticul Titu Maiorescu a fost un etern curtenitor al femeii şi un înfocat admirator al farmecelor sexului frumos. Pontifului îi plăcea insaţiabil anturajul feminin şi se simţea excelent numai în mijlocul doamnelor şi domnişoarelor, el introducând la Junimea bucureşteană, spre intrigarea unora, cercul cuconetului cu veleităţi intelectuale şi cultural-literare.

Mite Kremnitz, în casa căreia aveau acum loc cel mai adesea şedinţele Junimii, numeşte *mixte* acest gen de întruniri din cadrul istoricei societăţi, într-o scrisoare în limba franceză, către N. Gane, din 2 mai 1880[59].

Iar Eminescu a supranumit grupul femeiesc de la Junimea, din jurul mentorului ei "Haremul lui Maiorescu", cum dezvăluie Veronica Micle lui B. P. Haşdeu, într-o epistolă din 8 decembrie 1880[60], cu sarcastică animozitate la adresa criticului, vechi inamic, şi cu veninoasă săgeată la cea a Mitei: "D-l Maiorescu a trebuit până şi în privinţa căsătoriei mele cu Eminescu să-şi ilustreze fiinţa, căci după numeroase experienţe a decis pe D-l Eminescu a renunţa la alianţa proectată. Nu-i locul nici timpul aici pentru a face comentariu şi asupra Liricului Poet. destul că s-a purtat cu mine aşa cum numai persoane din cercul literar al D-lui Maiorescu putea să se poarte, cerc care de altmintrelea însuşi Eminescu îi dă graţiosul nume de: «*Haremul lui Maiorescu*» în care M-me Kremnitz e sultana favorită. Dar ce vreţi, scopul scuză mijloacele, acolo se face de l'art pour l'art, adică înaltă Literatură. Într-una din Novelele M-mei Kremnitz publicate sub numele Georges Alan (sic, corect pseudonimul Mitei era George Allan) veţi găsi foarte bine zugrăvit şi pe profesorul de Arheologie (sic) Maiorescu şi pe cumnatul D-sale, iar bărbatul un pedant, dacă nu un nătâng".

Deşi T. Maiorescu nu-i recunoaşte femeii nici un merit encefalic mai înalt şi nici dreptul la emancipare (G. Călinescu îi citează fraza: "Cum am putea să încredinţăm soarta popoarelor pe mâna unor fiinţe a

[59] I. E. Torouţiu, III, pp. 286 – 287.

[60] A. Z. N. Pop, *Contribuţii documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, 1962, p. 354.

www.dacoromanica.ro

căror capacitate craniană e cu 10 la sută mai mică")[61], el face curte tuturor femeilor cunoscute de-a lungul vieţii, începând cu sora sa Emilia şi terminând cu infirmiera în braţele căreia a murit şi care i-a pus mâinile pe piept. În permanenţă, acasă, la seratele Junimii (cele din capitală), la cursurile sale universitare, în excursiile din ţară şi în voiajurile din străinătate, se află în jurul său femei şi iar femei, femei pe care le doreşte nu numai ca pe simple prezenţe, femei pe a căror relaţie o caută şi o cultivă, femei care se suspectează şi se invidiază reciproc, cu gelozii şi scene izbucnite din codul manierelor elegante.

Iacob Negruzzi, în ale sale *Amintiri din Junimea*, deplânge introducerea femeilor de către T. Maiorescu la şedinţele bucureştene ale celebrei societăţi, care a dus, opina el, la decăderea spiritului critic: "Afară de aceasta, Maiorescu, înţelegând tot mai puţin, cu cât înaintează în vârstă, o petrecere de orice soi fără prezenţa femeilor, făcea tot felul de încercări de adunări literare, la care asistau doamne tinere, frumoase şi inteligente, dar aceste întruniri nu erau de nici un folos pentru literatură. În prezenţa doamnelor era prea dureros pentru un tânăr autor de a se vedea criticat şi când Caragiale cu cuvântul său tăios şi cu caracterul său necruţător pocnea pe vreun tânăr ce citea o compunere a sa, cu vreo observaţie atingătoare şi puţin politicoasă în formă, se lăţea deodată un sentiment penibil în toată adunarea". (Încheiere, *op. cit.*, C. R..., 1943, p. 284).

Titu Maiorescu, în schimb, spre deosebire de toţi ceilalţi, pe lângă îndeplinirea unui ritual francmason de "adopţiune", se simţea în elementul său cel mai agreabil în prezenţa, atât de mult cultivată, a cuconetului din jur, care alcătuia "haremul" său junimist, cu toate că despre "sexul slab" avea, altminteri, păreri deloc măgulitoare.

Încă din adolescenţă, la nici şaisprezece ani împliniţi, când îşi tachina deopotrivă sora şi mama, stârnind indignarea vehementă a Emiliei, el declară cu convingere că "Toate femeile merită numele de «schwaches Geschlecht», unde sunt 2 femei laolaltă, devine (trebuie să fie) o «Krähwinklereien». Aşadar «das schwache Geschlecht» (sexul slab) trăncăneşte în maniera micilor provinciali din orăşelul german Krähwinkel, dintr-o comedie a lui Kotzebue *Die deutschen Kleinstädter*". (*Jurnal*, I, 2 febr. 1856). Dar tocmai pentru acest "sex slab" şi "trăncănitor" impozantul bărbat a nutrit o slăbiciune perenă.

[61] G. Călinescu, revista citată, p. 535.

www.dacoromanica.ro

EMILIA

Prima, singura şi constanta lui intensă pasiune din totdeauna a fost sora lui, Emilia. În centrul universului său feminin şi erotic Emilia a fost steaua lui de predestinată strălucire.

Chiar dacă asemenea atitudini maliţioase la adresa "sexului slab" o disturbau până la exasperare pe sora sa, de multe ori până la înstrăinare, Emilia a fost personajul feminin ideal al afecţiunii lui. Pe Emilia a iubit-o şi a admirat-o, pe Emilia a adorat-o şi a dorit-o, a vrut-o fără încetare. Ea a fost unica lui mare dragoste, fără ca ea să ne pară a fi fost o frumuseţe, dimpotrivă.

La rândul ei, Emilia era legată de el cu aceleaşi sentimente, fiind geloasă pe orice femeie care se apropia de el. Sub imperiul educaţional al dictaturii paterne, sub mâna autoritară şi sub ochiul sever şi intolerant, sub vorba dură şi distantă ale tatălui lor, cei doi fraţi şi-au căutat întâi alinarea în ocrotirea maternă, lângă o mamă la fel de tiranic tratată, apoi s-au regăsit pe ei înşişi în lecturile comune, în afinităţile studiilor, în îngemănarea gândurilor, în intimitatea confesiunilor şi în pornirile tandre şi tulburi ale eroticei adolescentine. O pagină de jurnal este, cu defulări freudiste, probatorie pentru semnificaţia ei: "13 septembrie 1858. În sfârşit! A fost o seară dumnezeiască. În sfârşit, m-am lămurit deplin cu Emilia. Eu am plâns mult, chiar şi ea. Erau încă unele lucruri nelămurite între noi; am vorbit despre ele. Trebuie să fi fost o fiinţă foarte nenorocită, pe când ea era mititică [...] adesea din cauza asta şi nu se destăinuia nimănui. Şi cui oare? Mie, eram prea tânăr, prea copilăros, prea egoist. Dar prin câte n-am trecut şi eu! [...]. Acum însă ne-am lămurit cu totul, cu totul şi chiar când i-am spus (şi aşa este într-adevăr) că numai ea şi Löhner mă mai ţin în viaţă!... [...] merge foarte bine; de un an de zile nu sunt de loc îndrăgostit; dar iubesc într-adevăr, şi aceasta echivalează. Sunt fericit. Numai, numai". Veritabilă fişă de psihanaliză freudiană avant la lettre, în care cei foi fraţi îşi dezvăluie traumele şi refulările reciproce ale copilăriei şi ale adolescenţei şi printr-un feed-back defulatoriu se liniştesc şi se reconciliază. Când redija aceste fraze exclamative, Titu avea optsprezece ani şi jumătate, iar Emilia douăzeci. Până la mărturisirea fericirii într-un alt fel de iubire "numai şi numai" pentru Emilia, el fusese încercat de săgeţile lui Cupidon în mai multe rânduri. Mai întâi cu o junâ Olga Carinini-Cronberg, fiică de conte, frumoasă, cochetă şi capricioasă, căreia îi dă, ca şi fratelui ei mai mic

www.dacoromanica.ro

începând de la 1 aprilie 1856, lecții de desen: "Fata e cam cu nazuri, ca toate de ăst mod [...]; fata e frumoasă și plină de spirit, așadar cauze destule ca să fie răsfățată prin saloane; dar cu mine s-a înșelat foarte; eu îi tot dau peste nas în toată vorba; însă se înțelege cât se poate de fin". În luna iunie îi dedică și o poezie: *Ich und mein Geist* (Eu și spiritul meu), pe care domnișoara contesă, peste câteva zile i-o rupe, neînțelegătoare, în față, zicându-i "Adieu!". Cu Emilia, ce se afla cu el la Viena, ca și întreaga familie, are relații anodine, vorbind cu ea numai "ce e de trebuință". Olgăi îi trimite epistole, cu ea continuă lecțiile și disputele. E cu gândul la ea, dar mai mult la Emilia. Concomitent cu dragostea pentru Olga, apar și alte iubiri învăpăiate: pentru o atrăgătoare Adela, pentru o oarecare Iulia și pentru o anume Maria (ambele din Brașov). Adelheide Reinhardt, o tânără germană, venită din România, unde crescuse, îi acaparează atenția și-i intersectează interesul erotic cu cel pentru Olga. Acestei Adelheide i-a scris cu ardoarea cu care-i scrisese simultan contesei Olga. Junele Titu, care nu avea însă nici șaptesprezece ani, se dovedește un asiduu curtezan, cu ample disponibilități într-ale amorului.

Dar inima lui e mereu la Emilia – "singurul om pe lume e pentru mine Emilia, și poate Olga" (17 iunie 1857); în același chip va scrie și în legătură cu Adela: "Nu există decât 5 oameni a căror societate o prefer singurătății, tu, Adela, mama, Cornea și Kutschera". (Epistolă către Emilia, 1 martie 1857).

Peste un an și ceva, detașat de acest context amoros va vorbi (scriindu-i Emiliei) cu ironie și cu regret despre ridicolul de a fi trecut prin atare stagiatură sentimentală: "Și Iulia a fost, cu un an și jumătate în urmă, pasiunea mea platonică nemărturisită! Poftim ce nătărău trebuie să fi fost eu pe atunci, acum nu mai înțeleg deloc asta". (scrisoare din 16 iunie 1857); sau: "... acestea și-au pierdut la mine importanța de mai înainte, dar aproape în același timp există următoarele, care altminteri în momentele corespunzătoare m-au tulburat mai mult sau mai puțin, unele extraordinar: "Maria, Iulia, Olga, Adela..." (scrisori către Emilia, din 23 iunie 1858). În schimb, Emilia, care e mai presus de oricine, îi lipsește îngrozitor și absența ei îl face să sufere enorm. Întoarcerea ei în țară, la Brașov, l-a pustiit aproape: "Cu ce să umplu în acest chip spațiul? Spațiul: – Tu, Emilia, ce spațiu ne desparte, la urma urmelor, fizic? Vreau să spun, câte leghe sunt de aici până la Brașov? Într-adevăr nu știu. Și ce spațiu spiritual? Nici asta nu știu. Dar amândouă trebuie să fie mari, iar unul foarte mare. Ce crezi tu Emilia, ce este atât de ciudat de expresiv în cuvântul «pustiu»? Nu știu dacă oricine simte în legătură cu

www.dacoromanica.ro

asta ce simt eu; dar ştiu că este singurul lucru la care sunt mereu sensibil". (scrisoarea mai sus citată). Cu câteva zile înaintea acestei misive notase în jurnal: "19 martie 1858 – Sunt atât de singur! Uneori e atât de apăsător! [...] Tata, mama plecaţi; de altminteri, aşa de înstrăinaţi de mine chiar dacă ar fi aici; sora-mea, din păcate, în timpul din urmă înstrăinată..." în urma atâtor mărturisiri de iubire faţă de una şi de alta. Emilia îi arătase încă de la Viena o răceală simptomatică. Abia la Braşov, în septembrie 1858, când are loc faimoasa scenă a confesiunii totale (relatată mai sus), sufletele li se contopesc pentru totdeauna. Se pare că Emilia îi făcea chiar scene de gelozie, însoţite de dojeniri, de altercaţii (să nu uităm că la Braşov se aflau cele câteva iubiri mai dinainte, chiar dacă acum dezise, Adela Reinhardt. revenită din voiajurile străinătăţii, Maria Staten, ca şi sora acesteia Emilia, şi Iulia. pe care o vizitează şi despre care se interesează în scrisorile trimise tocmai surorii lui), deoarece în epistola din 23 noiembrie 1858. de la Berlin, el scrie printre altele: "Ascultă, Emilia, lămureşte-mi şi mie ultima noastră ceartă de la Braşov; eu nu mai pot, mi se pare de pe acum de neînţeles. [...] Te rog, Emilia, să nu fii tristă".

Emilia îi străbate, ca un fir roşu, întreaga viaţă. Întotdeauna când îi vorbeşte Emiliei despre o nouă înclinaţie către vreo dulcinee, o face cu sfiiciune, cu teama de a nu o mâhni şi dezamăgi, cu grija de a o cruţa, situând-o în ierarhia sentimentelor pe ea, pe Emilia, înaintea celei de care se simte atras. Grăitoare este, încă o dată (ca şi în celelalte însemnări şi scrisori despre Olga şi Adela) epistola lui de la Paris. devenită celebră, din 19 noiembrie 1859, către Emilia, la Bucureşti. Abia plecase din Berlin, unde după luxarea piciorului, luase hotărârea să se unească matrimonial cu Clara Kremnitz, că îi şi scrie Emiliei sub forma, parcă, a unui raport sentimental, ajungând la esenţa confesiunii după o formulă de adresare patetică ("dragă, draga mea Emilie") şi după o lungă introducere, frazată cu vorbe alese cu grijă, pregătind-o pentru lovitura care urmează: "Sunt mai hotărât ca oricând să-mi trăiesc viaţa împreună cu Clara". Ca să adauge imediat: "De-ai şti numai, Emilie, cât de nemăsurat vă iubesc pe tine şi pe Clara [...] Voi sunteţi singurele care mă ţineţi în viaţă... totdeauna te-am iubit şi stimat [...] Într-adevăr. Emilie. noi suntem doi oameni – o simt intens – creaţi şi formaţi, unul pentru altul: desfid întreaga omenire să-mi indice ceva mai bun. Amândoi putem cuteza spre cele mai înalte culmi. Noi trebuia să fim nu fraţi, ci

www.dacoromanica.ro

soți[62]. [...] pentru că tu ești tocmai complementul meu vital, pentru că tu ești obiectul meu, pentru că eu trăiesc în tine și pentru tine [...] Numai odată cu tine poate fi vorba de o existență. Îți dedic aceste rânduri odată pentru totdeauna... Să nu te lași indusă în eroare de certuri și despărțiri trecătoare, cum au fost între noi și la București [...] trăiesc numai pentru că trăiești tu; tu ești aerul sufletului meu. V-o spun la amândouă aici pentru totdeauna: Emilia și Clara, rămâneți în viață, căci de îndată ce ați muri voi, aș cădea și eu în aceeași clipă". Emilia, geloasă desigur, de la Brașov, nu-i mai răspunde, sau foarte rar și succint. La rugămințile lui insistente ca Emilia să-i scrie Clarei, mai ales după ce-i anunță din Berlin, la 24 ianuarie 1860, logodna, ea se arată și mai reticentă. El simte, și la 5 martie 1856 o întreabă expres: "Emilie, de ce nu-i scrii Clarei? Încă nu i-ai scris o scrisoare ca lumea, toate numai în grabă, mereu amânând pentru următoarea. Ai ceva, cât de cât, împotriva ei? [...] Nici mie nu-mi mai scrii [...] [...] Tu ai ceva, Emilie, iar acest ceva trebuie să mi-l împărtășești neapărat după ce primești scrisoarea asta, auzi tu, Emilie?", și ca s-o îmbuneze, s-o recucerească: "Tu ești adesea necăjită acolo, Emilie, te cred; ești adesea deprimată; gândește-te însă că ai și o a doua existență, în conștiința mea și a Clarei și că în eul nostru ești aureolată de o lumină nepieritoare. Oare gândul acesta nu cuprinde nimic consolator?" (*Jurnal și Epistolar*, II, p. 190). Și ca s-o consoleze îi scrie, la 11 mai 1860, din Berlin, ca un răspuns la o epistolă tristă, sumbră, de sinucigașă ce nu poate îndura gândul că-l pierde, propunându-i clasicul triunghi al coabitării Emiliei cu el și cu Clara: "De acum într-un an sunt la București. [...] Trăiești în toată tihna la mine; după câteva luni o aduc pe Clara; și atunci trăiești perfect la noi [...], rămâi la noi și cu noi. În momentul în care ai scris scrisoarea, ai văzut lucrurile prea în negru. Sprijinul pe care îl ai în mine nu-ți va lipsi niciodată [...]. Așadar, rămâi în viață". (*Epistolar*, II, 1978, pp. 221-222).

Când Emilia se va căsători, târziu, la 15 iunie 1869, la vârsta de treizeci și unu de ani, el se arată profund îngrijorat de situația materială precară a pretendentului la mâna surorii sale, care urmărea, ca prin acest matrimoniu, să trăiască din pensia soției, rămasă de la părinții săi, Ioan și Maria Maiorescu, pentru obținerea căreia el, Titu, s-a zbătut mult. Într-un schimb de scrisori el le arată deferența sa, dar îi și supune

[62] Cu un an în urmă, într-o scrisoare, din 2 ian. 1859, îi declara iubire cam în aceiași termeni: "... pe Emilia, care se află în mine, aș vrea s-o deșert pe undeva". Adică este atât de plin de ea, încât ar deșerta-o (și-ar mărturisi dragostea) și altora din prea plinul iubirii pentru sora lui.

www.dacoromanica.ro

dojenelor şi îndemnurilor sale psiho-socio-economico-etice: "De la despărţirea noas-tră m-a preocupat, firește, neîncetat, problema ta personală şi aş vrea să formulez încă o dată, pe scurt, ce gânduri îmi frământau mintea la Braşov. Căsătoria este în primul rând o obligaţie pentru al treilea, adică pentru copii şi numai în al doilea rând pentru cei ce se căsătoresc. Tocmai în aceasta se află esenţa ei specifică şi întreaga ei însemnătate morală. De aceea mi se pare într-un anumit sens imoral să contractezi o astfel de legătură pe viaţă, fără garanţia sigură că vei putea avea grijă de întreţinerea şi educaţia viitorilor oameni". Şi îi recomandă, până la căsătorie, să stea departe de viitorul soţ, "până când domnul Humpel va fi obţinut o slujbă la stat, încât, la caz de nevoie, să poată trăi doar din ea". (*Epistolar*, din 1/13 sept. 1868). Foarte indignat de intenţiile "femeieşti" ale Emiliei de a se mărita cu orice preţ cu W. Humpel, care şchiopăta rău materialiceşte (în germană das Humpeln înseamnă "şchiopătare", mersul şchiopului, nume parcă predestinat, pe care Maiorescu nu se poate să nu-l fi avut în ecuaţie), îi scrie ultimativ nerăbdătoarei, la vârsta ei, logodnice, care nu vrea să-i mai asculte sfaturile: "Şi în felul acesta mă simt îndemnat să mai adaug următoarele: Aşa cum eşti, pentru mine nu mai exişti pe lume. Dar în cazul în care ţi s-ar întâmpla o mare nenorocire, care te doboară moral şi te paralizează ca un produs orb al naturii, în acest caz voi avea toată grija pentru tine, din respect pentru un produs al naturii, de a cărui valoare sunt convins. În orice alt caz, nu poţi sparge zidul care, aşa cum simţi tu însăţi. s-a ridicat între noi, decât prin recunoaşterea faptului că nu ai dreptate". (scrisoare. din 23 noiembrie 1868). Rândurile acestea vehemente, incredibile prin severa lor ireconciabilitate, trădează, credem, mai mult spaima de a o pierde pe Emilia şi gândul cumplit de a o şti cu un alt bărbat, decât vanitatea de a avea dreptate în privinţa economiei viitoarei căsătorii. În aceeaşi zi, 23 noiembrie 1868, îi scrie şi lui W. Humpel, ca răspuns la pretenţia acestuia ca Emilia să solicite statului român un avans din pensie pe timp de un an, ca să aibă din ce trăi până va ajunge la o situaţie sigură. Abia stăpânindu-şi indignarea şi făcând efort vizibil lexico-sintactic să-şi domine virulenţa, el îl pune la respect pe solicitant cu fraze eufemice, dar necruţătoare: [...] "A cere un avans din pensia surorii mele este cu neputinţă în ţara noastră. După dreptul austriac, îţi poţi obţine pe un an înainte, în general înainte ca pensia să fie acordată şi prin aceasta renunţi la orice drept la pensie. Dar ca o pensie. obţinută de mai multă vreme de o fiică şi stabilită doar până la data căsătoriei să poată fi transformată într-un avans plătit o singură dată mi se pare

www.dacoromanica.ro

imposibil, din punct de vedere juridic [...]. Dar chiar dacă legea pozitivă ar îngădui aceasta, mie o asemenea faptă, în cazul nostru dat, mi s-ar părea interzisă de legea morală a buneicuviințe [...] în ce mă privește"[63], propunându-i reluarea relațiilor așa cum dorea și ea, care-i scrisese deja în acest sens (scrisoare din 13/25 sept 1869). Deși măritată, cei doi frați se doresc și se cheamă neîncetat, el vizitând-o deseori la Iași sau invitând-o mereu la București.

Două epistole, redactate ca aproape întreaga corespondență, către Emilia, care au pus în mare dificultate pe biografii și pe istoricii literari maiorescieni, sunt elocvente și, considerăm, definitiv edificatoare, ele nemainecesitând comentarii: prima este din 24 iunie 1878 (stil vechi), cea de-a doua din 1/13 iulie același an. Este anul când celor doi frați le revine, rând pe rând, gândul sinuciderii, mai intens pornirea aceasta manifestându-se la Emilia. Tot în acest an, 1878, în luna iunie soții Maiorescu (Titu și Clara) au hotărât să se despartă: "Marți 6/18 iunie '78, i-am spus neveste-mei că așa nu mai merge, are dreptate; că trebuie să plece". Cei doi frați reușesc să-i smulgă Clarei consimțământul divorțului pe căi epistolare. În aprilie, de Paști, Emilia a răspuns chemării lui și a venit la el, la București, unde a sejurat o săptămână. În discuțiile intime sora lui adorată i-a împărtășit din nou "gândurile ei de sinucidere". El nu știe în câte să se mai împartă, între cele trei femei, Emilia, Clara și Mite. Clara, însoțită de Livia, îl părăsește, la 22 VI '78, plecând la Geneva, de unde-i trimite declarația că e de acord cu divorțul. Preocuparea lui acum, pe lângă cea față de Mite, este însă, Emilia. Între 19 și 23 iunie, înaintea plecării Clarei, el întreprinde o lungă călătorie în Moldova, din vina unor procese. Ajunge,

---

[63] Wilhelm Humpel, compozitor și profesor de muzică, se născuse în 1831, în septembrie, la Graz, în Austria, și a murit în noiembrie 1899 la Viena. După un turneu ca flautist la Brașov s-a stabilit aici, ca dirijor coral și ca profesor particular de pian, de flaut și de canto. Emilia aici l-a cunoscut și tot aici s-a căsătorit cu el, ca apoi să-l ducă la Iași, unde instituise, în 1872, un pension de domnișoare-liceene. Wilhelm Humpel a fost un timp și profesor la conservatorul ieșean, ca apoi, spre 1897, să se retragă la Viena, unde a și murit.

W. Humpel a fost în relații apropiate cu M. Eminescu, în perioada ieșeană a Luceafărului, poetul fiind unul dintre familiarii frecvenți ai casei muzicianului austriac, cumnat al lui Titu Maiorescu, unde era așteptat nu numai ca un musafir, dar și ca un partener de șah. Când la începutul lunii decembrie a anului 1884 (după ce Eminescu devenise din nou ieșean, întors în capitala Moldovei în luna septembrie, în urma bolii) poetul își fracturează un picior, alunecând, și este internat în spitalul Sfântul Spiridon din Iași. W. Humpel, până ce acesta s-a externat, la 1 ianuarie 1885, l-a vizitat deseori și acolo, în camera de spital, juca șah cu bolnavul. ("Revista română de șah", nr. 7, 1989, p. 7, "Eminescu și partenerii săi de șah", Viorel Cosma, muzicolog).

www.dacoromanica.ro

cum îşi dorise, la Iaşi, la Emilia, miercuri 21 iunie, seara, la ora 22, şi are cu aceasta o lungă convorbire, până după ora unu noaptea, pentru a o convinge să vină la Bucureşti şi să se instaleze la el. Tot "în acea miercuri, noaptea, convorbire cu Emilia (spre a o abate de la sinucidere) în parloirul ei (Casele Millo, la dreapta, jos)". O vizitează pe Mite care e "tot la pat" şi e supărat pe Wilhelm Kremnitz că-i neglijează de mult colita. "Acasă, găsit scrisoarea de la Clara din Geneva (Pension Richemont) [...]. Declară că consimte la divorţ". (*Însemnări zilnice*, I, p. 296). Am citat din *Însemnări* ca să se observe congruenţa totală a menţiunilor jurnaliere cu cele două scrisori pe care le reproducem[64], mai ales cu cea de-a doua, care, pentru că nu are adresant sigur, adică nu există formulă de adresare cu numele Emiliei, ea ar putea fi atribuită altei destinatare, ceea ce s-a şi făcut, evident, în mod eronat. Prezentăm epistolele în traducere, nu întocmai ca cea oferită de I. E. Torouţiu, intervenind tacit pentru exactitate, şi tot pentru aceasta ingrediând tălmăcirea cu textul german, în paranteze, unde mi s-a părut că e cazul şi cu traducerea textului francez.

Prima misivă: "Bucureşti, strada Herăstrău 27, sâmbătă seara, 24 iunie 1878. Dragă Emilie, Ce vrajă se află în cuvântul: «Tu as ma seule pensée». (Tu ai (posezi) singurul meu gând). Si c'est comme cela, alors je t'ai, et il faut que tu sache une chose: je ne te lache plus. (Dacă este aşa, atunci eu te am, şi trebuie ca tu să ştii un singur lucru: eu nu te mai las.) Când pleacă soţul tău? Telegrafiază-mi, te rog, imediat. Dacă va fi în acecaşi miercuri (28 iunie) şi de-mi va fi deja anunţat eu voi porni de aici miercuri seara şi joi, în ziua de Sfinţii Petru şi Pavel, ora 1 1/2 voi fi la tine. Trebuie să te găsesc gata de drum şi cu un capitol de viaţă încheiat, în aceeaşi joi la 3 1/2 plecăm la gară şi apoi noi călătorim împreună spre Bucureşti, unde vom sosi vineri dimineaţa. Trebuie să fiu neapărat vineri datorită avocaturii mele. Se poate altfel? Şi-ţi convine? Telegrafiază-mi un cuvânt şi nu-mi distruge temerile noii mele vieţi. Ascultă-mă! Fratele şi iubitul tău. Titus". Traducerea oferită de Torouţiu "Fratele tău care te iubeşte", făcută din pudoare, bănuim, denaturează grav textul pentru a escamota sensul real al construcţiei morfosintactice care este: "Dein Bruder und Verehrer" (sic!) – Substantivul masculin "der Verehrer" înseamnă "adorator", "iubit care adoră", "bărbatul care face curte unei femei"; literal deci: fratele şi adoratorul (iubitul) tău care te curtează (erotic). Era hotărât divorţul cu Clara şi vechiul şi imperiosul

[64] Ele au fost publicate cu textul original, în germană, în traducere de I. E. Torouţiu în *Studii şi documente literare* (masiva sa colecţie), vol. VI, 1939, pp. 2 – 26.

www.dacoromanica.ro

deziderat "noi trebuia să fim nu fraţi, ci soţi" putea să se împlinească acum într-un concubinaj confratern. După cum se vede o îndeamnă să-şi părăsească soţul, care era mereu absent din căminul conjugal. De aici, din solitudinea ei, Emilia îşi dorea poate moartea? Este, desigur, astfel, printr-o cohabitare de mult dorită, şi nevoia de a o avea sub propria-i veghere pe mereu candidata la sinucidere. În orice caz, textul german este inexpugnabil de clar şi orice comentariu este absolut inutil dacă avem, mai ales, în vedere esenţialul expus în franţuzeşte şi epistola care urmează.

A doua scrisoare e compusă la o săptămână de la expedierea primei, sâmbătă, 1/13 iulie 1878. Emilia, după cum se vede, n-a dat curs cereri lui exprese de a trăi cu el la Bucureşti, ceea ce îl determină la o imediată epistolă, după o prealabilă iscodire telegrafică, în care asediul erotic continuă şi mai virulent, în termeni tot mai categorici: "Epistola de faţă fusese scrisă, pusă în plic şi timbrată, dar apoi nu ţi-am expediat-o. Mi s-a părut deodată că prea mult mă introduc într-ale tale şi te supăr, ceea ce tocmai nu doresc. Mai târziu doar ţi-am telegrafiat, iar răspunsul tău a fost ca un uşor avertisment: lasă-mă în pace! Acum o s-o iau iar de la început! Cum să te las în pace (Aber wie Kann ich dich in Ruhe lassen), când vreau să te am, trebuie să te am? (wen ich haben will und haben muss?). Nu-mi imaginez cum îmi poţi rezista! Îţi spun doar: nu mai pot trăi fără tine (ich kann nicht mehr ohne Dich): Vreau să-ţi culc inima Ta în sufletul meu cald (ich will Dein Herz in meine Seele warm better) şi să o laşi acolo un timp lung în pasivitate, înainte ca tu să hotărăşti definitiv.

Mite care te adoră vrea deocamdată să vină la tine, apoi împreună să plecaţi la Borsec sau oriunde-oi veni şi eu la voi prin 20 încă pentru câteva zile. Te rog răspunde-mi tot telegrafic la aceasta.

Nu mă las de tine (Ich lasse nicht vor dir). Nu te opune! (Sie nich vermessen! = nu îndrăzni – nu te făli) ci rămâi iubitoare, cum Tu ai fost întotdeauna. Titus".

Nu mai e nimic de adăugat, totul este limpede. Numai că Emilia, cu toată reciprocitatea gravitaţiei, a rezistat şi şi-a impus, avantajată de marea distanţă dintre ei, imperativul "lass mich in Ruhe!" (Lasă-mă în pace!)

T. Maiorescu, respins astfel, se întoarce, temporar, la cealaltă mare pasiune, la Mite, şi cum vacanţa de vară începuse, pleacă cu ea, la 5/18 iulie într-o lungă şi chinuitoare călătorie în Apus, luând cu ei şi pe "Baby şi îngrijitoarea copilului". Wilhelm, soţul Mitei, din gelozie se

www.dacoromanica.ro

răzbună cum poate, nedându-i la bagaje cufărul, lăsându-l numai cu ce avea pe el. Dorința lui arzătoare de a fi singur cu Mite, e spulberată la Viena, unde le iese înainte Thea, sora iubitei lui, care va fi nedeslipită spre marea lui mâhnire. "Veșnica mea greșeală, din cauza altora (aici a Theei) să las să-mi fie hărțuită viața și să nu ajung niciodată la liniștita fericire proprie". (*Însemnări zilnice*, I, p. 300).

Deși mereu refuzat, el nu va înceta, de-a lungul anilor și după căsătoria, din septembrie 1887, cu Ana Rosetti, s-o cheme la el pe Emilia, s-o caute și să-i scrie, de la București sau din străinătate, (uneori propunându-i călătorii în doi peste hotare, cu condiția ca soțul ei, pe care nu l-a agreat niciodată și care o lasă mai mereu singură (el petrecându-și timpul, vacanțele școlare (și nu numai) în străinătate) sau în țară ca dirijor sau interpret, să nu-i însoțească. "Spuneam toamna trecută, că în vacanțe, aș vrea să călătorim împreună. Îți stau bucuros la dispoziție să plec cu tine la Würzburg, numai în cazul când soțul tău nu te poate acompania". (scrisoare din 20 mai/1 iunie 1883).

După ce părăsește casa din strada Mercur, nr. 1, lăsată ca reședință la București Clarei, în contrast cu declarația din dosarul de divorț că aceasta "a părăsit definitiv domiciliul", închiriază, în luna noiembrie, o locuință pe Calea Victoriei, unde o așteaptă după o insistentă epistolă (din 12/24 XI '86): "Mi-am închiriat o locuință pe Podul Mogoșoaiei, adică pe Calea Victoriei, piața Episcopiei, etajul I-ul, cu frumoasă priveliște înspre grădina Episcopiei, mi-am cumpărat un dormitor și s-au pus perdelele la ferești. Toate ar fi bune, dacă n-ar lipsi principalul, cum se petrece de obicei în viață". Principalul este, se înțelege, în cazul de față, femeia, principiul vital al casei, întruchipat pentru viziunea lui domestică de Emilia. Trebuie spus că de un an era însingurat și de încetarea relațiilor amoroase cu Mite Kremnitz, reflectate în jurnal: "Marți 15/27 oct. '85... De la Wilhelm primit astăzi o scrisoare de răspuns, de la Mite, una rafinată, dar inteligent – romantică. Cu aceasta s-a sfârșit și acest episod al vieții mele..." Cu toate că apăruse pe firmament Ana Rosetti, contorsionându-i existența, odată cu despărțirea de Clara proiectându-se pe un eventual ecran matrimonial, el în Emilia, unica dintotdeauna marea lui dragoste, vede pe adevărata lui matroană, de aceea el tot speră în stabilirea unei coabitări: "Odată și odată o fi el și asta, mai ales că tu ești dispusă să-mi ajuți [...]. Te rog, așadar, ca sâmbăta asta, în 8 zile, la 22 noiembrie St. V., orele 4 1/2 după masă să te urci în sleeping-car, iar duminică 23 noiembrie la orele 5 dim. să fii la București. [...] Natural că voi suferi chinuri până în

www.dacoromanica.ro

adâncul inimii, sunt însă hotărât să merg pe calea apucată cu siguranţa şi cu dispoziţia unui noctambul. [...]. E un sentiment curios să te ştii umblând pe căi atât de întunecoase ale sorţii. Sunt parcă un nihilist rus, care lucrează zi şi noapte la un atentat cu dinamită [...] vino, te rog, negreşit în duminica stabilită, ca să-l linişteşti pe nihilist şi să se decidă cât mai repede dacă a fost un erou sau un călău! Et dire qu'à 46 ans j'ai recommencé à forger des plans d'avenir comme à 20 ans! (Iată că la 46 de ani am început să-mi făuresc planuri de viitor ca la 20 de ani!)". Şi scrisoarea se încheie cu un citat din drama *Moartea lui Wallenstein* de Schiller, pe care Emilia a tradus-o în 1864, ajutată de Titu ("Des Lebens labyrintisch irrer Lauf") şi cu o semnătură care sugerează renaşterea sa ca-ntr-o retortă alchimistă "Homunculus". Emilia, mereu reticentă, nu dă curs apelurilor sale suprasolicitante, reproşându-i în acelaşi timp că niciodată nu a invitat-o decât singură, lăsându-l să înţeleagă cât este de gelos pe soţul ei. Titu îi răspunde cu indignare că nu poate niciodată atinge o asemenea stare, ajungând în 1888, într-o epistolă, datată doar Sonntag (duminică), ca să-i reprime definitiv o atare acuzaţie, la insulte: "Ştii că uneori eşti o adevărată oaie (Du bist doch manchmal wirtlich ein Schaf)[65]. Nu l-am invitat atunci pe soţul tău, deoarece mi s-a scris din Iaşi (deci Titu avea iscoade la Iaşi, nota noastră), că el îşi petrece vacanţa în străinătate, iar eu îl şi credeam plecat. Trebuie să ştii că eu sunt mult prea indiferent ca să pot fi intenţionat nepoliticos. Pentru aşa ceva trebuie iubire sau ură, or eu am în inimă gresie [...] căci dacă faţă de mine ai chestiuni de demnitate personală (questions de dignité personelle, în text) sunt nevoit să închei cum am început". Adică zicându-i "oaie". Strădaniile lui de a o cucerii definitiv pentru el n-au încetat nici după nunta cu Ana Rosetti (poate de aici şi unele crize de gelozie ale acesteia). Văzându-şi eforturile mereu zădărnicite, o admonestează pe refractara sa soră în mod horaţian cu vorbe româneşti, la sfârşitul unei scrisori în limba germană (ca de obicei) din 5/17 martie 1893: "Emilia, Emilia, ni se duce viaţa[66] şi cele şase luni de explicare mutuală n-o să se mai întâmple. Din toate rândurile de scrisori paralele vibrează o disharmonie, 1/4 de ton în sus sau în jos; eu ştiu că 6 luni de «Stimmschüssel» le-ar pune în perfectă consonanţă. Dar ce folos ştireà

[65] La I. E. Torouţiu, din care am excerptat, vol. VI, pp. 26 – 80, traducerea este "tu eşti o gâscă", înlocuind substantivul *der Schaf*, oaie, cu *das Gans*, gâscă, considerând că termenul gâscă e mai potrivit pentru clasica depreciere la adresa femeilor.

[66] Ca în Horaţiu. Oda a XIV-a, CII, "Eheu fugaces. Postume. Postume. labuntur anni..."

www.dacoromanica.ro

mea?" Unde sunt însă nu lunile, nici anii, ci deceniile de aşteptare, când el, sub pretextul ocrotirii ei de mereu proferata sinucidere, o tot chema la sine?

Emilia nu numai că nu şi-a transpus în practică teoretizata sinucidere (de altfel discuţiile lor despre actul suicidic erau simplă retorică, ştiut fiind că veritabilii sinucigaşi nu-şi trâmbiţează decizia funestă, exprimată doar în gestul fatal) dar a trăit, cu toate defectele biofiziologice ale unor suferinţe de-o viaţă şi cu toate acumulările bolilor specifice bătrâneţii (ramolisment, surzenie, scleroză etc.) mai mult decât toţi ceilalţi: a apucat să-i ştie dispăruţi în eternitate, rând pe rând, pe soţul ei (în 1899), pe cumnatele sale, rivale pernicioase ale ei la inima lui T. Maiorescu; pe Clara Kremnitz (în 1890) şi pe Ana Rosetti (în 1914), precum şi pe Cleopatra Lecca (în 1900), ca şi pe cea mai îndelung şi mai deplin stăpână a iubirii criticului, pe Mite Kremnitz (în 1916), supravieţuind de asemenea adoratului său frate, mort în 1917, pe care l-a ajuns în lumea umbrelor în anul următor (în 1918). Cu mai mulţi ani înainte, în 1899, la 9 iulie, când încă soţul ei mai era în viaţă, el va muri nu mult după aceea, Emilia redactează un prim testament, prin care-i lasă acestuia tot ce posedă: "Întreaga mea avere mişcătoare şi nemişcătoare prezentă şi viitoare, o las soţului meu Wilhelm Humpel ca semn de nestrămutată afecţiune şi ca omagiu adus fidelităţii sale conjugale. Testamentul de faţă scris integral, datat şi subscris cu mâna mea proprie l-am încredinţat în păstrarea soţului meu".

Mai târziu, peste 12 ani (în 1911) de la decesul bărbatului său, sub supravegherea directă a fratelui ei, ea scrie un alt testament, pe care l-am descoperit în "Colecţia de testamente" a Arhivelor Naţionale Bucureşti, (D. 122/H. 1911) şi pe care-l considerăm că merită să fie inclus între documentele de valoare ale familiei Maiorescu, el conţinând date importante legate de biografia maioresciană, pe care, de aceea, îl şi reproduceam aici integral şi în mod inedit:

"Testament

Eu posed 21 (douăzeci şi unul) scrisuri financiare urbane, 5% de Bucureşti a lei 5.000, care dau 105.000 lei (una sută cinci mii lei) valoarea nominală.

Aceste scrisuri sunt depuse la Bank of Roumania Limited din Bucureşti. Afară de aceste mai posed unele giuvaere.

www.dacoromanica.ro

Dispun ca acest avut al meu să fie după moartea mea distribuit în modul următor:

1. Nepoata mea *Livia Dymsza*, născută Maiorescu, domiciliată în present în Petersburg, va primi patru scrisuri a 5.000 lei = 20.000 val. nomin.

Afară de acestea las nepoatei mele Livia toate giuvaerele mele.

2. Vara mea Emilia S. Mureşianu, născută Popasu, domiciliată în present în Iaşi, va primi patru scrisuri a 5.000 lei = lei 20.000 val. nom.
3. Vara mea a doua Paulina Trisamond, fostă măritată Bombăcilă, în present în Râmnicul Vâlcea, va primi patru scrisuri a 5.000 lei = lei 20.000 val. nom.
4. Nepoata bărbatului meu, D-ra Anna Uhl, profesoară de muzică, domiciliată în present la Graz, va primi patru scrisuri a 5.000 lei = lei 20.000 val. nom.
5. Vara bărbatului meu D-na Mina Dr. Kienzl, născută Kafka, domiciliată în present în Graz, va primi trei scrisuri a 5.000 lei... Lei 15.000 val.nom.

Cât pentru restul de două scrisuri în valoare nominală totală de 10.000 lei, dacă până la moartea mea nu voi dispune astfel de această sumă, ea va rămâne fratelui meu Titu Maiorescu, domiciliat în present în Bucureşti, însă cu obligaţiunea de a acoperi din ea cheltuielile înmormântării mele, dacă din întâmplare nu s-ar găsi la mine suma suficientă.

Rog pe fratele meu Titu Maiorescu să fie executorul acestui testament. El este făcut în trei exemplare: exemplarul de faţă, un al doilea depus la fratele meu Titu Maiorescu; un al treilea depus la D-l Avocat Vasile Dimitriu, domiciliat în present în Iaşi.

N. B. Pentru claritatea situaţiunii ţin a declara încă o dată că scrisurile mai sus citate sunt singurul avut ce rămâne după moartea mea.

Covârşitoarea parte a venitului meu decurge din o rentă viageră ce mi-am constituit eu însă-mi şi care, firesce, se stinge odată cu viaţa mea.

Bucureşti, 26 Noiembrie 1911, 9 dec.

Emilia Humpel

născută Maiorescu"

– La 29 mai 1912, cineva (A. L. ?) a scris cu verde "văzut" –

În timpul primului război mondial (1914 – 1918) Emilia se stabileşte la Viena, unde şi moare, la 11 februarie 1918, în vârstă de

www.dacoromanica.ro

aproape optzeci de ani. Ea a rămas în memoria istoriei culturii noastre prin câteva traduceri din germană şi prin institutul său de domnişoare de la Iaşi, dar, mai cu seamă, ca soră a ilustrului său frate, T. Maiorescu.

www.dacoromanica.ro

CLARA KREMNITZ

Pe Clara Kremnitz (21 martie 1839 – 15 iulie 1890), nu credem că a iubit-o cu profunditate, cu toate declarațiile lui *ante* și *post matrimonium*, cu toată tandrețea față de ea, clamată între ai săi, cu toată efuziunea juvenilă consumată mai mult în gestul de gratitudine, ce trebuia arătată gazdelor sale teutone, familiei Kremnitz. Cu toată frenezia masculină la scenele striptice ale Clarei, el o preferase, cum a declarat în jurnal chiar el c-o iubește pe Elena, sora mai mică a Clarei, cuceritoare prin farmec feminin, vioaie și inteligentă. Ceea ce nu era deloc cazul viitoarei consoarte a lui Titu. Clara nu era frumoasă, nici măcar urâtă (sunt urâți fascinanți tocmai prin așa ceva!), era tipul clasic al nemțoaicei lunare, rotundă la față și groasă la trup, al matroanei domestice și culinare, ceea ce la început pare să-i fi convenit acest model german de "*uxor domestica*". Mai mult s-a amăgit pe sine decât a fost cumva pe deplin convins că o iubește. La început nici măcar nu o plăcea, o găsea fadă și obtuză mental (Jurnalul e grăitor), cum a și fost tot timpul, ceea ce l-a făcut, după expansiunile de moment ale logodnei și după sațul erotic al căsătoriei (în prima ei decadă) să se îndepărteze de ea (Emilia nu a agreat-o niciodată) și până la urmă s-o repugne cu implacabilă aversiune. Repetăm cele afirmate cu mult mai înainte și anume că Titu nu se logodea cu Clara dacă sorții nefavorabili nu l-ar fi dus la entorsa unui picior, într-o groapă stradală la Berlin, și nu rămânea cu ea în zilele de tratament în intimitate, de nimeni stingherită, parcă pusă la punct. Ea, infirmiera super devotată, îi încinge simțurile tânărului convalescent prin dezgolirea unor părți tulburătoare ale corpului ei, lăsându-se în voia curiozității și voluptății lui tactile.

În timpul divorțului ea și-a dat acordul abia în urma obținerii unor sume și rente mercantil calculate. Pentru a-l întoarce din decizia lui peremptorie, a recurs la mizerabile înscenări, a răspândit zvonul că e însărcinată (deși fusese, în 1882, operată de cancer la ovare), că el își aduce acasă, "în mobilele ei", amantele, într-un dezmăț nemaipomenit, denigrându-l și la palat, unde era doamnă de onoare, înaintea celor doi conațional ai săi, capete încoronate, atrăgând asupra lui răceala și supărarea suverană, a reginei în special. A avut, ce-i drept, destule motive să fie geloasă și să trăiască mai mereu izolată de el și departe de țară. Dar toate femeile (inclusiv, în primul rând, Emilia) care s-au apropiat de el sentimental au suferit de gelozie și față de ea și față unele

www.dacoromanica.ro

dc altele. Or, ea n-a avut demnitatea femeii distinse care să-l merite în plan spiritual. S-a comportat ca o nevastă de rând şi nu ca o doamnă de rang nobil aşa cum o dorise şi o formase Titu şi cum, măcar în aparenţă, fusese până atunci. Incapabilă să accepte cu ţinută demnă situaţia *de facto*, va ajunge comportându-se dezonorant s-o suporte şi pe cea *de jure*.

Pe Livia, pe care de multe ori a pus-o în nefericita postură de a asista, de copil, la crizele ei de gelozie şi la certurile dintre părinţi, a instigat-o la ură împotriva tatălui său. Şi Livia, care şi-a urmat mama în exilul berlinez, nu-l va ierta, cu toate afabilele încercări de reconciliere[67], decât, poate, în stabilirea alături de el în mormântul de la Bellu, aşa cum le va păstra o neînduplecată, dar îndreptăţită ostilitate tuturor femeilor care au atras cumva înspre ele atenţia erotică a părintelului său, începând cu mătuşa ei Mite Kremnitz.

[67] După moartea Clarei, a mamei sale, la 15 iulie 1890, căsătorită şi mamă, Livia, la strădaniile lui Titu, se va apropia (şi la îndemnul nobilului său soţ, Eugen Dymsza) cât de cât, de tatăl său, care-i va şi boteza prima fiică, cu accese de efuziuni filiale şi de amabilităţi lexico-sintactice la adresa Anei Rosetti, cea care distrusese căminul părinţilor ei, detronându-i mama. În schimbul de epistole dintre Ana Rosetti – Maiorescu şi Emilia Humpel, e pusă la îndoială sinceritatea frazelor afabile ale Liviei către mama ei vitregă. Într-o scrisoare, din 20 XI 1895, Ana, după violente reproşuri adresate Emiliei pentru atitudinea ostilă a acesteia, îi scrie despre Livia: "de la Livia primii azi o scrisoare de două coale, gentilă, plină de lucruri măgulitoare; ce-o fi în inima ei nu caut să aflu. Trăim aşa de departe unii de alţii, încât mă mulţumesc cu formele externe, dacă e falsă treaba ei, pe mine nu mă tulbură această problemă psihologică". (*Junimea şi Junimiştii* – Ion Arhip şi Dumitru Văcariu, 1973, p. 270)

www.dacoromanica.ro

MITE KREMNITZ

În viaţa de familie a celor doi soţi Maiorescu, Mite Kremnitz îşi face apariţia, în 1873, la Iaşi. Inserţia ei în datele destinului conjugal maiorescian a tulburat complet ordinea relaţiilor casnice de până atunci, ea contribuind din plin, prin pasiunea stârnită lui Titu, la dislocarea, mai ales începând cu 1875, a eşafodajului domestic al cumnatei sale Clara, sora soţului său Wilhelm Kremnitz; ea fiind, cu voia sau fără voia ei, exordul divorţului, cauza primă a desprinderii lui Titu de soţia sa.

Dar cine este această Mite Kremnitz? Cine este această distinsă doamnă? (Wie ist diese vornehme Dame?), cine este această instruită femeie? (Wie ist diese gebildete Frau?) Cine este această femeie impunătoare şi vanitoasă? (Wie ist dieses stattich und eitel Weib?) – şi întrebările pot continua: dacă ea are vreun merit, sau nu în cultura română, dacă ea a jucat vreun rol şi cât anume în viaţa literară şi intelectuală a ţării noastre din perioada cea mai valoroasă a secolului al XIX-lea, în epoca ei cea mai strălucită, dominată de pleiada de aştri ai Junimii? Cât îi datorează istoria literaturii şi a culturii româneşti, şi ce anume, acestei scriitoare de origine şi de limbă germană, care a publicat în limba ei maternă peste treizeci de cărţi, inspirate în majoritatea lor din realitatea spaţiului carpato-danubiano-valah? Şi care, prin traducerile în limba germană a celor mai reprezentative opere în versuri şi în proză româneşti de atunci, a încercat să facă cunoscute, în aria culturii apusene, în special în ţara sa de obârşie, arta şi spiritualitatea românească?

Deşi este frecvent citată în biobibliografiile celor doi titani ai culturii româneşti, în cea a lui M. Eminescu şi a lui T. Maiorescu, deşi numele ei se leagă direct de monografiile celor doi suverani, Carol I şi Elisabeta (Carmen Sylva), al căror biograf a fost, deşi este deseori amintită pentru activitatea ei asiduă în cadrul societăţii Junimea şi pentru colaborările ei la revista "Convorbiri literare" (la ea în casă, la Bucureşti, s-au întrunit de multe ori şedinţele junimiste, unde era prezentă elita acesteia, cu Eminescu în frunte, şi a intelectualităţii de atunci); deşi nu se poate vorbi despre atâtea personalităţi precum I. L. Caragiale, I. Creangă, Iacob Negruzzi, N. Gane, Al. Odobescu, I. Slavici (pe care-i traduce, şi-i face cunoscuţi în limba germană), deşi nu se poate referi cineva la Veronica Micle, la Ana Rosetti, la Cleopatra Lecca, rivalele ei, fără a i se pomeni numele, cu toate acestea nu i s-au dedicat decât puţine

www.dacoromanica.ro

rânduri, în comentarii sumare, în raport mai mult cu geneza a trei poezii eminesciene (şi aceasta dubitabilă) sau în relaţie, mai ales, cu viaţa sentimentală, amoroasă, a lui Titu Maiorescu, a lui M. Eminescu şi a Veronicăi Micle. Menţionată *passim*, sau expediată într-o notă fugară de subsol, privită mai mult cu maliţie decât cu simpatie şi deferenţă, considerată mai degrabă ca un compars, ca un fenomen straniu, decât ca un personaj interesant al culturii noastre, istoria literaturii a vitregit-o de onoarea unui loc, cât de modest, în măcar, rândul scriitorilor români de limbă străină. Titu Maiorescu, căruia Mite Kremnitz i-a fost stăpână a inimii şi a patimilor lui erotice mai bine de un deceniu şi căruia ea i-a dăruit şi un fiu, îi reţine numele doar ca traducătoare, în deosebi, şi mai mult în relaţie cu cel al Carmen Sylvei, la literatura română în traducere, în capitolul "Literatura română şi străinătatea (1882), publicat apoi în volumul al III-lea de *Critice* (pp. 8 – 13, Ed. Socec, 1915): "Cărţile germane despre a căror primire ne propunem astfel să facem o scurtă dare de seamă sunt următoarele: 1. Carmen Sylva şi Mite Kremnitz: Rumänische Dichtungen (1 vol. în 12^0 de VIII + 214 pag. Lipsca, 1881, la Wilhelm Friedrich) 2. D-na Mite Kremnitz: Rumänische Skizzen (1 vol. în 12^0 de XXII + 252 pag. Bucureşti, 1877, Socec). 3. Aceeaşi: Neue Rumänische Skizzen (1 vol. în 8^0 de VIII + 161 pag. Lipsca, 1880, la W. Friedrich) [...], precum şi publicările novelistice din viaţa societăţii române de Karl Emil Franzos, de George Allan (Aus der rumanischen Skizzen Gesellshort, Leiptzig, 1882, o parte apărută şi în revista din Berlin «Nord und Sud» de la august 1882)" – Aceasta la p. 8; la p. 9 întâlnim un paragraf mai dezvoltat asupra volumului *Poezii române, traduse de Carmen Sylva şi publicate de d-na Mite Kremnitz, care le-a înavuţit şi cu traduceri de ale sale* [...]. Însă în timp ce reginei şi poetei Elisabeta a României îi creionează un medalion (chiar dacă şi acesta repede expediat şi sfârşit în elogii) în care îi deconspiră pseudonimul şi-i relevă talentul şi succesul său literar în publicaţiile germane prin originea sa princiar-prusacă, Mitei Kremnitz nu-i rezervă nici măcar un rând în privinţa identităţii ei biografice. E adevărat că acum, în 1882, relaţiile lui cu Mite începuseră să se răcească, prin apariţia între ei a Anei Rosseti, dar nu până-ntr-acolo, încât pasiunea lui pentru Mite să se stingă cumva, ea dăinuind încă.

Dar, nu-i mai puţin interesant, pe de altă parte, că Titu o conturează în câteva fraze epistolare, am numi-o biotelegrafie, cu câteva referiri la personalitatea Mitei Kremnitz, când, cu mulţi ani înainte, în 1876 şi 1877 el trimite scrisori de recomandare a autoarei traducerilor în

www.dacoromanica.ro

germană din autori români unor cunoscuți editori și critici literari din Germania și din Austria. Astfel, în 1876, la data de 12/24 februarie, când asemenea traduceri ale Mitei apăruseră deja, doar în revistă, T. Maiorescu îl roagă pe editorul revistei "Deutsche Rundschau" (Observatorul german), pe Iulius Rodenberg, să-i facă cunoscute și, evident, în mod favorabil publicului german tălmăcirile Mitei, recomandând-o totodată: "Schițele românești transmise sunt traduse de o doamnă, cumnata mea. O consider drept o femeie foarte talentată, de la care literatura germană are ce aștepta. Este fiica consilierului intim Bardeleben (de la Universitatea din Berlin) și căsătorită cu dr. Kremnitz din Berlin. Aceasta ar fi deci o legitimare generală". (*Epist.* – VIII – p. 178/276). Să nu uităm că Titu Maiorescu era acum înamorat peste poate de cumnata sa. O carte de vizită ceva mai amplă și mai susținută, cu câteva precizări biografice suplimentare la adresa Mitei o expediază criticul român pe adresa fostului său coleg de la Institutul Theresian, acum celebră personalitate a lumii universitare, de istoric și critic literar, lui Wilhelm Scherer (1841 – 1886), La Strassbourg, unde acesta era profesor. Tocmai apăruse cartea de format mic a Mitei, la Socec, în iulie 1877, sub directa îngrijire și corectură a lui T. Maiorescu, că acesta îi și trimite cartea împreună cu scrisoarea din 24 aug./5 sept. 1877: "Mult stimate domn, Vă rog să luați sub oblăduirea dvs. Cărticica (*Büchlein* în germană – n.n.) alăturată, iar dacă vă place cât de cât, să-i închinați câteva rânduri de binevoitoare prezentare în cercurile cititorilor germani. Ceea ce mă îndeamnă să vă adresez această scrisoare nu este faptul că ne cunoaștem de mai înainte, din Gimnaziul Academiei de la Viena [...]. Firește, aceste *Schițe românești* (Rumänische Skizzen) sunt lucruri mărunte, dar în ele se află viață populară plină de prospețime. [...].

Doamna Mite este una dintre fiicele cumnatului meu Bardeleben, în prezent lector la Universitatea din Berlin. Crescută în Anglia, s-a căsătorit foarte tânără cu cumnatul meu dr. Kremnitz. Amândoi sunt de câțiva ani în București, unde el face parte din conducerea secției de chirurgie a spitalului Brâncovenesc. Cu câtă însuflețire înțelege talentata doamnă noua țară și noua viață, stă mărturic cartea. Iar eu cred că avem a face cu o primă încercare căreia îi va urma ceva important". (*Jurnal și Epist.* – IX – pp. 141 – 142/276 și urm.). Aceeași rugăminte de a i se face o prezentare a acestei cărți cititorilor de limbă germană din Viena, este adresată de către criticul nostru și reputatul ziarist, critic și editor, lui Karl Emil Franzos (1848 – 1904),

www.dacoromanica.ro

care îi şi tipăreşte, cum am văzut, o altă ediţie în 1882, la Leipzig, şi cu alt titlu.

Ne întrebăm (şi înclinăm să credem că nu greşim prea mult) dacă nu cumva am putea să-l considerăm, în această lumină, pe T. Maiorescu ca pe primul biograf al Mitei Kremnitz, chiar cu aceste abia murmurate date despre scriitoare?

Dar, cum vom vedea în curând, un altul este cel care pentru întâia oară scrie cu adevărat o biografie, sumară şi ea, cu datele specifice unei atari denumiri, este vorba de austriacul, devenit berlinez, prozator şi dramaturg, critic şi editor Hermann Kienzl, un aliat literar al Mitei. Însă ne gândim că până la el (între 1900 şi 1916) puteau să scrie despre ea şi alţii, mai ales dintre români, dintre cei foarte apropiaţi ei, din cercul Junimii, dintre cei cărora le erau în casa ei uşile larg deschise şi mesele mereu puse. Ingratitudine din amnezie, ori amnezie din ingratitudine? I. Negruzzi, cu care scriitoarea s-a aflat în raporturi de bună amiciţie, care a fost deseori invitat în casa ei cu soţia, şi cu care a purtat o intensă corespondenţă şi căruia ea i-a tradus schiţele şi nuvelele în limba germană, şi care venea la şedinţele Junimii organizate la ea acasă, scrie, din fugă, despre ea în capitolul "Eminescu", din volumul *Amintiri din Junimea*, doar câteva rânduri: "Se crede că întâi i-ar fi inspirat un amor trecător D-na Mite Kremnitz, soţia D-rului Kremnitz, autoare germană plină de talent, care trăia în Bucureşti, şi care primea un cerc de oameni de litere în casa ei". (Edit. C. R. 1943, p. 267). Iacob Negruzzi, mediocrul I. Negruzzi, care nu ştia cum să-i mai mulţumească pentru colaborarea ei la revistă, plătindu-i onorariul uneori înainte cu un an, pentru orice va scrie, şi pentru traducerile din proza sa, dar mai cu seamă a piesei, a comediei bufe, *Hatmanul Baltag*, în colaborare cu I. L. Caragiale, nici el n-a scos o vorbă despre travaliul încercat de inimoasa nemţoaică, ca şi în general, deşi el în casa acesteia era la loc de cinste, alături de Eminescu şi de Titu Maiorescu în desele lui vizite la familia Kremnitz, la seratele Junimii şi la tot felul de sărbători, urmate de mese îndestulătoare, fastuoase.

Îndrăgostită de ţara noastră, de farmecul ei geografic şi de mintea şi de sufletul românilor, ea a simţit totuşi că nu poate fi încorporată organic întru totul fibrelor noastre lăuntrice, intrinseci, naţionale şi că este considerată mereu o străină. Într-o scrisoare, în limba franceză, din 24 aprilie 1881, către N. Gane, ea are această premoniţie a neacceptării, din păcate adeverită: "... poate voi merge să petrec toată vara în Germania cu Baby, dar voi sufcri mereu de nostalgia frumoasei

www.dacoromanica.ro

ţări româneşti. Şi pentru că eu o să rămân veşnic o străină printre voi, aş face mai bine să nu mă prea românizez". (I. E. Torouţiu, III, pp. 280 – 281) – Numai că valul românizării s-a abătut cu putere asupra ei şi de la început a învăţat cu asiduitate şi foarte bine limba română, încercând cu admirabil zel, să simtă şi să gândească româneşte, dar o soartă nedreaptă a făcut-o să sufere până la moarte de dorul patriei ei adoptive. Ceva mai generos, dar şi el cu parcimonie grafică, şi-a îndreptat asupra personalităţii ei atenţia Ioan Slavici, în cartea sa *Amintiri*. Între atâtea file memoralistice, el îi rezervă Mitei Kremnitz mai mult de o jumătate de pagină, creionându-i, în legătură strictă cu Eminescu, în câteva tuşe, distincţia, inteligenţa şi vasta instrucţie, de-a dreptul remarcabile: "Adevărul e că Mite Kremnitz era o femeie cu o cultură foarte întinsă cu deosebire inteligentă şi în acelaşi timp de o rară distincţie. Ea a scris mult, adeseori în colaborare cu Carmen Sylva, şi ţinea, firește, să-şi citească scrierile într-un cerc mai restrâns, din care făceam şi noi parte". (adică el, Slavici, şi cu Eminescu).

Însă I. Slavici e amnezic, el îşi aminteşte doar de mesele dese pe care le lua, împreună cu Eminescu, în familia Kremnitz şi nu pomeneşte nimic despre şedinţele Junimii pe care Mite le găzduia deseori în casa ei, după cum notează Maiorescu în jurnalul său şi despre care vorbeşte şi Mite, acele "cercuri restrânse" despre care vorbeşte şi ea. Acele "cercuri restrânse" despre care scrie Slavici nu erau altceva decât reuniunile societăţii junimiste.

Tot în aceste câteva rânduri, I. Slavici pretinde că i-ar fi dat şi el lecţii de limba română amfitrioanei sale de origine teutonă, alternându-le cu cele ale lui Eminescu. Nimic mai jenant în aceste amintiri "naive", cum le-a desconsiderat E. Lovinescu, decât acest penibil adaus. Nici Mite, nici Maiorescu nu vorbesc despre aşa ceva, iar cazul este cunoscut şi îl ştia desigur şi Slavici, atunci, din mărturisirile lui Eminescu, dar el denaturează faptele. Maiorescu, urmărind să-l ajute băneşte pe Eminescu, fără a-i afecta susceptibilitatea, i-a propus Mitei Kremnitz, care ştia deja, încă din primii doi ani de la venirea ei în România, destul de bine, aproape perfect, româneşte[68], să accepte rolul de intermediar

[68] Într-o scrisoare către I. Negruzzi, din 24 XI 1875, când Mite n-avea nici un an de la stabilirea la Bucureşti (în ianuarie 1875), Titu Maiorescu îi remarcă redactorului şef al "Convorbirilor" la punctul III, uşurinţa şi rapiditatea cu care Mite a învăţat "destul de bine româneşte" şi că a trecut deja la traduceri în germană: "Cumnată'mea care a învăţat destul de bine româneşte în acest an, a tradus în nemţeşte (Cocoana Nastasica, Popa Gavrila) şi va mai traduce şi din Slavici poate şi Ganea, Odobescu. E vorba să se

www.dacoromanica.ro

pentru ca el, Titu, să-i poată înmâna prin ea, sub pretextul unor meditaţii, o sumă anume, o sută de lei, plătită cu regularitate, poetului. Nici vorbă n-a fost despre Slavici. Şi apoi cum era s-o înveţe Slavici românește pe inteligenta, pe prearafinata şi preacultivata (pentru el şi pentru toţi) intelectuală Mite Kremnitz, când el însuşi nu stăpânea bine limba română, când el cunoştea mai bine germana şi maghiara, când el abia scria căznit într-o românească bolovănoasă, acum în perioada aceasta când scria împleticit şi confuz, când el însuşi avea nevoie de un mentor la învăţatul limbii române, acesta fiind Eminescu, care l-a format, l-a supravegheat şi i-a şlefuit vorbitul şi scrisul. De aceea T. Vianu zicea despre el cu reţinută dezavuare că: "Limba sa este mai degrabă săracă, cu veşnica repetire a aceloraşi cuvinte generale în interiorul aceloraşi fraze. Imaginaţia sa este cenuşie [...]. Debitul său verbal este pe alocuri atât de încâlcit, încât recitirea cu grai viu a paginilor sale este o operaţie dificilă". ("Ion Slavici în Junimea"). Titu Maiorescu îl citează, în cele trei volume de *Critice*, ici-colo, la traducerile Mitei Kremnitz şi la literatura folclorică, iar Duliu Zamfirescu abia îl considera scriitor, şi mai ales de limba română. Numai peste câteva vorbe mai încolo Slavici recunoaşte că ea singură îşi făcea traducerile şi doar le citea împreună cu Eminescu şi cu el. Neînţelegând nimic din scena, sau din scenele, de iubire dintre Mite şi poet şi uitând că însuşi acesta i le-a relatat, el declară sentenţios şi ridicol: "... numai flecari au putut să născocească aici legături romanţioase. Tot cam acelaşi e adevărul şi în ceea ce priveşte legăturile lui Eminescu cu alte femei de la Bucureşti". Când tocmai sub ochii celor de la Junimea şi sub ai lui, cazul fiind notoriu, se derula filmul pasiunii lui Eminesu pentru Cleopatra Lecca-Poenaru! *Quot capita tot sententiae?*

Dimitrie Rosetti-Max, în *Dicţionarul contemporanilor* publicat în 1897, îi consacră scriitoarei, într-un sfert de rubrică, la p. 109, o notiţă bio-bibliografică, care nu este lipsită de erori de datare. Imediat este rubricat soţul ei, Wilhelm Kremnitz. Şi la acesta, unele date nu sunt ţinute sub controlul exactităţii. Oricum, cele două lapidare biografii au meritul lor informaţional.

Eugen Lovinescu, în monografia citată şi în *Titu Maiorescu şi contemporanii lui*, remarcă în pagini de-a rândul, dar numai ca s-o citeze în triunghiurile amoroase: Mite – Clara – Titu, Mite – Titu Wilhelm (Kremnitz), Mite – Eminescu – Titu, Mite – Veronica – Eminescu. E

---

publice în ediţie deosebită la Brockhaus... Traducerea e foarte bună. N-ai nimic în contră ca autor? À tout Seigner tout honneur". (I E. Toronţiu, I, p. 3).

www.dacoromanica.ro

aproape inexistentă vreo trimitere la opera ei, la calităţile ei scriitoriceşti (chiar dacă a scris în germană), ori la meritele axiologice ale ei în cadrul culturii româneşti.

Ba mai mult, în *Titu Maiorescu şi contemporanii lui*, reîntors în contingent din ficţiunea *Mite*, criticul regretă că nu a acordat importanţa cuvenită planului factografic şi a tratat relaţiile triunghiului Mite – Eminescu – Maiorescu cu superficială aprehensiune, translate în plan spiritual: "Când am scris romanul *Mite*, nu le-am bănuit (adică "legăturile dintre T.Maiorescu şi Mite" – un rând mai sus – n.n.) în toată realitatea lor, ci le-am pus în planul unei gelozii spirituale; publicarea *Însemnări zilnice* ne-a adus dovada că era vorba de cu totul altceva". (vol. I, p. 215, ediţia 1943). Într-adevăr, e cu totul altceva o ficţiune inspirată dintr-alta. Eugen Lovinescu e cel care (mai mult decât alţii până la el) încearcă s-o fixeze în memoria literaturii noastre şi s-o facă publicului larg cunoscută, consacrându-i atâtea pagini într-o pseudo-dedicaţie. Numele biografiei romanţate este doar cel care dă titlul romanului, pentru că prin intervertire de planuri şi prin inversare de roluri, personajul central al cărţii este, în fond, M. Eminescu, iar Mite se află undeva, în umbra lui, ca o fantomă a unui episod fulgurant în destinul eminescian. Augustin Z. N. Pop, care o viaţă întreagă s-a străduit, cu lăudabil folos, să adune documente, unele descoperite mai dinainte de alţii[69], nu a înţeles mai nimic, din psihologia personajelor,

---

[69] Şerban Cioculescu a denunţat aceste practici ale lui Augustin Z. N. Pop şi a ridiculizat, cu sarcasmu-i cunoscut, limbajul preţios al acestuia şi lipsa de cunoaştere a unor cuvinte cu sensul lor esenţial. situaţie inacceptabilă la un filolog, la un istoric literar. În articolul "Am descoperit America". publicat în rev. "Ramuri", nr. 12 din 15 dec. 1983, p. 6 (Ag. Z. N. Pop era în viaţă). Ş. Cioculescu demonstrează cum "Pop a publicat, ca fiind descoperite de el. patru scrisori ale Veronicăi Micle. deşi ele fuseseră publicate încă din 1908, în ziarul «Dimineaţa». Aug. nr. 5, 25 oct."

Culmea este că A. Z. N. Pop trimite la această sursă cu precizarea "descoperite de noi" (sic!). Pentru autorul atâtor "descoperiri", a descoperi (*ab initio. ante factum*) este totuna cu a redescoperi (*post factum*). Tot în acest articol virulent, Ş. Cioculescu arată grozăvia unor fraze şi a lexicului utilizat de Pop. La fel demonstrată este necunoaşterea operei poetului. de care s-a ocupat o viaţă, şi despre care a vorbit cu aplomb: "Ei bine. am să-ţi fac dovada. se adresează Eudoxiu învăţăcelului. că A. Z. N. Pop n-a văzut nici măcar ediţia întâi a *Poeziilor* lui Eminescu (Socec 1884), deşi a descris-o în articolul "Despre ediţia princeps". Ce se mai poate zice?

Şi Z. Ornea i-a dat în vileag câteva din "ineditele" sale. În nota nr. 37, vol. I, în ambele ediţii, referitoare la masoneria junimistă, autorul monografiei maioresciene scrie: "Un document relativ recent descoperit vrea să aducă în lumină această «noapte a timpurilor» (I. Cramer, «Despre începuturile Junimii», «Familia», 1969, nr. 7, p. 18). Acelaşi document a fost «redescoperit» de Augustin Z.-N. Pop şi publicat ca o inedită în

www.dacoromanica.ro

din atmosfera societății de atunci, din relațiile lor. Referitor la Mite Kremnitz în context eminescian, A. Z. N. Pop, fantazând hilar, scrie în stilul său gongoric: "Și Mite Kremnitz și Cleopatra Poenaru-Lecca (sic!) îl priviseră pe fiul căminarului Gheorghe Eminovici de sus de pe arhitrava închipuitelor lor capiteluri (sic), oprindu-se la lutul îmbrăcat sărăcăcios al ființei lui. În lipsa rangului social, nici una, nici cealaltă nu-i putuseră ghici atributele geniului și nu i-au simțit freneziile înhibate". (*Veronica Micle*, 1981, p. 97). Absurd și fals! Este exact invers. Dacă Aug. Z. N. Pop ar fi citit atent (dar n-a făcut-o, după cum se constată), *Amintirile* ei fugare despre Eminescu, republicate, în 1933, de I. E. Torouțiu ar fi fost impresionat de admirația Mitei față de Eminescu, de nelimitata ei stimă; de atracția lui intelectuală exercitată asupra ei ca și de cea artistică. Nici vorbă să-l dezavueze pentru vestimentația lui umilă, cum aberează A. Z. N. Pop. Iată o mostră care spulberă afirmațiile acestea necontrolate: "Eminescu era atrăgător cu toată

---

nr. 3/1997 al revistei «Convorbiri literare» – vezi despre intervenția noastră «Precizări», în «Luceafărul» din 23 iulie 1977)". Dar imperturbabil A. Z. N. Pop a continuat "să descopere" descoperirile altora.

De altfel, tot ce-a scris A. Z. N. Pop, cu toate meritele sale incontestabile privind contribuția sa remarcabilă la bio-bibliografia eminesciană, trebuie citit cu multă circumspecție de istoricul literar, deoarece de cele mai multe ori, a lecturat eronat documentele pe al căror conținut le-a interpretat arbitrar, iar acolo unde vacuumul demonstrării lipsește, el a pus în loc fantasmele sale. amăgindu-și ignoranța cu închipuiri. Nu numai Ș. Cioculescu a vorbit despre așa ceva, au mai făcut-o încă alții, printre care G. Călinescu.

Tot în contul lui A Z. N. Pop pot fi contabilizate numeroase alte "perle", pe lângă cele remarcate de Șerban Cioculescu. Astfel în loc de acuzări în maniera unui procuror (aduse Veronicăi Micle când Eminescu i-a împărtășit lui Maiorescu dorința de căsătorie) A. Z. N. Pop scrie sentențios "acuzări procuratoriale" (*V. Micle*, 1981. p. 115). Aceasta ar însemna, acuze venite din partea unui procurator, care la romani era un magistrat menit să strângă dările provinciei pe care o administra, sau mai nou, mandatar. procurator. Ori dorind să semnaleze prestigiul poetic al Veronicăi Micle peste hotare. o altă perlă zenepopină, el citează o traducere a poeziei *Lui* de către un anume Nelson Vainer "în spaniolă braziliană" (sic!) – (*V. Micle*, 1981, p. 197). Gafă de corijent la geografia-lingvistică. știut fiind că în Brazilia, fostă colonie a Portugaliei, se vorbește numai portugheza!

Poate că cea mai de preț dintre "perle". lansată cu aplomb de "descoperitor". este aceea prin care. susținând o sursă folclorico-familială, afirmă că în luna mai sau iunie din 1880, Veronica. rămasă însărcinată cu Eminescu, i-a adus acestuia pe lume un copil, care a murit în timpul nașterii (*Veronica Micle*, 1967, p. 105). Dacă ar fi fost așa, cum se pare că a lăsat să se înțeleagă una dintre fiicele ei, Virginia, sarcina tot ar fi fost cunoscută, Veronica ar fi fost prima, credem, care să-l anunțe pe poet, măcar printr-o epistolă destăinuitoare, cum erau atâtea între ei, grăbindu-i decizia de a se căsători și făcându-l, poate, ca tată, fericit.

www.dacoromanica.ro

neîngrijirea îmbrăcămintii lui. Părea că, natural, așa trebuia să fie pielea lui: după cum sunt de altfel copiii, care, deși se joacă în praf și sunt îmbrăcați în haine murdare, nu inspiră dezgust. Mie, femeie supra sensibilă, nu-mi displăcea când ședea lângă mine, cu toate că haina lui. prea uzată, mirosea a straie vechi".

Tot mai atrasă de Eminescu, Mite palpită la apropierea de el, îl așteaptă cu înfrigurare și cu teamă de a nu veni, este mândră doar pentru că el o curtează și-i arată iubire. Plânge de mândrie și de fericire când, de aniversarea ei, primește ca dar din parte-i poezia *Atât de fragedă*: "Isprăvind de citit, am plâns: eram mândră și fericită; mi se părea că un sentiment care l-ar fi îndemnat să creeze, după cum speram atunci, era pe deplin îndreptățit. El trebuia să scrie în limba sa frumoasă capodopere. [...] Când ne revăzusem, în tăcere, hotărârăm să ne iubim unul pe altul, ca doi copii..." Unde sunt arhitravele și capitelurile de la înălțimea cărora, cocoțată de A. Z. N. Pop (care se vede că nu a cunoscut cum trebuie acest documentar), îl privește cu detașată superioritate aristocratică pe junele poet? Dimpotrivă, situația este cu totul la antipod.

Eminescu este cel care afișează o seniorială mândrie când ea "consiliată de Titu", îi întinse "biletul de o sută de franci", ca răsplată "pentru lecțiile sale pe o lună", simțindu-și grav ultragiată demnitatea de om liber, nesupus nici unor canoane, neacceptând servitutea nici unei convenienție sociale. El rupe banii și-i aruncă înaintea ei: "spunând (adaugă Mite) că nu poate să primească bani de la mine și că sunt o femeie orgolioasă, dacă nu înțeleg aceasta!"

Slavici în *Amintiri* reproduce, în stil direct, apostrofa poetului, știută de la acesta, altfel n-avea cum; Mite nu-i pomenește deloc numele, iar pe Eminescu ea nu-l primea, când îl aștepta, aceasta era și dorința lui expresă, decât singur: "Dânsul îi dăduse d-nei Kremnitz lecții de limba română. (Așadar, conchidem noi, Slavici, care afirmase că și el i-a predat lecții, află de la prietenul său despre așa ceva). După un timp oarecare, d-na Kremnitz i-a dat 200 de lei (am văzut că era "100 de franci") drept onorar pentru osteneala lui. Eminescu a izbucnit într-un râs nervos: – Nu mi-aș fi închipuit – grăi dânsul în cele din urmă – că o doamnă atât de inteligentă ca d-ta nu e în stare să-și deie seama că mă jignește când crede că eu în vederea unui câștig material îmi dau osteneala de a o învăța românește, pentru ca să poată citi scrierile noastre, între altele și pe ale mele. Drept dovadă de sinceritate, nu te superi pe mine, dacă rup în bucățele mici aceste hârtii".

www.dacoromanica.ro

În orice altă împrejurare Eminescu s-ar fi mâniat cumplit, ar fi trântit uşa şi ar fi plecat, situaţie de care se temea Maiorescu, recurgând de accea la tactul ei şi sperând ca banii să ajungă de la el, prin acest procedeu, la poet. Dacă Eminescu ar fi ştiut că în spatele mâinilor care i-au întins bancnotele se află cele ale lui Titu, el ar fi dispărut oripilat pentru multă vreme, după cum îi era firea, şi nu ar mai fi venit în vizită la nici unul dintre ei. Aşa, având-o înaintea sa pe femeia mult dorită, măcar pentru o vreme, el îşi domină iritarea. Şi Mite narează mai departe: "El mă rugase încă de câtva timp să-i dau voie să mă strângă în braţele sale; cedai în sfârşit şi el mă cuprinse în braţe, mă ridică de la pământ şi mă lăsă în jos, cum faci cu un copil, căruia vrei să-i încerci greutatea. Şi acum era mulţumit".

O încercară fiorii geloziei când află de la Maiorescu (gelos la rându-i) de existenţa Veronicăi Micle şi a Cleopatrei Lecca în viaţa poetului.

La îmbolnăvirea lui Eminescu, o terifiează gândul că ar putea fi pierdut pentru totdeauna şi la întoarcerea lui în ţară, de la tratament, când poetul se opri la Bucureşti în drum spre Iaşi, Mite îl primeşte o zi la ea, îl îngrijeşte şi îl conduce la palatul regal, la dorinţa reginei Elisabeta, "care-l îmbărbătă din toată inima"... (I. E. Torouţiu, IV, pp. 1 – 39). Dacă, de asemenea, A. Z. N. Pop ar fi cunoscut descoperirea senzaţională, la Darmstadt, a corespondenţei Mitei Kremnitz cu vestitul scriitor şi filolog german Lorenz Diefenbach de către reputatul istoric literar, critic şi editor I. Oprişan, ca şi Comentariul elogios al acestuia la adresa Mitei (în "Manuscriptum", Nr. 1, 1977, pp. 134 – 143) ar fi înţeles că Mite merită să fie situată pe o arhitravă, dar aceea a valoroasei ei proeminenţe în cultura română prin tot ceea ce a făcut ca aceasta să fie cunoscută peste hotare. I. Oprişan scrie spre luare aminte: "Mite Kremnitz – această neobosită popularizatoare a literaturii române, ce ajunsese să se considere ca româncă nu uita să facă tot posibilul spre a-i câştiga simpatia lui Lorenzo Diefenbach faţă de literatura noastră [...]. Cele trei scrisori ale Mitei Kremnitz, din numărul de faţă, cu referire directă la Mihai Eminescu, vin să confirme o dată mai mult adevărul mărturisirilor autoarei din *Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu* (Amintiri fugare despre Eminescu) şi să accentueze sentimentul de supremă veneraţie pe care prima traducătoare a acestuia în vreo limbă străină îl avea faţă de creaţia poetului român". (p. 136)

Iar Cleopatra Lecca-Poenaru n-avea cum să acorde atenţie eroticei curţi a lui Eminescu când ea, mai în vârstă decât el cu

www.dacoromanica.ro

doisprezece ani, era atunci, în etate de patruzeci de ani, poetul avea doar douăzeci şi nouă, era mamă a cinci copii, dintre care doi morţi şi divorţată de un soţ care-o maltrata. A. Z. N. Pop, care într-un articol aiuritor despre Cleopatra Lecca, dând curs fantasmagoriilor sale, a luat ca document fundamental, în a-i insulta memoria, cum vom vedea mai încolo, *Scrisoarea a V-a* a lui Eminescu.

În cunoscuta antologie a condeierelor ce aparţin ariei literaturii româneşti, intitulată *Evoluţia scrisului feminin în România* (titlu impropriu, deoarece unele dintre scriitoare din sumar, şi nu puţine, nici n-au trăit şi nici nu au creat în România), întocmită de Margarita Miller Verghy şi de Ecaterina Săndulescu, publicată în 1935 la editura Bucovina din Bucureşti, Mite Kremnitz abia dacă este amintită şi atunci doar citată la bibliografia Carmen Sylvei şi numai în ipostaza de colaboratoare a reginei. Această atitudine sever restrictivă arată că autoarele crestomaţiei au ignorat vădit opera şi poate şi mai grav, n-au vrut să-i rezerve Mitei nici măcar o pagină, nici măcar o notă biobibliografică. Pentru că aşa cum a fost formulat titlul, cum a fost conceput sumarul şi cum a fost constituită selecţia, Mite Kremnitz ar fi fost pe deplin îndrituită, ba în şi mai mare măsură, să ocupe un loc de merit în acest florilegiu, la alcătuirea căruia a contribuit în calitate de consultant activ şi decisiv E. Lovinescu, care a şi prefaţat volumul.

Dintre istoriografii moderni, George Munteanu, în monografia *Hyperion*, din 1973, a urmărit să-i contureze Mitei Kremnitz, pe parcursul a câtorva zeci de file, începând cu pagina 229, o veritabilă biografie. Dar, după un început promiţător, în care se găsesc datele tradiţionale despre naşterea şi familia ei, autorul abandonând firul integral al vieţii Mitei, s-a oprit la *Amintirile fugare*... despre poet.

Doi istorici literari, iscoditori neîmpăcaţi cu tot ce s-a scris despre Mite, i-au luat urma până în Germania. E vorba mai întâi de Octavian Şchiau, de la Universitatea din Cluj, care a publicat în revista "Tribuna", nr. 42, din 15 oct. 1970, un articol intitulat semnificativ, "Pe urmele lui Mite Kremnitz", şi de Ion Oprişan, critic, istoric literar însemnat şi editor renumit bucureştean, care a făcut cunoscut câteva epistole ale scriitoarei către savantul filolog german Lorenzo Diefenbach, în revista "Manuscriptum" nr. 1, 1977, într-un articol titrat "Mite Kremnitz – epistole regăsite". Octavian Şchiau a avut fericita circumstanţă, după cum singur declara, să intre la Tübingen, în vara lui 1970, în relaţie cu un strănepot al Mitei, Hans Jurgen Georg Kremnitz, invitat acolo de Eugen Coşeriu, directorul seminarului de romanistică.

www.dacoromanica.ro

Strănepotul fostei junimiste deţinea o bogată colecţie de documente rămase de la ilustra sa străbunică şi a pus la dispoziţie lui Octavian Schiau printre altele, două piese documentare de excepţională importanţă pentru biografia ei şi a lui M. Eminescu, pentru istoria Junimii şi pentru cultura noastră în general: 1. Un caiet dăruit de Eminescu la 4 I 1878, cu ocazia zilei ei de naştere, şi 2. Un album de acuarele ale germano-româncei Mite Kremnitz, conţinând peisaje din Bucureşti şi din ţară, lucrate de Mite cu mult talent şi cu sensibilitate artistică, între 1875 – 1880, ceea ce se şi constată din cele câteva dintre ele reproduse de autor în cadrul articolului său. T. Maiorescu a relevat talentul pictural şi dispoziţia permanentă de a peisagiza a cumnatei sale: "Mite a pictat mult", în *Jurnal*, la 26 august 1875, într-o excursie la mănăstirea Viforâta şi în împrejurimile Târgovişte.

Octavian Şchiau reia pe larg prezentarea materialului recoltat în Germania şi împreună cu Flora Şuteu publică în anul 1972, în revista "Studii de limbă literară şi filologie", vol. al II-lea, Buc. (pp. 409 – 435, cu facsimile), un foarte important expozeu, ca o inedită şi excepţională contribuţie.

Dând curs premoniţiei lui I. E. Torouţiu (care, parcă provoacă destinul documentelor rămase undeva într-un ungher tainic al arhivei de familie) emisă în vol. III al monumentalei sale suite de *Studii şi documente literare*, I. Oprişan a luat urma acestor "indicaţii" şi în cursul cercetărilor literare întreprinse în 1974 – 1975, în Germania a avut bucuria de a descoperi – "pe lângă numeroase alte manuscrise, documente şi scrisori aparţinând unor mari personalităţi române, bogata corespondenţă dintre Mite Kremnitz şi scriitorul şi filologul german Lorenz Diefenbach, membru de onoare al Academiei Române". Ion Oprişan începe publicarea celor 40 de scrisori ale Mitei şi cele 35 de răspunsuri ale lui Lorenz Diefenbach cu nr. 1, 1977, al revistei "Manuscriptum", selectând dintre epistole pe trei referitoare la Eminescu. În articolul introductiv la prezentarea descoperirii sale I. Oprişan afirma, pe bună dreptate, că aceste scrisori "alcătuiesc" un document uman şi literar de o mare însemnătate, atât pentru cultura română, cât şi pentru cea germană". Pe lângă aceasta, este întâi de toate, zicem noi, un valoros aport la punerea în lumină a tuturor datelor necesare pentru reconsiderarea unei biografii mitekremnitzene.

O schiţă biografică reuşită încearcă Ion Nuţă, în Postfaţa la redactarea cărţii Mitei Kremnitz *Regele Carol al României*, Iaşi, 1995, editura Porţile Orientului, pp. 121 – 124. Cu unele amendamente, la

www.dacoromanica.ro

câteva inadvertenţe şi exagerări, se poate afirma că avem, în sfârşit, de-a face cu o, cât de cât, biografie propriu-zisă, dusă, chiar aşa schematică cum e, până la capăt, sau mai bine zis de la un capăt la altul şi nu pe momente şi fragmente biografice ca până acum. Pentru valoarea ei informaţională, cititorul român află poate mai mult ca oricând datele importante ale vieţii şi ale creaţiei sale artistice, precum şi ale activităţii excepţionale jucate de Mite în cultura noastră. Şi pentru calda devoţiune cu care a fost scrisă această microbiografie merită toate elogiile. Cu atât mai mult cu cât autorul, Ion Nuţă, face un apel patetic la memoria şi la recunoştinţa noastră: "Mite Kremnitz nu trebuie uitată. Ce străini ar fi făcut atâtea lucruri pentru noi? Este motivul pentru care suntem datori s-o preţuim şi să-i recunoaştem meritele incontestabile pe care le-a avut în propagarea culturii şi a civilizaţiei române în locuri îndepărtate". (p. 124)

Câteva date utile pentru publicul larg oferă şi Graţian Jucan în valorosul volum *Eminescu – Prietenii poetului*, 1989, în capitolul Mihai Eminescu şi Mite Kremnitz (pp. 70 – 78), cu o fotografie a Mitei la p. 71.

Primul biograf cu adevărat al Mitei Kremnitz (şi care constituie punctul de plecare al oricărei documentări) este colaboratorul şi editorul ei cel mai apropiat, în Germania, vienezul Hermann Kienzl. Scriitorul austriac (prozator, dramaturg şi critic literar) H. Kienzl s-a născut la Graz, în Austria, la 22 iunie 1865, şi a murit la Berlin, după ce se stabilise mai demult în Germania, la 13 iunie 1928. În timpul vieţii şi încă după aceea, a fost o figură impozantă în critica şi în publicistica austriacă şi germană, remarcându-se, cu preponderenţă, ca dramaturg pe scenele din Viena şi apoi pe cele din Berlin. La reputaţia sa scriitoricească se pare că a contribuit, într-o oarecare măsură, şi prestigiul fratelui său Wilhelm Kienzl (1857 – 1941), compozitor, interpret şi dirijor de mare faimă atunci, în epocă. El devine, îndeosebi după stabilirea la Berlin, în 1898, a îndoliatei Frau Kremnitz, colaboratorul, prefaţatorul, biograful şi editorul ei cel mai autorizat.

Dintre piesele lui Hermann Kienzl, în general drame, una, o comedie, *Die Kammerwohl* – (Camera de votare) a fost scrisă împreună cu Mite Kremnitz, tipărită şi jucată, după moartea ei, în 1917. Această comedie nu e altceva decât o rescriere, în manieră burlescă, în patru acte, o adaptare liberă, a capodoperii caragialiane *O scrisoare pierdută*, cum arată şi subtitlul "Eine rumänische Zustandsburleske". H. Kienzl îi publică în două ediţii (în 1916 şi 1917) romanul *Mutter unbekannt*

www.dacoromanica.ro

(Mamă necunoscută), "Roman aus Rumänien" (Roman inspirat din realitatea românească); *Von jenseits des Grabes* (De dincolo de mormânt); *Nachgelassene Dichtung und Schiften von Mite Kremnitz.* Mit ein Lebens und Charakterblid der Dichterin von Hermann Kienzl. Verlag Georg Müler, München. Şi celelalte volume, ca şi acestea, publicate de H. Kienzl, s-au bucurat de o introducere, de o prefaţă (Einleitung) în care datele biografice întregesc prezentarea operei Mitei Krenunitz. Desigur că toate aceste elemente biobibliografice H. Kienzl le deţinea direct de la sursă, din confesiunile imediate ale colaboratoarei sale. În consecinţă, cadrul biografic al acesteia a fost recreat la mărturisirile ei, sub controlul său nemijlocit. Scriitoarea se afla doar în deplină vigoare fizică şi intelectuală când H. Kienzl publică în 1905, în luna decembrie, în vestita revistă germană "Nord und Süd", care apărea la Breslau, în tomul CXV, caiet 345, un amplu articol (între pp. 352 şi 383) dedicat vieţii şi personalităţii sale literare, intitulat "Mite Kremnitz – Eine Bertrachtung ihrer Werke und ihrer literarischen Persönlichkeit" (Mite Kremnitz – Privire asupra operei şi a personalităţii sale literare). Acest număr deschide revista cu un portret al scriitoarei, o fotografie mare, situată între foaia de gardă şi cea de titlu, purtând dedesubt semnătura ei, înfăţişând-o la vârsta de atunci, din 1905, aşa credem, gravă, glacială, solemnă, marţială, interzicând apropierea, peste asprimile teutonice ale chipului şi peste rigiditatea cazonă a staturii întinzându-se umbrele vetusteţii începute prea repede. Doar ochii, uşor afundaţi, privind cu melancolie undeva, departe, şi mâinile ţinute feminin, împreunate molatic în partea de jos a trupului, îi edulcorează puţin duritatea metalică. Fotografia a fost, de altfel reprodusă de unii istoriografi români (printre care îl citãm pe A. Z. N. Pop, în *Veronica Micle*, în 1981, pp. 96 – 97). Părul ridicat în valuri buclate îi descoperă fruntea inteligentă şi serenă, deasupra sprâncenelor frumos arcuite. Un nas puternic, proeminent, viril, îi desparte asimetric omoplaţii ridicaţi ai obrajilor, oprindu-se cu nările largi ceva mai sus de gura mare, închisă de buze subţiri şi aspre. De altminteri şi alte fotografii de mai înainte din anii încă nevârstnici, cu clişeul luat direct din faţă, arată aceleaşi linii, dar ceva mai calde. Se pare că Veronica Micle avea dreptate cu specifica maliţie a femeii geloase, când o încondeia cu atributul "năsoasă", într-o epistolă către Eminescu, din august 1881: "... te-am înţeles chiar în ciuda năsoasei de M-me Kremnitz, ce bas bleu allermand sans valeur et sans merite..." Oricum, distincţia ei şi aerul ei seniorial o impun ca pe o veritabilă mare doamnă.

www.dacoromanica.ro

Hermann Kienzl a trasat primul, sub supravegherea ei directă, supozăm, la început, coordonatele esenţiale ale vieţii şi operei acestei remarcabile prezenţe feminine în cultura română, chiar dacă multele generalităţi şi locuri rămase în umbră, ca şi unele date incomplete, lasă în urmă sentimentul incertitudinii şi o curiozitate încă neîmplinită şi încordată mai stăruie.

El este, în orice caz, ultimul ei confident şi primul ei biograf şi el constituie întotdeauna punctul de plecare, cu toate că Titu Maiorescu, cu mult înaintea lui, în *Însemnările zilnice* şi în *Epistolar*, ne furnizează cele dintâi informaţii despre ea, niciodată însă înmănuncheate într-un medalion biografic, accentele criticului fiind lăsate să cadă mai mult asupra portretului moral al Mitei Kremnitz, extras din cotidianul factologic.

Herman Kienzl n-a fost însă loial faţă de memoria colaboratoarei sale. În timpul ostilităţilor cu Germania, din primul război mondial, a editat, la München în 1917, printre alte cărţi ale Mitei, după moartea ei (în 1916), un volum antologic intitulat tendenţios: *Die Fäulnis Rumäniens in Lichte rumänischer Dichter und Schriftsteller* (Putreziciunea României, dovedită de poeţii şi scriitorii români). Este o crestomaţie din scrierile poeţilor şi ale prozatorilor români publicate de Mite Kremnitz în limba germană, în traducerea ei şi a Carmen Sylvei, din care H. Kienzl a excerptat acele pasaje care puteau să demonstreze atributele cele mai de jos ale românilor, urmărind, cu ură înveninată, defăimarea poporului nostru. Dacă ar fi trăit Mite cu siguranţă că n-ar fi apărut o asemenea carte, ea nu i-ar fi îngăduit neamţului furios o atare blasfemie la adresa celei de a doua ei patrii, cu tot războiul dintre noi şi germani. Ar fi sângerat mai degrabă, văzându-i pe români şi pe nemţi, deopotrivă compatrioţi ai ei, luptându-se antagonic într-un carnagiu devastator. Impietatea lui Kienzl faţă de ea, ca şi faţă de noi, este, evident, o crasă infamie.

Pornind de la Kienzl şi de la opera Mitei, Al. Tzigara Samurcaş a schiţat o succintă biografie, intitulată Mite Kremnitz (1852 – 1916) şi Mihai Eminescu (1850 – 1889)), publicată de I. E. Torouţiu, pe doar trei pagini (20 – 22) în vol. IV, 1933, al celebrei sale suite de *Studii şi documente literare*, ca prefaţă la cele două scrieri de memorialistică ale germano-româncei noastre din relaţiile ei cu Eminescu: *Amintiri fugare*

www.dacoromanica.ro

despre M. Eminescu[70] şi nuvela *George Allan: Un caracter de artist*[71] (pp. 40 – 72). Alexandru Tzigara-Samurcaş (1872 – 1952), arheolog şi istoric al artelor, era cel dintâi chemat să-şi consacrare cu neprecupeţire eforturile în vederea ilustrării vieţii şi a operei celei care l-a consacrat şi l-a numit "Mein Adoptivensohn". Cu atât mai mult cu cât el a copilărit în casa familiei Kremnitz, din strada Polonă, împreună cu mai micul ei Baby, unde era nelipsit, de unde şi confesiunea lui ca "fiu adoptiv". Al. Tz.-Samurcaş a fost martorul atâtor evenimente din casa şi din societatea soţilor Kremnitz, mai ales a d-nei Kremnitz; a luat parte, fiind introdus de ea, de foarte timpuriu, în 1882, la vârsta de zece ani, până şi la şedinţele Junimii, frecvent ţinute în saloanele ei.

Mai târziu, ca june student în Germania, sub protecţia "mamei sale adoptive", şi-a continuat învăţătura locuind în casa ei din Berlin şi uneori în vila din pădure (Waldhaus) din Brand, în Vorariberg, unde şi-a găsit găzduire, mai ales aici, în timpul vacanţelor de vară. A fost pas cu pas în apropierea ei şi doar moartea medicului Wilhelm Kremnitz (în 1897) şi apoi declanşarea războiului (în 1914) i-au despărţit mai multă vreme şi apoi, odată cu intrarea României în război, definitiv. Pentru el a scris, în albumul încredinţat testamentar lui, amintirile ei despre Eminescu, sub egida adopţiunii, în oct. 1893. Toate acestea sunt relatate pe larg, cu multe date, dar nu toate exacte, nu atâtea câte ştia, în cartea sa de *Memorii*, vol. I, 1891, în special în capitolele "Herr Baby" şi "Castelul fermecat" (cap. VIII, pp. 38 – 43) şi "Rude la Ierusalim" (cap. XV, pp. 69 – 76). Extragem din capitolul al optulea, pagina 41, fraza în care arată circumstanţa primirii albumului în care Mite ("Tante Mite") a redijat textul "Amintirilor fugare" despre marele nostru poet: "Deosebit de plăcute erau şi serbările familiale, praznicele naşterii diferiţilor membri din casă [...]. Dar erau însoţite de bilete cu aşa-zise Julklappverse[72]. Între multe alte cărţi şi obiecte astfel primite mi-a

---

[70] "Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu (Meinem Adoptivsohme anvertraut)" a apărut întâi în revista "Convorbiri literare", LXVI, 1933, sub îngrijirea lui Al. Tzigara-Samurcaş şi în traducerea lui Paul Zarifopol.

[71] Titlul nuvelei în germană este *Das Lebensbilde*, adică biografie, şi a apărut în volumul *Fluch der Liebe* (Blestemul vieţii). Novellen von George Allan (pseudonimul Mitei), Leipzig, 1881. Traducerea cu titlul "Un caracter de artist" a fost făcută de Titu Maiorescu, cum s-a stabilit ulterior, şi nu de Livia, fiica sa, cum s-a dedus din semnătura tălmăcirii doar cu litera "L", adică Liviu, apărută mai întâi în "Convorbiri literare", XIX, 1885, 557 – 558 De văzut notiţele de la p. 73, din vol. IV I. E. Toruţiu.

[72] *Julklapp* (Julklappverse) – dar adus de Crăciun de persoane mascate.

www.dacoromanica.ro

revenit şi albumul în care Tante Mite mi-a scris amintirile ei despre Eminescu.

Albumul era însoţit de următoarele versuri:

"EinTagebuch! Welch unnütz Ding.
So ruft mein Junger Freund geschwind,
Ich aber rath ihm eins: so bring
Nur Dinge rein, die nützlich sind"[73].

Pe hârtia în care era învelit albumul era scris: "Flüchtige Erinnerungen an M. Eminescu meinem Adoptivsohne anvertraut! Oct. 1893".

Născut în Bucureşti, la 23 aprilie (stil vechi) 1872, într-o familie boierească, tatăl Toma Tzigara şi mama Elena Samurcaş[74], Alexandru, care va purta cele două patronimice unite, intră în legătură cu familia Kremnitz în vara anului 1882 când aceasta se mută cu locuinţa pe strada Polonă, la numărul 23, eveniment notat şi de T. Maiorescu în ale sale *Însemnări zilnice*, text citat şi de Al. Tzigara-Samurcaş (p. 38)[75]. Cum casa cu o imensă grădină a boierului Tzigara se află la nr. 21, cele două

---

[73] "Un Memorial! Ce lucru inutil.
Aşa exclamă grăbit mai tânărul meu prieten
Eu însă îi dau un sfat: Să faci
Numai lucruri adevărate, care să fie de folos".

[74] Ne este foarte greu să înţelegem cum a ajuns Z. Ornea la constatarea că naşterea lui Alexandru Tzigara-Samurcaş este aceea a unui copil nelegitim, fiu absolut legitim, după acte, al familiei sale, când afirmă că: "Al. Tzigara-Samurcaş (fiu natural şi nerecunoscut al fostului rege Carol) (sic!), vol. II, p. 281, ediţia I, 1987, fantasmagoric continuată şi în ediţia a II-a, 1997, p. 249. Ar trebui să fie vorba despre cel de-al doilea fiu al Mitei, Emanuel (Manole), cu Carol I.

Actul de naştere, *nr.* 251, din 23 aprilie 1872, cul. de galben, arată că s-a născut la ora 7 şi un sfert "Alexandru, ortodox, român, din părinţi legitimi, la casa părinţilor săi ca fiu al d-lui Toma Tzigara, de ani 57, proprietar, şi al d-nei Elena Tzigara, De ani 29, domiciliaţi în suburbia Batiştc".

Aceasta pe de o parte, iar pe de alta, mama pruncului Alexandru Tzigara-Samurcaş, nu făcea parte din anturajul principesei Elisabeta, al doamnelor de onoare de la palat, petrecându-şi viaţa până la decesul soţului său, în 1879, mai mult la ţară, la moşii (Al. Tz. Samurcaş. *Memorii*. I, 1991, *passim*). Apoi trebuie spus că deşi tânără, de numai 29 de ani, în 1872, Elena Tzigara-Samurcaş, născuse până la Alexandru cinci copii (!), trei fete şi doi băieţi, şi fusese zguduită de tragedia pierderii acestora, unul după altul, în decurs de trei ani, a micuţilor Tudosică şi Tomiţă (Al. Tz. Samurcaş – *op. cit.*, p. 4) – Este, deci, imposibil de admis că o astfel de "mater dolorosa" şi-ar fi putut îngădui o aventură amoroasă (unde şi când?), în atari condiţii, cu principele prusac, iar acesta, abia instaurat la domnie de doar cinci ani, să umble după nevestele altora şi să râvnească tocmai la amorul unei mame zdrobită de moartea a doi băieţi!.

[75] *Însemnări zilnice*, vol. II, Editura Socec, 1940, p. 60: "Sâmbătă, 24 aprilie (1882). Cald. A de Kremnitz se mută în Strada Polonă 23, unde au locuit până acum Brăiloii..."

www.dacoromanica.ro

familii au devenit vecini imediaţi, gard în gard una cu cealaltă. Printr-o spărtură a ulucilor despărţitoare, Alexandru a intrat pe teritoriul Jardinier al noilor mutaţi şi, deşi mai mare cu aproape patru ani decât întâiul născut al Mitei, s-a împrietenit pentru totdeauna, din joacă la început, cu acesta, cu Baby, cu Herr Baby, cum îl apela guvernanta. Apoi a intrat în spaţiul domestic al soţilor Kremnitz, unde era nelipsit, uneori împreună cu surorile lui mai mari. Cei doi băieţi, formând un inseparabil tandem, deveniră în curând o veritabilă pereche confraternă, ceea ce i-a făcut pe părinţii lui Baby să-l numească cu toată tandreţea paternă "fiu adoptiv" ("Adoptivsolui"). Învestitură şi privilegiu dobândite pe viaţă şi, aşa cum îi urase Mite în catrenul mai sus citat, *mit nützlich Ding*.

Tot de la Kienzl plecând şi din admiraţie pentru personalitatea Mitei Kremnitz, o cercetătoare germană, romanista Renate Grebing, explorând biblioteci şi arhive din Germania şi de la noi, iscodind bibliografii şi biografii legate de toţi cei cu care Mite a venit în contact şi care au jucat un rol în viaţa şi opera ei, precum şi ea în a lor, a dat la iveală, în 1976 o primă şi foarte însemnată, şi până acum unică, monografie, intitulată semnificativ: *Mite Kremnitz (1852 – 1916). Eine Vermittlerin der rumänischen Kultur in Deutschland* (Mite Kremnitz, o mediatoare a culturii române în Germania). Cartea, conţinută în 208 pagini şi tipărită la Frankfurt în 1976, constituie teza de doctorat a autoarei, pe care aceasta l-a susţinut la prestigiosul romanist Klaus Heitmann, profesor la Heidelberg, legat direct de literatura noastră prin studii despre Eminescu, S. Puşcariu, L. Blaga şi încă despre alţii, scrise în limba română şi publicate în reviste din ţara noastră. Cu toate că lucrarea Renatei Grebing a apărut de mult, la noi abia este cunoscută şi[76] citată, ca să nu mai vorbim că Biblioteca Academiei nici nu o înregistrează. Doar Biblioteca Universităţii din Bucureşti deţine un exemplar al acestei importante scrieri[77].

---

[76] Referiri la cei doi romanişti germani întâlnim în cartea editată, cu note şi cu bibliografie, în 1986, de Sorin Chiţanu, intitulată *Eminescu în critica germană*, în care îi publică Renatei Grebing un studiu, "Mite Kremnitz şi Eminescu" (pp. 158 – 191), cu o însemnare despre K. Heitmann la p. 291. De asemenea, Renate Grebing este citată de Graţian Jucan în volumul pomenit mai înainte, *Eminescu. Prietenii poetului*, în nota nr. 6 (p. 110).

[77] Existenţa cărţii Renatei Grebing în fondul Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti ne-a fost semnalată de dl. Ion Podocea, secretar principal al revistei "Jurnalul literar" căruia îi mulţumim şi cu acest prilej cu totală cordialitate.

Surprinde cu totul aparte, necunoaşterea acestei monografii şi a autoarei ei despre Mite Kremnitz, a Renatei Grebing, de către eminescologi reputaţi, ea nefiind nici măcar menţionată la indici de nume şi nici la vreuna dintre biografiile la opera lui

www.dacoromanica.ro

Renate Grebing declară chiar din primele rânduri ale monografiei sale că își întemeiază scurta prezentare a drumului vieții Mitei Kremnitz pe informațiile și pe comentariile de biograf și de editor și de critic ale lui Hermann Kienzl[78], pe studii și pe documente ale lui I. E. Torouțiu, manuscrise, amintiri, jurnale, memorii *und so weiter*.

Își structurează lucrarea pe o tematică riguros decelată, divizând cartea în mai multe părți din capitole sugestiv titrate. În partea întâi, în capitolul A, intitulat: "Lebensweg" (Drumul vieții, sau în traducere latinească *Curriculum vitae*), între paginile 2 – 18, este reflectată biotraiectoria scriitoarei în mod succint, ca-ntr-un breviar biografic din care nu lipsesc totuși unele detalii, dar și incertitudini și inadvertențe. Multele numere indicate pentru anul nașterii Mitei sunt abordate cu implicată maliție, mai ales când le pune pe seama inventivității poetei Kremnitz, care prin cochetărie feminină ("weibliche koketterie"), ca să se mai întinerească, a tot pendulat între anii fantezişti ai nașterii, între 1854 și 1858, când, de fapt, compatrioata sa era născută în 1852. Și Renate Grebing trimite pe cititor, pentru a-i dovedi cochetăria Mitei, la o epistolă a acesteia (din 20 iulie 1880), către celebrul ei corespondent Lorenz Diefenbach, care la întrebarea lui (nedelicată, am zice noi, cu tot avansul său în etate) ce vârstă are ea, Mite, profitând de două erori de datare a nașterii sale, înscrise pe un pașaport, îi răspunde, amuzată parcă de ambiguitatea creată de incogruența dublei inexactități birocratice: "... auf dem Consulat steht, ich sei 1857 geboren, auf meines Pass 1854. J'avait vingt-cinqs ans. Mein Mann schwört, ich könnte". Trebuie luată în considerație această "weibliche koketterie" a Mitei, care trecuse de mult, în iulie 1880, de douăzeci și opt de ani, și-i consemnează data reală a venirii ei pe lume, pe care ea însăși o destăinuise de câteva ori, atât în cercul intim al Junimii, cât și mai târziu lui H. Kienzl.

Romanista germană creionează grăbită (cu câte cunoștințe are) o rapidă trecere în revistă a antecesorilor imediați ai scriitoarei, recurgând pentru perioada copilăriei și a tinereții, pentru evenimentele din viața ei

---

Eminescu. Nu e citată nici în ediția definitivă. în 16 volume. ediția Perpessicius: ultimele volume apărând cu mult după publicarea ei. în 1976. și după prezența și la noi a cărții Renatei Grebing. ultimul volum Eminescu ieșind de sub teasc în 1989. Cu atât mai mult e de neînțeles, cu cât unii dintre aceşti eminesco-scientişti au întreprins cercetări bibliografice în Germania, pentru o documentare exhaustivă!...

[78] Ich muss mich bei der Kurzen Schilderung vor allem auf Hermann Kienzl Stüzen, der nach ihrem Tod unter ihrem Namen drei Bücher herausgegeben und kommentiert hat und von der rumänischen Forschung als Biograph der Schriftstellerin augesehen wird (p. 2).

www.dacoromanica.ro

de familie, în special după decesul mamei, la file autobiografice, din epistole şi din cărţi, mai ales din romanul *Ist das – das Leben*?

Autoarea tezei de doctorat, nedispunând de prea multe informaţii, derulează rapid filmul biografiei miteene, urmărind-o, cu date aproximative, de la căsătorie, ca mamă a doi băieţi, apoi la venirea ei în ţara noastră, activitatea ei literar-culturală, moartea soţului, notată eronat, părăsirea celei de-a doua ei patrii, stabilirea la Berlin, dorul de România şi apoi până la sfârşitul ei din 1916.

A. Renate Grebing este biograful care, urmărind cu stricteţe firul analelor maioresciene, rememorează anul exact, 1873, al venirii pentru prima oară, împreună, pe meleagurile româneşti, la Iaşi, a soţilor Kremnitz. Separat, înainte de nuntă, ei mai veniseră. Celelalte capitole abordează relaţiile Mitei cu Junimea şi cu marile personalităţi ale colaborării ei: B. Mite Kremnitz und die Junimea (18-28); C. Mite Kremnitz und Mihai Eminescu (30 – 56); D. Mite Kremnitz und Titu Maiorescu (58 – 64) şi E. Zusammenarbeit mit Carmen Sylva (66 – 82).

Urmează partea care cuprinde operele originale (Selbsttändige Werke), înşiruite mai întâi într-un tabel bibliocronologic, nu tocmai riguros şi comentate apoi rând pe rând, fiecare volum beneficiind de o prezentare esenţială pe câteva pagini. Oprindu-se la romanul *Ist das – das Leben*? (Aceasta este viaţa?) – pp. 136 – 138, consideră cartea, cum observam mai înainte, ca pe o mărturie autobiografică a Mitei, cuprinzând copilăria şi adolescenţa, transfigurată în plan artistic, şi o identifică pe autoarea tomului, ca în oglinzi paralele, în personajul central Martha von Müller. Într-adevăr asemeni Mitei, Martha îşi pierde de timpuriu mama, iar tatăl ei, mare medic ginecolog (în realitate mare chirurg), aduce în casă, la patru luni doar de la decesul soţiei, pe o prietenă a familiei, pe Hedwig Wintzel (nume literar pentru Helene Kremnitz), deoarece, aşa cum se ştie, cum vom vedea mai departe şi după cum scrie autoarea monografiei (la p. 6) este vorba despre tatăl Mitei: "Dr. Von Bardeleben in zweite Ehe mit Helene Kremnitz, Wilhelm Schwester..."[79]. Renate Grebing rezervă un capitol anume relaţiilor epistolare ale Mitei cu Lorenz Diefenbach, dovedindu-se astfel a fi printre întâii cunoscători ai fondului epistolar al acestora.

În congruenţă cu titlul tezei sale, Renate Grebing reliefează intensa activitate de traducător a Mitei din creaţiile multor scriitori români antologaţi de ea, în limba germană, pentru a-i introduce în spaţiul

[79] Dr. Von Bardeleben la a doua căsătorie – la scurt timp după moartea primei soţii de data aceasta cu Helene von Kremnitz, sora dr.-ului Wilhelm Kremnitz, viitorul său ginere.

www.dacoromanica.ro

culturii ţării sale natale, precum şi pe cea de colaborator şi de coautor la traducerile şi la cărţile scrise împreună cu regina Elisabeta (zusammen mit Carmen Sylva).

O bibliografie atotcuprinzătoare, până la data conceperii lucrării sale, arată întinderea şi densitatea documentării ei. Cartea aceasta, care îndreptăţeşte aprecieri laudative de prim ordin, reprezintă o propunere, o provocare serioasă la ceea ce ar trebui să fie o veritabilă monografie a vieţii şi a operei Mitei Kremnitz. Cu atât mai mult cu cât opera germano-româncei care îşi aşteaptă de aproape un veac în rafturile Bibliotecii Academiei cititorii, nu este cunoscută decât, poate, de un număr foarte restrâns de specialişti.

Sintetizând cele de până acum şi adăugând rezultatele cercetărilor noastre, credem că suntem în situaţia favorabilă de a contura o microbiografie a Mitei cu date exacte, sau oricum cât mai puţin discutabile.

Mite Kremnitz s-a născut în oraşul prusac Greifswald[80] la 4 ianuarie 1852, în familia doctorului Adolf Carl von Bardeleben[81], profesor universitar la catedra de chirurgie a Facultăţii de Medicină din localitate. Mite este primul copil, dintre cei doi ai chirurgului din întâia căsătorie, cel de-al doilea, tot o fată, Thea a venit pe lume mai târziu, după trei ani şi şapte luni, la 23 august 1855.

Ambii părinţi ai Mitei descind din antecesori iluştri, din stirpe cu titluri de nobleţe (tatăl este un "von"), din familii de mari cărturari, înzestraţi cu talentul scrisului. Bunicul din partea tatălui, Henrich von Bardeleben, era fondatorul faimoasei societăţi politice, "Tügendbundes" (Liga Virtuţii 1808 – 1816), înfiinţată cu vădit program antinapoleonean. A avut şi har literar, a scris câteva romane ("hat einige Romane versfesst" – R. Grebing), vocaţie genetică pe care a transmis-o, ca printr-un testament ereditar, nepoatei sale, Mite[82]. Mama poetei, biografiată

[80] Greifswald (pădurea grifonilor). oraş în Pomerania. din Prusia. fondat în 1234, cu o puternică industrie şi cu o universitate din 1456.

[81] Numele întreg al tatălui Mitei acesta este: Adolf Carl von Bardeleben. numai că el nu apare astfel decât rareori. iar la H. Kienzl. la Renate Grebing şi în enciclopediile germane e menţionat doar cu prenumele Adolf. Între ai săi era mai mult Carl. iar T. Maiorescu îl apelează în epistole când Carl. când Adolf. mai tot timpul utilizându-i doar numele de familie. Date despre bunicul Mitei din partea tatălui, H. Bardeleben. a comunicat H. Kienzl în articolul despre scriitoare, din revista "Nord-Sud", Nr. 345, dec. 1905.

[82] Numele însuşi, Bardeleben, care înseamnă în germană "bard (poet) al vieţii", le-ar fi oraculat, poate. astfel destinul.

www.dacoromanica.ro

aici, se numea Augusta von zumpt şi era descendentă[83] a marelui filolog şi gramatician latinist Karl Gottlieb Zumpt, despre care T. Maiorescu vorbeşte în repetate rânduri în scrisorile adresate tatălui său, Ioan Maiorescu, surorii sale, Emilia, precum şi altor cunoscuţi. De la Titu aflăm că juristconsultul G. Kremnitz, socrul său, era cumnat cu K. G. Zumpt, că şi el, Titu, era, astfel, rudă prin alianţă cu latinistul pe ale cărui cărţi le studiase şi că, în felul acesta, între familiile Kremnitz, Zumpt şi Bardeleben erau strânse legături de rudenie. Într-o epistolă adresată tatălui, din Paris, la 20 XI 1860, Titu grafiază: "Prin cunoscutul filolog Zumpt, cumnatul lui Kremnitz, căpătai recomandări la Egger, profesor de literatură greacă la Sorbona" (*Epist.*, III, p. 63), iar într-o scrisoare către soţii Zumpt, din 5 martie 1861, din Berlin spre Rusia, la Harcov, unde aceştia se aflau, el li se adresează ca unor obişnuite neamuri, utilizând formule de intimitate familială: "Drăguţei mele mătuşi şi preaiscusitului meu unchi". (III, p. 161).

De altfel profesorul K. G. Zumpt se află printre notabilităţiile Berlinului, prezent la prelegerile de filosofie, de psihologie şi de estetică pe care Titu le ţinea în salonul casei Kremnitz, pus cu larghеţe şi admiraţie de viitorul socru la dispoziţie. (*Epist.*, II, p. 228, misivă tatălui, din 19 mai 1860) – unde T. Maiorescu smulgea ropote de aplauze.

La botez naşii i-au dat prim-născutei fiice a profesorului chirurg un dublu onomasticon: Marie Charlotte, aşa că numele ei oficial din Taferegister (Registru de baptizaţi) este Marie Charlotte von Bardeleben. Însă nu i-a fost pe plac nici unul dintre cele două, neagreând să fie apelată nici măcar cu prenumele Marie, cum se confesează ea într-o epistolă din 17 iunie 1880, lui Lorenz Diefenbach ("... Wer ist der Name verhasst, er klingt mir wie eine Strafe")[84]. Prenomenul de alint, Mite, a fost desigur luat direct din onomastica hipocoristică germană. Mite este considerat ca un derivat morfofonetic de la Marie (Maria), cu variantele Mitze, Mietze, Mieze, Mizzi (la români Miţa). În cazul scriitoarei ar putea fi o combinaţie din abrevierile "Mi" (din Mitzi, Mizzi etc.) şi "te" (din Lotte, frecvent diminutiv la nemţi din Charlotte). Pare de neînţeles. ba chiar hilară, strădania încordată a lui T. Maiorescu (mai ales pentru un filolog ca el) de a găsi etimonul acestui diminutiv, în special, şi al

[83] H. Kienzl, în prefaţa la romanul Miei Kremnitz *Mutter unbekannt* (Mamă necunoscută), 1917 p. 4, afirmă că mama romancierei era nepoata (Enkelin) lui Zumpt. Renate Grebing, *op.cit.*, p. 3, opinează că Augusta era chiar una dintre fiicele savantului ("Ihre Mutter Augusta ist eine Tochter der Grammatikers Zumpt").

[84] Cine mă îndrăgeşte nu m-a numit niciodată Marie, pentru mine numele este apăsător, el îmi sună ca o pedeapsă.

www.dacoromanica.ro

numelor celor două surori. Într-o scrisoare din 1869, adresată "Părinților Kremnitz" cu ocazia Crăciunului, referindu-se la numele celor două fiice ale profesorului Bardeleben, Mite și Thea, pe care le cunoscuse cu câțiva ani mai înainte, el se lamentează etimonic: "Dar n-am avansat nici cât un fir de păr în descifrarea numelor lor cu totul ciudate (sic!). La Mite oscilez între Mathilde și Aurelie, o mare amplitudine, desigur, iar la Thea mi se năzare când ca Dorothea, când ca Theo-dora, o situație insuportabilă. Ei, ăst an trebuie să-i pun capăt". (*Jurnal și Epistolar*, 1869, VI, p. 338). Înseamnă că Titu Maiorescu nu cunoștea încă, atunci, la data scrisorii, adevăratul nume al Mitei, altminteri n-ar fi căutat atât de departe și cu atâta caznă etimologia acestui hipocoristic.

Copilele Bardeleben cresc într-un mediu familial și social de înaltă intelectualitate și primesc o instrucție aleasă, cu guvernantă și cu preceptori de limbi străine, în special de franceză și de engleză. Cel mai mult va profita de pe urma acestei intense și complexe înrâuriri didactico-educaționale, dintre cele două fete, sora cea mare, Mite. având avantajul vârstei de aproape patru ani, și care avea în permanență ca modele de *forma mentis* pe cei doi bunici iluștri, deopotrivă cărturari și monitori spirituali.

Începând cu anul de studiu 1861 – probabil din toamna acestui an, eminentul chirurg, medicul Carl Adolf von Bardeleben este chemat, pentru excepționalele sale merite deontice, ca profesor la catedra de chirurgie a Universității din Berlin, fiind totodată numit și în calitate de doctor Șef al Spitalului berlinez "Charité". Nu după multă vreme i se conferă, în cadrele armatei, titlul de "Generalartz" (medic șef de corp de armată) clasa I, urmat de cel de "Geheim Medizin Rat" (consilier medical intim).

Odată cu instalarea la Berlin a profesorului chirurg, relațiile de familie dintre Bardeleben și Kremnitz se arată tot mai strânse, tot mai cordiale, cu atât mai mult cu cât Wilhelm, fiul cel mare al jurisconsultului și nepot prin alianță al doctorului, student la facultatea de medicină, devine discipolul faimosului său unchi. Între copiii Kremnitz și cei ai chirurgului sunt diferențe mari de vârstă. Între primii cinci, dintre cei nouă. ai Juristului (Clara, Wilhelm, Helene, Agnes și Hermann) și între Mite, distanțele sunt între treisprezece și șase ani. Wilhelm, viitorul soț al Mitei (născut la Stettin, în 16 mai 1843)[85], este

[85] În citata condică de evidență a evenimentelor importante din viața de familie a credincioșilor protestanți de rit evanghelic (lutheran), aflată în arhiva Bisericii Evanghelice din București. strada Lutherană nr. 2, în spațiul rezervat familiei Kremnitz,

www.dacoromanica.ro

cu 9 ani mai mare decât aceasta. Doar Thea, sora Mitei, este ceva mai apropiată de ultimii doi băieţi, de Georg şi de Ernst-Heinrich, fiind mai mică decât aceştia cu patru-cinci ani, iar Elisabeta, penultima dintre fetele Kremnitz, era cam de aceeaşi etate cu Mite. Emily era cea mai mică. Cum Justizrat Kremnitz şi reputatul gramatician K. G. Zumpt se aflau în relaţii cognatice şi cum marele chirurg C. A. von Bardeleben era căsătorit cu o descedentă a filologului romanist, înseamnă că prin alianţă, "papa Kremnitz" îi era medicului general unchi, iar copiii lui îi erau lui Bardeleben veri şi cu soţia sa veri şi verişoare, şi celor două fiice ale acestuia, Mite şi Thea, unchi şi mătuşi. Ca atare, Wilhelm Kremnitz s-a însurat cu nepoata sa Mite Bardeleben, atât printr-o alianţă matrimonială, cât şi printr-una de rudenie.

Când le-a cunoscut T. Maiorescu pe cele două surori Bardeleben, pe Mite şi Thea? Există un document cert, redijat chiar de mâna proprie a criticului, e vorba de scrisoarea, citată mai sus, din decembrie 1869, adresată socrilor săi ("Părinţilor Kremnitz, de Crăciun – 1869") în care le rememora că: "Sunt acum exact patru ani şi jumătate de când le-am cunoscut pe domnişoarele Mite şi Thea Bardeleben" (*Epist.*, VI, p. 338). Aşadar, Titu le-a cunoscut pe cele două "Fräulein Mite und Thea Bardeleben" la 25 iunie 1865, dată la care Mite avea treisprezece ani şi jumătate, iar Thea aproape zece!

Nu ne putem da seama de care surse informaţionale a dispus Zigu Ornea, care, referindu-se la anul 1873, când Wilhelm Kremnitz şi Mite vin la Iaşi ca oaspeţi ai lui T. Maiorescu, declară, aleatoriu, că acesta: "Pe Mite o cunoscuse cu doi ani înainte, atunci când tatăl ei, profesorul în medicină berlinez Bardeleben, văduv şi cu copii mari, se

---

cu ocazia înmormântării (die Beerdigung) dr.-ului Wilhelm Kremnitz la Sinaia, în 23 VIII 1897, este consemnat, ca an al naşterii, 1843 (geboren am 1843, în Stettin).

Ca atare, dând crezare acestui document, şi trebuie să-i dăm, fiind ştiută ordinea şi exactitatea germană, anul 1843 este cel real şi nu 1844, ca la Al. Tz.-Samurcaş (*Memorii*, I, p. 69) şi la I. Rădulescu-Pogoneanu; nota 3, p. 107, *Însemnări* – vol. I, sau 1846, ca la Terouţiu, III, p. 131, nota 1. Această precizare confirmă vârstele primilor patru copii ai justiţiarului Georg Kremnitz după însemnarea lui T. Maiorescu din *Jurnalul* său din 30 ianuarie 1859, când începuse meditaţiile din limba franceză cu cei patru: "... Fata cea mai mare (20 de ani) Clara. [...]. Cea mai mică, de 15 ani, Helene [...]. Hermann de vr'o 17 ani". Desigur că T. Maiorescu le-a aproximat etatea după fizionomie mai întâi, până la mărturiile discipolilor săi, de vârstă apropiată. S-a înşelat mai mult în privinţa băieţilor, mai ales a lui Hermann, care păreau mai maturi.

1 Clara, născută în martie 1839, avea încă 20 de ani;

2 Wilhelm, născut în mai 1843, avea încă 16 ani;

3 Helene, născută în martie 1844, urma să împlinească 15 ani;

4 Hermann, născut în 1845, împlinise deja 14 ani.

www.dacoromanica.ro

căsătorise cu sora mai mică (Helen) a Clarei" (vol. I, p. 316). Eroarea e dublă, întâi de documentare şi apoi de calcul cronologic: după Z. Ornea ar însemna că T. Maiorescu a cunoscut-o pe Mite (şi pe sora ei) în 1871, la căsătoria tatălui ei (cea de-a doua) cu Helene Kremnitz. Or, am constat că Titu precizează când le-a cunoscut pe surori (la 25 iunie 1865), iar profesorul Bardeleben s-a căsătorit cu Helene (cum de la T. Maiorescu aflăm şi cum vom vedea mai departe) în 1869, la 15 august. Aceeaşi amuzantă eroare se continuă şi în ediţia a II-a, 1997, p. 283.

În iulie 1866, chipeşul, diligentul, disciplinatul şi bunul Wilhelm, "suflet de unt", cum l-a supranumit cumnatul său Titu, studentul preferat al profesorului Bardeleben, îşi ia doctoratul în medicină. Titu Maiorescu se afla la Berlin, împreună cu Clara, şi a fost martor la eveniment. Într-o epistolă, din 8 iulie 1866, o înştiinţează şi pe Emilia, printre atâtea altele: "Wilhelm a ajuns doctor medicinar". Wilhelm avea atunci douăzeci şi trei de ani, iar Mite abia paisprezece. Imediat, după susţinerea doctoratului, tânărul medic este încorporat în Batalionul 4, din Regimentul 2 de gardă Leipzig. Trebuie spus că în acest timp se declanşase războiul între Prusia şi Austria şi că fratele său mai mic, Hermann, se afla deja pe front în încleştarea teribilă de la Sadova Königgrätz. Titu Maiorescu, în numele familiei îngrijorate, adresează de la Berlin, unde se afla atunci, la 18 iulie 1866, o cerere comandantului batalionului ca acesta să-l transfere pe Wilhelm din postul de medic secundar de la Leipzig în acelaşi post de medic militar la Gitschin, unde se afla profesorul şi ruda sa Bardeleben în calitate tot de medic cazon.

În toamna anului 1868, în luna noiembrie, un eveniment nefericit, funest, avea să îndolieze triunghiul familial Bardeleben – Zumpt – Kremnitz. Augusta Bardeleben i-a părăsit pe toţi pentru totdeauna. Familia doctorului pierdea, prin moartea ei, o soţie exemplară şi, mai ales, o mamă de o nobilă devoţiune. La stingerea ei, Mite avea aproape şaptesprezece ani, iar Thea mai mult de treisprezece. Orfelinele încearcă o acută suferinţă la definitiva despărţire de mamă. Kremnitzii, neamurile lor dinspre partea maternă, le înconjurară cu atentă şi generoasă compasiune. Helene, mătuşa lor, îşi oferă serviciile caritabile şi cu spiritul ei de misionar (cum o complimenta T. Maiorescu într-o misivă din 26 feb. 1869) se consideră aptă de a o suplini, pe cât posibil, pe defuncta titulară a casei Bardeleben, unde mama chirurgului, în permanent "neglijé", era prea puţin dispusă la a se ocupa de

www.dacoromanica.ro

administrarea treburilor domestice şi de a lua în supraveghere viaţa de familie.

Nu se scursese însă nici măcar patru luni de la decesul Augustei, când Helene Kremnitz şi ilustrul medic Carl Adolf Bardeleben, spre uluirea generală, îşi anunţă, la mijlocul lunii februarie a anului 1819, logodna. Ar fi oportun aici să precizăm că profesorul Bardeleben se născuse la Frankfurt pe Oder, la 1 martie 1819, era, după cum se vede, cu treizeci şi patru de ani mai vârstnic decât viitoarea lui mireasă şi avea, aşadar, acum în 1869, exact cincizeci de ani.

Din Marele lexicon maghiar (*Revai Naghy Lexicon*, Budapest, 1911, p. 604), aflăm că pe lângă cele două nume Carol şi Adolf mai avea încă unul, Heinrich, pe care l-a transferat, cum am constatat şi din alte surse (din cele de familie şi de la T. Maiorescu) ultimului său copil, un băiat, diminutivat în Heinz. După studii strălucite în Germania şi în Franţa (la Paris, pentru a se perfecţiona în arta şi ştiinţa operatoriei) a devenit unul dintre marii chirurgi şi profesori universitari în specialitate. Cursul său, *Lehrbuch der Chirurgie und Operationslehre*, publicat la Berlin în 1879, era, ca şi autorul lui, celebru şi era considerat o carte de referinţă în materie. Se pare că cei doi logodnici se plăceau mai de mult, înainte de văduvia chirurgului faimos.

Carol Adolf Heinrich era tot mai înamorat de colaterala lui verişoară. Cei mai afectaţi de această neaşteptată răsucire de situaţie au fost cei doi fraţi ai Helenei – Wilhelm şi Clara, aceasta însărcinată acum a doua oară. Titu s-a manifestat ambiguu faţă de ei: întâi dezavuează decizia Helenei faţă de Clara şi de Wilhelm, amuzându-se chiar cu maniera lor de a reacţiona, iar în scrisorile către Helene este complezent şi încurajator. Pe Wilhelm ca să-l consoleze îi invită la Iaşi, printr-o scrisoare dinaintea logodnei, din 20 febr. 1869 (st. v.), ca să se îmbărbăteze compasional cu soră-sa, Clara, la fel de năucită. În acest timp o încondeiază şficuitor pe Helene; citäm passim: "La aceasta se adaugă rugămintea, firească acum, ca tu să vii neapărat la Iaşi la sfârşitul lui martie. Ce să faci la Berlin? Să-l consolezi pe Bardeleben? Să te faci ridicol! [...] Este o nostimadă. Prin urmare la Iaşi, auzi tu? Ca să râd de voi cum se cuvine. Ce caracteristică este scrisoarea Helenei! Sunt exprimate în ea toată bunătatea ei prostească, firea ei uşuratică, plină de graţie, dar stângace, prospeţime sufletească francă şi nestingherită, dar lipsită de demnitate. Cât trebuie să te bucuri auzind că ea devine «şefă». Ea nu-şi dă deloc seama că acest lucru te va afecta pe tine mai întâi în cu totul alt mod. Clärchen a fost ca lovită de trăznet. Caracteristic este şi

www.dacoromanica.ro

pasajul în care vorbeşte de iubirea sporită a lui Karl. Aceasta o să sporească în mod ciudat, iar mama lui o să facă bine să nu mai bea cafea în neglijé de faţă cu el [...]. Ce interesant o să fie când, pe deasupra, Mite o să se îndrăgostească de tine. [...] Mă bucur din inimă de fericirea Helenei şi ar fi stupid să se ceară cumva mai multă noblețe decât are, iar dacă l-a găsit pe Bardeleben, care e de acelaşi soi, cu atât mai bine. [...] Prin urmare la Iaşi, dragă suflet de unt (liebe Butterseele)". Helenei, la 26 febr. 1869, după săvârşirea logodnei, îi expediază câteva "rânduri întru constatarea bucuriei pentru logodnă".

"Un bărbat deştept şi o fată amabilă se întâlnesc pretutindeni, dar rareori în mod atât de plăcut ca de data aceasta. [...] vei avea, pe lângă pura bucurie, senină, şi dificila sarcină de a înlocui o mamă admirabilă [...] Tu ai avut totdeauna ceva de misionar, cu o nuanţă de fanatism, în felul tău de a fi". (*Epist.*, VI, pp. 267 – 270).

Mite avea acum şaptesprezece ani, împliniţi la 4 ianuarie, şi era curtată cu asiduitate de doctorul Wilhelm Kremnitz. De aici tulburarea lui teribilă. Între familiile Kremnitz şi Bardeleben se stabilesc astfel raporturi de rudenie de-a dreptul bizare. care împing lucrurile până la un chiasm relaţional cu greu acceptabil. Wilhelm va deveni ginerele propriei surori şi al chirurgului Bardeleben, care-i devine cumnat şi socru. Helene este şi mama (vitregă) şi cumnata Mitei. Părinţii Kremnitz ajung socrii şi cuscrii profesorului, iar copiii lor (ca şi Titu pentru Clara) sunt pentru Mite unchi şi mătuşi şi, evident, cumnaţi cu ea şi cu tatăl ei. Dar căsătoria, cu toate acestea, a avut loc la 3/15 august 1869 şi Titu Maiorescu, sincer sau nu, mai degrabă exhibiţionist, expediază chiar în ziua cununiei o depeşă telegrafică, la Berlin, Consilierului de Justiţie Kremnitz (socrul său şi al lui Bardeleben) în care exclamă celebratoric: "Trăiască mirii dragi!" (Hoch dem lieben Braudpaar! Textual: "Sus cu iubiţii miri") – Soţii Maiorescu n-au putut fi prezenţi, deoarece aşteptau un al doilea copil, care a venit peste câteva zile, la 21 august (st.n.).

Felicitarea este desigur mai mult de circumstanţă, decât sinceră, putându-se lesne constata, prin formula declamatorie. într-adins aleasă, o vădită ironie corosivă la adresa mirilor, insesizabilă la prima vedere, dar explicită mai târziu când peste câţiva ani, peste şapte, Titu va dezaproba cu asprime nunta aceasta. Într-o scrisoare către Clara, din 14/26 septembrie 1878, în timpul destrămării căsniciei lor, referindu-se la educaţia Liviei, o dă ca exemplu rău, cu totul de evitat, pe Helene, sora Clarei, pe care o tratează ca pe o cochetă uşuratică iar pe soţul ei, pe profesorul medic Bardeleben, drept un "dezgustător consilier": "Nu însă

www.dacoromanica.ro

cu educaţia Elenei, fără prietenie, numai cu o minte uşuratică, o goană după bărbaţi, care a dus în cele din urmă la un dezgustător Geheimrat". (*Însemnări*, vol. I, Socec, 1937, pp. 315 – 316).

După ceremonia nupţială, Mite şi Thea, îndoliate după mamă şi năucite de graba însurătorii tatălui, vor fi simţit în auz vorbele sarcastice şi sfâşietoare a lui Hamlet: "Economii, economii, Horaţio, la banchetul nunţii se aduc bucatele sleite de la parastas". Mite a urât, de aceea, cu înverşunare nestinsă toată viaţa, pe Kremnitzi şi va căuta să se răzbune întâi pe cei mai apropiaţi dintre ei, pe Clara şi pe Wilhelm, înşelându-l cu T. Maiorescu până la divorţul de Clara, până a avea doi copii cu alţii (unul cu Titu, altul cu regele Carol), ură viscerală, acerbă, viperină, arătată direct, sau prin distilări sarcastice. Această aversiune redondantă îl intrigase cumplit pe mentorul Junimii care nota în *Jurnal*, la 4/16 oct. 1873: "Să arunce totul în spinarea Elenei [...] să prigonească cu ură «seminţia Kremnitzească» [...] Şi cu toate acestea s-a măritat cu Wilhelm şi totul pe jumătate".

Pe Helene, Mite n-o va recunoaşte niciodată ca mamă, ci numai ca pe o intrusă. E semnificativ titlul romanului său autobiografic, *Mutter unbekannt* (Mamă necunoscută) scris spre amurgul vieţii şi apărut postum (în 1917).

Toată viaţa a urmărit-o imaginea mamei dispărute, gestul tatălui, pe care de asemenea l-a dezavuat tot timpul, precum şi prezenţa amoroasă a vitregei mame.

Tot din neîmpăcată aversiune faţă de Helene şi tot pentru ea, faţă de clanul ei, după logodna acesteia cu profesorul Bardeleben, Mite, fiind curtată simultan, cochetează cu cei doi fraţi Kremnitz, Wilhelm şi Hermann, proaspăt jurist, conturbându-i revanşard. Wilhelm, ca de obicei, i se plânge epistolar cumnatului său de la Iaşi, cerându-i să-l consilieze. Criticul îi ţine, prin intermediul Poştei, adevărate prelegeri despre psihologia femeii şi despre modul de a şti cum trebuie procedat.

Într-o epistolă, din 24 (stil vechi) iunie 1869, îi scrie: "Dragă Wilhelm, o vorbă din experienţă: viaţa sufletească operează numai cu realităţi; reprezentările minţii noastre despre ea sunt simple baloane de săpun. [...] În cazul dat [...] e dacă inima ei te va prefera pe tine sau pe Hermann. [...] Herman e cel mai superficial dintre voi amândoi şi până la urmă o va scoate tot aşa de bine la capăt ca Helene în împrejurările apropierii Clarei de mine[86]. Dacă se întâmplă altminteri, Mite îl preferă

[86] Titu Maiorescu le curtase deopotrivă pe surorile Kremnitz, pe Clara şi pe Helene, îndrăgind-o întâi, cum am văzut, pe Helene, care şi ea începuse să răspundă atenţiilor lui.

www.dacoromanica.ro

pe Hermann sau pe nici unul dintre voi amândoi, atunci înseamnă că te urmăreşte ghinionul şi trebuie să-l suporţi în felul tău propriu. Să nu lupţi împotriva sentimentului, nu ajută la nimic [...] şi alungă primejdioasa încăpăţânare de a nu mai voi nimic pentru că nu ţi-a fost îngăduit să ai tot, căci în lume nu ai niciodată totul, Wilhelm, niciodată [...]... nu căuta (oricum nu vei face asta...) să-l îndepărtezi pe Hermann şi să fii singur cu Mite, dar dacă asta se întâmplă de la sine, atunci gustă clipa din plin, citeşte, fă muzică, du-te cu ea la plimbare, dansaţi şi flecăriţi despre tot şi despre toate, numai despre inima ta nu, până nu se pronunţă ea însăşi. Iar dacă s-a pronunţat pentru altcineva, fă şi tu la fel [...]. Du-te la Berlin, ca o vită la tăiere, căci numai aşa şi nu altfel ne prinde destinul în gheare în toate chestiunile de inimă..."

Chinurilor lui Wilhelm, sfârtecat de şficuitoarea dilemă – *aut... aut*, le aduce puţină alinare însăşi Mite prin plecarea ei la Berlin. După cununia oficială a tatălui lor, surorile Bardeleben sunt trimise într-o lungă călătorie prin Germania, mai întâi, cu popasuri la unele staţiuni balneare, de unde Mite îi trimite lui Titu Maiorescu "un amical salut" în oct. 1869, apoi în Franţa, la Paris, şi mai mult timp în Anglia, la Londra, prilej de intensă instruire şi de temeinică însuşire a limbilor franceză şi engleză. Helene se zoreşte să devină mamă şi aduce pe lume, în numai patru ani, cinci copii, trei fete şi doi băieţi; primele două fiice, gemene, Dora şi Alla, s-au născut în februarie 1870, a treia Gerta, în 1871, apoi unul dintre fii, Ado (Adolf) s-a născut în vara anului 1872, iar al treilea băiat şi ultimul dintre copii, Heinrich (Heinz), în 1874. Al. Tzigara-Samurcaş (născut şi el în acelaşi an, cu Ado, în 1872, la 4 aprilie) care a fost, cum am văzut în relaţii foarte apropiate cu aceşti fraţi, după tată, ai Mitei, în a cărui casă, la Bucureşti şi apoi la ei, la Berlin, i-a cunoscut şi s-au tot reîntâlnit, bun amic cu Adolf, surprinde în ale sale *Memorii* (I, p. 75) prin lipsă de memorie, când scrie, e adevărat, după mulţi ani, că au fost patru, şi nu cinci, copii ai profesorului Bardeleben din a doua căsătorie: "Din a doua generaţie de copii, trei fete şi un băiat (sic!), acesta din urmă puţin mai tânăr ca mine, dar medicinist, m-a introdus în cercurile studenţeşti selecte [...]. Şi mi-a asigurat ca student la Berlin, protecţia..."

Mite a acceptat, se pare de la început, confraternitatea fără reticenţe, cu vlăstarele Helenei (cumnată şi mamă vitregă deopotrivă) şi

---

Dar cum, până la urmă, cumpăna sorţii s-a înclinat spre Clara, ajutată şi de căderea lui într-o groapă stradală din Berlin, Helene s-a retras din competiţie, fără să se arate afectată de preferinţa viitorului ei cumnat. La acest caz face Titu aici trimitere directă.

www.dacoromanica.ro

ale tatălui său, doctorul Bardeleben. Mai târziu, când ea se afla la Bucureşti, i-a adus aici (în special pe Ado, ca oaspete al ei şi al Junimii, mai alcs al lui Titu Maiorescu), îndrăgostiţi ca şi ea, sub înrâurirea ei, de farmecul ţării noastre şi de sufletul românesc. T. Maiorescu îi remarcă în filele jurnalului său pe băieţi. Pe Ado îl simpatizează în deosebi, pe carc-l primeşte deseori în casă şi pe care îl plimbă cu trăsura, sau cu sania pe uliţele Bucureştilor şi în împrejurimi, uneori însoţiţi de Livia, iniţiind pentru el, începând cu 1884, şi mai încolo, excursii în diverse ţinuturi, de la munte până la Dunăre, până la Giurgiu.

Surorile Bardeleben se înapoiază la Berlin, venind din voiajul stranier, pe la începutul lunii aprilie 1871. Ele se întorc de la Londra, însoţite de o englezoaică, Emily, care se împrietenise cu Mite, sau o făcusc pe Mite să creadă că e posibil aşa ceva. De această Emily se îndrăgosteşte imediat Hermann Kremnitz, viitorul cumnat al Mitei, care până atunci o curtase pe ea. În cele câteva săptămâni în care Emily a fost oaspetele familiei Bardeleben, Hermann s-a simţit, cu arzătoare dorinţă, atras de farmecele, mai ales fizice, ale englezoaicei, pornire erotică pe care i-o face cunoscută şi cumnatului său ieşean, lui Titu. Mite îi propune după ce şi-a consultat mama vitregă, pe Helene, prietenei sale, insularei Emily, o călătorie în România şi pentru aceasta îi scrie mătuşei sale la Iaşi, Clarei Maiorescu, dacă pot fi primite. Îi răspunde, în locul soţiei sale, Titu Maiorescu, printr-o telegramă, adresată Helenei. Depeşa poartă semnătura Clarei: "Frau Geheimrätin Bardeleben. Matthäi-kirchstrasse, Berlin, Iassy, 22/24 Apr. 71. Dep. Tel. Mann schreibt dass Mite mit Emily herkommen. Beide sind uns herlich willkommen. Clara Maiorescu". (Ni se scrie că Mite cu Emily vin încoace. Amândouă sunt binevenite la noi. – *Jurnal şi Epistolar*, VII, 1987, pp. 169 şi 335) – Ca atare Mite şi Emily sosesc la Iaşi şi sejurează ca oaspete bine primite în casa profesorului Titu Maiorescu, toată vara, până în septembrie 1871, când părăsesc Iaşii. După canoanele sale estivale, acelea de a face excursii în compania femeilor, plăcându-i insaţiabil societatea cât mai numeroasă a lor, Titu le preumblă, împreună cu Clara şi cu alte însoţitoare, în locurile pitoreşti ale Moldovei, îmbiindu-şi invitatele la popasuri şi la câte un scăldat în undele vreunui râu. Cu acest prilej are posibilitatea să le cerceteze pe dezabiatele excursioniste şi să le descopere, mai cu seamă, defectele fizice. Cum Emily îl dezabuzase total prin comportamentul ei iritant şi prin caracterul ei meschin, producându-i impresii dintre cele mai detestabile, lupa analizelor sale se îndreaptă, la îmbăiatul în râu, asupra ei în special, şi îi scrie, după

www.dacoromanica.ro

plecarea celor două fete, la 4 sept. 1871, lui Hermann o epistolă corozivă, devastatoare, la adresa Emilyei: "Ca epicureu (la munte ne-am scăldat cu toţii împreună), am în faţă imaginea unui trup fleşcăit, neapetisant, din cauza semnelor ca de lepră pe alocuri. Picioarele mai ales sunt oribile. În ce priveşte lepra, consult-o pe Mite. Referitor la ceea ce este apetisant convinge-te singur. Oricine poate ajunge cu Emily destul de departe şi ieftin. Rezultat final: nu te mai încurca. Aşa că destinde-te, oricât de departe ai fi ajuns. [...] Căci ea a ţinut cu orice preţ, asta o ştiu, să te acapareze. Ea este lesne în stare să se lase însărcinată în acest scop. După ce două încercări nu i-au reuşit, este complet nebună după bărbaţi". (*Epist.*, VII, pp. 192 – 193 şi 346 – 347, textul german). Deşi Emily lăsase o impresie dezagreabilă tuturor, atât la Berlin cât şi la Iaşi, până şi Mitei, şi cu toate dezvăluirile cumplite ale epistolei cumnatului său, Hermann nu numai că nu se îndepărtează de infamata fiică a Albionului, ci se simte şi mai cucerit de ea, acuzându-l pe Titu de infamie. În 1872, la 4 ianuarie, Mite a împlinit douăzeci de ani şi s-a hotărât, până la urmă, în vara acestui an, să pună capăt suferinţelor wertheriene ale bunului, blajinului, bonomului, cu alură atletică, medic Wilhelm Kremnitz, înamorat până peste poate de frumoasa prusacă, de foarte cultivata şi inteligenta, dar şi, totodată de cocheta şi capricioasa, chiar glaciala nemţoaică.

Dar, după primul şi cel mai de temut obstacol în calea iubirii şi căsătoriei lui Wilhelm cu Mite adică cel al deciziei acesteia de a-l lua de bărbat, s-a ivit un altul la fel de dificil, anume cel de ordin financiar, ridicat înaintea alergătorului spre fericirea heiratului (a căsătoriei) de către profesorul Bardeleben, viitorul său socru, care-i pretindea o sumă importantă ca venit (circa 1.800 de taleri) pentru a-i demonstra capabilitatea de a-şi întreţine soţia. Wilhelm face apel, ca de obicei, la înţelepciunea şi la consilierea confesorului său permanent, Titu Maiorescu. Aceasta, cu ironie caustică filosofo-fiziologico-psihologică şi cu chiţibuşerii din practica tertipurilor sale avocăţeşti, îi trimite, la 15/27 februarie (chiar în ziua aniversării sale a treizeci şi doi de ani), în 1872, o epistolă de îmbărbătare în care printre altele îi scrie: "Aud că eşti iarăşi în dispoziţia ta sufletească înnăscută, foarte melancolic. Împotriva ei ajută două lucruri: I) Un purgativ administrat sistematic [...] şi II) Căsătoria (Heirat). Ce-ai mai făcut în această. direcţie?... Căci ceva trebuie făcut totuşi. Îndrăgostiţii nici nu-şi pot afla liniştea decât căsătorindu-se. [...] Tu eşti un neamţ prea scrupulos. De-ai fi avut măcar ochi şi pentru alte fete [...] Dar întrucât [...] ţi-ai aşezat viaţa sufletească

www.dacoromanica.ro

pe o singură bază îngustă, trebuie să isprăvim odată cu asta. Să acţionăm deci [...] Două lucruri sunt certe: I) că trebuie să te însori, II) că nu vei putea niciodată să te însori cu alta decât cu Mite. Aşadar Bardeleben trebuie atacat cu tot arsenalul de război şi mobilizate toate forţele". (*Jurnal*, VII, p. 215). Şi bunul său consilier, avocatul T. Maiorescu, îi arată detailat cum trebuie atacat papa Bardeleben, cumnatul său şi viitorul lui socru: de la tot felul de manevre băneşti, cu împrumuturi la bancă şi în familie, până la minciună şi apoi asaltul vocalic, concertat şi concentrat, al femeilor din preajma tatălui Mitei; bătutul la cap al femeilor, al Helenei, al Clarei, al celorlalte toate, fiind considerat arma cea mai puternică şi eficace. Până la urmă aşa a şi fost, dar neamţul-neamţ, chiar dacă a consimţit, nu şi-a dat binecuvântarea fără să-şi ştie fiica la un cât de cât onorabil nivel material asigurată. La sfatul lui Titu, Wilhelm îl minte asupra venitului.

După o logodnă de scurtă durată, Marie Charlotte von Bardeleben devine, în iulie 1872, soţia doctorului în medicină Wilhelm von Kremnitz, fericindu-l acum întru nenorocirea care a urmat. T. Maiorescu le-a ţinut, la Berlin, câte o prelegere filisofico-etico-matrimonială celor doi soţi împreună şi apoi cu fiecare în parte, mai lungă şi mai afectuoasă cu Mite, neezitând, după obiceiul lui când se afla în prezenţa unei femei, să-i facă, la rândul lui înamorat de ea, curte, cum probabil îi mai făcuse şi în alte dăţi. Îi invită, de dragul ei întâi de toate, să-şi petreacă luna de miere la el, la Iaşi. Înapoiat acasă, în ţară, şi neprimind nici un semn despre sosirea lor, le reînnoieşte cu insistenţă invitaţia, printr-o scrisoare lungă cu temeinice argumente şi cu ispitiri de tot felul, expediată lui Wilhelm, la Berlin, din Iaşi, în 8/20 august 1872: "[...] Şi ce-ai de gând cu voiajul de nuntă? Te afli în faţa acestei colosale amăgiri a naturii care este căsătoria! Nu fi neghiob, vino încoace cu soţia ta [...]. Urcaţi-vă în tren, în 45 de ore sunteţi aici (pentru voi amândoi 80 de taleri: pentru întoarcerea de la voi, în locul voiajului Clarei, iar aici nu trebuie să cheltuiţi nimic, după cum ştii), veniţi imediat pe terasă şi savuraţi fără grijă opiul lunii de miere". (*Jurnal şi Epistol*, vol. VIII, 1989, p. 88). Cei doi miri însă şi-au petrecut luna de miere în altă parte şi abia în anul următor, în luna septembrie 1873, soţii Mite şi Wilhelm Kremnitz sunt împreună la Iaşi. Aşa, fiecare, în parte, mai fusese, ca toţi membrii familiilor Kremnitz şi Bardeleben, şi vor mai fi prezenţi la Iaşi şi apoi la Bucureşti, dar de data aceasta soţii vin în tandem pentru întâia dată. Cumnatul lor le înregistrează în jurnal sosirea: "4/16 oct 1873, sâmbătă, Mite şi Wilhelm sunt aici". Dar după abia o şedere de două

www.dacoromanica.ro

săptămâni, cu o excursie în câteva aşezări moldave, şi cu seri de lectură şi de wist, acasă la Iaşi. Mite exasperează pe amfitrionul ei prin comportamentul său cu totul impropriu bunelor maniere, prin atitudinea ei distantă şi dispreţuitoare, prin aroganţa ei tedescă jignitoare, determinându-l să o portreizeze în trăsături foarte aspre. Citâm, spicuind, din *Jurnal*: "Cum se dezvoltă Mite altfel decât cum era de dorit!

1) [...] Repezindu-se violent cu vorba asupra mea la masă, în faţa Liviei, în mijlocul păcii generale. De unde această cutezanţă?
2) La wist, nu suferă nici cea mai mică glumă, se supără când pierde contra mea, încât izbucneşte în cuvinte jignitoare (... în ţara noastră civilizată, asta e modă aşa ş.a.m.d.)
3) Ţine la bani, are mereu gândul la asta, ar vrea ca Thea să se mărite cu un om bogat. De obicei, şi mai cu seamă faţă de Wilhelm, fără tact.
4) Cântând cu Wilhelm la patru mâini uvertura la *Don Juan*, face greşeli, şi în pauză aruncă vina pe el.
5) La mânăstiri, furioasă că are o cameră proastă la Sihlea, nu vrea să bea cafea cu lapte la Secu, fiindcă laptele e fiert şi ea bea nefiert. Pe lângă astea, aproape bolnavă şi punând pe bărbatu-său continuu în nelinişte pentru starea ei, nemâncarea ş.a.m.d. Cum mi-a apărut acum doi ani tocmai în această privinţă altfel [...]
6) Nu mănâncă nici o mâncare străină [...], nu primeşte [...] ceea ce îi este ei străin. Îngustime de spirit prusacă!
7) La Sihlea, unde eu, din lipsă de tact, căutam să fiu vesel "pour soutenir le moral" ea-mi zice: "Da, ţie-ţi dă mâna cu filosofia ta, tu eşti, vezi bine, moldovean şi deprins cu astfel de lucruri!!"
8) Să nu simtă ea că, faţă cu brutalul tratament de care a avut parte, lui Wilhelm nu-i este, permis să obţină nimic prin ajutorul şi protecţia lui Berdeleben! Să arunce totul în spinarea Elenei şi să nu bage de seamă că această femeie rea e mult mai puţin rea decât tatăl ei, Bardeleben! Să prigonească cu ură "semînţia kremnitzească" şi să se gândească cu o tenacitate geloasă şi furioasă la tată-su. Şi cu toate acestea s-a măritat cu Wilhelm şi totul pe jumătate.

www.dacoromanica.ro

9) Cu groază; când e vorba să stea la țară cu Wilhelm. Să strălucească cum e orice femeie la teatru și în splendidă plăcere.

10) Istoria cu Livia Kessler. Mai înainte prietenie cu Emily! Ură acum!

Să nu uităm cu toate acestea că e un cap pătrunzător, foarte inteligent. Dar nu spre lucruri înalte! Iași, 4/16 Oct. '73".

Soții Kremnitz au rămas un timp la Iași, până, posibil, spre decembrie, când Maioreștii se pregătesc să se mute în capitală. La începutul anului 1874, Titu Maiorescu se stabilise deja la București, vânzând pe 10 ianuarie (st. v.) cu bun câștig casa de la Iași.

Atras de perspectiva unei cariere de medic cu șanse de a-și face o prestigioasă carte de vizită la noi, întregită de posibilitatea unor însemnate venituri, lipsit de clientelă la Berlin și asaltat de insistentele invitații ale cumnatului său, doctorul Wilhelm Kremnitz se decide, și cu consimțământul consoartei să se așeze în România. Titu Maiorescu le iese în întâmpinare la Iți, în dimineața zilei de 8 ianuarie 1875, și îi aduce la București, la el acasă. Neîmpăcată inamică a Kremnitzilor, dornică de aprigă vendetă, Mite intră în viața domestică maioresciană cu gânduri de revanșă, cu satisfacția de a-i vedea pe cei doi frați Kremnitz, Clara și Wilhelm, suferind de gelozie. T. Maiorescu, ce o plăcuse de la Berlin și se înamorase de ea la Iași, este cucerit cu totul de juna și distinsa tedesă, rece și calculată în a-și împlini planul urmărit. Așa a început, mai ales pentru critic, marea și chinuitoarea lor idilă, despre care am vorbit mai înainte, și care avea să ducă, sub ochii intrigați dar neputincioși ai celor doi frați, de la disturbări cumplite cu gelozii amarnice la disoluția mariajului Clarei și la anularea ca soț a lui Wilhelm. Chiar din vara aceea, a anului 1875, Titu inițiază seria călătoriilor prin țară împreună cu familia Kremnitz. Semnificativă este plecarea Clarei, care își ia fiica, pe Livia, în străinătate. În *Însemnările zilnice* retorul notează: "Duminică 6/18 iulie 1875 (Clara și Livia erau în Pyrmont) eu la ora 6 1/2 cu Mite și cu W (Wilhelm) de la Pitești..." Alteori călătorește numai cu trinitatea feminină: Clara, Livia și Mite, fără Wilhelm. Pentru Mite ieșirea în natură este exersarea talentului său plastic, de veritabil pictor, mai ales în acuarelă, dovedind multitudinea aptitudinilor sale artistice (muzică, literatură, plastică). Câteodată, o aparentă armonie se părea că ar fi posibilă, între femei, între cumnate: "Mite picta mult. Livia fericită cu flori în mână și cântând, Clara cu atentă privire asupra munților înalți, frumoasa vedere a munților

www.dacoromanica.ro

Sinaiei". (Marţi, 26 aug. 1875). Dar nu. Clara începe să aibă (şi va avea până la divorţ) accese violente de gelozie şi de iritare vehementă: "În septembrie şi începutul lui octombrie din ce în ce mai mare violenţă a nevesti-mei [...] izbucnirea ei împotriva mea la masă, în prezenţa lui Burghele şi a lui Slavici". Şi Clara îl părăseşte iar, împreună cu Livia. Mite, care (datorită calităţilor sale excepţionale şi în domeniul filologic, a învăţat în timp record şi foarte bine limba română) începe seria traducerilor din scriitorii români în germană: "Traducerile Mitei din româneşte în nemţeşte", conscrie în *Jurnal* criticul, la 23 nov. 1875, nemenţionând însă că adorata sa cumnată la îndemnul său s-a decis la acest nobil şi dificil travaliu.

Mite avea acum douăzeci şi trei de ani, de mult împliniţi, şi era cât de cât frumoasă, mai bine zis foarte plăcută, poate avea acea frumuseţe a tinerelor teutone, cu chipul rotund, bucălat, blonde şi cu ochii de azur, cu trăsături rigide dar nu încă, ceea ce vor deveni la maturitate şi la senectute de o asprime cazonă, specifică femeii germane în general, subţire încă şi delicată, cu talie de loc înaltă, mai de grabă mijlocie, spre scundă, apariţie oricând angelică, acum, arătând vârsta tinereţii fără vârstă, ea exercită asupra bărbaţilor o impresionantă atracţie, pentru ea fiind doar un joc calculat, rece şi egoist, cum singură mărturiseşte. În însemnările sale memorialiste, *Icoane de lumină*, N. Petraşcu, care a cunoscut atunci cuplul Kremnitz, o descrie astfel: "Puţin timp după ce l-am cunoscut pe Eminescu, întâmplarea a făcut să cunosc şi pe Mite Kremnitz, într-o serată la Maiorescu. Ea îmi păru într-adevăr, o creatură ideală, frumoasă, uşoară ca un vis. De talie cam mică, cu părul blond, cu ochii albaştri, de la un albastru clar azuriu, cu o pieliţă dulce, cu vinişoare ca de alabastru, ce amintea, prin alcătuirea ei gingaşă şi delicată, porţelanurile de Saxa, de o nuanţă rece totuşi, de fiinţă de nord". În acelaşi loc se referă imediat la soţul ei: "Însuşi d-rului Kremnitz îmi apărea ca un om foarte bine, plin de autoritate şi de sentimentul onoarei, frumos, cu o figură regulată, purtând barbă neagră şi fină, mândru şi gelos, după privirile lui, de frumuseţea nevestei sale". (Minerva, 1972, p. 307). Fotografiile vârstei de mijloc mai păstrează câte ceva din aceste trăsături, alterate de pecetea genetică tedescă, iar la etatea vetustă ele aproape se estompează sub o duriţie facială, şi sub o proeminenţă rinică, cu ochii metalici şi cu aerul de comandant de cazarmă, îndreptăţind pe deplin, încă mai dinainte, pe detronata, pentru un timp, Veronica Micle s-o încondeieze cu sarcasm "năsoasa", într-o misivă către Eminescu citată mai sus, din august 1881.

www.dacoromanica.ro

Nu credem că a iubit cu adevărat (dacă nu pasional măcar fără histrionism) pe cineva, în afara propriei fiinţe şi, poate, în afara copiilor săi, cu paternitate extraconjugală: era prea orgolioasă şi glacială, prea distantă şi voit inabordabilă ca să conceadă cuiva mai mult decât calcula ea că i se cuvenea. Wilhelm era un Kremnitz şi ca atare un indezirabil nominalizat, iar placiditatea lui perpetuă nu-i putea inspira, cu tot farmecul lui fizic, dar bonomic, cine ştie ce împătimiri erotice. I. L. Caragiale, într-o scrisoare către Iacob Negruzzi, din 4 februarie (st. n.)-1881, într-un al treilea P.S., adaugă o frază extrem de corozivă, de demolatoare la adresa bietului Wilhelm, fără să fi ştiut motivul acestei năucitoare denigrări: "(cu rugămintea de a se publica). Ce deosebire este între Dr. Kremnitz şi o sofa? Nici una: sofaua este un pat olog, doctorul asemene". (sic!) Ca atare, soţul în viaţa ei sentimentală şi domestică era un simplu compars: sau cum arăta Veronica Micle într-o epistolă, din 8 dec. 1880 (deja citată) către Haşdeu: "... iar bărbatul (ei) un pedant, dacă nu un nătâng!". Pe cine atunci ar fi putut iubi Mite? Pe Maiorescu? Pe Eminescu? Pe Carol? Pe Hermann Kienzl? Noi credem (asumându-ne un mare risc) că pe nici unul şi pe nimeni altcineva.

Iubirea ei era de alt ordin decât al unei erotici efuzionale şi contactuale. Ea i-a iubit pe cei numiţi numai, se pare, intelectual, numai în plan spiritual şi cultural. Pe Maiorescu? Îl preţuia şi de dragostea lui era sigură. Pe Eminescu? Nici atât. A vrut mai mult, fapt admirabil de altfel, să joace pe lângă el rolul unui Mecena. A fost, cu discreţie însă, doar geloasă pe Veronica Micle şi pe Cleopatra Lecca-Poenaru când a aflat despre ele. Că nu l-a iubit declară singură în celebrele sale "Amintiri fugare despre Eminescu", şi putem s-o credem. A vrut să fie iubită, fără a iubi. Se congratulează singură, autocomplementându-se cu exclamaţii laudative puse în gura lui Eminescu: "Cât de frumoasă eşti dumneata! spuse el, tărăgănându-şi vorba [...]. Oare nu cumva eram pe cale de a mă îndrăgosti de omul acesta, pentru care nu simţeam decât milă până acum?" Dar orgoliul blazonului său nobiliar şi grija "etică" de a lăsa posterităţii imaginea unei femei intangibile prin absoluta ei virtute o fac să declare, minţindu-se histrionic şi fără să clipească până şi pe sine, că moralitatea ei l-a ţinut pe poet la respect: "Vedea zilnic cât de fericită era căsnicia mea (sic!), că-mi veneram bărbatul (sic!) şi-mi idolatrizam copilul, că pentru el nu simţeam decât prietenie şi că nu trebuie să pronunţe cuvântul dragoste faţă de mine. Cât de puţin înţelegeam eu însămi iubirea şi puterea ei diavolească de vreme ce vorbeam despre ceea ce trebuie îngăduit şi mă gândeam la datorie, eu

www.dacoromanica.ro

fără îndoială nu iubeam! (ich liebte eben nicht!)". Aceasta (că ea nu iubea) este unul dintre adevărurile sigure ale acestor "Amintiri".

În schimb ea l-a prețuit și admirat în alte spații decât cele terestre. De ce ar fi implacabil obligatoriu în mișcarea noastră lăuntrică să ne și îndrăgostim, săgetați de Cupidon, de cineva care ne fascinează prin măreția cugetului și prin înălțimea spiritului și, mai ales, prin aceea a unui genial talent. Or, Mite, *ab initio*, a decelat, între atributele portretului său intelectual, talentul de geniu al unui universal poet. De aici toată strădania ei de a-l traduce și de a-l face cât mai cunoscut. Ea săvârșește astfel un exercițiu inițiatic asupra lectorului european de limbă germană, acela de a-l introduce în spațiul demiurgic al poeziei eminesciene și al creației românești în general. Mai mult decât acest frumos și nobil demers ce i s-ar mai putea pretinde? Atunci de ce atâtea amarnice incriminări că nu l-a înțeles pe Eminescu? Cine era ea și de ce neapărat trebuia să-l înțeleagă cel mai bine tocmai ea, și ca femeie mai ales? Dar un geniu poate fi el oare receptat și intelegat în toată complexitatea lui și în toată grandesca lui profunditate chiar de la început sau vreodată! Câți l-au înțeles atunci, în vreme, pe Eminescu, cu excepția lui Titu Maiorescu, și câți după aceea și câți poate și astăzi, cu toată vasta exegeză eminesciană, care nu se va sfârși niciodată? Să nu uităm că un mediocru ca Nicolae Gane, la 12 dec. 1876, "îi propune lui Maiorescu să fie mai zgârcit cu laudele la adresa lui Eminescu, întrucât, datorită lor, nu admitea «nici o critică» și se făcuse «nesuferit în Junimea»". (Eminescu, *Opere*, vol. XVI, p. XXIII, D. Vatamaniuc, Cronologie).

Iar N. Petrașcu, de unde o elogiase cândva, atunci când a cunoscut-o, după citirea Amintirilor ei, ajunge la opinii antipodice, de antipatie, din cauza modului cum ea l-a prezentat pe poet: "... tonul amintirilor ei e parcă și mai trist decât cuvintele din ele, un ton de milă, rece, de cuget străin, niciodată de dragoste sau de amiciție sinceră, de admirație adevărată pentru poet, sau cel puțin dintr-un interes mai mare pentru el... În rezumat, Mite Kremnitz n-a descoperit pe Eminescu". (*Icoane de lumină*, Mite Kremnitz). La o asemenea optuză considerație s-au oprit, din păcate, mulți. Dacă ar fi fost cunoscute, din timp, scrisorile ei către L. Diefenbach, optica acestui soi de memorialiști și de comentatori, de la antepetreșcani și până la postzenepopeni, ar fi cea apropiată unei realități netrucate.

Că nu l-a înțeles cât trebuia (dar cine știe cât trebuia?) recunoaște chiar ea când se autoflageleză cu un atribut depreciativ –

www.dacoromanica.ro

"Törin" (substantiv care în limba germană înseamnă "femeie necugetată, fără minte, proastă") – Ca orice femeie dorea, mai întâi să-l cucerească, să-l ştie îndrăgostit de ea, să-i fie bardul vieţii ("Bardeleben"), s-o cânte în versuri, cum s-a şi întâmplat, inspirate numai de făptura sa şi ea să tronceze asupra creaţiei lui ca o muză perenă: "Vream să fiu totul pentru el, iar el nimic pentru mine! Şi credeam totuşi în mintea mea de femeie proastă (sic! – "Törin") că dragostea lui ar fi putut dura". Numai că ordinea sintactico-evenimenţială a fost exact inversă: ea a fost pentru el ceva, iar el era pentru ea totul.

Sagace cum ea era, a înţeles, din vreme, că şansa ei de a rămâne în istorie nu se poate împlini decât doar dacă şi-ar împleti destinul său modest[87] cu cel al genialului ei, pentru o clipă, admirator. "Amintirile" ei mărturisesc subiacent acest deziderat testamentar al vanităţii sale.

Cu Titu Maiorescu coabita în locuinţa cu chirie a acestuia din str. Vestei, nr. 13A din capul străzii Batişte, vizavi de Biserica Enei, unde el se instalase cu chirie, după ce revenise de la Iaşi, şi unde o primise în gazdă împreună, evident, cu Wilhelm care, "mereu apăsat de lipsa de clientelă", nu-şi putea întreţine familia ce urma să se amplifice printr-o imediată naştere a unui băiat. Titu le oferea din ce nici el, ca avocat, nu câştiga atunci prea bine, sume ce îl obligau pe Wilhelm la situaţia de permanent subvenţionat. Poate de aceea, sub ochii lui, la început nedumeriţi, dar apoi deprinşi, înăbuşindu-şi suferinţa în faţa scenelor directe de amor, fără nici o reticenţă, a celor doi, consolat de guvernanta Marquardt, a acceptat Wilhelm concubinajul soţiei sale cu "generosul" lui cumnat. Uneori însă izbucnea în crize acute de gelozie, manifestate în paşnice farse revanşarde, făcând uitate valizele lui Titu la urcarea în tren, când acesta pleca în voiaj numai cu "devotata sa soţie", care-şi "venera atât de mult bărbatul".

De altfel, Mite, ani la rând, până ce Wilhelm va ocupa postul de medic la Spitalul Brâncovenesc şi până va începe să aibă clientelă, a consimţit, ca întreţinută, să-i plătească Titu cheltuielile casei şi toate celelalte, cum însemnează chiar el în jurnal: "Mitei... pentru traiul zilnic" (9/21 iulie 1877).

---

[87] Cu tot orgoliul ei nobiliar şi cu toată preţiozitatea sa intelectuală şi de scriitoare. Mite avea totuşi simţul măsurii talenului său şi conştiinţa valorii sale mediocre. Într-o scrisoare către N. Gane, în limba franceză, din 2 oct. 1880, ea îl invită la circumspecţie în privinţa sa: "Nu mă idealizaţi, sunt un autor cu totul mediocru, nu sunt în stare să ating înălţimea ce aş voi, nu am fericirea de care vorbiţi, creându-mi o lume imaginară, pentru mine este un mare chin să scriu"... (Torouţiu, IV, p. 293)

www.dacoromanica.ro

Numit agent diplomatic la Berlin, prin decret domnesc, la propunerea lui M. Kogălniceanu, în faţa căruia depune Jurământul, luându-le cu el pe Clara şi pe Livia, el nu rezistă absenţei Mitei nici măcar o lună (între 12/24 iunie şi 2/14 iulie 1876).

Sub pretextul că este clevetit în ţară de adversari, îşi dă demisia la 2/14 iulie, primită, cum scrie însuşi, cu "grand regret". Titu o părăseşte în grabă pe Clara la Berlin, lăsând-o acolo la părinţi împreună cu Livia, şi se precipită către Bucureştii marii lui pasiuni, încântat, adaugă el ca să se mintă, că va avea timp şi pentru avocatură şi pentru activitate ştiinţifică.

La Bucureşti, spaţiul domestic se aglomerase prin sosirea, între timp a Theei, sora Mitei, care se va instala aici împreună cu logodnicul ei Wilhelm Volkmar, ajuns în capitală la 11/23 august 1876. Thea a venit să se mărite la Bucureşti, deoarece tatăl ei, dr. A. C. Von Bardeleben, nu voise să-i dea consimţământul din pricina originii iudaice a alesului inimii ei, cu toate că acesta se creştinase, era evreu botezat creştin.

În atare condiţii, Titu îşi mută biroul lui de avocat, la 11/23 sept. 1876, din str. Vestei în str. Sf. Vineri, nr. 19, unde închiriază o nouă locuinţă, cu o chirie identică, în sumă de 450 de galbeni anual, aşa cum plătise până atunci şi dincolo. Într-o epistolă către sora lui la Iaşi, din 6/18 oct., el o înştiinţează despre noua lui adresă: "Mi-am închiriat aici o locuinţă, în strada Sf. Vineri 19, alături de sinagogă, plătesc 450 de galbeni anual, mai înainte (adică în str. Vestei – n.n.) plăteam 450 galbeni", şi în final o anunţă că aici, la Bucureşti, e pe cale să continue seratele junimiste, reluându-le: "Cât despre mine, sunt pe cale de a întemeia aici un fel de «Junime» nouă, atât timp cât mai arde candela". (Torouţiu, V, pp. 11 – 12). Într-adevăr, începutul fusese deja făcut. În casa din strada Vestei 13A, până să se stabilească definitiv în Sf. Vineri, la 29 oct/9 nov. 1876. s-au înfiripat primele şedinţe ale Junimii la Bucureşti, după mărturia slovelor sale din *Jurnal*: "Marţi seara, 28 sept/10 oct. 1876, au fost la mine domnul Anghel Demetrescu, D. Aug. Laurian şi Ştef. C. Mihăilescu cu Nica şi a fost una dintre cele mai însufleţite discuţii până pe la 12 1/2 noaptea. Despre creierul mare şi despre cel mic (à propos de impulsuri poetice şi Eminescu), apoi despre politică democratică şi liberală. Pare ca un început de Junimea bucureşteană". (*Jurnal şi Epistolar*, IX, Ed. Minerva 1989, p. 30/210).

După revenirea Clarei şi a Liviei de la Berlin, unde ele rămăseseră după încheierea scurtei lui cariere diplomatice, se mută cu

www.dacoromanica.ro

totul din str. Vestei în noua locuinţă din str. Sf. Vineri nr. 19, la 29 oct/9 nov. 1876, lăsându-i pe Kremnitzi în str. Vestei[88], unde aproape doi ani, din ianuarie 1875 până acum, în 9 noiembrie 1876, cele două familii Maiorescu şi Kremnitz conlocuiseră într-un tandem încordat de geloziile îndreptăţite ale Clarei, care asista, ca şi Wilhelm, la convieţuirea, matrimonială, pe faţă, a soţului ei cu Mite, ceea ce aceasta şi urmărise, din care va rezulta un fiu, rod indubitabil al amorului titmitean. În jurnalul său, proaspătul locatar grafiază: "Joi, 11/23 nov. 1876 [...]. Astăzi sunt exact 14 zile de când ne arănjăm locuinţa din S-ta Vineri. Dintre acestea, 5 zile le-am petrecut doar cu cărţile mele, apoi agăţat tablouri, lămpi ş.a.m.d. acum îmi face impresia unui confort plin de discordie şi de tristeţe". (*ibid.*, pp. 31/221). Cu toată această atmosferă casnică sumbră, adunările junimiştilor odată începute îşi continuă inconturbabile făgaşul, reconstituindu-se acum, aici, în str. Sf. Vineri, în, deocamdată, maniera şi spiritul lor: "Vineri, 26 nov./8 dec. 1876. A patra comemorare a morţii frumosului şi inteligentului meu băiat [...]. Seara Junimea, care îşi urmează în genere, neîntrerupt, bunul mers". (*ibid.*, pp. 32/212). Încă o precizare arată că seratele literare se evenimentează cu frecventă ordinitate: "Junimea se adună regulat în toate vinerile la mine" (dintr-o scrisoare către N. Gane, din 6/18 dec. 1876).

Nu peste mult timp, la nici un an, T. Maiorescu se mută iarăşi, între 25 oct. şi 30 oct. 1877 "în noua casă din strada Herăstrău, nr. 27" (*ibid.*, pp. 47/222). Clădirea se afla cam pe unde este acum Calea Dorobanţilor, dincolo de actuala cale Ştefan cel Mare, aproximativ în spatele imensului bloc Perla, de acum. A părăsit casa din str. Sf. Vineri deoarece era "o locuinţă rea şi rău mirositoare" (*Jurnal*, 5 iulie 1877). În strada Herăstrău era proprietar, cumpărase imobilul cu credit ipotecar. Afacerile avocăţeşti îi merseră foarte bine acum, în timpul prezenţei ruşilor la Bucureşti (1877 – 1878), în special cele din anturajul coruptei administraţii militare ţariste, el oferindu-şi serviciile unor consilieri

[88] La Z. Ornea (vol. I, p. 347, ed. I. şi vol. I, p. 310, ed. a II-a) situaţia domiciliului maiorescian este prezentată în aşa mod ca şi cum criticul nu avea locuinţă şi s-a mutat (sic!). nu ne spune de unde (?). la înapoierea de la Berlin, la cumnaţii săi Mite şi Wilhelm Kremnitz. Aceasta. credem. pentru că lectura textului german n-a ţinut seama la traducere de punctuaţia originalului: "În Bucureşti, Str. Vestei 13a, Who ich wohne, bei kremnitzens. ist Wilhelm, Mite und Thea". Deci după "ich wohne" (unde locuiesc eu. este. virgulă. şi atunci trebuie tradus: "În Bucureşti, Strada Vestei 13a, unde locuiesc eu: la Kremnitzi, se află Wilhelm, Mite şi Thea". Ca atare în casa lui, unde-i primise pe cumnaţii săi, venise şi Thea, sora Mitei, înmulţindu-se astfel numărul locatarilor. mai ales că peste câteva zile avea să primească ospitalitate aici şi W. Volkmar, logodnicul Theei, după cum am văzut mai sus.

www.dacoromanica.ro

comerciali din aprovizionarea acestor trupe, precum Warschawsky sau Harowitz etc. Cu consilierul Warschawsky încheie un contract la 2/14 oct. 1877, prin care T. Maiorescu se obligă să-l reprezinte în fața autorităților juridico-administrative de la București, cu impresionanta sumă de 12.000 de franci anual, cu fiecare proces plătit separat (*Jurnal și Epistolar*, vol. IX, p. 147).

Cu toate că dezaprobase politic războiul independenței purtat alături de Rusia, în primul rând pentru că era opera liberalilor, și cu toate că detesta funciar tot ce era rusesc ("Azi, luni, 5/11 dec. 1877, a sosit aici, după căderea Plevnei, țarul rusesc Alexandru [...]. Iluminație, fâlfâire de steaguri ș.a.m.d. mie profund respingător, ca tot ce este semibarbar, și Rusia înainte de toate"), veniturile îi cresc considerabil tocmai datorită muscalilor "semibarbari", îngăduindu-i, pe lângă amplele cheltuieli cu Clara și cu Livia în străinătate, și chiar pe lângă cele cu Mite, încă, deși dr. W. Kremnitz începuse să aibă o bună situație financiară, să devină proprietar, chiar dacă debitor, al unui imobil, al casei din str. Herăstrău. Aici, în această proprietate a sa, cu casă spațioasă și cu grădină întinsă, a vrut să-l găzduiască pe M. Eminescu în toamna anului 1878, la finele lui septembrie (*Jurnal*, 14/28 sept. 1878), dar poetul, neconformist și solitar, nu a acceptat propunerea patronului junimist. Aici, ca și în str. Sf. Vineri, au continuat ședințele Junimii, alternând uneori cu cele din casa Mitei Kremnitz.

Deși se separase domiciliar și cât mai departe de Kremnitz, Clara este tot mai geloasă pe dragostea lui intensă și fățișă pentru Mite, cu toate că ea se află mai mult plecată din țară, la Berlin sau la Geneva. Rămas singur, cochetează cu gândul sinuciderii, deși chestiunea divorțului era pentru el deja decisă. Chiar dacă avea un bun servitor, pe devotatul Iancu, o bucătăreasă și o îngrijitoare a interiorului, departe de Mite, casa i se pare pustie și de aceea mai tot timpul, sub ochii neputincioși și bonomi ai lui Wilhelm, el este prezent, cum se poate deduce de la sine, în str. Vestei, la Mite acasă, unde mănâncă și unde rămâne și peste noapte, nu atât ca să doarmă, cât mai mult ca să o vegheze, fiind bolnăvicioasă și deseori la pat. Se decide, din această cauză, să vândă casa din str. Herăstrău, închiriând-o temporar unui anume Worell cu obligația ca acesta să achite datoria de 1.800 de franci, cât mai avea de plată până în noiembrie 1878. Găsise o casă în centru și cât mai aproape de Mite, pe str. Mercur, cu salon luminat de patru ferestre, cu balcon și cu vitralii la ușă. În acest sens îi telegrafiază, la 20 nov. /2 dec. 1878, Clarei la Geneva: "Salon quatre fenêtres, balcon deux

www.dacoromanica.ro

ct porte vitrée". La sfârşitul anului 1878, când se întorc în ţară cele două înstrăinate, soţia şi fiica, se instalează în noua proprietate, după cum precizează în jurnal la 9/21 ian. 1878: "La înapoiere am găsit totul mutat în noua mea casă, strada Mercur 1".

În casa din Str. Vestei, ca să revenim la ea, îl cunoaşte Mite Kremnitz, după ce şi-a dorit mult aşa ceva, pentru prima dată, pe M. Eminescu, în acest an – 1876, în luna august, cel mai sigur[89], şi nu la Iaşi în 1875, cum cred unii şi alţii. În privinţa aceasta, fiecare vocabulă a Mitei este veritabil document: "Und endlich sah ich diesen. Mann persönlich. Er kam eines Vormittags unerwartet an und blieb zum Frühstück bei uns. Majoreskus und wir hatten damals gemeinsame Wirtschaft". (În sfârşit, îl văzui personal pe acest om. El veni pe neaşteptate într-o dimineaţă şi rămase la noi, la micul dejun. Pe atunci Maiorescu şi noi aveam gospodărie comună)[90] (sic!). Ca atare localizarea e precisă: în Bucureşti, în strada Vestei, "în menaj comun" cu Titu, aşa cum glăsuieşte şi *Jurnalul* criticului, după cum am văzut mai sus. Şi în continuare, rândurile din *Amintiri fugare* ale prusacei arată cu exactitate şi anul: "Eher klein als gross, eher stark als schlank, mit einem im Verhältniss etwas zu grossen Kopfe zu massing in der Gestalt für seine 26 Jahre". (Mai degrabă scund decât înalt, mai mult viguros decât svelt, cu un cap ceva cam mare în raport cu statura lui, cu înfăţişarea prea matură pentru cei 26 de ani ai lui). Vârsta poetului, pe care Mite o cunoştea, probabil de la Maiorescu, atestă cu certitudine anul 1876.

Tot aici, în casa din str. Vestei, i se naşte la 3/15 sept. 1876 primul ei copil, Georg Titus, după cum am mai văzut, copilul lor. Debutul ei în literatura română şi în cea germană este de ordin filologic. Mite îşi începe cariera literară ca traducătoare din limba noastră, din limba adoptivă, în cea germană, maternă. Titu Maiorescu remarcase încă din toamna anului 1875, după câteva luni abia de la instalarea ei la Bucureşti uşurinţa cu care a învăţat limba română şi aptitudinea ei de translator. Atât în *Jurnal* cât şi în scrisori el anticipează activitatea ei de

---

[89] Perpessicius, în Cronologia sa din vol. I, M. Eminescu. *Opere*. 1939. p. XLI. scrie: "1876 – 15 august [...]. sfârşeşte Călin, pe care-l citeşte într-o şedinţă a Junimii la Bucureşti, când o cunoaşte pe Mite Kremnitz". Da, însă trebuie precizat că şedinţele Junimii aveau loc seara, or Mite vorbeşte clar despre circumstanţele când l-a cunoscut pe Eminescu la prima lui vizită în casa coabitării Maiorescu – Kremnitz, din str. Vestei: poetul a venit pe neaşteptate, într-o dimineaţă (vor mittag) şi l-au oprit (ea şi Titu) la micul dejun (Frühstück), era deci înainte de amiază.

[90] Încă un argument că T. Maiorescu îi primise în casa lui şi că locuia împreună cu Kremnitzi această sintagmă a Mitei: "damals gemeinsame Wirtschaft".

www.dacoromanica.ro

tălmăcitor şi de propagator asiduu al literaturii noastre în limba germană. În *Însemnări zilnice* întâlnim grafiată, la 23 noiembrie 1875 (st. v.) o laconică, dar importantă constatare: "Traducerile Mitei din româneşte în nemţeşte", ca imediat, a doua zi, la 24 XI '75, într-o epistolă adresată lui Iacob Negruzzi, despre care am vorbit mai înainte, să scrie: "Cumnatămea, care a învăţat destul de bine româneşte, în acest an, a tradus în nemţeşte [...]. Traducerea a fost bună". Criticul a urmărit îndeaproape, pas cu pas, strădaniile amantei sale, îndemnând-o, îndrumând-o, citind şi recitind filele, făcându-i corectura şi ajutând-o să publice primele ei traduceri, adunate într-un volum de schiţe româneşti cu titlul *Rumänischen Skizzen*, la editura Socec, în luna iulie 1877. În *Jurnal* Titu consemnează: "5 iulie 1877. Ocupat am fost cu recitirea şi corectarea din «Rumänischen Skizzen» de Mite Kremnitz, pe care le-a tipărit Socec şi astăzi sunt terminate. Va apărea în această săptămână primul exemplar broşat". Aşadar ştim cu exactitate până şi ziua şi luna când a fost terminată imprimarea volumului care cuprinde schiţe. de Iacob Negruzzi, de I. Slavici, de N. Gane şi de Al. Odobescu. Carte de format mic (11 1/2 cm. pe 15 1/2 cm.), de 233 de pagini, inhaltează şi o povestire de sorginte folclorică, *Gemenii cu Stea de aur* (Die Zwillings knaben mit dem goldenen Stern). După o prefaţă (Einleitung), conţinând momente importante ale istoriei noastre, de la 1453 (de la căderea Constantinopolului) până la, inclusiv, Carol I, expozeul fiind axat pe viaţa culturală şi cu prezentarea activităţii Junimii şi a "Convorbirilor literare". De la pagina X, încolo, T. Maiorescu contribuie cu studiul său scris şi publicat mai înainte cu nouă ani, *În contra direcţiei de astăzi în cultura română – 1868* (Gegen die Richtung der rumänischen Kultur). În contrast cu tală ei, care aprecia travaliul de traducător al Mitei în cel mai de sus grad, Livia, acum în etate de paisprezece ani, cu neîmpăcată ură faţă de mătuşa sa, care i-a disturbat familia şi simultan cu izbucnirile de gelozie tot mai necontrolate ale mamei, dezavuează apariţia, socotind-o o eroare! "Joi 20 octombrie/1 noiembrie 1877 [...]. Acum trei săptămâni, când eram odată singuri, mi-a spus la o întrebare a mea despre «Rumänischen Skizzen» ale Mitei: «Cartea nu-mi place deloc. Nici nu o poţi citi altora. Specificul românesc cu totul pierdut». Mi-a spus deja asta liniştit şi hotărât. Acum mie judecata-mi pare falsă şi am văzut dintr-asta că e molipsită de antipatia familiei Kremnitzilor în contra Mitei". (*Însemnări*, I, p. 285).

În anul acesta 1877, acum în septembrie, în plină campanie a Războiului pentru Independenţă, destinul doctorului Wilhelm Kremnitz

www.dacoromanica.ro

începe să se agite şi să-l scoată din starea de inactivitate profesională şi de indigenţă clientelică. Este numit, după ce mai întâi fusese trimis ca medic pe front la Turnu-Măgurele, "medic dirigent" al spitalului de barăci pentru răniţi al principesei Elisabeta instituit la Cotroceni. Cunoscându-i-se meritele de medic militar la serviciul de ambulanţe din timpul războiului franco-prusac (din 1870), la care luase parte, i se propune, la voinţa palatului, să accepte funcţia. La câtăva vreme după înfrângerea otomanilor, ocupă postul de medic secund la Spitalul Brâncovenesc, pe lângă un alt consângean tedesc, doctorul Patzelt, până în 1889, când este avansat, la acelaşi aşezământ hipocratic, la rangul de medic primar, deţinut până la moarte. El dobândeşte astfel un bun renume şi reuşeşte prin funcţiile avute, dar şi prin clientela cucerită, fiind în acelaşi timp şi medicul Casei Regale, să ajungă la o anume înstărire. manifestată în proprietăţi imobiliare: una la Bucureşti, pe str. Scaune. şi una în Bavaria, în partea cea mai occidentală a Austriei, despărţită de Elveţia prin Rhin, unde îşi cumpărase "un mic teren la Brand, sătuleţ pe lângă Bludentz în Tirol. Aici şi-a construit o casă unde se ducea cu familia sa ca să petreacă în fiecare vară. El suferea de cord şi deseori scuipa sânge" ("Adevărul", Nr. 2892, din 22 iulie 1897). Despre această "casă din pădure" (Waldhaus), din Bavaria, vorbeşte şi Al. Tzigara-Samurcaş în *Memoriile* sale: "Găzduirea mea în timpul vacanţelor de vară la Sinaia şi apoi în a lor Waldhaus din Brand, în Vorarlberg, sunt numai o parte din binefacerile de care m-am bucurat din partea lor". (I. p. 73).

Preţuit de toată lumea pentru esculapica lui capacitate, teutonul. înalt, frumos, distins şi generos cu bolnavii, a izbutit să ofere familiei, şi evident, întâi de toate, pretenţioasei şi preţioase lui soţii un trai mai mult decât confortabil, putând să întreţină în casa lui, în saloanele ei spaţioase, o atmosferă de înaltă intelectualitate, demnă de aspiraţiile Mitei, fiind în situaţia de a putea opri la prânz, sau să reţină la cină. pe invitaţii Junimii, în frunte cu Maiorescu, şi oricând, pe aproape nelipsiţii. de la mesele Kremnitz, pe Eminescu, pe I. Slavici, pe I. L. Caragiale şi pe încă atâţia.

Adevărata carieră, propriu-zisă, de scriitor a Mitei Kremnitz începe în 1880, anul în care ea debutează nuvelistic în numărul din august al revistei germane "Nord und Süd", care apărea la Breslau (informaţia poate fi obţinută şi de la Titu Maiorescu, din *Critice*, capitolul "Literatura română şi străinătatea – 1882"). Debutanta îşi ascunde acum identitatea sub pscudonimul britanofon George Allan.

www.dacoromanica.ro

imitând-o, poate, pe George Sand. Sub acest supranume își face apariția și în librăriile germane, în 1881, când tipărește, la Leipzig, primul său volum de proză (de 190 de pagini), în mănunchi de cinci nuvele, intitulat *Fluch der Liebe* (Blestemul iubirii). Între aceste cinci narațiuni, a doua din "Inhalt" este celebra nuvelă autobiografoeminesciană *Ein Lebensblid*, tradusă de T. Maiorescu (și nu, cum s-a crezut eronat, de către fiica sa, Livia, pentru că tălmăcirea este semnată doar cu inițiala "L.", cf. Totoutiu, IV, p. 77, nota 30) și publicată apoi în revista "Convorbiri literare" (Nr. XIX, din 1885) cu titlul "Un caracter de artist" și în Torouțiu (IV, pp. 41-70). Pe acest nume fals, George Allan, Mite îl mai folosește încă o dată la editarea celei de-a doua cărți, *Aus der rumänischen Gesellschaft* (Din societatea românească), Leipzig, 1882. De pseudonimul Allan ea a mai uzat și în corespondența cu Iacob Negruzzi, tot acum, în 1881.

Acest supernomen "Allan" a fost uzitat, în literatura română, de către alți doi scriitori. de către mai puțin cunoscutul Al. Antemireanu (1877 – 1910) și de către Mircea Eliade, ca substitut al său, în romanul *Maitreyi*.

În această vreme, 1880 – 1881, începe să se contureze tot mai pregnant colaborarea literară a Mitei cu regina Elisabeta, fiind aproape nelipsită din preajma suveranei, devenind o prezență constantă și proeminentă în viața palatului, atât la București cât și la Sinaia, aflată mai în tot ceasul în societatea intimă a reginei poete, Carmen Sylva, ca și în cea a regelui Carol, în vederea scrierii biografiei lui, care avea să apară peste câțiva ani.

Deprinsă cu triunghiul matrimonial (ea – amantul – soțul ei; sau ea – amantul – soția acestuia) desfăcut și refăcut când și când, Mite trebuie că s-a simțit în elementul ei în triunghiul, de data aceasta, eminamente prusac. Mai întâi o ajută pe regină, lucrând cot la cot, la desăvârșirea traducerilor în limba germană a unor pagini din literatura noastră, contribuind, aproape de una singură, la îngrijirea și la publicarea primului volum *Rumänische Dichtungen*, apărut în 1881, la Leipzig. Apoi. colaborarea devine camaraderească, aportul creației fiecăreia considerându-se egal, și cele două coautoare dau la iveală prima lor operă, în proză: *Aus zwei Welten* (Din cele două lumi), editată la Leipzig, în 1884. Autoarele își obnubilează identitatea și semnează cu dublu pseudonim "Dito und Idem", cel de-al doilea escamotând-o pe Mite. Așadar, după George Allan, Mite Kremnitz își adaugă un al doilea pseudonim, și ultim. "Idem", împrumutat din latină, de la pronumele

www.dacoromanica.ro

demonstrativ de identitate: "acelaşi". În total sunt şase cărţi pseudosemnate astfel "Dito und Idem" de către cele două scriitoare de limbă germană şi consanguine companioane.

În timpul acestor relaţii atât de intime cu suveranii ţării, mai ales cu regele, intimitate convertită din redactări memoraliste într-o intrinsecă coabitare amoroasă, Mite Kremnitz aduce pe lume, la 7 octombrie 1885, la Sinaia, la Peleş, pe cel de-al doilea fiu al său, rod prezumtiv al prea strânsei colaborări între ea şi suveran.

Z. Ornea este categoric în această afacere erotică. Într-un articol, "Bărbatul tot bărbat rămâne", publicat în revista "Dilema", nr. 271, din 10 – 16 aprilie 1998, p. 10, d-sa afirmă răspicat: "La 40 de ani, trecut prin atâtea, Maiorescu mai avea disponibilitatea sufletească de a se îndrăgosti. De Mite se cam săturase şi, lucru neplăcut, aceasta devenise amanta regelui Carol I". (sic!). Ca atare, fără alte comentarii. Copilul a fost botezat protestant şi a primit numele Emanoil, alintat cu diminutivul Manoli, cu gândul, desigur, la eroul românescului mit al creaţiei, din baladesca legendă *Mănăstirea Curtea de Argeş*, varianta Alecsandri.

A fost o surpriză, dar nu pentru toţi, ca după nouă ani de la naşterea primului copil (din 3/15 sept. 1876) Mite, dedicată cu devoţiune propriei sale meniri artistice, să mai poată ajunge de la creaţie la procreaţie. În orice caz, cel mai uimit, poate, până într-atât, ca şi biblicul Iosif, trebuie că a fost bietul său soţ, blajinul şi grav bolnavul dr. Wilhelm Kremniz, cu inima tot mai inaptă la orice efort, cu expectorări sanguine şi cu o sănătate de mult şubrezită, care nu-i putea îngădui o paternitate proprie, ci doar una miraculoasă. De fapt, el nu va putea să-l vadă mai mare de doisprezece ani pe acest al doilea născut al consoartei sale. După Renate Grebnig, copilul este de sorginte românească ("der zweite Sohn Manoli, in rumänische Quellen"), desigur, dacă regele era considerat român, şi tot după această autoare, (*op. cit.*, p. 16) el a primit cea mai bună educaţie în Germania. Constatare care nu este întru totul aşa, dar nici prea mult altfel.

În registrul Bisericii Evanghelice, din Bucureşti, botezul este consemnat astfel: "Emanuel Kremnitz, geboren am 25 sept./7 oct. 1885, Sohn des Wilhelm Kremnitz und der Marie geb. Bardeleben am 12/24 Dec. 1885 durch Standtpparrer W. Teutschlaender die heillge Taufe emffing. Taufpaten waren: I. FA. Cantacuzino, Luca Witzleben, S. Bardeleben, K. A. Bardeleben, W. Volkmar, Taufmatrikel 126, S. 201, 1885". Acest ultim descendent al Mitei, care ar fi avut sânge regal, a

www.dacoromanica.ro

crescut ca şi primul, Georg-Titus, în ţară, s-a jucat cu copii români şi a trecut, în saloanele mamei, la seratele Junimii, de pe un genunchi pe altul al membrilor societăţii, frecvent întâlnite la familia Kremnitz, în casa larg deschisă a Mitei. Într-un schimb epistolar, din 1904, în limba franceză, între scriitoare şi N. Gane, Mite, din Berlin, îi relatează la 7 martie: "Totuşi, fiul meu Manoli şi eu visăm zi şi noapte ţara noastră, dorul ("le dor") mai tare decât o simplă nostalgie, ne devorează şi, dacă v-aş trimite poeziile fiului meu închinate «Patriei sale», ţara sa de naştere («Sa Patrie, son pays de naissance»), aţi găsi în ele sonurile armonioase ale doinei Carpaţilor". N. Gane îi răspunde la 13 martie 1904: "Astfel Manoli, drăgălaşul baby, pe care o vreme l-am mângâiat pe genunchii mei, iată-l aproape bărbat"... (Torouţiu – III – pp. 302 – 307). Titu Maiorescu, în mod cel puţin straniu, nu remarcă evenimentul. Era ce-i drept acum, în prima parte a lunii octombrie, 1885, scuturat de frigurile sale recurente şi stingherit de înapoierea Clarei din Germania, de la Berlin, unde se dusese la înmormântarea tatălui ei, a socrului lui Titu, George Kremnitz, decedat la 17/29 iunie. El scrie în *Jurnal* la 3/15 oct. 1885: "[...] Toamna începe sub grele auspicii. Am friguri şi mă simt slab, politiceşte anihilat, în casă situaţia sufleteşte desperată". Să-l fi disturbat până într-atât acest al doilea partus al Mitei cu o altă paternitate, încât să-l fi împins până la gânduri sumbre? Oricum, odată cu acest al doilea copil al cumnatei şi iubitei sale, când Mite trecuse de treizeci şi trei de ani şi mai bine, legăturile lor amoroase şi-au deznodat de tot fibrele. O epistolă venită de la Mite îl determină să ajungă la această concluzie: "Marţi, 15/27 oct. '85. Ploaie caldă. De la Wilhelm primit astăzi o... scrisoare de răspuns, de la Mite una rafinată, dar inteligent-romantică. Cu aceasta s-a sfârşit şi acest episod al vieţii mele". Important este aici, ca document, că soţii Kremnitz nu se aflau, dacă-i trimit scrisori, în Bucureşti şi ca atare Mite nu a dat naştere secundului său fiu aici, ci la Sinaia. Se poate înţelege, subiacent, din rândurile jurnalului, că acest copil l-a bulversat mult, ideea sinuciderii revenindu-i tocmai acum: "Miercuri 16/28 oct '85 [...]. Eu, de mai multe zile, schimbat sufleteşte. Sunt până în fundul inimii nefericit şi încă descurajat. Bucuria de viaţă s-a dus şi nici nu văd altă ieşire decât numai cea a liniştii eterne". Şi această salvare dorită prin extincţie, prin aneantizare de sinte, tocmai într-o perioadă erotico-rosettistă, tocmai când o curta cu asiduitate pe Ana Rosetti, care stârnise atâta gelozie în rândul cuconetului din jurul criticului, tocmai când preocuparea lui era ca Livia şi Clara să fie împiedicate să ajungă la cursurile lui universitare

www.dacoromanica.ro

pentru a a evita o întâlnire jaluzică cu histerice răzvrătiri, între acestea şi aceea (aleasa lui viitoare soţie), care-i audia prelegerile cu o constantă fervoare şi cu o erotică admiraţie.

Mai tot timpul în apropierea reginei, într-o fecundă concreaţie scriitoricească, dar prea puţin în compania doamnelor de onoare şi în disjuncţie (sociativă şi literară) cu Elena Văcărescu, împreună cu care şi cu regina ar fi putut forma un important triunghi artistic-cultural, Mite Kremnitz este silită de un fatum nefast să îndure prezenţa morţii în familia sa. Indomptabila doamnă în negru îi răpune, în mai puţin de doi ani (între 1895 şi 1897), doi bravi bărbaţi, pe tatăl şi pe soţul ei. Tatăl său, profesorul Bardeleben, s-a săvârşit din viaţă, la Berlin, în vârstă de şaptezeci şi şase de ani, în după-amiaza zilei de 24 septembrie 1895. Mite a luat, împreună cu Wilhelm, parte la funeralii, întâmplate în 28 sept., la ora 10. Într-un *faire-part*, tipărit chiar în seara decesului, pe care l-am descoperit rătăcit într-un grupaj de scrisori ale Mitei din 1885 (Bibl. Acad.), se arată că doctorul Adolf von Bardeleben "a adormit lin" (ist sanft entschlafen). Sunt înşiraţi apoi membrii familiei, autorii funestului anunţ, în frunte cu fratele defunctului, profesorul din Iena Karl von Bardeleben, urmat de cei şapte copii în viaţă ai chirurgului: Mite, Thea, din prima căsătorie, Adolf (Ado) von Bardeleben – medic şef la Berlin. Dora, Heinrich, Alla şi Geta, din a doua însurătoare. Enumerarea se încheie cu cei doi gineri, Wilhelm Kremnitz şi Wilhelm Volkmar. Dintre nume lipseşte cel al Helenei, a doua soţie, semn că acesta s-a stins înaintea soţului său.

Pe bărbatul său, pe bunul, pe atrăgătorul şi nefericitul doctor Wilhelm Kremnitz, Mite l-a pierdut la 19/31 iulie 1897[91]. Când nimeni nu se aştepta şi în timp ce Mite cu fii săi era plecată din ţară, se afla la vila ei din Tyrol, Wilhelm a fost doborât fulgerător. Nimeni până atunci n-a ştiut cât era el de bolnav, că sub înfăţişarea lui senină şi foarte plăcută, că sub statura lui atletică se află o structură anatomică de mult surpată de un anevrism al inimii şi al plămânilor, cu dese hemoptizii şi cu crize cardiace, în afară, poate, de intimii lui confraţi întru medicină. Al. Tzigara-Samurcaş narează in extenso cernita întâmplare. încurajându-şi memoria cu excerpte din presa vremii (*Memorii*, I, pp. 70 – 72). Doctorul Kremnitz se instalase de câteva luni la castelul Peleş pentru a-l veghea cu o devoţiune nelimitată pe prinţul Ferdinand, care zăcuse între viaţă şi moarte de tifos.

[91] La Renate Grebing (*op. cit.*, p. 15) ca şi la alţii, mulţi, data este eronată, 21 iulie.

www.dacoromanica.ro

Moştenitorul tronului se afla în convalescenţă, ieşit de sub spectrul stingerii totale. De aceea Mite îl aştepta pe Wilhelm să vină şi el la vila lor din Brand, în ţinutul Voralberg, din Tyrol.

În dimineaţa zilei de sâmbătă 31 iulie 1897 (stil nou), după cum relatează pe larg toate ziarele din acele zile, doctorul Kremnitz l-a purtat pe principe în braţe, ca să-i schimbe ambianţa, dintr-un loc într-altul. Efort fatal, care l-a costat imediat viaţa. S-a dus apoi la terenul de sport al castelului, unde principesa Maria juca tenis, ca să-i prezinte raportul, dar de îndată s-a simţit pierdut, a plecat repede, şi intrând în camera lui, a cerut un ceai, s-a lungit şi a intrat în comă. Maria, anunţată s-a precipitat îngrozită, l-a luat în braţe, strângând la sânu-i frumosul lui chip, încadrat de o elegantă barbă, şi a început să-i maseze faţa şi tâmplele. Dar era prea târziu. Prinţesa, care-l preţuia enorm şi-l plăcea mult, până la sensibilităţi idilice, s-a prăbuşit în hohote, plângând spasmodic, peste trupul neînsufleţit. De fapt ea a fost cel mai acut afectată şi primul martor al decesului. După nescropsie, a fost scos pe ascuns din Foişor în noaptea aceea (ca Ferdinand să nu afle) la lumina faclelor a patru lachei, într-un convoi macabru, în care păşeau îndoliate regina Elisabeta şi neconsolata sa noră, Maria, şi depus în paraclisul vechii mănăstiri, pe un catafalc îmbrăcat în culorile drapelului german, alb şi negru. Suferinţa i-a sfâşiat într-atât sufletul Alteţei Sale Princiare Maria, încât, uitându-şi rangul şi abandonându-şi eticheta, a stat de veghe, toată noaptea, iar la şase dimineaţa a doua zi, a aşezat în jurul catafalcului coroane imense de flori culese din grădinile Peleşului, rămânând în genunchi şi plângând zdrobită ore în şir. Întreaga curte prusacă a fost profund zguduită de moartea fulgurantă a bravului lor medic şi soldat german, care şi-a slujit suveranul şi pe nemţii săi cu o admirabilă şi exemplară devoţiune medicino – cazono – germană. Regele Carol I, venind să-l vadă, a exclamat ordinic: "Am pierdut nu numai pe medicul, dar şi pe prietenul meu; el a căzut la datorie ca un soldat pe câmpul de luptă!".

Necropsia făcută de medicii români Romalo şi Tatusescu a constatat că doctorul W. Kremnitz suferea de mult de anevrism, "şi de aortită, în ultimul timp luând doze mari de antipirină". Ziarele au publicat ştirea însoţită de necrolog. "Adevărul" îi reproduce în tuş, pe prima pagină, în nr. 2892, din 22 iulie/3 august 1897, portretul în dimensiuni mari, după ultima fotografie. Generosul, distinsul şi bonomul

www.dacoromanica.ro

dr. Wilhelm Kremnitz era în etate de cincizeci şi pătru de ani; el se născuse în 16 mai 1843[92].

Anunţată de Casa Regală, Mite a sosit împreună cu cei doi băieţi (Georg, acum în vârstă de douăzeci şi unu de ani, şi Emanoil, de doisprezece ani) cu întârziere din cauza unor mari inundaţii în Tyrol.

Ziarul "L'Indépendance roumaine", în câteva numere succesive, începând cu 23 iulie/4 august 1897, expune pe larg şi cu detalii mondene evenimentul şi atmosfera de la Sinaia din jurul lui: astfel în nr. 6176, din 24 iulie/5 aug., este prezentată scena sosirii Mitei în gara Sinaia unde regina, cu faţa în lacrimi, a întâmpinat-o la uşa vagonului cu braţele întinse şi a condus-o cu landoul ei direct la mănăstire, unde Maria se ruga plângând. Mite, lăsată în genunchi jelind uşor, a leşinat. Înmormântarea a avut loc chiar în acea zi, la 23 iulie/4 august 1897, într-o sâmbătă, la ora cincisprezece şi jumătate. Mai întâi, dispărutul a fost slujit de un sobor de călugări ortodocşi, având-l în frunte pe arhimandritul Nifon, starețul mănăstirii Sinaia, apoi convoiul funerar a fost condus la mormânt de către pastorul protestant din Bucureşti.

Tot timpul drumului, până la groapă, corurile protestante au cântat imnuri religioase. Dr. Wilhelm Kremnitz a fost coborât în mormânt, într-un loc anume ales de suverană, pe domeniul regal al Peleşului, la marginea pădurii dinspre Poiana Ţapului.

---

[92] În condica bisericii Evanghelice din Bucureşti, pe care deja am citat-o la data naşterii lui Georg Titus Kremnitz, fiul Mitei şi al lui Maiorescu, ca şi la anul naşterii lui Wilhelm Kremnitz, evenimentul înmormântării (Beerdigung) este remarcat astfel: "Wilhelm Kremnitz geboren am 1843, in Stettin, Wohnhaft in Bukarest, von Beruf Arzt. am 23 Juli/4 Aug. 1897 von Standtpfarrer H. Meyer beerdigt worden ist Totenmatrikel: 81. S 215/1897", (adică: "Wihelm Kremnitz născut la 1843, în Stettin. domiciliat în Bucureşti. de profesie medic, a fost înmormântat la 23 iulie /4 august 1897 de către protopopul H. Mayer").

Primăria oraşului Sinaia înregistrează decesul la 23 iulie 1897, adică în ziua înhumării, şi în "Actul de moarte No 20", redactat la ora 14, arată, după câteva date persoanale ale defunctului şi ale văduvei acestuia. cu unele imprecizii, mai ales asupra vârstei celor doi, că doctorul Kremnitz a murit "la nouăsprezece iulie curent pe la ora douăsprezece ziua în Caselul Foişorul din această urbă, de boala Hemoragie Cerebrală. fără nici un cap de bănuială, unde era venit pentru căutarea A. S. Principelui Ferdinand Moştenitorul Tronului de boala de care suferă, întâiul martor au fost D-l Sg. Dumitru de ani treizeci şi nouă de profesiune comisar al Palatului Regal şi domiciliat în Capitala Bucureşti, Calea Griviţei No. 47 şi al doilea martor a fost D-l Iorgu Theodorescu de ani treizeci şi şapte de profesiune funcţionar, domiciliat în strada Furnica, în această Urbă Sinaia, prieten cu decedatul...". După cum se vede, principesa Maria, care a fost primul martor, nu este, din motive lesne de înţeles, menţionată.

www.dacoromanica.ro

Îndoliata soție, după ce a lichidat în capitală toate conturile, în primul rând în legătură cu cele legate de imobilul proprietate, din strada Scaune, nr. 51, ultimul lor domiciliu, care, în absența ei, fusese sigilat, la înștiințarea decesului doctorului Kremnitz de către comisarul orașului, a părăsit definitiv România, în vara anului 1898, repatriindu-se la Berlin, unde s-a stabilit până la finele vieții, pe Berlinerstrasse, nr. 9. Ea lua cu sine și l-a păstrat nestins, până la sfârșitul zilelor, sentimentul nostalgiei intense pentru a doua ei patrie, lăsând în urma ei, din goana trenului, aici, anii frumoși ai tinereții și ai celor doi iluștrii amanți ai săi, tații nelegitimi ai celor doi fii legitimi ai ei, luând cu sine farmecul peisajului românesc, al sensibilității și al deșteptăciunii românului, purtând în sufletul său imaginea mormântului năpăstuitului său soț, căruia îi făcuse, prin plânsul de la căpătâi și prin leșinul bine temperat, de la catafalc, o ultimă și pioasă favoare și poate unica mai aproape de sinceritate, într-o căsnicie silnică a mereu separărilor erotice. Văduvia este pentru femeia îndoliată o veritabilă stare de grație care o înnobilează, pentru un timp, în regretele pierderii unui soț pe care nu l-a înțeles niciodată. Apoi, totul e uitare.

Regele Carol I instituie din fondurile sale personale, la plecarea preaiubitei lui întru toate Mite Kremnitz, în 1898, o rentă anuală de douăsprezece mii de lei aur (R. Grebing, *op. cit.*, p. 16), o sumă însemnată, chiar dacă nu mare, dacă ne gândim că leul românesc avea atunci și după aceea, până la al doilea război mondial, acoperire și circulație valutară.

Regele îi datora mult, de fapt, prin tot ce-i dăruise Mite lui, îndeosebi prin cele patru volume de memorii care începuseră să apară din 1894, *Aus dem Leben König Karl I von Rumänien*, și mai apoi prin monografia la care lucra și urma să fie tipărită în 1903, în Germania, ca și memoriile, ca și majoritatea scrierilor ei.

La întoarcerea în patria de origine, la Berlin, suferă cumplit, este o inadaptată, abia se regăsește și impactul cu viața aspră, rigidă, severă din Germania natală, în comparație cu căldura vieții românești de unde venea, o descumpănește și o va face să se simtă o străină, o dezrădăcinată. Tânjește acut, ca și fiul său Manoli, după paradisul românesc. Epistolele ei către cunoscuții mai apropiați reflectă elocvent dragostea ei fierbinte pentru România și pentru sufletesc românesc, regretul, mereu nostalgic, că a trebuit să părăsească a doua și, poate, adevărata ei patrie spirituală. În câteva scrisori schimbate cu N. Gane și cu Olga Gigurtu transpare "dorul" (cum zice ea chiar așa) de tot ce este

www.dacoromanica.ro

românesc, manifestând o admirație adorativă față de sclipitoarea inteligență și de cald omenească vibrare a sufletului românilor, continuând să facă țara noastră peste tot cunoscută, preaslăvindu-i meritele. O scrisoare (în franceză, din 13 martie 1904) către N. Gane este un prețios document în acest sens: "Eu nu fac alta decât să răspândesc gloria țărișoarei «noastre», fără s-o flatez, căci o iubesc și nu-i lingușești niciodată pe cei pe care-i iubești, eu cred că ea poate servi în multe privințe drept model marilor imperii! (sic). Înainte de a fi plecat în România eu n-am cunoscut Germania, eram prea tânără și acum sunt poate prea «amărâtă» (je suis peut être trop «amărâtă»), dar șederea la Berlin a fost pentru mine un infern. În toamnă, când Manoli va termina clasele de liceu, voi părăsi acest oraș îngrozitor". (Torouțiu, III, p. 304). Și mai departe, în misiva din 1 aprilie 1904, fiind tot mai tristă, tot mai izolată în solitudinea sa, aproape impusă de circumstanțe improprii: "Prin disperare și singurătate mi-am pierdut sănătatea; puțină simpatie, amintirile trecutului meu fericit mă vor face să trăiesc iarăși. Mi se părea că m-a uitat toată lumea, nimeni nu-și mai amintea anii trăiți împreună. Am devenit prea Romîncă pentru a putea să trăiesc în străinătate, totul, până la accentele dure ale țării mele natale îmi făceau rău, totul mă îngheța la Berlin, m-am simțit o rătăcită, o exilată, de când a trebuit să părăsesc România. Cunoașteți cuvântul apă dulce a Dâmboviței, acela care nu poate să se mai întoarcă acolo, moare de dor (se meurt de dor)". Scrisoarea aceasta a fost redijată în Lugano-Paradiso, Hotel Europe, unde ea se afla la un tratament, însoțită de una din cele trei surori vitrege. În continuare: "Inimile sunt mai calde în România, se găsește timp pentru a te gândi și la alții, la Berlin fiecare nu are timp și inimă decât pentru el însuși! [...] trebuie să scriu ceea ce mi se cere, nu sunt liberă să-mi aleg subiectele. Viitorul meu și al băieților mei depinde de pana mea și n-am avut încă succes...". Apoi arată cât se bucură de mult atunci când e vizitată de cunoscuții ei din România care n-au uitat-o, dar și cât este de deprimată când unii dintre cei mai apropiați, pe care i-a stimat și i-a ajutat au dat-o cu totul uitării, ca în cazul ingratitudinii lui Slavici: "Ați mai văzut pe Slavici? Mai scrie? Fiul său s-a jucat atât de mult cu Manoli. totuși D-l Slavici nu a venit să mă vadă când m-a lovit nenorocirea, niciodată nu a întrebat ce-i cu mine. Câte decepții am avut după nenorocirea mea, nu aș putea să vă spun și nici nu vreau să mă gândesc la ele [...] Trebuie să fie frumos la Iași. Astă toamnă d-na Humpel a fost la Berlin, o adoratoare a Iașului, ca și mine; am vorbit

www.dacoromanica.ro

ceasuri în şir româneşte şi despre România". (Torouţiu. III, pp. 309 – 311).

Cu toată vitregia mediului berlinez şi cu toată dificila adaptabilitate, Mite scrie mult, poate la comandă sau nu, şi publică timp de opt ani, între 1898 şi până la sfârşitul zilelor carte după carte, această epocă fiind cea mai fecundă şi cea mai bine motivată artistic, cu tot talentul său modest.

Aceasta a doua parte a prozei personale, fără coator (fără colaborarea cu Carmen Sylva), pe care Renate Grebing o etichetează "Selbständige Werke", începută încă din România cu romanul *Augewanderten* (Emigranţi sau Emigranţii) din 1890 (precedat de alte cărţi între 1881 şi 1883) şi continuată în serie până la moartea ei, în care se interfixează şi cele două biografii ale suveranilor noştri şi ale celor mai cordiali amici ai săi: *König Karl von Rumänien*, Berlin 1903, şi *Carmen Sylva, Eine Biografie*, Halle 1903 (pe celelalte atâtea volume nu le mai enumerăm) i-a conturat în lumea literelor germane. în cea berlineză în mod particular, o consideraţie notabilă. Dacă a trebuit totuşi să scrie la comandă, cum declară ea în epistola mai sus citată, înseamnă că a avut în permanenţă asigurate angajamentele editoriale. Şi aceasta, se poate închipui, datorită fondului mai mult exotic, pentru lectorul şi criticul german, al diegezei prozei sale cu tentă oricând autobiografică şi mai tot timpul cu imagini din părţile noastre.

Critica berlineză a şi proclamat, cu emfază teutonă, romanul, în două părţi, *Emigranţi* (Emigranţii) drept cel mai bun al literaturii române şi singurul roman cu adevărat al prozei româneşti. Aşa cum a afirmat, aceeaşi exegeză tedescă, despre Carmen Sylva, la apariţia volumului Mitei; că regina Elisabeta a fost prima care a adus civilizaţia, alături de Carol, în România, ba mai mult, toţi credeau în Germania că datorită ei românii şi-au dobândit victoria pe câmpul de luptă şi independenţa în 1877 – 1878!

Mite, intrigată de această eronată percepţie a datelor istoriei şi ale monografiilor sale, poate şi geloasă pe gloria hiperbolizată a reginei şi urmărind aducerea lucrurilor la reala lor măsură, mai ales simţindu-se lezată în admiraţia ei faţă de români, îi relatează lui N. Gane în două scrisori la rând, pe 13 august şi 8 septembrie 1904, aceste aprecieri improprii, pe care le respinge, dezapropându-le: "Aţi citit biografia Carmen Sylvei scrisă de mine? Mi s-a spus că nu a plăcut în România. Nu pot să cred aceasta, eu am scris-o cu tot sufletul meu cald pentru scumpa ţară şi e bine apreciată în Germania. Adeseori mi s-a zis că am

www.dacoromanica.ro

făcut cunoscută ţara prin această carte, că toţi îşi închipuiau că ea, Carmen Sylva, ar fi adus civilizaţia în România, pe când eu dovedesc că în ceea ce priveşte binefacerea totul era creat de multă vreme şi că Regina datorează ţării tot atât cât îi datorează şi ţara" (13 aug. 1904). Şi în epistola următoare: "Şi aici toată lumea crede că fără Regină, România n-ar fi câştigat nici victoriile pe câmpul de bătaie. Eu zic deseori, ca şi D-l. Carp: «Regele şi Dorobanţul» au făcut regatul. E mai puţin poetic decât Carmen Sylva, dar mai adevărat" (8 sept. 1904, Torouţiu, III, pp. 315 – 320).

În 1912, mai vine pentru ultima dată în România, la invitaţia suveranilor, a regelui Carol, şi rămâne ca oaspete al Casei Regale aproape întreaga vară la Sinaia, la castelul Peleş. Era, atunci, în etate de şaizeci de ani şi jumătate.

Dorul de ţara adoptivă o mistuie tot timpul, dar proiectele revenirii se izbesc de obstacolele impuse de sănătate ei tot mai slăbită. Într-una din cele câteva scrisori pe care le mai trimite în ţară, la Bucureşti, i se adresează uneia dintre puţinele cunoştinţe feminine, cu care a mai rămas în relaţii epistolare, Olgăi Gigurtu. soţie de general şi junimistă, invitată de T. Maiorescu la seratele Junimii. El o şi menţionează uneori, printre celelalte documente, în Jurnalul său. Aici a cunoscut-o pe Mite şi a avut prilejul repetat să se simtă atrasă de aceasta. Ei, Olgăi Gigurtu, între 1911 şi 1914, îi destăinuie (în limba franceză) dificultăţile vieţii din Germania, cu rigorile intolerante în sânul familiei şi imposibilitatea de a-şi mai revedea patria mamă: "Dar credeţi-mă, viaţa preă aspră sub toate raporturile în Germania, v-ar aneantiza, dacă leagănul dvs. n-ar fi fost în dulcea ţară a românilor. Se află mai puţină cruzime pentru copii la dvs. decât aici. Disciplina de familie este atroce în bunele familii din Germania sau mai degrabă din Prusia. O fiică, chiar la vârsta de douăzeci de ani, nu îndrăzneşte să deschidă gura în faţa tatălui ei; în căminul domestic totul e raportat la ordinea de cazarmă. Dar tinerii! Să fumeze în prezenţa tatălui? Niciodată, niciodată! Ei fac ceea ce fac pe ascuns. toată casa tremură când şeful familiei intră pe uşă [...] Ceea ce am cunoscut în viaţă mai bun în România l-am găsit: generaţia care trece sau care a trecut. avea atâtea caractere şi atâtea talente! [...] Eu visez întruna la reîntoarcearea mea în România, dar sănătatea mea este prea slabă ca să-mi permită realizarea proiectelor mele. Probabil că voi petrece cu visul atâţia ani în ţara de unde nimeni nu se mai întoarce. Atâtea am suferit în aceşti 15 1/2 ani, încât moartea va fi orcând

www.dacoromanica.ro

binevenită". (Scrisoare din Berlin, 10 februarie 1914, Bibl. Acad. Mmss. S4(2) CDLXXV).

Senectutea începe să-i stigmatizeze chipul, dar mai cu seamă văzul. Frumoşii ei ochi albaştri nu îi mai susţin bine vederea, cristalinul lor suferă de cataractă. Se operează la unul dintre ei şi în întunericul recomandat de medici, vetustă şi însingurată, îşi deplânge neşansa maladiei oculare şi a sorţii, în genere către aceeaşi Olga Gigurtu, la 15 martie 1914: "Dacă am întârziat în a vă răspunde este că o complicaţie a eternei mele maladii este cauza. Inima mea a vorbit cu dvs. în timp ce ochii mei primise ordin de a sta liniştiţi, într-o cameră obscură [...] dacă eu, o femeie solitară şi delăsată, aş suferi pentru totdeauna de ochi, aş fi înmormântată de vie. Din fericire pentru asemenea situaţie, există remedii şi pentru moment nu poate fi vorba de un asemenea pericol. «Regina» este dispusă să plângă, adică, pentru clipa de faţă ea este fericită de-aş fi redobândit folosirea unui ochi, dar perspectiva unei noi operaţii, nu este agreabilă. Cât de nedreaptă este natura! Se pare că ochii albaştri sunt expuşi la cataractă". (B. A. Mmss. S4(3) CDLXXV). Anul 1914 este un an fatidic: mai întâi atentatul de la Sarayevo de la 15/28 iunie, urmat exact la o lună de declanşarea primului război mondial, la 15/28 iulie, care antrenează în conflagraţie şi Germania. Mitei Kremnitz (acum temătoare pentru viaţa celor doi fii ai săi ofiţeri) la 27 sept./10 oct. i-a murit, la Sinaia, preabunul (şi mai mult decât atât) prieten al ei Carol I; peste două zile numai, la 12 oct., se risipea în lumea umbrelor Ana Maiorescu (Rosetti), cea care o înlocuise în inima criticului, şi care o gelozise cu vehementă înverşunare atâta amar de ani, sfârşită la Heidelberg de un mai vechi cancer.

După încriptarea soţiei în pământ străin, Titu Maiorescu, temându-se pentru propria-i viaţă, care i s-ar fi aflat în pericol (cum inserează în *Jurnal* Livia când îl transcrie şi în care uneori intervine cu completări) s-a îndreptat grăbit spre Berlin, unde soseşte joi, 2/15 oct. 1914. Aici rămâne un timp; poate doar două zile, pentru a-şi lua rămas bun de la membrii familiei Kremnitz, vizitându-o şi pe Mite.

Într-o ultimă epistolă către aceeaşi amică Olga Gigurtu, din 19 nov. 1914 (redactată jumătate în germană şi jumătate în franceză) în care e vorba despre război şi despre ororile lui, Mite strecoară o singură şi lapidară, abia simţită, propoziţie, grăbită şi doar constatativă, despre vizita pe care iubitul ei de odinioară, acum numai "cumnat", i-a făcut-o. Textul pe care-l traducem este din partea scrisorii compusă în franceză: "Am căzut bolnavă când am aflat nenorocirea şi când m-am aşternut la

www.dacoromanica.ro

pat, inima n-a mai putut să îndure. Atunci a veni să mă vadă cumnatul meu Maior.(escu). Cei doi copii ai mei sunt sub drapel! Dvs., o mamă, vă daţi seama ce vrea să spună aceasta: în fiecare ceas spaima de a-i pierde. Inima mi-este foarte expusă. Tânăra lui soţie, abia are opt luni de căsătorie din dragoste, a venit să mă îngrijească o lună de zile. Ea suferă peste poate («Elle souffre peste poate» –sic). Şi eu de asemenea. Dumnezeu să vă ferească de război, el este prea atroce, acesta nu mai este un război ca cel din 1877 – 78, soldaţii noştri suferă de frig, de foame şi, de neauzit, de luni de zile culcaţi pe pământ tare.

Dacă primiţi această zmângălitură, vă îmbrăţişez din toată inima. A dvs. veche amică Mite Kr." (B.A. Mmss. S4(4) CDLXXV). Mai scrie când şi când vecinei de odinioară, din strada Polonă, mamei istoricului Al. Tzigara-Samurcaş, copilul, supliciile şi indigenţele cauzate de război cu toată boala ce-i subminează zilnic sănătatea, ea încă scrie şi apucă să vadă terminată ultima sa carte, apărută postum, *Mutter Unbekannt* (Mamă necunoscută). Puţinele scrisori pe care le mai expediază pentru România ajung la destinatari abia după încetarea ostilităţilor (Al. Tzigara-Samurcaş).

Suferinţele ei fizice (grav bolnavă de cord) şi morale (mamă cu doi fii în război) sunt curmate de izbăvitoarea moarte la 5/18 iulie 1916. Renate Grebing (*op. cit.*, p. 18) comentează astfel funestrul eveniment: "Sie stirbt am 18 Juli 1916 – weinige Wochen vor der Kriegser-Klärung Rumäniens an Österreich Ungarn am 27 Aug. 1916 und der darauf folgen den Kriegserklärung Deutschlandes am Rumänien, noch der Meinung Hermann Kienzls al «eines der Zahllasen unblutigen Opfer des blutigen Krieges»". (Ea moartea la 18[93] iulie 1916 – cu puţine săptămâni înainte de declaraţia de război a României adresată Austro-Ungariei, la 27 aug. 1916, şi urmată pe deasupra de aceasta de declaraţia de război a Germaniei către România; după opinia lui Hermann Kienzl ea a fost "una dintre nenumăratele jertfe nesângeroase într-un război sângeros"). Mite Kremnitz a decedat la Berlin în etate de şaizeci şi patru de ani şi şapte luni. În ţară, ştirea morţii ei a fost anunţată la câteva zile, pe 8 iulie (stil vechi)[94], de telegramele de presă când de fapt avusese loc înmormântarea. Ziarul "Adevărul" în nr. 10534, din 8 iulie 1916. îi consacră, în mijlocul paginei a treia, odată cu anunţul mortuar, şi un sumar necrolog, în care-i sunt evidenţiate meritele literare şi colaborarea

[93] După stilul gregorian; la noi, după cel iulian, era 5 iulie, deci 5/18 iulie 1916.
[94] Adică 8/21 iulie; ca şi declaraţia de război la 14/27 aug.

www.dacoromanica.ro

ei artistică, în traduceri şi în opera proprie, cu Carmen Sylva (regina Elisabeta).

Mai înainte, în luna februarie a aceluiaşi an, ea primise nefasta veste a dispariţiei suveranei, a intimei sale prietene şi coautoare. Mite Kremnitz a plecat în "Marea Trecere" tocmai când trebuia, cu o lună înainte de a fi aflat groaznica veste a intrării României în război şi a Germaniei împotriva celei de-a doua patrii şi că fiii ei, Georg şi Emanoil, au venit în Bucureşti cu trupele germane de ocupaţie, că au intrat în ţara lor natală ca ofiţeri în armata cotropitorului teuton, care ne-a pricinuit atâtea dezastre şi dureri.

Titu Maiorescu, fostul ei concubin şi tatăl primului ei născut, care se dădea cândva de ceasul morţii ca să-i intre Mitei în graţii, nici măcar nu îi menţionează în *Jurnalul* său decesul, pe care nu se poate să nu-l fi aflat la timp şi în mod direct, mai cu seamă că Georg-Titus Kremnitz (Herr Baby) copilul său nelegitim, se afla la Bucureşti cu mult înainte de declaraţia de război a Germaniei ţării noastre, ca ofiţer, căpitan de informaţii, de spionaj, pe lângă ambasada germană, şi care îl vizita acasă, în str. Gen. Lahovari, nr. 7. Doar o fugară însemnare se întâlneşte (în caietul nr. 40, f. 47) despre "banii *răposatei Mite Kremnitz*, vr-o 100.000 lei în bonuri rămaşi în păstrarea lui (a lui Bussche, ambasadorul german la noi, n.n.) şi acum de trimis la Berlin". Din eroina jurnalului iubirii lui de odinioară n-a mai rămas decât o "răposată" oarecare!... Cei doi băieţi ai Mitei Kremnitz se deosebeau mult între ei, datorită, evident în primul rând taţilor diferiţi pe care i-au avut (pe Titu Maiorescu şi pe Carol I). Născuţi şi crescuţi în România chiar dacă paternitatea le era distinctă, ei s-au aflat totuşi, deopotrivă, sub aceeaşi înrâurire maternă şi sub aceeaşi influenţă a spiritualităţii româneşti care au avut darul, oricum ar fi fost, al unei *forma mentis* definitiv conturat. Primul fiu al Mitei, George (Gege, Herr Boby), mai mare cu unsprezece ani, a îmbrăţişat cariera armelor. I-a plăcut, a dorit-o cu toată opoziţia inofensivului Wilhelm, soţul mamei sale. A scris şi o carte, un studiu, despre războiul nostru din 1877, cu titlul: *Die Entwicklung der rumänischen Arme seit dem Feldzeuge 1877/78* (Evoluţia armatei române în războiul 1877 – 78) pe când era locotenent, şi publicată la Breslau în 1905, în 58 de pagini.

În timpul ocupaţiei, la Bucureşti, este căpitan în serviciul de informaţii pe lângă mareşalul Mackensen. În această calitate se prezintă şi la vizitele făcute lui T. Maiorescu. Al. Tzigara-Samurcaş, prieten bun cu Georg (Gege) Kremnitz din copilărie, fiind acum în funcţia de prefect

www.dacoromanica.ro

al capitalei, numit de nemți, îi apreciază, în amintirile sale, meritele umanitare, sprijinul pentru întreținerea unei atmosfere de bună colaborare și de ordine (mai ales de ordine, ordinea nemțească) între ocupant și învinși. El a luat parte împreună cu alți ofițeri superiori germani și la funeraliile lui T. Maiorescu, la 2 iulie 1917. Emanoil (Manoli) cu sânge hohenzollernian în artere, a moștenit, crescând ca și fratele lui printre junimiști, ceva din structura genetică a mamei sale, având înclinații scriitoricești, cu toate că, până la urmă, s-a dedicat medicinii și a devenit doctor. Fie îndrumat lăuntric de genomul bardelebian, fie îmboldit de Mite, care a descoperit la el afinități literare, el a scris versuri, a publicat chiar un volum de pasteluri, cu frumoase ilustrații, la Breslau, în 1909, surprinzând cu pana sa, în imagini picturale, o atmosferă campesco-montană a unor peisaje variate. Placheta, de 20 de pagini, a fost intitulată *Feldbergstimmungen, Mit 11 Bilden: Erst Auflage* (Atmosferă campo-montană. Cu unsprezece ilustrații. Prima ediție). Sunt poezii pline de senzitivitate, acurat scrise, cu bună cuviință poetică, dar nu mai mult pentru a fi ceva. Mite care descoperise la timp aptitudinile literare ale fiului său, îl informase mai de mult pe N. Gane, care într-o scrisoare de răspuns (cea din 3 martie 1904) se pronunța entuziast: "Cât aș dori să-l văd pe tânărul Manoli care a păstrat amintirea țării sale natale și a moștenit darul mamei sale! Și cât sunt de fericit să aflu că iubiți în continuare mica noastră țară plină de visurile tinereții Dvs. Și că vă întrebuințați talentul pentru a-i răspândi gloria dincolo de hotare [...] Deci la revedere, scumpă doamnă, și binevoiți a spune tânărului Manoli că ard de dorința de a-l revedea pentru a-mi citi poeziile sale care amintesc sunetele armonioase ale doinelor noastre din Carpați". Și Manoli a fost în România, și la București, în vremea ocupantului prusac, venit ca și Georg (Herr Baby) cu trupele germane, dușmane acum poporului român și țării în care ei s-au născut. El însă a rămas aici nu pentru multă vreme, deoarece regimentul din care făcea parte, ca medic ofițer, l-a rechemat în altă parte a frontului.

Pentru Mite Kremnitz, Eminescu a scris poeziile *Atât de fragedă*, *Cu mâine zilele-ți adaugi* (compusă la aniversarea Mitei, la 4 ian. 1879) și *Te duci...*

Numele Maria, din finalul poeziei *Atât de fragedă*, indică geneza sigură a acestei creații poematice.

www.dacoromanica.ro

Perpessicius şi, după el, toţi ceilalţi exegeţi eminescieni fac trimitere la Veronica Micle, nesesizând că pe ea, pe Mite, o chema Maria, de aceea poetul a imortalizat-o madonic în final:

"Ş-o să-mi răsai ca o icoană
A pururi verginei Marii
Pe fruntea ta purtând coroană"...

www.dacoromanica.ro

CLEOPATRA LECCA

În cercul doamnelor de la Junimea bucureşteană, care alcătuiau "Haremul lui Maiorescu", Cleopatra Lecca (Poenaru) se remarca printr-o continuă prezenţă şi prin nota aparte a prestanţei ei fizice şi intelectuale, prin farmecul şi prin sensibilitatea ei distincte. Invitată în mod special de critic încă de la începutul şedinţelor "mixte", ea era, oricum, o frumuseţe între membrele societăţii, chiar dacă lăsase în urmă, de mult timp, anii juneţii şi chiar dacă la întrunirile societăţii începuseră să-şi facă apariţia, însoţindu-şi părinţii sau pe bărbaţii lor, şi femei tinere, frumoase şi inteligente, cum rememorează, în *Amintiri...*, Iacob Negruzzi (pe care l-am tot citat). Cleopatra era, în vremea aceasta (1876), a reluării, la Bucureşti, a reuniunilor junimiste, în vârstă de, aproximativ, treizeci şi nouă de ani şi păstra încă, cu toate acestea, atributele trăsăturilor din tinereţe.

Frumosul ei chip, cu ochii mari şi visători, cu buzele arcuite într-un surâs ironic-sceptic, statura impozantă, mai mult înaltă decât mijlocie, elegantă şi seniorială, şi totuşi melancolică, o făceau să arate ca o veritabilă doamnă din lumea aleasă, ca o adevărată boieroaică, cum şi era. Familia Lecca avea ascendenţă nobiliară în Albania, de unde a venit la noi în sec. al XIII-lea, şi patriciană, la Roma, de unde ar fi originară[95]. Numele Lecca este un substantiv în albaneză şi înseamnă "leu"[96].

---

[95] Octav George Lecca, *Familia Lecca*, 1897, pp. 3 – 4 şi *Familiile boiereşti române*, 1899, pp. 310-316. O. G. Lecca, unul dintre nepoţii de frate ai pictorului Const. Lecca, vărul Cleopatrei, istoric-genealog, scrie astfel în opusculul său despre obârşia stirpei sale masculine: "Originea veche a familiei este italiană; [...] din vechea familie patriciană romană (din «gens Porcia») în care găsim, cu siguranţă istorică, pe doi membri ai ei: Publius Porcius Lecca. sau Laeca, la 192, pretor şi comandant roman (care pretinde că descinde din Ramses II) şi Marcus Porcius Lecca, însemnat senator roman. părtaş la conjuraţiunea faimoasă a lui Catilina (sec. I)". (*Familia Lecca*, p. 3). Şi mai departe, referitor la nume. O. G. Lecca, la p. 4, adaugă: "După B. P. Haşdeu, derivă de la numele slav «Alexa» prin diferite transformări fonetice (Leca). Şi aceasta se întâmplă mai ales în Albania, explicându-se astfel originea albaneză atribuită lui Aga Lecca şi aflarea unui Lecca în Albania în sec. XI. Cel dintâi Leca în Valahia apare în al XVI-lea secol". Numele însă e atestat la noi încă la începutul sec. al XIII-lea.

[96] Al. Graur, în *Nume de persoane*, 1965, p. 51, îl derivă pe "Leca de la Alexandru". Aceeaşi interpretare o aflăm şi la Cristian Ionescu, în *Mica enciclopedie onomastică*, 1975, p. 33: "Alexandru... Alecu, Aleca, Lecu, Leca (atestat încă din 1235)". Dacă ar fi să facem şi noi speculaţii filologice, am adăuga, doar ca o intervenţie, cum că acest onomasticon "Leca" este şi nume biblic, el se găseşte în Vechiul Testament, în Cartea Cronicilor, I, 4/21: "Fiii lui Sela, fiul lui Iuda; Er, tatăl lui *Leca*"... etc.

www.dacoromanica.ro

Cu anii, iremediabili duşi, apanajele juneţii, cum este fatalmente firesc, s-au estompat şi Cleopatra a ajuns în alte contururi, a devenit ceva mai împlinită, "cam corpolentă", cum o surprinde cu maliţie jaluzică Maiorescu, (într-o scrisoare către N. Gane, din 22 sept. 1880), după ce şi-a dat seama că Eminescu era înamorat de ea, în timp ce se consuma încă iubirea pentru Mite.

Începuse a se purta, cu toate nenorocirile care se abătuseră asupra ei şi în contrast cu simplitatea şi modestia nobilă de altădată ("deloc cochetă", cum o caracteriza Titu Maiorescu, în 1857), cu oarecare evidentă cochetărie şi era, cu tot aerul ei de inocentă charismă şi cu toată atitudinea rezervată, cu voia sau fără voia ei, o femeie provocatoare. Eminescu, cunoscut pentru senzualitatea lui excesivă, a fost nestăpânit atras de incitanta ei prezenţă. Numai că ea, deşi-l preţuia în gradul cel mai înalt şi cu multă admiraţie pe poet, venea la Junimea pentru elevata atmosferă intelectuală a acesteia şi, pentru că iubea literatura, dar acolo, mai cu seamă, pentru Titu Maiorescu.

Admiraţia ei pentru Titu, cu care copilărise un timp la Craiova, era nestrămutată. Cleopatra era aproape cu regularitate prezentă la seratele junimiste, unde asculta cu interes şi cu însufleţire lecturile şi disputele pe marginea lor, dar mai ales pentru intervenţiile criticului. Memorialistul N. Petraşcu în cartea sa, în patru tomuri, *Icoane de lumină*, reliefează relaţiile celor doi: "Cleopatra Lecca, iubitoare de literatură, venea uneori la seratele literare ale lui Maiorescu, ca o amică a sa din copilărie [...] Cleopatra crescuse în intimitate cu copiii lui Ioan Maiorescu, fiul şi fiica lui" (vol. III, 1940, pp. 17 – 26, "Cleopatra Lecca").

Autorul *Însemnărilor zilnice* o remarcă de nenumărate ori în filele jurnalului său, ca şi în epistole, câteodată lapidar, altădată cu detalii. Despre datele ei biografice vom vorbi mai ales în funcţie de ultimele cercetări de arhivă.

Acum ne mărginim doar la a spune că era născută în capitala Olteniei, în anul 1837, în familia de veche viţă boierească a pictorului Constantin Lecca, coleg de profesorat şi bun amic al lui Ioan Maiorescu, director atunci al gimnaziului craiovean.

Copiii, Titu şi Cleopatra, s-au cunoscut, după cum observăm, de mici, în familiile lor, la Craiova, dar vremurile tulburi, agitate şi incerte, în special ale evenimentelor de la 1848, care au separat familiile lor, şi

---

În ebraică "Lecca" are, ca mai toate cuvintele, o bogată polisemie, însemnând: 1) drum, călătorie: 2) sol; 3) adăugire, completare, supliment; 4) înainte, progres.

www.dacoromanica.ro

apoi plecarea lui Titu la Viena, la studiile thereziene, i-au pus, mai apoi, la vârsta adolescentină, în situaţia de a se redescoperi şi de a se recunoaşte. În vara anului 1857, la 3 august, discipolul Titu Maiorescu soseşte la Braşov în a doua sa vacanţă mare gimnazială. Avea acum şaptesprezece ani şi jumătate şi fusese declarat la finele anului şcolar "primul clasei".

Cum mama sa şi cu Emilia se aflau la Elöpatak, o staţiune balneară, din judeţul Covasna, de astăzi, el îşi va petrece, în această localitate, vacanţa până la 20 septembrie. Aici o cunoaşte, din nou, pe Cleopatra Lecca, aflată şi ea, cu familia, în această staţiune. În *Jurnal*, la 4 august 1857, Titu reţine evenimentul, (textul e în limba germană)[97]: "În acelaşi timp, am cunoscut-o pe Cleopatra Lecca, 19 ani, foarte frumoasă (sehr schön). Aproape nu ştie franţuzeşte (kann fast nichts Französisch), deşi a învăţat 6 ani. Ştie să cânte admirabil (aus gezeichnet) la pian cântece româneşti, ştie alte limbi, în afară de română (kann andere Sprechen ausser Romanisch), deloc cochetă (gar nicht kokett). Privitor la caracterul său ea nu are propriu-zis unul[98] şi acesta este încă la ea lucrul cel mai bun.

Cu ea mai era o soră de 11 ani, Alexandrina (o fiinţă insuportabilă), un frate de 10 ani, Constantin, un băiat foarte drăguţ şi deştept, apoi George, de 15 ani, un nătâng antipatic fără pereche, care a pus cartea în cui şi acum taie iarbă (kraut) la câini".

Această filă jurnalieră constituie şi un important document la stabilirea crononatalităţii primilor patru copii ai pictorului C. Lecca, dintre cei şase, câţi a avut. Într-adevăr, Cleopatra era cea dintâi născută[99]

---

[97] *Jurnal şi Epistolar*, vol. I, 1975, p. 463, şi în traducere la p. 69; textul stabilit şi reprodus, după manuscris, de către Georgeta Rădulescu-Pogoneanu şi de Ruth Kisch. tălmăcirea de Georgeta Rădulescu-Pogoneanu cu contribuţia lui Ion Roman. Pe aceată traducere am avut-o în vedere şi nu pe aceea a lui I. Rădulescu-Pogoneanu (Socec 1937, p. 78), care. cel puţin aici. este nu numai inadvertentă, dar eronată până la sensuri contrare, astfel traduce textul german din însemnarea lui T. Maiorescu: "Kann andere Spranchen ausser Romanisch" prin "nu ştie nici o altă limbă (sic!) în afară de româneşte". în loc de "ştie alte limbi în afară de română". cum este corect. Deci ştia şi alte limbi.

[98] Considerăm că aceasta este traducerea corectă a textului "so hat sie eigenlicht keinen". adică "privitor la caracterul său ea nu are propriu-zis unul" şi nu că ea "n-are de fapt nici unul". Ea nu avea un caracter bine conturat, nu avea încă un caracter pe deplin cristalizat şi ca atare era aptă, cum s-a văzut după aceea, de a fi receptivă şi capabilă de mobilitate, de suplete şi de profunzime intelectuală, de aici concluzia lui Titu: "acesta e lucrul cel mai bun la ea".

[99] Dintr-o regretabilă inadvertenţă, Barbu Brezianu. în articolul "Încercarea de reabilitare a unei Muze", din revista "Manuscriptum", N. 1/1986, pp. 31 – 32, denaturează ascendenţa Cleopatrei Lecca, fiica pictorului C. Lecca, afirmând că ea îi era "nepoată"

www.dacoromanica.ro

şi avea acum, în 1857, când o reîntâlneşte Titu după atâta vreme, exact douăzeci de ani, iar nu cum datează aberant unii biografi ai tatălui său şi ai ei, ca fiind născută în 1848 (!!).

Or, Cleopatra era primul copil născut al pictorului C. Lecca. Ea şi-a făcut intrarea în lume la 18 ian. 1837, la Craiova, şi a fost botezată la biserica Madona Dudu, unde peste trei ani va fi baptizat şi T. Maiorescu[100].

Dacă s-ar fi născut în 1848, cum eronat apreciază unii biografi ai lui C. Lecca, ar fi fost soră geamănă cu Alexandrina, cea mai mică dintre fraţi, ultimul copil al pictorului. Or, între ele era o distanţă de unsprezece ani!

Cleopatra era, acum, într-adevăr foarte frumoasă (sehr schön) şi T. Maiorescu nu exagera cu nimic în constatarea sa, portretele din această perioadă ale lui C. Lecca şi cel al lui Mişu Popp, în special cele paterne, o arată splendidă, distinsă, seniorială, fascinantă, uşor sceptică şi enigmatică, angelică şi distantă, visătoare şi inteligentă, inocentă şi seducătoare. Faimosul memorialist, junimist N. Petraşcu, care a cunoscut-o direct[101] şi nu în anii strălucitoarei juneţi, ci cu mult mai

---

pictorului şi nu fiică directă!! Această pseudoreconsiderare devine chiar amuzantă atunci când Barbu Brezianu (la p. 31) îl "corectează", aproape dojenitor, pe G. Călinescu: "... portretul Cleopatrei Lecca, pictat de unchiul ei – iar nu «de tatăl ei» cum afirma G. Călinescu – Constantin Lecca" (sic!). Convins, cu obstinaţie, că pune lucrurile la punct, B. Brezianu persistă în eroarea sa şi, la p. 32, zice: "Cleopatra Lecca (1838 – 1900). Nepoata pictorului" (sic!). Dar nu numai G. Călinescu, strălucitul exeget al operei eminesciene, a arătat adevărata filiaţie a Cleopatrei, ci, în primul rând, documentele de familie, actele ei de stare civilă, filele de memorialistă de la T. Maiorescu până la N. Petraşcu şi de la Octav George Lecca, un nepot al pictorului, şi văr cu Cleopatra (care în cărţile sale: *Familia Lecca*. Buc., 1897, şi *Familiile boiereşti*, Buc., 1899, pp. 310 – 316, în care a scris despre pictor şi despre copiii săi, printre care se află, evident, şi Cleopatra), şi până la ultimele albume monografii, apărute chiar sub ochii lui B. Brezianu, atestă toţi şi toate descendenţa directă a Cleopatrei din genitorul său Constantin Lecca, acesta fiind tocmai pictorul. *Lapsus memoriae*?!... Curios că numai cu un an înainte, în 1895, în *Caietele Mihai Eminescu*, VI, p. 187, B. Brezianu indică adevărata filiaţie!

[100] După cercetări de ultim moment, din anul 2000, am ajuns la sursa informaţională a mitricelor craiovene, cu ajutorul generos al domnişoarelor arhiviste Angelica Sfetcu (de la Arhiva Naţională a municipiului Bucureşti) şi Mihaela Dihoru (devenită de curând d-na Dudu, de la Arh. Naţ. a municip. Craiova) cărora le mărturisim şi pe această cale recunoştinţa noastră totală. Cu sprijinul domniilor lor am obţinut, în acelaşi timp, şi date legate de naşterea Emiliei Maiorescu. Precizăm că până acum data exactă a naşterii lor, a Cleopatrei şi a Emiliei, nu a fost cunoscută, la Emilia Maiorescu se ştia doar anul.

[101] În "Biografia mea", publicată de I. E. Torouţiu, în vol. VI, 1939, pp. CI – CCXVIII, N. Petraşcu arată că era unul dintre foarte apropiaţii casei Lecca: "O casă deschisă pe care o

www.dacoromanica.ro

târziu, o găsea fermecătoare: "Cleopatra era atunci o femeie de vreo treizeci de ani trecuți, înaltă, frumoasă și blândă ca o icoană. Mai târziu, când am cunoscut-o eu, ea mai pierduse unele din darurile de altădată. Într-un portret însă, ca tânără, făcut de pictorul transilvănean Mișu (Popp, completăm noi) și păstrat de fiica Cleopatrei Lecca, d-na Maria Poenaru, Cleopatra se arată o femeie de o frumusețe atrăgătoare". (*Icoane de lumină*, 1940, vol. III, p. 20).

Cu certitudine că T. Maiorescu, eternul sensibil la farmecele feminine, a fost cucerit de frumusețea cu totul aparte a Cleopatrei. Exercitându-și talentul de desenator, de portretist, cultivat în această perioadă cu pasiune, creionează portrete, în același timp cu ale unor personalități celebre din istorie, de preferință pe cel al lui Julius Caesar, pe care i le arată, așa cum se poate constata dintr-o epistolă, din Berlin, la 29 nov. 1858, adresată Emiliei: "Portretele pe care i le-am arătat cândva Cleopatrei, le-am lăsat intenționat acasă; pe Julius Caesar din lipsă de intenție, adică din lenea de a-l căuta". (*Epist.*, I, 1975, p. 374).

În vacanțele următoare o revede la Brașov, apropiindu-se atât de ea, cât și de fratele ei, Constantin, într-o amiciție de o viață. Prezența lui frecventă în casa pictorului Lecca și evident, cât mai mult în preajma Cleopatrei, pentru care se ducea, a stârnit gelozia Emiliei care-i arată răceală și chiar îi face scene cu certuri ce-l uimesc. Întors la studii, la Berlin, el îi cere explicații într-o scrisoare, din 23 nov. 1858: "Ascultă, Emilia, lămurește-mi și mie ultima noastră ceartă de la Brașov, eu nu mai pot, mi se face de pe acum de neînțeles". (*Epist.*, I, p. 363).

De aici încolo, până-n anii cei mai târzii, numele Cleopatrei Lecca (devenită pentru un timp Poenaru) va fi deseori pomenit în scrisorile sale și cu consemnări importante în jurnalul său.

În privința cunoștințelor de limba franceză și a caracterului său, e posibil ca ea să-i fi jucat o farsă pentru a se amuza, inteligentă și instruită cum era, văzându-l atât de pedant, de important și de rigid și făcând pe atoateștiutorul. Singur mărturisește, de altfel, că ea "știe și alte limbi în afară de română", mai ales că refăcând, la București, intimitatea de odinioară, de la Craiova, din copilărie, acum cu tinerii Lecca, în special cu Cleopatra și cu Constantin, preferații lui, și cunoscând biblioteca din casa pictorului, prietenul cel mai apropiat al tatălui său, din același perimetru stradal al bisericii Amzei, unde locuiau învecinați, Titu Maiorescu și-a putut da singur seama de educația lor amplă și de

frecventam cu plăcere pe atunci cra aceea a familiei Costică Lecca, fiul pictorului Lecca și fratele d-nei Poenaru, pentru care Eminescu a scris Pe lângă plopii fără soț".

www.dacoromanica.ro

instruirea lor poliglotă. Că este aşa ne-o confirmă chiar Titu, care, peste câţiva ani când era profesor la Iaşi, devenit imediat universitar, având nevoie de unele cărţi pe care nu le avea acolo la îndemână, îl roagă pe tatăl său de la Bucureşti, Ioan Maiorescu, printr-o misivă din 13 februarie 1863, să se intereseze de procurarea lor şi într-o "nota bene", îi atrage luarea-aminte asupra bibliotecii Cleopatrei: "N. B. Deutsches Lesebuch. Mozart, carte mare neagră, nu rămasă acolo? Din Balzac, La maison du chat qui pelote? Îmi pare că pe aceasta o are Cleopatra Lecca". (*Epist.*, IV, 1983, p. 92).

Chipul Cleopatrei Lecca, din această epocă a adolescenţei şi a tinereţii, cam între 14 şi 20 –23 de ani (între 1853 şi 1862 – 1864, aproximativ)[102], ni se relevă din câteva picturi (patru câte se pare că au rămas, în afară de tabloul lui Mişu Popp, remarcat de N. Pătraşcu), imortalizat de tatăl său. Dintre acestea, trei sunt în ulei, pe pânză iar celălalt este o acuarelă; ele nu sunt datate, nici titrate şi nici semnate, dar, cu toate acestea, paternitatea lor este certă, iar datele genezei şi titlurile au fost aproximate. Pentru cunoaşterea lor ne-am folosit, pe lângă alte lucrări existente, în special de albumele monografice ale lui Barbu Theodorescu, 1967 şi Paul Rezeanu, 1988.

În prezentarea lor, încercăm o ordine cronologică cât de cât, după vârsta pe care o arată trăsăturile faciesului. Începem, aşadar, cu tabloul intitulat "Copiii artistului". El este de dimensiunile 0,775 x 0,640 m şi se află la Muzeul Naţional din Braşov (Muzeul de Artă).

---

[102] Interstiţiul genezei acestor portrete nu poate fi datat altfel decât între 1852 – 53 şi 1862, cel mult până în 1864. Intervalul 1867 – 1870, propus de către unii dintre istoricii de artă, nu poate fi în nici un caz acceptat. C. Lecca s-a stabilit la Bucureşti în 1851, ca profesor la Sfântul Sava, numit de Petrache Poenaru şi unde apoi, împreună cu prietenul său mai tânăr Mişu Popp, adus de la Braşov, şi cu Barbu Stoenescu din Câmpulung-Muscel, începe zugrăvirea unor biserici. Ca atare, toate portretele Cleopatrei, probabil chiar şi cel al lui Mişu Popp, trebuie că au fost create la Bucureşti, între 1852 şi 1862 (64 cel mult), unde C. Lecca îşi avea familia, în strada Biserica Amzei, deoarece atât tabloul intitulat de muzeografi "Copiii pictorului", cât şi cele ale Cleopatrei singură, arată că e vorba despre o perioadă din viaţa ei, între adolescenţă şi frageda tinereţe, între 15 şi cel mult 22 – 24 de ani. Nici nu putea fi altfel, deoarece Cleopatra se căsătoreşte în 1865, la vârsta de 27 de ani, iar până în 1873 are deja cinci copii! Între 1867 şi 1870 ar fi avut între 27 şi 35 de ani, or, din chipul etalat pe pânzele în cauză, ea e departe de această vârstă şi nu denotă defel că ar avea aerul femeii materne şi preocupată de grijile unei matroane. Dimpotrivă, e degajată şi senină, e desprinsă de contingent şi mereu frumoasă. În tabloul în care a pozat cu unul dintre fraţi (nu se ştie care anume), ea nu depăşeşte 15 ani, iar băiatul nu este mai mare de 12 ani. Ar putea fi, deci, stabilită data tabloului, nu mai târziu de 1853.

www.dacoromanica.ro

Copiii din tablou, care i-au pozat tatălui lor, dintre cei şase ai pictorului, sunt doar doi, o fată şi un băiat. Fata este cu siguranță Cleopatra, ea are aici vârsta de aproape cinsprezece ani, iar fratele ei (poate Constantin) între zece şi doisprezece ani. Cleopatra era cea mai mare, iar Alexandrina cea mai mică dintre copii şi acum ea avea cinci ani. Cleopatra anunță trăsăturile esențiale ale chipului ei ce vor apărea şi în celelalte tablouri: fruntea înaltă, ochii mari şi negri, părul foarte închis, frumoasă şi distinsă. Mâna dreaptă a ei este aşezată pe umărul stâng al fratelui. Acesta are în mâna dreaptă o minge, iar în mâna stângă, de-a lungul corpului, ține o pălărie de vară galbenă cu panglică înflorată, cu boruri mari. O eşarfă bleu îi încinge Cleopatrei, în diagonală, trupul mlădiu, încheiată cu o fundă pe şoldul stâng, pe o rochie cu mâneci scurte, albă vaporoasă. Ea priveşte cu ochii mari şi inocenți direct înainte la cel ce o zugrăveşte.

Al doilea portret ar putea fi cel care se află în galeriile Muzeului de Artă din Ploieşti, poate cel mai cunoscut, în ulei pe pânză, de 0,97 x 0.65 m. Cleopatra seamănă la contururile feței cu mama ei, dintr-un tablou cam din aceeaşi vreme (1856). Ea are aici în jur de 17 – 18 ani, este frumoasă, desigur, cu părul şaten –, cu cărare la mijloc. Fața rotundă se lasă puțin alungită spre bărbie, cu fruntea înaltă, cu ochii căprui închişi duşi undeva în jos, melancolici, privind visători departe, cu gura frumos arcuită, cu buze suave şi uşor senzuale. La gât poartă o salbă de monezi mari din aur. O bluză decoltată şi strânsă bine în talia subțire, cu mâneci largi îi vestimentează bustul. Cu mâna dreaptă se sprijină de o masă, iar stânga, în care are un boboc de trandafir roz cu petale deschise la culoare pe margini, o ține în față, lângă talie, deasupra fustei cu motive naționale. Tabloul fiind de 3/4, cuprinde trupul până la genunchi. Portretul ei se reliefează pe un fundal verde-albastru, cuprins de coroana unui arbore stufos. În dreapta, se vede un chioşc, estompat într-o grădină cu lumină difuză. Lângă ea, în stânga, flori, trandafiri cu frunze multe. Este o atmosferă serenă, de linişte, de meditație, de gingăşie, de farmec, de melancolie, de reverie şi de distincție angelico-pastorală.

Un alt portret este cel în acuarelă, de dimensiuni mici, 0.20 x 0.17 m. singurul existent în Bucureşti, în colecție particulară. Cleopatra Lecca este aşezată într-un jilț, cu mâna dreaptă pe spătar şi cu cealaltă în poala largă ce se lasă până jos, cu un trandafir, este aceeaşi femeie frumoasă, foarte tânără, cu priviri grave, profunde, cu ochii mari şi melancolici, romantici, dar foarte vii, în acelaşi timp, cu aceleaşi trăsături regulate, armonioase, cu fruntea înaltă şi cu părul şaten-negru

www.dacoromanica.ro

care-i acoperă până la urechi capul. Nasul drept şi fin coboară spre gura frumos conturată de buze ce freamătă într-o tainică senzualitate.

În sfârşit, portretul numit "Fiica artistului", în ulei, pe o pânză de dimensiunile 0,66 x 0,50 m, aflat la Muzeul din Arad, este un bust din faţă, cu figura ovală, cu părul, ca de obicei, strâns pe lângă tâmple şi adunat la ceafă, cu aceeaşi frunte distinsă şi înaltă, nobilă şi senină, cu ochii migdalaţi şi profunzi, străjuiţi de deasupra de sprâncene armonios arcuite, care privesc lung şi departe, visători-gânditori. Gura închisă cu farmec nu poate ascunde un zâmbet abia perceptibil al buzelor ce lasă să scape intenţia unei meditaţii ironico-sceptice. Este îmbrăcată într-o rochie lungă cu guler rotund, închis strâns în jurul gâtului înalt, şi încheiată în faţă, vertical, cu nasturi mari. Este aceeaşi seniorială făptură, distinsă, fină, rafinată, obsedantă. Nu depăşeşte vârsta de 24 de ani, ceea ce înseamnă că a fost pictată prin 1862.

Pe bună dreptate Barbu Brezianu s-a arătat indignat de denaturările unor reputaţi istorici literari care, fără nici o motivaţie iconografică-documentară, au denigrat-o în mod absurd, caracterizând-o şi urâţind-o în chip stupid şi lipsit de orice sens şi de orice gentileţe cavalerească, ca să nu mai vorbim de probitate ştiinţifică: "Biografii lui Eminescu (scrie B. Brezianu, în revista "Manuscriptum" nr. 1/1986, p. 31) nu au fost însă nici prea clemenţi şi nici prea amabili cu făptura iubitei, al cărei adevărat chip a rămas, credem, necunoscut până astăzi.

G. Călinescu s-a înverşunat împotrivă-i, scriind ba că a fost «urâtă», ba «lipsită de graţie» (*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941, p. 381), iar Şerban Cioculescu, la rându-i, o vede «corpolentă» şi (nu ştiu de ce?) «tare boită» (*Viaţa lui I. L. Caragiale*, 1940, p. 256)".

Alexandrina era şi ea tot frumoasă. Titu Maiorescu, care o caracteriza, în 1857, drept "o fiinţă insuportabilă", nu-şi poate reţine admiraţia faţă de ea, după câţiva ani, la înapoierea în ţară şi după reluarea relaţiilor cordiale cu familia pictorului, vecină şi prietenă cu părinţii lui. Astfel, într-o misivă succintă, scrisă în 16 noiembrie 1862, în chiar ziua primirii ordinului de numire ca profesor la Universitatea din Iaşi, îl înştiinţa pe un amic din Roman, Niculeanu, că "Alexandrina Lecca[103] cea frumoasă s-a logodit cu

[103] Alexandrina, deşi era ultima dintre fraţi şi cu unsprezece ani aproape mai mică decât Cleopatra, s-a măritat, sau a fost măritată, repede. Născută la Craiova, la 20 ianuarie 1848, ea s-a cununat, la sfârşitul lunii ianuarie a anului 1863, cu Petre S. Aurelian, mai în vârstă decât ea cu cincisprezece ani. Din nenorocire, după ce a dat naştere, la 17 sept. 1863, unei

www.dacoromanica.ro

Aurelian[104]. Peste două luni, cununia". (*Epist.*, IV, 1983, p. 54). Nu este imposibil, (ştiindu-i-se consuetudinea sa erotică, aceea de a curta pe mai multe femei deodată, chiar dacă se întâmplă ca acestea să fie surori, ca în cazul surorilor Kremnitz şi Bardeleben, ori verişoare, ori prietene, ori colege între ele), să fi făcut o amabilă curte celor două seducătoare surori Lecca, chiar căsătorit recent fiind, din nestăpânit imbold donjuanesc. Cu Cleopatra, pe care a admirat-o de la început, a rămas cu durabile şi sensibile, chiar dacă uneori adumbrite, legături de-o viaţă. Slovele din *Jurnal şi Epistolar*, atât înainte cât şi după perioada lui ieşeană, dar mai ales după divorţul Cleopatrei din 1878, îi grafiază de nenumărate ori numele şi nu oricum. Cleopatra îl considera ca pe un intim al ei, comunicându-i orice eveniment din viaţa sa. Când părăseşte casa părintească din strada Biserica Amzei, în 1869 (după căsătoria, nefericită, din 16 mai 1865, cu ofiţerul Grigore Poenaru, care, beţiv şi cartofor, o va maltrata şi îi va risipi o mare parte din avere şi de care se va despărţi la 26 iunie 1878) şi se mută în locuinţa din str. Cometa nr.

---

fetiţe, Elena. Alexandrina moare "de boala facerii", cum scrie în mitrică, în noaptea de 13 spre 14 noiembrie 1863, în etate de 15 ani. Este înhumată la cimitirul Şerban Vodă (Bellu) la 15 noiembrie 1863 (registrul Nr. 3, Stare Civilă, mitrica de morţi a Bisericii Bellu, 1865. fila 18). Fiica ei, Elena, o urmează după zece luni, în mormânt, stingându-se la 12 iulie 1864.

Intrigat că fostul său ginere, care părăsise casa socrilor din "mahalaua Amzei", nici după patru ani de la decesul consoartei sale nu a găsit de cuviinţă să ridice pe locul de veci. acordat de primărie. o cruce şi să îngrămădească imensul spaţiu funerar de 20 m^2. C. Lecca adresează la 2 şi 23 aprilie 1867 primarului capitalei două petiţii prin care solicită concesionarea terenului către sine, mai ales că nu departe, la nici zece metri. se află şi locul lui de veci: "În anul 1863, noiembrie 15, am înmormântat la Cimitirul Şerban Vodă pe răposata fia mea Alessandrina Aurelian. De atunci şi până acum bărbatul răposatei nu a pussu la mormântul fostei sale soţii nici un monument, ba nici chiar o cruce". (Arh. Naţ. Buc. Serv. Tehnic, 1867. fila 129). Până la urmă P. S. Aurelian a aşezat o cruce mică de piatră cenuşie pe care sunt înscrise datele naşterii şi ale morţii "Elenei Aurelian", iar fosta consoartă abia este menţionată jos de tot "şi mama ei Alexandrina" (fig. 7).

[104] Pe Aurelian (Petre S. Aurelian, n. la 12 oct. 1833, în Slatina şi m. la 24 ian. 1909 în Buc.). mare agrolog şi economist, academician şi renumit om politic, ministru şi prim-ministru liberal. Titu l-a cunoscut. desigur. P. S. Aurelian, venit de la Paris în sept. 1860. cu studii superioare eminente. şi mai ales ca fiu de profesor ardelean. era bine primit. Relaţiile dintre Titu Maiorescu şi Petre S. Aurelian au fost multă vreme bune până ce opţiunile lor politice i-au separat în tabere opuse. După mai bine de două decenii de la sfârşitul Alexandrinei, P. S. Aurelian se recăsătoreşte, trecut de patruzeci de ani, cu o mult mai junâ decât el, cu douăzeci şi cinci de ani, Charlotte (Charlotta) Popescu, din com. Gherla, jud. Someş. născută în 1858 şi moartă la 13 II 1933 în Bucureşti.

În actul lui de deces (Nr. 546 din 25 ian. 1909, culoarea de galben) se menţionează că defunctul este decorat cu "Marea Cruce a ordinului Carol I, Steaua şi Coroana României".

www.dacoromanica.ro

16, dată ca zestre de tatăl ei, cu vestiții "plopi fără soț", ea îi comunică imediat, la Iași, lui Titu, noua ei adresă[105]. Așa se face că prin rapida înștiințare a noului său domiciliu ea îi înlesnește lui Titu Maiorescu, profesor la Iași. în această vară a anului 1869, o corespondență clandestină cu sora lui, cu Emilia. Aici, la această adresă (din str. Cometa nr. 16), pe numele Cleopatrei Poenaru (care se afla atunci la a treia naștere, tocmai adusese pe lume, la 8 mai, o fetiță, Maria) universitarul ieșean îi trimite Emiliei rânduri ascunse de bărbatul ei, Wilhelm Humpel, cu care Emilia se căsătorise de curând, la 15 iunie 1869, și cu care venise la București, soț pe care Titu nu-l agrea defel. Sora sa, deși se stabilise la Brașov după mariaj, unde se cununase, mai locuia încă în casa din str. Amzei, unde muriseră părinții și unde venea din când în când să încaseze pensia rămasă de la genitorii săi.

T. Maiorescu se temea, probabil, să expedieze telegraficele-i lexeme la vechea adresă a familiei sale, pentru ca acestea să nu fie cunoscute și de cumnatul său, deoarece el îi cerea Emiliei revederi urgente, numai de ei știute, chemând-o necontenit la el, urmând ca sora lui, care-l obseda implacabil, să se stabilească la el, la Iași, ca s-o aibă tot timpul în preajmă. S-au păstrat trei asemenea misive, de fapt depeșe telegrafice pentru Emilia, la noua adresă a Cleopatrei, toate din luna august a anului 1869 și toate expediate, evident, din Iași.

Prima dintre ele este transmisă la 3/15 august 1869 (în aceeași zi cu alta, de felicitare, la Berlin, cu ocazia căsătoriei Helenei Kremnitz cu tatăl Mitei, prof. dr. A. C. Bardeleben): "Doamna Cleopatra Poenaru, strada Cometului, no. 16, București (pentru Emilia Maiorescu). Dep. Tel. În Iași mai rămân 10 zile. Locuința lângă biserica Bunavestire. Maiorescu".

A doua, cea mai importantă, este în limba germană: "Doamnei Cleopatra Poenaru, strada Cometului no. 16, București (pentru Emilia Maiorescu), Iassy; luni 10 aug. 1869, Ja. Du Musst bei mir wohnen. Telegraphiere Tag der Abreise. Maiorescu". (Da, tu trebuie să locuiești la mine. Telegrafiază ziua plecării. Maiorescu). Uitase, sau se făcea în mod voit că uită, că Emilia era de-acum măritată!...

---

[105] Graba cu care Cleopatra i-a transmis noua sa adresă poate denota o corespondență a lor secretă, care nu a lăsat, din păcate, decât vagi urme, dar cu posibilitatea unei certitudini, cum este aceea din *Epistolar*, la data de 9 ian. 1862, când T. Maiorescu a încercat o scrisoare către ea, în limba franceză, din care n-a scris decât formula de adresare, pe care apoi a șters-o: "M-LLE CLEOPATRA LECCA, București, Mercredi, 9/23 janv. 1862". El era atunci la doi pași de casa ei, învecinați în str. Amzei, însurat încă proaspăt și o căuta totuși prin scris. Ce vroia să-i spună și de ce s-a temut de a șters fără să înceapă? (*Jurnal și Epistolar*, III, 1980, p. 268)

www.dacoromanica.ro

Şi cea de-a treia, expediată "eodem datu" (10 aug.), imediat după textul german: "Doamnei Cleopatra Poenaru, strada Cometului no 16, Bucureşti. (pentru Emilia). Eodem datu, (10 aug. 1869). Ca să mă întâlneşti, vino îndată. Luni plec spre Botoşani. Titu". (*Jurnal şi Epistolar*, VI, 1986, pp. 301... 306 şi 565).

Cu toate că Emilia era măritată şi purta numele Humpel, al soţului, Titu i se adresează tot cu numele familici sale şi aceasta, cu siguranţă, nu din inadvertenţă, ci din gelozie şi din aversiune faţă de cumnatul său. Mai departe, în anii următori, se întâlnesc în *Epistolar* bruioane adresate Cleopatrei sau fragmente de misive cu numele ei şi care nu au mai ajuns la destinatar, Titu înlăturându-le din textul trimis.

Sunt unele rânduri din jurnal care lasă, fie direct, fie subiacent, să se înţeleagă cum că relaţiile dintre promotorul Junimii şi frumoasa Cleopatra Lecca nu erau numai de veche amiciţie şi nu erau numai de cenaclu literar. Când, din 1879, Ana Rosetti începe să se profileze din ce în ce mai durabil şi tot mai proeminent pe firmamentul maiorescian, Cleopatra, asemenea celorlalte femei din anturajul strict al lui T. Maiorescu, reacţionează jaluzic, cu bizarerii care-l surprind pe mereu proaspătul înamorat. Aşa se face că în urma unei excursii de sărbătorile pascale ale anului 1880 (16/28 aprilie), la care Titu Maiorescu a invitat întâi de toate pe Ana Rosetti, pentru care de fapt a şi dorit excursia, ca s-o simtă lângă sine, lăsându-le acasă, în Bucureşti (în afară de Livia şi Clara, pe care a luat-o înadins, ca martoră disperată a noii lui iubiri) pe celelalte doamne din protipendada sa feminină, la înapoiere criticul constată la acestea, printre care şi la Cleopatra, o atitudine ciudată, de respingere parcă, de ostentativă animozitate, la care el notează: "Joi seara la alde Kremnitz, unde Mite, Emilia, Cleopatra Lecca şi Wilhelm au fost bizari faţă de mine"... De ce ar fi fost stranii în modul de a-l întâmpina cele trei doamne, dacă nu din gelozie acută, ca şi Livia şi Clara, pe noua iubire a logicianului.

Cleopatra, e limpede, suferea la rându-i ca şi celelalte toate, în faţa succesului noii cucerite-cuceritoare, care nu numai că nu le întrecea în frumuseţe, dar, culmea, nici nu avea nimic comun cu aşa ceva!...

Notaţii succinte, urmate de puncte de suspensie, ar putea lăsa loc subînţelegerii unor întâmplări intime: "Marţi. 16 feb. 82. Clienţi dimineaţa, prânzit la Th. Rosetti [...] La ora 5, d-na Cleopatra Lecca..." La serile literare, şi nu numai, ea era, indiferent de amfitrion (Titu Maiorescu sau Mite Kremnitz), în general nelipsită, uneori venea însoţită şi de câte unul dintre copii: "Joi, 2/14 sept. 1882. Aşadar, iarăşi pentru

www.dacoromanica.ro

câtva timp, liniştit, în Bucureşti [...] La masă, Creangă, care ne-a povestit cu haz multe despre hoţul Chietraru şi despre o invenţie de măsurat apa a fiului său. Seara, Nica şi d-na Cleopatra Lecca cu fetiţa ei". Alteori, cinează numai cu ea: "Marţi, 21 Feb. 84. Neauă. Seara, la masă, Cleopatra Lecca". În aceşti ani (din 1878, mai ales, de când el obţinuse consimţământul de divorţ al Clarei, an în care Cleopatra era deja divorţată), Titu se afla în totală discordanţă cu soţia sa, care trăia mai mult în străinătate. Se pare că atunci când avocatul T. Maiorescu absenta din capitală, împins pe drumuri de procesele sale, Cleopatra îi urmărea înapoirea cu atentă expectaţie, ca şi atunci când el pleca în voiajuri turistice cu celelalte doamne din preajma lui. Câteodată, mai cu seamă ştiindu-l singur, simţea nevoia strictă să-l vadă chiar şi noaptea, mai ales că distanţa dintre casele lor, dintre străzile Mercur şi Cometa, era mică, ea îi trecea pragul, venind în vizită, oricât de târzie era ora şi oricât de nefavorabilă vremea: "Luni, 29 aprilie/11 mai 1885. La ora 11 seara o adevărată ploaie torenţială. Răcoare. Livia tot la Sinaia cu Curtea [...]. Seara, a venit şi Cleopatra Lecca".

Când Cleopatra trece prin mari dificultăţi financiare, din cauza poverilor casei şi a risipirii averii, aproape a prăbuşirii moşiei Loloieşti din Romanaţi de către soţul ei, T. Maiorescu o împrumută cu însemnate sume în franci. Ea îi înapoiază banii cu greutate, ajungând până la insolvabilitate şi obligându-şi familia, pe tatăl şi pe fraţii ei, la achitarea datoriilor. În *Jurnal*, de aceea, Titu nu are vorbe măgulitoare la adresa ei, denunţându-i viciul jocului de cărţi: "Duminică 3/15 mai, 1887. Soare. Pe la 1 1/2 de amiazi + 20^0R. [...] Azi dimineaţă mi-a plătit Costică Lecca datoria de 4845 franci a Cleopatrei, din partea tată-său pictorul Lecca, care îşi aşteaptă sfârşitul. Se plângea de indiferenţa Cleopatrei pentru cei doi[106] copii ai ei (tată-său îi dase 450 franci să plătească pensionul Emiliei pentru fetiţă, şi altă dată îi dase 20 franci să-i trimită fetiţei de bomboane). Cleop. n-a trimis Emiliei decât 300 franci, restul ca

[106] Cleopatra a avut cinci copii. Nu se poate ca Titu Maiorescu să nu fi ştiut aceasta. Trebuie să fie vorba de cele două fetiţe. Maria şi Victoria. care se aflau la pensionul surorii lui, Emilia, pe ale căror cheltuieli Cleopatra le suporta cu greu, fiind mai tot timpul cu plăţile în urmă. Din cei cinci copii. doi dintre ei muriseră de mici, o fată (Ecaterina) şi un băiat (Constantin) şi ea rămăsese cu acestea două şi cu un fiu, Petru. primul născut.

Fostul ei soţ, colonelul Grigore Poenaru, de care s-a despărţit la 28 iunie 1878 într-un proces de incriminare pentru scandal şi lovirea soţiei, îi ruinase o mare parte din zestre la jocuri de noroc şi la chefuri şi acum ea se zbătea să-şi crească copiii cât mai demn.

www.dacoromanica.ro

şi cei 20 franci, şi în genere tot, îi toacă la joc de cărţi nopţi întregi; şi la ţară". (*Însemnări*, vol. III, Socec, 1943, pp. 22 – 23).

În legătură cu jocul de cărţi şi cu şederile sale la ţară, în timpul verii, trebuie spus că ea se stabilea la moşiile ei din Dolj şi din Romanaţi (la Loloieşti şi la Popânzăleşti), ipotecate în mare parte, ca şi casa din Bucureşti, în urma risipirii averii ei de către chefliul şi bătăuşul său soţ, de care divorţase (vezi articolul nostru "Pe lângă plopii fără soţ" – Cleopatra Lecca – din rev. "Manuscriptum", Nr. 1, 1979, pp. 181 – 183), ca să supravegheze muncile agricole şi pe vechilii necinstiţi. De cele mai multe ori îşi petrecea nopţile la Craiova, unde îşi avea reşedinţa, la mesele de joc, cu marile notabilităţi ale urbei, în speranţa (nu din viciu, cum s-a crezut) deşartă că va putea câştiga acele sume de bani cu care să-şi refacă echilibrul financiar, şi prin care să-şi salveze averea. Dar...

T. Maiorescu, preocupat să redobândească sumele cuvenite lui şi surorii sale, o împricinează exagerat. Mai cu seamă că singur constatase cu ani înainte viaţa dezordonată a soţului Cleopatrei, a căpitanului, pe atunci, Grigore Poenaru, care dormea în amiaza mare îmbrăcat, înapoiat spre ziuă de la chefuri.

Într-o scrisoare în franceză către Emilia, la Braşov, din 12 aug. 1868, îi remarcă surorii sale, printre altele, o atare postură a căpitanului, dezavuându-l cu furie: "Hier, j'ai été chez Lecca et j'ai trouvé le capitaine Poenaru qui dormait dans un petit deshabillé très mignon. Il n'a réputation d'être très amusant celui-là, n'est pas? Aussi je me suis furieusement embété. (Ieri, am fost la Lecca şi l-am găsit pe căpitanul Poenaru care dormea aproape îmbrăcat, foarte nostim. El n-a avut niciodată reputaţia de a fi foarte amuzant, nu-i aşa? Astfel că am fost în mod furios contrariat. (*Jurnal şi epistolar*, VI, 1986, p. 484).

La căsătoria sa cu Ana Rosetti, din septembrie 1887, Titu nu o uită şi îi trimite *post nuptum*, la Craiova, unde Cleopatra, aşa cum am văzut ceva mai sus, îşi avea reşedinţa până în toamnă, *fair-part*-ul de circumstanţă, ca şi tuturor celorlalţi 464 de înştiinţaţi *post festum*, ea figurând pe un loc de seamă, a douăzecea, pe lista anunţaţilor în limba română, care se numărau cu sutele şi toţi cu nume sonore.

T. Maiorescu, adoratorul ei adorat din anii de odinioară, i-a supravieţuit Cleopatrei exact şaptesprezece ani – Ea a murit la 2 iulie 1900, stil vechi, în vârstă de 62 de ani, iar el la 1 iulie, stil vechi, 1917 – aşezaţi amândoi în primitoarea humă a cimitirului Bellu, la egală distanţă de Eminescu, într-un triunghi funebru al nemuririi.

www.dacoromanica.ro

Pe soclul monumentului familiei Lecca, al pictorului, anul naşterii Cleopatrei este 1838! Se pare că în familie şi între intimii ei acesta era anul predilect cunoscut, deoarece în actele de naştere ale copiilor ei (declaraţi primii patru de pictor şi ultimii doi de moaşa sa) ca şi în cel de deces al ei, vârsta Cleopatrei Lecca este dată, cu aproximaţie, în funcţie de referirea la acest an şi nu la cel real, 1837.

Înamorat până peste poate de frumuseţea Cleopatrei Lecca şi dorind-o cu încordată înflăcărare, M. Eminescu a nemurit-o în poeziile *Pe lângă plopii fără soţ* şi *Scrisoarea V*, fără să-i grafieze numele, lăsând doar indicii topografice şi de supranume (Dalila).

În *Scrisoarea V* (Dalila) poetul o portretizează în linii infantilo-senzuale:

"E frumoasă, se-nţelege... ca copiii are haz,
Şi când râde face încă şi gropiţe în obraz
Şi gropiţe face-n unghiul ucigaşei sale guri
Şi la degetele mâinii şi la orice-ncheieturi
Nu e mică, nu e mare, nu-i subţire, ci-mplinită,
Încât ai ce strânge-n braţe – numai bună de iubită".

www.dacoromanica.ro

ANA ROSETTI

Cine priveşte chipul Anei Rosetti, din fotografiile rămase, se poate imediat întreba şi pe bună dreptate: Ce a văzut T. Maiorescu la această femeie cu totul nefrumoasă, ca să formulăm o litotă eufemistică? Ce l-a atras la ea şi cu ce l-a putut cuceri o fată bătrână şi fără mare zestre, ameninţată să rămână pe viaţă nemăritată? Inteligenţa ei? Instrucţia şi valenţele ei intelectuale? Distincţia familiei, care, deşi nu prea bogată, făcea parte din lumea bună, din protipendada bucureşteană şi a ţării? Dar la Junimea bucureşteană, unde T. Maiorescu introdusese prezenţa cuconetului, asistau şi femei "tinere, frumoase şi inteligente", după cum arată Iacob Negruzzi în *Amintirile* sale, pe care le-am citat mai înainte. Şi apoi în familiile boiereşti, fetele, chiar dacă nu erau date la şcoli superioare, erau bine instruite şi amplu educate în casă, temeinic ştiutoare într-ale pianului, dansului, ale manierelor alese şi, mai cu seamă, într-ale limbilor străine, înclinate, de asemenea, spre literatură şi arte, în general. Ca să nu mai vorbim despre cultura Mitei Kremnitz şi chiar a Cleopatrei Lecca, superioară multora. Atunci cu ce-l putea fascina pe critic, pe bărbatul care se dorea (şi era mereu) anturat de o mulţime de femei, o domnişoară trecută, care în 1878, când el o pomeneşte pentru prima dată în *Însemnări zilnice* (ed. Socec, 1937, vol. I, p. 315), avea douăzeci şi patru de ani şi jumătate, într-o vreme când fetele la cincisprezece ani, uneori şi mai devreme, erau deja măritate. Dar vorba lui G. Călinescu (din "Materialul documentar", de mai multe ori citat), care minunându-se şi el, exclamă: "... optică maioresciană: Ana e anguloasă, cu nas acut".

Z. Ornea o descrie ca pe o "brunetă urâţică (în ed. I, vol. I, p. 402, ed. II, vol. I, p. 360) şi ca pe o femeie care "nu era deloc frumoasă. Faţa ei alungită şi cu nas mare, buzele subţiri, abia vizibile, trădau neînduplecare şi chiar răutate" (vol. II, 1987, p. 9 şi p. 5, vol. II, ed. a II-a). Într-adevăr fotografiile o arată pe Ana Rosetti cu un cap îngust, îngrămădit în propriile-i contururi, cu faţa oblongă, ascuţită. parcă prin strivirea într-o menghină. Sub o frunte ridicată banal deasupra sprâncenelor, ochii mari şi inteligenţi se adună lângă nasul lung şi subţire, înălţat brusc la vârf pentru a evita, parcă, prăbuşirea rapidă peste o gură asimetrică, strânsă în buzele abia perceptibile, sub care bărbia se prelungeşte încă. Ea apare astfel în contrast cu Clara, care e cu faţa lunară şi rotundă în toate, deloc o frumuseţe. Cu toată dezarmonia

www.dacoromanica.ro

trăsăturilor ei fizice şi cu toată maladivitatea ei (suferea de disfuncţii digestive şi de plămâni, cu accese hemoptizice), a cerut-o în căsătorie până la urmă, găsind-o, cei drept foarte rar, în *Însemnările* sale, "încântătoare" şi, culmea, chiar "frumoasă"! Să fie, într-adevăr, vorba de o "optică maioresciană" aparte, deformată? Se amăgea Titu pe sine pentru alegerea făcută? Sau "orbise" Maiorescu ca acei "cocoşi de munte" în perioada nupţială despre care-i scria cumnatului său Herman Kremnitz? Îndemnându-l să fie lucid în faţa primejdiei care poate să vină de la englezoaica Emily, ca şi de la oricare altă femeie, el îi scria astfel: "Domnia voastră este îndrăgostit lulea. Da, în chestia asta nimic nu e de folos. În loc să vezi josnicia Emilyei, mă consideri pe mine un individ mârşav, iar consensul întregii familii drept nişte nimicuri. Căci milostiva natură şi-a orânduit toate cu multă iscusinţă, iar cocoşeii de munte nu sunt singurele creaturi care la vremea împerecherii sunt surde şi oarbe. Cum ar putea ea altminteri să se îngrijească de perpetuarea speciei umane!

Ferice, desigur, de cine, la trezirea inevitabilă din ameţeala dragostei, după primul, sau al doilea an, bagă de seamă, spre bucuria lui, că nu şi-a legat la gât, prin căsătorie, o nenorocire a sufletului!" (*Jurnal şi Epistolar*, VII, 1987, p. 193 şi p. 347, *Epist.*, din 4 sept. 1871, citată deja mai înainte).

Atunci? Cum se face că el, neînduplecatul, pentru alţii, străjer al libertăţii masculine, îşi leagă de gât o altă "nenorocire a sufletului prin căsătorie", când abia scăpase de prima?

După cum se vede este foarte uşor să-i consiliezi pe alţii, ca apoi să-ţi uiţi propriile precepte atunci când te afli, la rându-ţi în situaţia celor pe care, până mai adineauri, i-ai admonestat pentru slăbiciunea lor într-o iubire aveuglică.

T. Maiorescu nici nu "orbise", nici nu-şi pierduse, cu toată permanenta lui dispoziţie afemeică, luciditatea. Despre dragoste "la prima vedere" în nici un caz nu poate fi vorba, nu numai că pe Ana Rosetti el o cunoştea cu mult mai înainte, de pe când era o copilă, dar "farmecele ei feminine" ar fi descurajat pe orice bărbat, cum s-a şi întâmplat până la el. Cât despre virtuţile ei intelectuale (citită, franţuzită şi nemţită) cât puteau ele să fie mai presus de ale altora din clasa ei socială, chiar dacă manifestă un oarecare talent literar, demonstrat în câteva traduceri, şi chiar dacă îi frecventa magistrului la Universitate prelegerile, urmărindu-i nelipsită, cu devoţiune, cursurile ca studentă perpetuă? Căci era pe atunci şi la noi, ca şi în toate centrele universitare,

www.dacoromanica.ro

în vogă, continuată în universităţile româneşti, în special la Bucureşti, până la instaurarea regimului comunist, eticheta, care avea caracterul unui blazon de distincţie, fiind totodată şi o manieră a *high-life*-ului feminin, ca domnişoarele şi doamnele din lumea bună să asiste şi să studieze pe unul sau pe altul dintre profesorii universitari preferaţi. Era şi un bun prilej de a se etala, de a ieşi în lume, de a se specta reciproc şi de a poza în protectoare ale literelor, ale filosofiei, ştiinţelor şi ale artei, chiar dacă nu înţelegeau şi nu le interesau expunerile ex cathedra până într-acolo, încât să nu fie decât o prezenţă de bonton.

Or, la T. Maiorescu, amfiteatrul gemea de numărul mare de auditori. Rândurile de bănci ale studenţilor erau neîncăpătoare, iar cele din faţă erau mai mult timp ocupate de cuconetul intelectual; doamnelor de vază, din societatea aleasă, li se aşeza, în mod special, scaune în faţa şi împrejurul catedrei. La prelegerile profesorului universitar T. Maiorescu veneau, întâi de toate, doamnele şi domnişoarele grupate în jurul Junimii, la lecţii asistau uneori soţia şi fiica marelui magistru, Clara şi Livia, apoi Mite Kremnitz, când şi când Cleopatra Lecca, de asemenea altele, printre care Ana Rosetti, care era nelipsită de la expunerile adoratului său profesor, venind însoţită uneori de mama ei şi de surorile sale. Când Clara şi Livia încep să înţeleagă drama provocată în familia lor de intrusa Ana Rosetti şi când gelozia Clarei devine chiar agresivă, T. Maiorescu caută să evite pe cât poate întâlnirea lor la cursurile sale, profesorul neremarcând, la început, în privinţa virtuţilor intelectuale vreo diferenţă aparte între Ana şi celelalte, nici măcar consemnând în vreun fel aşa ceva în jurnalul său. Aceasta poate şi unde părerile psihologice despre capacitatea encefalică a femeii îl făceau circumspect, dacă nu chiar disprețuitor.

Mult mai târziu, în 1887, când era de acum căsătorit cu ea, Titu o pomeneşte din fugă şi doar cu iniţialele A. M., şi numai de două ori, în studiul intitulat "Întru amintirea lui Wilhelm de Kotzebue": "2. Bilder und Skizzen aus der Moldau (Berlin, 1860) a căror traducere română de d-na A. M. [aiorescu] a apărut întâi în «Convorbiri literare» şi s-a publicat apoi în volum de editorul Haimain (Bucureşti, 1884, ediţia a doua 1886)" şi a doua oară astfel: "Şi în 18 mai anul curent, cu câteva luni înaintea morţii sale, pe care o prevedea, Kotzebue scrie din Orrenhof (în limba franceză) d-nei A. M[aiorescu] traducătoarea scrierilor sale". (*Critice*, ed. Socec, 1915, vol. III, pp. 126 şi 127). De observat că autorul articolului o menţionează doar cu iniţialele "A.M.", editorul completând în croşete, cu consimţământul desigur al criticului,

www.dacoromanica.ro

numele întreg al acesteia. Nimic mai mult decât atât, decât o consemnare de rutină bibliografică. Atunci? S-a emis ipoteza (Z. Ornea) că a urmărit, visul lui de-o viaţă, din adolescenţă, să ajungă în lumea înaltă a societăţii româneşti prin Ana Rosetti. Dar el era deja în piscul acestei societăţi, mai devreme, prin Clara şi Livia, prezente mereu la palat, ca intime ale reginei, (Livia era domnişoara de onoare preferată la curtea Carmen Sylvei), iar Carol îl invita şi-l reţinea deseori pentru a-i cunoaşte opiniile politice şi pentru a-i cere sfatul. Iar poziţia lui politică şi socială era dintre cele mai înalte, ca deputat şi ministru, ca membru fruntaş al unui partid de vază şi puternic în epocă, ca să nu mai vorbim de prestigiul său ca om de ştiinţă, de universitar şi cărturar, dintre cele mai strălucite.

Este, deci, exact invers: Ana a dobândit, datorită rangului celui mai de sus al lui, la care el ajunsese prin sine, vază şi prestigiu, ieşind dintr-un anonimat normal odată cu ilustrul mariaj după care a alergat atâta, aproape zece ani. Noi credem mai degrabă că Ana Rosetti a constituit pentru el argumentul feminin împotriva Clarei şi chiar al Mitei, poate şi în contra altor pretendente, prin care le avertiza, forţându-le accese de intensă gelozie că între ele şi el s-a interpus o alta, oricând disponibilă să le înlocuiască. Pe lângă aceasta, intruziunea Anei Rosetti, care disturbă ambianţa feminină şi familială a lui Titu, îi aducea lui, psihologic, şi reconfortarea amoroasă înaintea Mitei, de care era pasionat îndrăgostit. Ana Rosetti este picătura de venin care a umplut paharul dramei căsătoriei cu Clara şi al iubirii pătimaşe pentru Mite. Eugen Lovinescu, care-i pomeneşte numele Anei de câteva ori în monografia sa, fără nici un atribut, fără nici un comentariu, izbucneşte, cu reţinere însă, doar o singură dată la adresa ei: "Necunoscuta este Ana Rosetti, viitoarea lui soţie (1887), al cărei nume apare în anul acesta (1878) în *Însemnări* şi intervine ca un element esenţial în drama sentimentală a lui Maiorescu". (vol. II, p. 90). Numele Anei Rosetti apare, într-adevăr, cum am arătat şi noi mai înainte, pentru prima oară în *Jurnalul* maiorescian în anul 1878. Nu este o însemnare de jurnal propriu-zisă, ci o referire la Ana, luată împreună cu Emilia, ca exemplu de educaţie severă, care izolează, care claustrează, într-o scrisoare adresată Clarei, în 4/26 sept. 1878, şi transmisă integral de Mite Kremnitz în jurnalul lui T. Maiorescu. Clara se afla la Geneva. Relaţiile lor se răciseră definitiv şi Clara, însoţită deseori de Livia, îşi părăsea tot mai des şi îndelungat soţul, nemaiputând îndura relaţiile lui amoroase cu Kremnitz, devenită stăpâna autoritară a inimii lui, îndepărtându-se de el în sejururi etrangere, ca un excerţiu pregătitor al marii lor, până la urmă, despărţiri.

www.dacoromanica.ro

În scrisoarea ei îi stabileşte un *modus vivendi* pragmatic în vederea separării matrimoniale şi cu privire la mediul social în care trebuie să evolueze existenţial Livia: "Aici în ţară Livia nu are nici un teren de societate, în Berlin însă îl are. [...]. Aici în România nu e nimic pentru ea: nici o fată, nici o societate. Să meargă la bal la alde Sutzu? Să apărem ca nişte oameni care se îndeasă? Şi ce teren de societate pentru raporturi feminine are aici? Ia la timp o locuinţă anuală statornică la Berlin, aranjează-ţi acolo propria ta gospodărie [...]. În toate vacanţele voi veni acolo, ca să nu lipsească tatăl, astea suntem datori Liviei, după convingerea mea. Nu-ţi este Emilia un exemplu care să te îngrozească? Şi încă domnişoara de onoare Rosetti?" (*Însemn.*, I, p. 315)

Lăsând la o parte pretextul facil, că Livia n-ar avea în ţară o societate aleasă pe măsura formării ei superioare, fapt inexact şi ultragiant la adresa societăţii intelectuale şi a *high-life*-ului feminin românesc de la Bucureşti, pretext ca s-o fixeze pe Clara la Berlin şi să nu se mai întoarcă la el, referirea la Ana Rosetti este abia perceptibilă. Cu atât mai mult numele ei acum, în acest an, 1878, nu ar putea premoţiona nimic, cu cât el era acaparat total de marea lui iubire pentru Mite, pasiune apogeică în acest timp. E tot mereu cu Mite şi copilul lor, Baby, amândoi, şi mamă şi fiu, întruna maladivi şi neglijaţi de dr. Wilhelm Kremnitz, care trăieşte, lângă soţia şi fiul acesteia drama separării, pentru a-l lăsa pe cumnatul său, pe Titu, să-l înlocuiască, consimţind pe faţă şi tacit, la această coabitare nuptică. În vara acestui an, în iulie 1878, pleacă într-un lung voiaj peste hotare cu adorata lui Mite şi cu fiul lor, plin de grijă şi de deferenţă socială şi paternă. Ar dori să fie numai şi numai cu Mite în care să se răsfrângă sufleteşte (sâmbătă 15/27 iulie 1878): "Aş vrea să fiu şi să stau de vorbă numai cu Mite, în care m-am răsfirat sufleteşte [...]. Însă Mite singură e mereu ceea ce mă atrage mai mult". (*Însemnări*, I, p. 304). După lungul drum feroviar, după ce o lasă pe Mite la Eger, se reîntoarce acasă.

Dragostea arzătoare pentru Mite i-o face respingătoare pe Clara, care văzând iminenta înstrăinare şi definitivă a lui Titu de ea, recurge la manevre psihologice, la jelanii epistolare, luându-le ca protectoare ale căminului ei surpat, culmea, din lipsă de tact şi de demnitate, tocmai pe potrivnicele ei, pe Emilia, care niciodată n-a putut-o suferi, pe Mite, rivala ei în iubire şi pe Cassia Rosetti, mama Anei, care încă nu se profilase cu certitudine în postura de substitută domestică a ei. Întors paraponisit că nu a putut rămâne cu Mite, numai cu ea, supărarea lui este şi mai intensă la aflarea acestor intervenţii epistolice şi-i reprimă Clarei,

www.dacoromanica.ro

cu vehementă indignare, într-o scrisoare din 6 aug. 1878, orice tentativă de reconciliere: "Am aflat despre scrisorile tale către M-me Rosetti, Mite şi Emilia. Vreau să-ţi observ la vreme ceva, fără asprime, dar cu hotărâre: comedia de la Lausanne nu se mai joacă a doua oară. Toată această agitaţie a ta pentru înapoiere, explicarea, împăcarea e un punct de vedere depăşit. Îmi pare rău că tu nu ai destulă tărie şi demnitate de mamă, pentru ca, chiar pentru binele Liviei, să nu zgudui mereu iarăşi starea respectivă a existenţei şi să ţi-o închipui numai ca un rău provizorat. La situaţia actuală nu se va schimba nimic de aici înainte, ani de zile. Pentru mine asta e ultima încercare, dacă mai pot exista încă. În ziua în care tu te înapoiezi la Bucureşti, eu sunt plecat din Bucureşti. Aranjează-te potrivit cu aceasta. Rămâi unde te afli şi îngăduie fiecăruia dintre noi posibilitatea de a se regăsi singur în sine însuşi. T. M". (*Ins.*, I, pp. 305 – 306). El se zbuciumă acum, în acest an, 1878, între spaima reîntoarcerii Clarei şi între starea apatică şi pesimismul ereditar al Mitei: "cu felul ei de a vedea toate în negru – o foarte supărătoare însuşire hereditară a Bardelebenilor" (*Ins.*, I, pp. 307 – 308, joi 10/22 aug. 1878). Despre Ana Rosetti nu are acum nici o altă referire, nimic aparte, mai mult îl interesează "d-na Rosetti, despre a cărei mică bancă" se obliga să aibă grijă şi tot pe aceasta, în scrisoarea mai sus citată, o ironizează, nepremonizând înrudirea, cu maliţiozitate: "d-na Rosetti e bolnavă la pat, şi-a stricat stomacul cu propriile ei mâncări".

Aşa că înscrierea numelui Anei Rosetti în jurnal nu are acum, cum credea E. Lovinescu, nici o relevanţă, apariţia numelui său în cronografia maioresciană, acum, pentru prima oară în 1878, nu spune nimic altceva decât că el a fost utilizat ca o pildă, numele ei nu anunţă nimic, nu prevesteşte nimic din uraganul de gelozii şi de pătimiri ce se va declanşa fulminant peste un an doar, şi care va spulbera definitiv orice speranţă a Clarei în revenirea lui Titu la căminul deja clătinat de Mite şi care îl va împinge pe ilustrul bărbat la divorţ.

O fotografie a Anei din acest timp, în prim plan, ne-o înfăţişează aşa cum am descris-o mai înainte. Totuşi nefrumuseţea ei nu inspiră neapărat ochiului o imagine de nedorit, iar lipsa ei de imediată atracţie fizică nu înseamnă şi respingere, sau lipsă de căldură şi de tandreţe. Ea a fost, oricum, o nedreptăţită a sorţii, a mecanismelor genetice, pentru că celelalte patru surori au fost, din fotografiile păstrate, aproape frumoase, ba chiar mai mult decât atât, cum este cazul Coraliei pe care I. Rădulescu-Pogoneanu o prezintă ca fiind "foarte frumoasă; avea scrisori şi poezii autografe de la Vasile Alecsandri" (*Însemn.*, II, Socec, 1940 –

www.dacoromanica.ro

p. 22, nota 1). Într-adevăr, Coralia, primul copil născut, se arată, dintr-o imagine foto, de o ravisantă frumusețe.

După ea, la celelalte trei surori ce o urmează, până la Ana, genele atavice au alte combinații și fac, cu toată asemănarea lor, ca fizionomia acestora să se îndepărteze de cea a Coraliei, și prin trăsături confraterne, să o prefigureze pe Ana, cea mai defavorizată dintre ele, între prima și ultima fată fiind o diferență aproape antipodică, deși toate surorile, inclusiv, fratele lor, au același aer genomic. Cei șase copii, cinci fete și un băiat, sunt odraslele lui Radu D. Rosetti și ai Cassiei Brăiloiu, ambii din mari și vechi familii boierești, cu evghenie seculară și cu pretendență la domnie chiar, cu vază și cu căutare la orice curte domnească, cu importanță de seamă în treburile politicești.

Rosettiștii sunt originari din Italia, din Genova. Amenințați cu extincția din cauza luptelor lui Henric al VII-lea, în Evul Mediu, în secolul al XIV-lea, cu cetățile din Italia, fiindcă făceau parte din tabăra care se împotrivea împăratului, au decis părăsirea peninsulei sub conducerea unui cavaler al familiei, Ion Rosetti, stabilindu-se la Constantinopol. Aici, cavalerul s-a căsătorit cu o fată de nobilă stirpe și a trecut la ortodoxism. Urmașii lui au făcut apoi parte din cea mai înaltă aristocrație bizantină[107]. Odată cu domniile fanariote, Rosettiștii își îndreaptă atenția către cele două țări române și în a doua parte a secolului al XVIII-lea, ei încep să se așeze temeinic la noi, mai întâi în Moldova, unde sunt cunoscuți cu numele de Roset sau Ruset, variante ce vor apărea în documente până încă la finele secolului al XIX-lea, poate și mai târziu. Din marele trunchi Rosetti, stabilit în Moldova, în special la Iași, cu moșii întinse peste tot, s-a desprins o ramură munteană cu ramificații spre Oltenia. După Octav G. Lecca (*op. cit.*, p. 418), "Ramura din Muntenia se trage din al doilea fiu al cuparului Roset[108]. George Rosetti (Iordache), marc vistier". Acesta a avut șase copii, dintre care un băiat, George, care la rându-i a avut, printre alții, pe Nicolae Rosetti, sau Ruset, cum zice cronica. Acesta, din căsătoria cu Anița Brâncoveanu, fiica voievodului martir, dobândi cinci urmași, o fată și patru băieți. Al doilea fiu al său, Scarlat Rosetti, este genitorul unui Dumitru, rezultat

[107] Generalul Radu Rosetti, *Familia Rosetti*, I – II, 1938 – 1940. O monografie importantă, dar, din păcate, cu multe date incerte. De asemenea: Octav George Lecca, *Familiile boierești române*, 1899 – precum și Dimitrie R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor din România* (1800 – 1898), 1898.

[108] Cuparul Roset, din Moldova, este așadar, genitorul aripei muntene a familiei Rosetti.

www.dacoromanica.ro

dintr-o cununie cu Zoe Băleanu, el fiind părintele lui Radu D. Rosetti, tatăl Anei.

Radu D. Rosetti este, ca atare, fiul lui Dumitru Scarlat Rosetti, din a doua căsătorie a acestuia cu o Ana Farfara. El s-a născut în 1820, la Craiova, după generalul R. Rosetti (*op. cit.*, p. 82), la Bucureşti, după D. R. Rosetti (*Dict. Contemp. citat*, p. 163). Deşi puţin cunoscut şi uitat repede de posteritatea imediată, Radu D. Rosetti a fost o figură interesantă, un personaj tumultuos, dornic de aventură şi de petreceri, din cauza aceasta şi risipitor de averi până la inconştienţă. A fost, ca şi toţi ceilalţi antecesori şi descendenţi ai săi Rosettişti, cu bună învăţătură de carte, a studiat la Colegiul Sfântul Sava şi apoi dreptul, având o bună pregătire juridică, ceea ce l-a propulsat în viaţa administrativă, juridică şi politică. O fotografie din a doua juneţe, îl prezintă din faţă, şezând, în uniformă de ofiţer, cu sabie, bărbat zvelt şi foarte frumos, cu frunte înaltă, cu păr ondulat, purtat cu cărare în stânga, ochii mari, iscoditori, inteligenţi, cu nasul drept, frumos, îndreptat spre gura acoperită de o mustaţă îngrijită, cu favoriţi, care-i încadrează faţa până sub bărbie.

În 1842, în primăvară, se căsătoreşte la Craiova cu Casia (Cassia) Brăiloiu, fiica paharnicului Nicolae Brăiloiu şi a consoartei acestuia, Zoe (născută Vlădoianu), venerabile şi cu veche tradiţie boierească familii olteneşti, cu moşii întinse în Dolj, Gorj şi Vâlcea. Casia era al treilea copil dintre cei cinci, doi băieţi şi trei fete (născută în 1823) şi îi aduce ca dotă câteva moşii, printre care mai însemnate, Fărcăşeşti şi Pârâcul din Vâlcea, întregindu-i din belşug proprietăţile soţului din Bucureşti, precum şi moşiile Caraula şi Vârtopul din Dolj, Prigaria şi Tătoi din Gorj. Numai că toate acestea, în loc să-l îmbogăţească şi mai mult, încăpute pe mâna lui risipitoare, l-au dus la prăpădirea averii prin vânzări nesăbuite şi prin dobânzi mari în urma unei camete nemiloase din partea chiar a vărului său Nicolae Băleanu, mare vornic, care l-au deposedat de o parte din avuţii mai pe nimic. Este pus de mai multe ori sub epitropie, sub tutelă, prin decret domnesc. La cererea soţiei, averea încredinţându-i-se, culmea, lui Nicolae Băleanu. Şi aceasta chiar din primii ani ai căsătoriei, din 1845 şi până aproape de finele vieţii, ultima interdicţie fiind decretată de domnitorul Al. I. Cuza, în iunie 1863. De câteva ori i se ridică această tutelă, dar năravul său de mână spartă şi de inconştient cheltuitor a făcut ca de fiecare dată să se revină asupra reinstaurării interdicţiei, de aceea l-a urât mult pe Cuza Vodă, împotriva căruia a publicat pamflete usturătoare.

www.dacoromanica.ro

Din pricina acestei prodigalităţi nestăpânite, săvârşeşte fraude, fiind acuzat de incorectitudine în funcţiile sale juridice şi administrative şi dat în judecată, dar a fost achitat, de fiecare dată, de Înalta Curte de Casaţie. Altminteri, toţi cei care au lucrat cu el, inclusiv străinii, îl apreciau ca pe un om de spirit, capabil, dar, din păcate, nu prea scrupulos.

Ca toţi, sau ca mai toţi Rosettiştii, avea talent literar, ce-i drept modest, cu preocupări publicistice şi teatrale. A făcut parte din "Societatea pentru înaintarea literaturii" şi a fost un permanent abonat la reviste, el însuşi publicând unele articole politice, iar ca membru în comitetul teatrelor a fost şi traducător de piese. A ocupat mai multe funcţii superioare, printre care: membru al Tribunalului Dolj (1846), apoi prefect (agă), de nenumărate ori, în judeţele Gorj, Argeş, Brăila şi prefect al Poliţiei Capitalei (1855), director general al temniţelor (1860 – 1862), membru la Curtea Criminală (1863). De acum, cât va trăi, începe să colaboreze la un număr însemnat de publicaţii cu articole ostile la adresa lui Cuza şi semnează cu pseudonimul "Udar" şi "Pauvre diable", sub care publică proză şi versuri în ziarele "Convenţiunea", "Cicala", "Nikipercea", "Sarsailă", "Spiriduşul", "Ţăranul". După detronarea lui Cuza, la care a jubilat, este numit prefect al poliţiei capitalei de către Carol I, funcţie deţinută până la moarte.

Din actul lui de deces şi din actele de căsătorie ale fiicelor lui mai mari, se înţelege că el trăia separat de familie, în raza suburbiilor Schitu Măgureanu şi Brezoianu, unde avea proprietăţi mai vechi, pe str. Calvină nr. 10, unde a şi murit, spre deosebire de soţia sa Casia care locuia în casele din perimetrul enoriilor Boteanu şi Amza. Radu D. Rosetti s-a stins în amiaza zilei de 13 martie 1868, în etate numai de patruzeci şi opt de ani (act de deces nr. 306, din 13 III. 1868, culoarea verde).

Casia, văduva sa, care-i pricinuise, nu din vina ei, mari amărăciuni, punându-l de câteva ori sub interdicţie pentru a mai salva câte ceva din avere, şi de care se despărţise fără divorţ, va supravieţui tumultuosului ei bărbat încă treizeci şi doi de ani, până la 18 dec. 1900, când în vârstă de şaptezeci şi şapte de ani se va duce să-l regăsească la cimitirul Bellu. În actul ei de moarte (nr. 6723, din 19 dec. 1900, culoarea galbenă) martori neştiutori au declarat-o în etate de optzeci şi patru de ani, o eroare, evident, din ignoranţă, deoarece ea la decesul soţului, în registru, este trecută drept în vârstă de patruzeci şi cinci de ani, etate conscrisă şi în actul (nr. 141) de cununie al fiice sale Ecaterina,

www.dacoromanica.ro

din 28 oct. 1867, înscrisuri care, ca şi altele, dovedesc că era născută în 1823.

Chiar dacă de la începutul căsătoriei, Radu D. Rosetti este tot mai puţin domestic şi tot mai departe de casă, reţinut fiind de obligaţiile sale de înalt dregător juridico-administrativ şi încă de anturajul care-l face de pe acum să-şi manifeste dispoziţia de cheltuitor fabulos la petreceri, Casia Brăiloiu, devenită Rosetti, îmbogăţeşte patrimoniul biologic al familiei, în decurs de unsprezece ani (între 1843 şi 1854), cu şase vlăstare, cu cinci fete şi un băiat.

În tot acest timp, Radu D. Rosetti, pe când vrednica lui consoartă aducea pe lume copil după copil, istovea averea printr-o nestăvilită risipă de închipuit nabab, prin vânzări şi amanetări în urma împrumuturilor cu camătă grea. La plângerile Casiei este pus sub tutelă de câteva ori prin decret domnesc, la 4 iulie 1845, la 8 august în acelaşi an, la 12 septembrie 1846, la 27 februarie 1851, cu suspendări şi reveniri la 3 mai 1848 şi 13 nov. 1850, ultima oară pe vremea lui Vodă Cuza, la 13 iunie 1863. În felul acesta soţia şi-a putut păstra din ce mai rămăsese, o parte din moşiile aduse în căsătorie ca zestre. Mai târziu, peste ani şi ani, fiul său Dimitrie R. Rosetti (Max), publicist şi scriitor, a declarat la 30 sept. 1933, că epitropul Nicolae Băleanu, care era văr primar cu tatăl său, numit de domnitor, prin decret, cu supravegherea interdicţională a lui Radu, îi împrumuta acestuia mari sume de bani cu dobânzi mari şi i-a luat averea pe nimic. "Radu, zicea fiul său Max, a vrut să-l dea în judecată, dar s-a răzgândit" (General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 84).

Din generoasa lui largheţe s-au înfruptat unii şi alţii, vicioşi şi falşi devotaţi şi admiratori, care au profitat de credulitatea lui. Desigur, nu poate fi omisă dispoziţia lui teribilă pentru lux şi pentru zaiafeturi fastuoase.

Primii trei copii, primele trei fete (Coralia, Ecaterina şi Maria) s-au născut la Craiova, unde părinţii lor se cununaseră şi unde îşi aveau reşedinţa stabilă, cu toate peregrinările ca prefect ale soţului. Ceilalţi trei (Dimitrie, Zoe şi Ana, viitoarea d-nă Maiorescu) vin pe lume la Bucureşti, unde familia se instalează din 1849. Toţi aceşti copii ai marelui logofăt şi agă Radu D. Rosetti vor juca un rol însemnat în biografia lui Titu Maiorescu, ca şi în lumea politică şi în cea de palat, socială şi culturală a vremii, ei alcătuind în cea de-a doua parte a existenţei criticului o altă şi mare familie a lui. Îi prezentăm cronologic, în telegrafice *curriculum vitae*, în urma documentării personale în fonduri arhivistice, corectând tacit erorile de datare existente în cărţile

www.dacoromanica.ro

despre familia Rosetti, în special pe cele referitoare la Radu D. Rosetti şi ale descendenţilor săi.

Înainte de a expune aceste tablete de *memoria vitae* ale succesorilor săi, trebuie arătat că, oricum, cu toate păcatele sale financiare, de pătimaş cheltuitor, Radu D. Rosetti, ca mare iubitor de carte şi ca om foarte instruit, cum au fost Rosettiştii în general, ca unul care în clipele de răgaz, mai multe de tumult, ştia să mânuiască şi condeiul, călăuzit de muze, a ţinut să-şi educe copiii la cele mai bune şcoli particulare. Aşa se face că pe cele cinci fete le-a dat rând pe rând, de la prima şi până la ultima, să se instruiască la pensionate de vază, unde beneficiau de burse din partea statului ca înalt funcţionar ce se afla el. Majorităţii acestor pensionate particulare, pentru încurajarea dezvoltării învăţământului la noi, bugetul naţional le prevedea subvenţii însemnate, dintre care unele rezervate burselor elevilor, care constau în scutirea de taxe şcolare.

Primele trei fiice (Coralia, Ecaterina şi Maria) au studiat la vestitul pension al d-rei Elise Blaremberg [româncă de origine franceză, din familia cavalerului Jean Maret de Blaremberg, flamand (1772 – 1831), fugit în timpul Revoluţiei Franceze în Rusia; unii dintre urmaşii săi au ajuns la noi, unde s-au stabilit definitiv]. Spre deosebire de surorile lor mai mari, Zoe şi Ana n-au putut continua, datorită indigenţei risipitorului lor tată, cursurile, decât parţial la şcoala particulară de fete a Elizei Blaremberg. Ele au fost eleve şi la internatul reputatului pension al italiencei românizate Charlotte Sachetti, ca bursiere ale statului. Pentru aceasta, Radu D. Rosetti, acum (între 1866 şi 1868), prefect al poliţiei Capitalei, sub Carol I, înaintează, la 18 oct. 1867, o petiţie Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice (d. 513/1867, f. 2. Arh. Naţ.) pentru obţinerea celor două burse în favoarea ultimelor lui născute:

"Domnule Ministru,

Sunt vechi funcţionar şi după cum nu mă îndoiesc că cunoaşteţi, stare nu am spre a putea subveni la creşterea copilelor mele cele mici, Zoe şi Ana Rosetti, în această consideraţiune dar, vă rog, Domnule Ministru, a face să se prenumere între bursierele statului, dându-le în pensionul D-nei Sachetti, care, după informaţiunile ce le am, corespunde întru toate cerinţelor unei bune creşteri. Primiţi vă rog, Domnule Ministru, încredinţarea prea osebitei mele Stime R.D. Rosetti".

Ministrul a aşternut pe act o apostilă aprobatoare şi directoarea institutului, Charlotte Sachetti, primind mandatul bursieric, îl înştiinţează

www.dacoromanica.ro

pe înaltul demnitar că "Domnişoarele Zoe şi Ana R. Rosetti au intrat în Pensionul ce am onoarea a dirija la 1[iu] Noiemvrie anul curent 1867".

Zoe era, la această dată, în vârstă de 14 ani şi nouă luni, iar Ana de 13 ani şi 8 luni.

După "regulamentul Eforiei Şcoalelor" de atunci, din anii post-paşoptişti încolo, "pensionatele şi şcoalele private de fete şi de băieţi" nu puteau avea decât curs primar (V. A. Urechia, *Istoria Şcoalelor*, tom. III, 1884, pp. 102 – 104).

Înfiinţarea multor asemenea şcoli particulare, mai întâi pe lângă biserici (la iniţiativa şi sub directa îndrumare a preoţilor) şi apoi de pensionate, instituite în deosebi de către străini (mai ales de către doamne şi domnişoare venite din Franţa, din Italia, din Germania, din Austria, etc.), a fost posibilă datorită unor subvenţii din partea Eforiei Şcoalelor, la porunca domnitorului luminat Barbu Ştirbei (1849 – 53, 1854 – 1856), care constatând numărul insuficient de şcoli publice ale statului, a decis încurajarea, prin ajutoare băneşti, a celor private. Printre acestea atâtea altele, care se vor numi pensionate domneşti, s-a aflat şi pensionul d-rei Elisa de Blaremberg, care a primit din partea Eforiei, la ordinul domnitorului, o indemnizaţie de o sută de galbeni, din cei două solicitaţi de ea. În memoriul, redactat în limba franceză, adresat domnitorului la 28 aug. 1852, ea îşi motivează astfel obiectul cererii: "Je projette de former une école préparatoire à un prix modique à l'effet d'y élever des enfans (sic) en bas âge". Elisa de Blaremberg precizează în acelaşi timp şi conţinutul programei sale de învăţământ care constă din: "l'enseignement de la langue française, allemande et valaque, la réligion, les ouvrages de main et le dessin. D'autres talens (sic) d'agrement du désir de parents..." (Arhiv. Naţion. Direcţia Gen., fond. Min. Inst. Publ. D./816/pe 1852).

Dintre celelalte pensionate de fete, numite unele domneşti, cel al d-rei Blaremberg era cel mai apreciat ca ordine, curăţenie şi, mai cu seamă, ca nivel la învăţătură. Inspecţiile din partea Eforiei Şcoalelor demonstrează această situaţie: un "Raport, no. 8", din 22 martie 1857, al revizorului A. Pretoreanu, consemnează dezordinea, grava indisciplină şi foarte slaba pregătire la carte în celelalte pensionate, cu o mică excepţie la pensionatul "d-nei Cunii". În schimb, cu totul altfel se prezintă lucrurile, adică foarte bine, la "Pensionatul m[lle] Elisa Blaremberg" unde "Învăţăturile [sunt] în IV clase. Ştiinţele, deşi predate în limba franceză [sunt] traduse şi bine învăţate de eleve...

www.dacoromanica.ro

În clasa superioară am găsit eleve care ştiu desface nu numai pe carte, dar şi compune din gând propoziţiuni absolute şi relative. Istoria era urmată de reflecţiuni asupra acelor evenimente la care a fost supusă omenirea. Piese de literatură recitate bine. Elevele din clasa superioară traduc cu mare înlesnire şi din româneşte în franţuzeşte pe cartea Copii celebre, ceea ce nu se vede în celelalte institute. Învăţăturile în limba română se predau după program şi cu succese. Curăţenia din acest institut este exemplară". (Min. Instr. Publ. D. 201/1857 f. 31-33).

Astfel fiind circumstanţele în care evolua învăţământul românesc de atunci, în special în capitală, este de la sine înţeles ca după instrucţia elementară, primită cu profesori particulari în casă, acest gen de institute private cu un renume deja dobândit, precum cel al Elizei Blaremberg, sau cel al italiencei Charlotte Sachetti, să fie preţuite de multe familii din protipendadă pentru pregătirea odraslelor lor feminine. Zoe şi Ana Rosetti sunt beneficiarele cursante ale ambelor pensioane, în special cum am văzut, al italiancei, pe care tatăl lor, marele agă, îl considera ca pe unul dintre cele mai convenabile educaţiei celor două ultime ale lui copile. Ca semn de mare prestigiu de care se bucura pensionul Charlottei Sachetti, este şi petiţia expresă a poetului, celebru în epocă, Grigore Alexandrescu, vestitul fabulist, adresată, la 18 iunie 1868 (D. 238/1868), ministrului instrucţiunii publice prin care-l roagă: "a ordona admiterea fiicei mele între bursierele citatului pensionat al D-nei Saquetti". Aşa se şi explică temeinica pregătire a surorilor Rosetti. bune cunoscătoare, prin învăţătura însuşită în aceste pensioane, ale limbilor franceză şi germană, fiind preţuite pentru cultura şi distincţia lor până şi în ochii palatului regal, ele anturând-o deseori pe regină, una dintre ele, Zoe, devenindu-i chiar doamnă de onoare, iar Ana, pentru un timp, domnişoară de onoare, şi până a nu ajunge încă d-na Maiorescu, a tradus din germană cartea lui Wilhelm de Kotzebue, *Berliner und Skizzen an der Moldau*, apărută la Bucureşti în două ediţii, în 1884 şi 1886. Să urmărim acum cronologia descendenţilor lui R. D. Rosetti într-o sumară dar esenţială prezentare, întrucât vieţile lor se interferează. prin Ana Rosetti, şi se consortează abundent cu biografia lui T. Maiorescu:

1. **Coralia**, primigena familiei, s-a născut la 25 ian. 1843, la Craiova, la nici un an de la căsătoria lui Radu D. Rosetti cu Casia Brăiloiu. După stabilirea la Bucureşti, în 1849, a genitorilor săi, copila, cu un început de instruire în casă, este dată, la vârsta de aproape zece ani, să-şi continue şi să-şi încheie studiile, între 1852 şi 1856, la

www.dacoromanica.ro

pensionatul domnesc al Elisei de Blaremberg. Coralia a fost într-adevăr o frumusețe în epocă, după cum o arată imaginile foto și după mărturiile contemporanilor: înaltă, distinsă, cu aer seniorial, demnă de orice curte regală apuseană. S-a măritat în 1865, la douăzeci și doi de ani, cu juristul și marele consilier Panait Sevescu. Ea s-a stins (conform actului de deces Nr. 228, din 13 ian. 1915) la 11 ian. 1915 în etate de șaptezeci și doi de ani, văduvă, în casa ei din str. Minervei, nr. 22 și a fost înhumată la Bellu.

2. **Ecaterina** (Caterina) a apărut pe lume la 15 nov. 1845 și a fost botezată la biserica Sfânta Troiță din Craiova, în mitrica acesteia fiind înregistrată la nr. 2. Și-a desăvârșit studiile la același pensionat de fete al Elisei de Blaremberg. Ea s-a căsătorit la 28 oct. 1867, în vârstă de douăzeci și doi de ani, cu maiorul (ajuns apoi general) Alexandru Budișteanu, fiu de mari moșieri din Râmnicu Vâlcea, unde s-a născut, în 1836, cu unsprezece ani înaintea miresei. Imaginile foto o apropie ca trăsături fizionomice de Ana, pe care o prefigurează genetic, cu ochii însă mai mari și melancolici, chipul se conturează în linii ordonate plăcut, cu aerul unei apatii, al unei tristeți afișate discret, al unei seninătăți parcă voit detașate de toate, oricum, incomparabil, alta decât Ana, care este o copie târzie și deformată a Ecaterinei.

A încetat din viață la 28 aug. 1927 și a fost înmormântată în cimitirul bisericii Budeasa (Argeș) situată pe una dintre proprietățile familiei Budișteanu.

3. **Maria**, a treia fiică a lui Radu D. Rosetti, își face apariția pe scena vieții la 11 martie 1848, la Craiova, așa cum indică actul ei de botez, depus în dosarul său de căsătorie (Nr. 87/1871) și cel de deces (4525/1926).

Urmează cursurile pensionatului Blaremberg, la care este înscrisă din 1857 și unde obține prin concurs, o bursă în 1863. S-a măritat la 30 iunie 1871 (act. Nr. 87, din 30 VII 1871, culoarea de galben) cu Iacob Negruzzi, din Iași, cunoscut junimist și redactor al revistei "Convorbiri literare", nedemnul epigon al tatălui său, ilustrul C. Negruzzi, în privința harului literar. Să-i fi cucerit oare inima atrăgătoarei și cultivatei Maria Rosetti cu versuri submediocre, aidoma clișeelor celorlalți poeți minori din epocă, versurile stupide și agramate, pe care refuzatul de muze I. Negruzzi le publica sârguincios în revista pe care o conducea? Impresionat de farmecul femeii de care s-a îndrăgostit, el o portretizează constatativ, în versuri căznite, retrodescriind-o

www.dacoromanica.ro

memorialistic, exultând de fericire că a găsit, în fine, pe aleasa inimii salc:

"Şi o faţă-aşa frumoasă
Păr de înger, blond, aveai,
C-o ochire mult duioasă
Blând în jurul tău priveai.
Şi aveai acelaşi nume
De femeia, ce iubesc!
Şi-am gândit «În astă lume,
În sfârşit eu te găsesc!»"

Aşa stând lucrurile, trudnicul rimător o cere de soţie, în stihuri la fel de hilare şi cu un spor şi mai accentuat de balbutiere tâmpă şi agramată:

"Astăzi, dragă, spune-mi mie,
Tu ce-atâtea te iubesc,
Vrei ca dulcea mea soţie
Să visăm un vis ceresc,
Spune-mi asta o vrei tu?"

La data nuntirii lor, "junele" Iacob Negruzzi, care îngăima asemenea "perle", publicate cu asiduitate în revista pe care o patrona, era în vârstă de douăzeci şi nouă de ani (era născut la 31 dec. 1832), iar "Muza" avea douăzeci şi trei şi, deşi actul de căsătorie consemnează anul 1848, ca an al naşterii Mariei, an însemnat şi în dosarul matrimonial, (după certificatul ei de botez) mama miresei, Casia Rosetti, văduvă de trei ani, o întinereşte substanţial, declarând-o de numai nouăsprezece. După cununie, Maria, devenită Negruzzi, îşi urmează soţul la Iaşi, ca apoi, după paisprezece ani, în 1885, să se înapoieze definitiv în Bucureşti, locuind pe str. Romană, unde Iacob Negruzzi, ajuns între timp deputat, îşi cumpărase o casă spaţioasă, în care au instalat şi redacţia "Convorbirilor literare", mutată odată cu el, la insistenţele lui T. Maiorescu, în capitală, el fiindu-i director până în anul 1895. Cei doi soţi n-au avut copii. Se pare că iubirea, aşa cum era firesc, ca în orice căsătorie, s-a stins repede, poetul declarând-o direct:

"Dulcea mea simţire
Însă m-a lăsat
Şi nici o cântare
Nu mi-a inspirat".

În succinta biografie a lui Iacob Negruzzi, schiţată de Ella Negruzzi în introducere la volumul II de *Studii şi Documente literare*, I.

www.dacoromanica.ro

E. Toronţiu, 1932, pp. XL-XLI, vorbind despre Maria Rosetti, autoarea scrie: "O lungă căsătorie de peste 50 de ani (55 – n.n.). cu o tovarăşă demnă şi înţeleaptă, o sfătuitoare pricepută, a cărei părere critică în cercul Junimei era precumpănitoare şi ascultată cu mult respect de membrii Junimii". Atunci?!...

Maria Rosetti-Negruzzi a părăsit lumea aceasta în vârstă de şaptezeci şi opt de ani, în ziua de 18 iunie 1926 (cf. Act. de deces nr. 4525, din 19 iunie 1926), în casa din str. Romană nr. 71.

Iacob Negruzzi, aproape senil şi şters, ca şi opera sa literară, a mai trăit după ea încă şase ani şi jumătate, murind nonagenar, la 6 ian. 1932 (chiar în ziua când, cu nouăzeci de ani în urmă, fusese botezat), după ce de mult îi îngropase pe toţi comilitonii de generaţie, pe toţi confraţii şi colaboratorii săi, pe toţi amicii şi cunoscuţii tinereţii şi senectuţii sale. Un mediocru necesar totuşi!

4. **Dimitrie (Max**, ca ziarist şi ca scriitor). Dintre cele trei surori mai mari născute la Craiova, în familia lui Radu D. Rosetti se iveşte în lumina vieţii, în fine, şi un băiat, unicul, la 17 aprilie 1850, în Bucureşti, botezat la 28 mai la biserica popa Dârvaş (act nr. 15). Acestui vlăstar masculin al său aga Radu Rosetti i-a acordat, în privinţa studiilor, o atenţie specială. A fost trimis la Paris, unde a învăţat la liceul Louis-le-Grand şi apoi a studiat la Ecole des Sciences politiques et administratives. Întors în ţară a ocupat diferite funcţii superioare fiind gazetar şi deputat. De la mutarea Junimii şi apoi a "Convorbirilor literare" la Bucureşti el a luat parte cu regularitate la şedinţele societăţii.

Dimitrie (Mitică, Max) se asemăna, prin acelaşi aer, cu surorile lui, poate mai mult cu Zoe (cu Juca). Cu capul de o mare expresivitate virilă, cu fruntea înaltă, de unde pleca o frizură cu un smoc rebel, cu nas proeminent, cu gura largă conturată de buze cărnoase, şi cu ochii mari şi gravi, s-a asemuit mai mult tatălui, care a fost un bărbat frumos. Dimitrie (Max) a fost căsătorit de două ori: o dată, în anul 1873, cu Eftalia (Natalia) Gheorghiu, cu care a avut un fiu, Radu, divorţând de ea, şi a doua oară cu Alexandrina Costovici. care l-a înzestrat cu două fiice: Noemi şi Florica, deseori pomenite de T. Maiorescu în *Jurnalul* său.

Lovit de un automobil, în Bucureşti, moare la 12 oct. 1934 la Spitalul francez, în etate de optzeci şi patru de ani (act de deces, nr. 1722, din 12 oct. 1934) şi a fost înhumat la cimitirul Bellu.

Ar fi cazul să amintim aici că Şerban Cioculescu, marele nostru istoric literar, într-un cronolog la un grupaj de fotografii extrase dintr-un album de familie rosettist, aflat în colecţiile Bibliotecii Naţionale, şi

www.dacoromanica.ro

publicat în revista "Manuscriptum", Nr. 2, 1975, pp. 136 – 137. a făcut prezentarea celor şase fraţi Rosetti cu date surprinzător de eronate, pe care noi le-am corectat în articolul "Titu Maiorescu, precizări în marginea biografiei", "Manuscriptum", 1/1977, pp. 156 – 167, în nota 14, p. 166. Astfel la Ş. Cioculescu, Maria şi Dimitrie au date identice (1847 – 1925) (sic!).Or, Maria, după cum biografiem aici, este născută în 1848 şi moartă în 1926, iar Dimitrie Rosetti e născut în 1850 şi decedat în 1934. Zoe Rosetti are data naşterii 1852, în loc de, cum o să vedem imediat, 1853, şi Ana este, după aceleaşi calcule greşite, în 1913 decedată, ca şi Zoe (sic!).

5. **Zoe** (sau **Juca**, după numele de alint), a patra fiică a agăi Radu Rosetti, a fost adusă pe lume, la Bucureşti, în 22 februarie 1853. A fost instruită, împreună cu sora ei Ana, în pensionul d-nei Charlotte Sachetti şi a fost domnişoară de onoare (între 1873 şi 1878) a doamnei Elisabeta, iar după căsătoria cu Al. Bengescu, în 1878, a devenit doamnă de onoare a reginei, din 1890 şi până la sfârşitul vieţii. Firul sorţii i s-a frânt la 29 nov. 1913, la orele 13, în casa sa din str. Gen. Lahovari, nr. 7, în etate de şaizeci şi unu de ani (act dec. nr. 7842, din 29 nov. 1913). În această clădire, din str. General Lahovari, nr. 7, a locuit T. Maiorescu după ce a vândut casa din str. Mercur, la 26 oct. 1914, şi tot aici a murit.

6. **Ana**, ultimul copil, al şaselea, al soţilor Radu şi Casia Rosetti, încă o fată între celelalte patru, s-a născut la Bucureşti, în enoria bisericii Pitar Moş, la 17 martie 1854. A fost botezată la 25 aprilie 1854, în cristelniţa bisericii Alba-Popa Dârvaş, de preotul M. Sachelarie, care o şi înregistrează în mitrica Nr. 174, la poziţia 11, naşă fiindu-i postelniceasca Cleopatra Racoviţă. Învaţă, ca şi sora ei Zoe, carte la pensionul Ch. Sachetti. Apoi, asemenea celorlalte domnişoare, precum şi doamne din lumea bună, va audia diverse cursuri universitare, în deosebi pe cele ale lui Titu Maiorescu.

Ea este cea care a zguduit din temelii căsnicia soţilor Titu şi Clara Maiorescu, demolând, ca un seism devastator, ce mai rămăsese din ruinele lăsate de Mite Kremnitz, pe ale căror ziduri, şubrezite de necruţătoarea ei cumnată, Clara încă mai spera să le reconsolideze. Încercare utopică, cu trucuri ignare (Clara a răspândit peste tot zvonul fals că este "însărcinată" şi că în această stare a fost alungată pe drumuri de soţul care a părăsit-o pentru a duce o viaţă de dezmăţ cu Ana Rosetti, în casa şi în mobilele ei) şi cu scene zgomotoase de gelozie, afişate direct, cu manifestări furtunoase, cum notează chiar T. Maiorescu: "... izbucniri ale Clarei în contra d-rei Rosetti, o dată duminică.... apoi

www.dacoromanica.ro

sâmbăta următoare la Mite, după ora de logică, fiind furtună" (*Jurnal*, 12/24 iunie 1880), dar tot zbuciumul este în van.

Tempus ireversibile erat. Ana este, începând de la excursia estivală din 8 – 12 iulie 1879, dar mai ales de la cea pascală (între 16/28 aprilie şi 24/5 mai) din 1880, permanent în preajma lui, în viaţa lui, la Universitate, la Tribunal, la el acasă, ori la alţii (la Mite, când la ea are loc Junimea), oriunde şi peste tot, iar când absentează din capitală îi scrie. Are douăzeci şi şase de ani, nu-i vorbă că şi celelalte surori s-au măritat trecute de douăzeci şi doi (Zoe chiar la douăzeci şi cinci), şi spectrul fetei bătrâne şi nemăritate o face inepuizabilă în asaltul continuu asupra sensibilităţii feminolatre a lui T. Maiorescu, secondată şi dirijată de regizorul ei cel mai bun, de Casia Rosetti, mama sa, care vrea să-şi vadă şi ultima fată, pe cea mai puţin seducătoare, rânduită domestic.

De la binomul iniţial şi iniţiatic, Titu – Emilia, la trinomul Titu – Clara – Helene (cele două surori Kremnitz) şi de aici la polinomul: Titu – Clara – Emilia – Mite – Cleopatra (Lecca) – Ana (Rosetti) şi altele, criticul a parcurs un drum erotic amplu şi deprimant, mereu în căutarea femeii care tot timpul i-a lipsit şi niciodată venită întru împlinirea iubirii atât de mult aşteptată, în chemarea acelei "Wahlverwandtschaft" goetheană [*Die Wahlverwandtschaft* – afinitate electivă]. De aici dezamăgirile cumplite şi anxietăţile acute, crizele sufleteşti şi morale, gândurile frecvente de a abandona tot şi pe toate, până la părăsirea ţării şi a proprie-i vieţi, dacă nu cumva acestea erau numai fraze patetice, concepute retoric. De aici divorţul şi urmările lui... de aici amăgirea, lucidă, că Ana Rosetti i-ar fi ieşit în cale ca mult visata!...

"S-a desfăcut în favoarea soţului".

Nu suntem de părere că despărţirea de Clara Kremnitz l-a tulburat afectiv pe Titu Maiorescu, aşa cum cred cei mai mulţi dintre biografii săi. A avut, poate, unele remuşcări... Este adevărat că el s-a purtat cu ea impecabil, cu toate vexaţiile, cu toate scenele de gelozie şi încriminările, chiar murdare, ale Clarei, mai ales în momentele ei de grea cumpănă a sănătăţii. Când Clara, ameninţată de un cancer ovarian, trebuia chiuretată de o tumoare malignă, el s-a precipitat spre ea la Berlin, de unde a dus-o la Londra, cu Livia, şi a internat-o în sanatoriul celui mai bun chirurg, Spencer Wells, totul pe cheltuiala lui, imensă, veghind-o necontenit până şi în sala de operaţie. În ziua inciziei, joi, 8/20 iulie 1882, el notează cu emoţie evenimentul; excerptăm: "[...] Eu, la început am ţinut mâna stângă a Clarei, după jumătate de minut i-am

www.dacoromanica.ro

dat drumul, am apucat-o iarăşi după altă jumătate de minut, când ea mi-a strâns-o cu putere, apoi îndată mi-a dat iarăşi drumul. Câteva secunde după aceea strigă aspru: «Vorbeşte cu mine!», încă mai tare: «Vorbeşte cu mine!» i-am răspuns: «Vorbesc cu tine, sunt lângă tine»". A fost îndepărtat din sala de operaţie de către medici, desigur cu tactul englezesc ştiut. El însă a rămas în preajmă, aşteptând cu încordare finalul strădaniei chirurgicale: "Am ieşit din nou din cameră şi m-am înapoiat iarăşi un minut înainte de 3 1/4. Operaţia terminată... Clara deschise ochii, întâi cu privirea fixă, apoi mă văzu, tot cu ochii nemişcaţi. «S-a terminat», eu zisei, «Da, s-a terminat cu bine!»... O sărutai pe frunte şi zisei: «Totul e bine»". (*Însemnări zilnice*, vol. II, pp. 83 – 84, ed. Socec, 1940). Această ţinută a lui, seniorială, demnă de un lord englez, nu numai pentru că se aflau la Londra, această deferenţă nobilă faţă de ea va fi repede uitată de Clara care în curând îl va infama ignobil. De aceea el în timpul separării se arată dur, intransigent faţă de soţia sa, ca şi faţă de Livia, care încearcă o linie de moderaţie între părinţii săi. El se manifestă agitat şi deprimat doar când Clara, la rându-i, extrem de calculată din unghi de vedere financiar îi încurcă demersurile în instanţă. Pentru toată atmosfera şi starea lui de zbucium din această perioadă, este foarte semnificativă, epistola sa către Emilia din 8/20 dec. 1886, Bucureşti, publicată de I. E. Torouţiu, în vol. VI, pp. 74-78: "În toiul discuţiei o pretenţie bănească atât de pozitivă din partea soţiei mele şi după paravanul copilei. N-am avut încotro şi am acceptat şi ruşinea aceasta".

Nu grija materială şi nici sentimentele de deferenţă faţă de Clara îl fac să-i acorde rente şi să-i asigure un trai liniştit ci teama că ea nu va consimţi să-i trimită scrisorile probatorii ale delictului de părăsire a domiciliului conjugal de care să se prevaleze înaintea tribunalului, cu cererea de divorţ la 20 dec. 1886, fără să mai aştepte epistolele Clarei (de la Berlin) şi este atât de mulţumit încât ar vrea să facă cunoscut tuturor evenimentul: "Am înaintat azi tribunalului cererea de divorţ. Acum poţi vorbi pretutindeni în Iaşi despre divorţul meu... Sunt liniştit şi ferm hotărât în faţa oricui, mă simt tare ca un lup între oi... Aşa că acum să nu ai nici o grijă de mine". (Scrisoare către Emilia din 8/20 dec. 1886). Deşi celelalte două scrisori ale Clarei depuse la dosar, în care ea declara că refuză să mai locuiască cu soţul ei, precum şi părăsirea domiciliului şi a ţării, constituiră dovezi suficiente de garanţie deplină pentru o decizie favorabilă a tribunalului, Titu Maiorescu lasă să se înţeleagă, în mod vădit, că soţia sa a luat la plecare, odată cu bagajele, şi

www.dacoromanica.ro

mobila casei[109]. Evident că nici vorbă de aşa ceva. Probabil T. Maiorescu a luat această hotărâre în urma atmosferei denigratoare, pe care Clara i-o crease în ultima vreme. Un fragment dintr-o scrisoare adresată Emiliei la 5/17 decembrie 1886 (Torouţiu, vol. IV, p. 71) este edificator în acest sens: "... sunt arătat ca unul care a părăsit casa spre a putea duce mai lesne o viaţă de dezmăţ, mettre Anette dans ses meubles. Cealaltă partidă (Clara) continuă infamia, răspândit zvonul că ar fi gravidă. Fapt care mă determină să urgentez hotărârea. Luni voi introduce acţiunea de divorţ. Nu mai sunt liniştit ci împietrit". Aşadar, Clara îl infama că a dus mobila din casă la adresa Anei Rosetti, iar el, pentru a se pune la adăpost de o asemenea "infamie", obţine prin sentinţa judecătorească, în mod oficial, că autorul ridicării de la domiciliul său a mobilei, ceea ce echivalează cu acuzaţia de furt, este Clara. Celelalte pricini, părăsirea domiciliului, stabilirea Clarei la Berlin, şi refuzul acesteia de a conviețui cu soţul, sunt considerate nu numai suficiente probe în instanţă, dar şi că "prin aceasta se aduce soţului o insultă gravă". De aceea Tribunalul Ilfov, secţia a IV-a, Civil, hotărăşte admiterea în principiu a acţiunii de divorţ intentată de T. Maiorescu contra soţiei sale Clara T. Maiorescu, născută Kremnitz şi în fond declară desfăcută căsătoria dintre numiţii soţi. Divorţul s-a pronunţat în favoarea soţului reclamant, în şedinţă publică, din 1 iunie 1887, în Bucureşti.

Însemnările, din 1/13 iunie 1887, păstrează ceva din atmosfera momentelor de deplină încântare şi chiar de fericire, care au urmat imediat pronunţării sentinţei de divorţ. În familia Anei Rosetti (pretendentă directă la a doua căsătorie cu criticul), Titu este îmbrăţişat şi sărutat; se plânge de bucurie la vestea câştigării procesului. Era şi firesc să se verse lacrimi de biruinţă, după mai bine de opt ani de aşteptare, acum când Ana, devenită o veritabilă fată bătrână, avea treizeci şi trei de ani, îşi vedea, în fine, visul cu ochii, visul mariajului atât de ardent dorit, cu cel mai impozant şi mai distins bărbat al ţării.

Aşteptarea a durat atât de mult din cauza, în primul rând, a Clarei, care, deşi îşi dădea seama că totul e pierdut pentru ea, a tergiversat cât a putut exprimarea consimţământului, instigând-o şi pe

[109] În nr. 1/1977 al revistei "Manuscriptum", pp. 161 – 163, am publicat integral şedinţa de divorţ (din Şedinţa Tribunalului Ilfov) din 1 iunie 1887, cu nr. 25, extrasă de noi din Arhiva Palatului de Justiţie, Tribunalul Ilfov: "soţia care părăseşte domiciliul conjugal, luând cu sine bagajele şi mobilele casei (sic), şi stabilindu-se la Berlin, îndriduieşte pe bărbat a cere desfacerea căsătoriei, care de fapt a început odată cu cohabitaţiunea soţilor..."

www.dacoromanica.ro

regină împotriva lui: "Duminică 30 nov./12 dec. 1886. Am vorbit cu Regina de la 10 1/2 până la 12 1/4. La început era ţeapănă şi rece, i-am povestit însă totul şi s-a încălzit". Numai că această "încălzire" n-a durat prea mult fiindcă, după ce Titu introduce petiţia de divorţ, la secţia a patra a Tribunalului, în ziua de luni, 8/20 dec. 1886, Majestatea Sa, coalizată, într-un triumfeminat prusac, cu Clara şi cu Mite, la intrigile furibunde ale ultimei, sfâşiată de gelozie pe Ana Rosetti, care-i luase definitiv locul în inima amantului, de pe atunci, al ei, a încercat, cum arată şi Z. Ornea în monografia sa, obstrucţionarea procesului, amânarea lui cât mai mult cu putinţă, regina exprimându-şi către ministrul justiţiei, Stătescu, această vrere. Dar, cu toate acestea, fie că ministrul a dat curs cererii reginei, fie că nu, poate că da, sentinţa, în favoarea lui T. Maiorescu, n-a putut fi amânată mai mult de şase luni. Suficient, oricum, pentru a-l tracasa o dată în plus pe bărbatul atât de disputat şi cu nervii tot atât de încercaţi. Ana, chiar dacă pentru ea, ca femeie, vremea trecea în defavoarea ei, s-a arătat mereu, măcar aparent, calmă şi încrezătoare.

Toate aceste penibile şi dezonorante înscenări ale conspiraţiei celor trei teutone (soţia, amanta şi regina) nu numai că nu l-au determinat să cedeze şi să renunţe la acţiunea separării de Clara, ci l-au îndârjit şi mai mult, împietrindu-i inima, cu tot plânsul lui spasmodic, de acasă, al remuşcărilor nostalgice, dinaintea depunerii la Tribunal a cererii de divorţ: "De la 12 1/4, până la 1 1/2 convorbire cu Clara, curând după aceea şi cu Livia împreună, în strada Mercur, 1... La înapoiere, am plâns spasmodic. Este un pas greu, care mă zguduie până la ultima fibră, dar hotărârea este fermă şi n-a ajuns în nici un minut în cumpănă". (*Însemnări*, II, p. 370, ed. 1940).

Plânsul său spasmic este, desigur, mai mult al unei defulări, al unei descărcări nervoase, după atâtea încordări şi aşteptări tracasante. Această stare de spirit se reflectă şi în redactarea sentinţei pe care considerăm că este oportun să o reproducem, ca pe un document viu al acestui moment important din viaţa criticului, după articolul nostru "Titu Maiorescu, precizări în marginea biografiei" (din rev. "Manuscriptum", nr. 1/1977, pp. 156 – 167):

"Tribunalul Ilfov, secţia 4 c.c.

Sentinţa de divorţ Nr. 25

Şedinţa din 1 iunie 1887

Tribunalul compus din D-nii P. N. Slăvescu – membru, A. P. Dumitrescu – supleant

www.dacoromanica.ro

Dl. T. Maiorescu prin petiţiunea registrată la nr. 8159/86 a intentat acţiune de divorţ contra soţiei Clara Maiorescu, născută Cremnitz şi a cerut în baza art. 212 Codul Civil a se pronunţa desfacerea căsătoriei dintre dânşii, pentru motiv că soţia a părăsit domiciliul conjugal, şi prin aceasta i-a adus o insultă gravă.

S-au citat soţii şi s-au îndeplinit dispoziţiunile art. 219 Codul Civ., şi la precedenta înfăţişare când urma a se admite în principiu acţiunea de divorţ, reclamantul declarând că soţia sa s-a strămutat la Berlin, Tribunalul a amânat procesul pentru astăzi şi a dispus ca soţia să se citeze prin «Monitorul Oficial».

Astăzi, la apelul nominal, s-a prezentat reclamantul în persoană, asistat de sfătuitorul său D. Adv.Gr. Petroni, lipsind soţia citată la ultimul domiciliu şi prin «Monitorul Oficial» nr. 285, din 27 martie anul curent[110].

S-a dat citire acţiunii de divorţ, raportul d-lui Membru de şedinţă şi celorlalte acte de dosar.

Domnul Maiorescu persistă în acţiunea de divorţ, declarând că concilierea este imposibilă şi că voinţa sa de divorţ este irevocabilă.

D. adv. Petroni, sfătuitorul reclamantului, susţine că soţia fără voia soţului şi fără nici un motiv a părăsit domiciliul conjugal, şi refuză a mai conviefui cu soţul după cum dovedeşte cu două scrisori ale ei, ce prezintă (care s-au luat înapoi) traduse din limba germană ale Ministrului Afacerilor Străine Român, că prin acest fapt dânsa se abate de la datoriile conjugale, şi aduce o insultă gravă soţului, care-l autorizâ a cere desfacerea căsătoriei conf. art. 212 Codul civil, căci coabitaţiunea în materie de căsătorie este principala obligaţiune ce resultă din căsătorie şi o dată violată această obligaţiune, de fapt căsătoria încetează.

Conchise cerând în baza art. 229 Codul Civil, admiterea în principiu a acţiunii divorţ şi disoluţiunea căsătoriei dintre soţi, pronunţându-se între soţi, pentru că soţia declară categoric prin scrisurile ei, că «nu mai voiesc a trăi cu soţul».

Tribunalul

---

[110] "Monitorul Oficial". nr. 286. vineri 27 martie 8 aprilie 1887, p. 7363, "Tribunalul Ilfov, secţia IV. civilo-corecţională. D-na Clara T. Maiorescu, cu domiciliul peste frontieră. se citează prin aceasta ca, în ziua de 1 iunie 1887, orele 11 a.m. să se prezinte la acest Tribunal spre înfăţişare în proces cu soţul său, T. Maiorescu, pentru divorţ, contrariu procesul se va judeca în lipsă, conform legei Nr. 4628 1887 martie 24".

Ceea ce s-a şi întâmplat.

Clara pleca. şi apoi revenea, din ţară în speranţa că, absentând în instanţă, va reuşi să zădărnicească sentinţa. Calcul, după cum se vede, inutil, inoperant.

www.dacoromanica.ro

Asupra acţiunii de divorţ, intentat de Dl. T. Maiorescu contra soţiei sale Clara T. Maiorescu, născută Cremnitz, pentru motiv că a părăsit domiciliul conjugal, ceea ce constituie o insultă gravă la adresa sa.

Având în vedere că consiliile date reclamantului spre a se concilia au rămas infructuoase.

Ascultând pe soţi în susţineri.

Având în vedere că din dosar se constată că s-a dat reclamantului, în lipsa soţiei citată, cele două consilieri preşidenţiale, se primea de Tribunal, că s-a făcut referatul preşidenţial şi primul raport de Dl. Judecător delegat de Tribunal, iar pentru astăzi urmează a se admite în principiu acţiunea de divorţ.

Având în vedere că reclamantul de la precedentele înfăţişări, a declarat că probele, de care se servă a dovedi motivele ce invocă pentru desfacerea căsătoriei, sunt numai nişte scrisori ale soţiei, în baza cărora şi art. 229 C. Civ. a cerut ca odată cu admiterea în principiu a divorţului să se pronunţe şi disoluţiunea căsătoriei.

Având în vedere că din două scrisori ale soţiei prezentate astăzi în instanţă de reclamant, care sunt traduse din limba germană de Ministerul Afacerilor Străine Român se constată că soţia, încă din anul trecut, a părăsit domiciliul conjugal, încă din anul trecut, plecând cu bagajele în străinătate.

Considerând că coabitaţiunea soţilor este principala obligaţiune ce resultă din căsătorie, că soţia care părăseşte domiciliul conjugal, luând cu sine bagajele, inobilele casei şi stabilindu-se la Berlin, îndriduieşte pe bărbat a cere desfacerea căsătoriei, care de fapt a încetat odată cohabitaţiunea soţilor.

Considerând că refuzul soţiei de a convieţui cu soţul său, care-l manifestă prin sus-zisele scrisori, constituie o abatere de la datoriile conjugale, şi prin aceasta se aduce soţului o insultă gravă, că din aceste scrisori rezultând indubitabil intenţiunea soţiei d-a nu se mai întoarce în domiciliu conjugal, Tribunalul prevede imposibilitatea unei concilieri între soţi, şi deci o căsătorie în asemenea condiţiuni nu mai poate fi menţionată (sic). Având în vedere că soţia citată pentru astăzi nu mai presintă a se opune acţiunii de divorţ.

Că aşa fiind, în baza art. 229 Codul Civil, acţiunea de divorţ urmează a se admite în principiu şi conform art 212 Codul Civil să declare desfăcută căsătoria dintre soţi.

Pentru aceste motive

www.dacoromanica.ro

În numele legei

Hotărăşte

Admite în principiu acţiunea de divorţ înaintată de Dl. T. Maiorescu contra soţiei sale Clara T. Maiorescu, născută Cremnitz şi în fond.

Declară desfăcută căsătoria dintre numiţii soţi.

Divorţul se pronunţă în favoarea soţului reclamant, care va îndeplini dispoziţiunile art. 246 şi următori din Codul Civil.

Sentinţa se pronunţă cu dreptul de opoziţiune şi apel Conf. Legei.

Dată şi citită în şedinţa publică, azi întâi iunie 1887 în Bucureşti.

Semnăturile P. N. Slăvescu, A. P. Dumitrescu, G. Constantinescu, grefier – Tribunalul Ilfov secţia IV C. C."

Însemnările zilnice, din 1/13 iunie 1887, au reţinut câte ceva din atmosfera procesului şi starea de spirit a lui T. Maiorescu ca şi a celor apropiaţi. "Luni 1/13 iunie 1887. În urma pledării lui Petroni (proastă, jenantă)... pe când prezidentul idiot Măcescu, care trebuie să fie permis a lucra în contra mea, i-a promis lui Petroni să nu vie în şedinţă, şi n-a venit, – s-a pronunţat divorţul meu stante pede, fără nici o altă deliberare.

Infamia magistraturei roşii!

Gi plângând de emoţic şi de slăbiciune fizică când i-am anunţat rezultatul pe la 12 1/2 ore, d-na Cassia Rosetti sărutându-mă. Miss – venind să afle – plângând şi ea de bucurie.

Eu bucuros că am scăpat de umilirea tribunalului, dar acasă cu un rest de melancolie, gândind la Clara prea izbită de soartă"...

"Gi" este diminutivul de alint al Anei Rosetti, iar "Miss" este fosta ei profesoară, pariziancă de obârşie, care devenise cea mai bună amică a fostei sale eleve şi a familiei acesteia. M-lle Marie Moyen, după numele său francez, era nelipsită de la orice eveniment din casa Rosetti, a Anei, în care era considerată ca făcând parte din familie şi unde, deşi avea locuinţă în oraş, aici de fapt şedea, stabilită după 1895, la Paris. Era îndrăgită şi preţuită de toţi. T. Maiorescu, la rându-i, o plăcea şi o stima, şi o menţionează de nenumărate ori în jurnalul său.

Peste trei zile numai, joi, 4/16 iunie 1887, înainte chiar cu o zi de oficializarea sentinţei de divorţ în Monitor, T. Maiorescu oferă intimilor săi din familia Anei un dineu, în care are loc "logodna": "Diner

www.dacoromanica.ro

la mine (chip «de finançailles») cu M-e Casia Rosetti, d-na Zoe Bengescu, Marie şi Jacques Negruzzi, Mitică Rosetti, M-lle Moyen şi Anicuţa. Foarte bine"... Cu toată biruinţa divorţului şi cu toată bucuria logodnei, un "taedium vitae" şi un "plixis" manifestă în aceste zile, constatând la Anicuţa, de pe acum, că este "intolerantă". Ar putea părea improprie starea lui sufletească în raport cu evenimentul dorit, al pronunţării divorţului şi al căsătoriei cu atât de demult, de aproape zece ani, matrimoniala sa aleasă, dar tocmai în preajma Anei şi a familiei sale. îl încearcă "dezgustul de viaţă" şi de pe acum, plictiseala! În vacanţa de vară, lungă călătorie în străinătate, timp de patruzeci şi şapte de zile, cu "Anicuţa" care-l aştepta la Viena şi apoi opt zile cu Emilia, care nu a privit cu ochi buni, ca întotdeauna geloasă, logodna, arătându-şi fără nici o reţinere proasta dispoziţie, "mauvaise humeur". Abia întors, Ana Rosetti sosise mai înainte cu o zi, la 13/25 august 1887, deşi are, cum mărturiseşte în rândurile din 15/27 aug., "din când în când adâncă tristeţe pentru Clara", se grăbeşte cu depunerea la Primăria Capitalei a "Declaraţiei de căsătorie", la 20 aug./1 sept. 1887, unde este înregistrată cu numărul 927.

Înapoiat acasă, caută să imortalizeze marele eveniment în jurnalul său, reproducând din memorie, sau cum zice el "cam aşa după formular imprimat", dar mai mult cum i s-a părut lui că sună mai elegant, conţinutul declaraţiei, care este în redactarea lui cu mult diferită de cea oficială. De aceea o transcriem pe aceasta:

"Nr. 927
Domnule oficiaru,

Eu, Titu Maiorescu voiesc a lua în căsătorie pe june văduv prin divorţ ..... de naţiune român Domnişoara Anna Rosetti protecţie român junâ religie ortodoxă de naţiune română profesiune Profesor de religie ortodoxă Universitate profesie la mama în vârstă de ani 47 în vârstă de ani 33 născut la Craiova născută în 1854 în Bucureşti domiciliat în Bucureşti domiciliată în Bucureşti suburbia..... strada Mercur 1, Strada Clopotari nr. 10bis fiu d... decedatului Ion fiica decedatului Radu Rosetti Maiorescu de profesie fost Mare Agă, de profesie Profesor de Prefect de Poliţie Universitate fost domiciliat în Bucureşti a fost domiciliat în Bucureşti d-nei Casia Rosetti născută şi al decedatei d. Maria Brăiloiu

www.dacoromanica.ro

M. născută Popasudomiciliată în Bucureşti fost domiciliată în Bucureşti strada Clopotari 10 bis

Şi vă rog D. Oficiar, să binevoiţi a disposa de a se face formalităţile prescrise de lege pentru celebrarea acestei căsătorii.

Primiţi, vă rog, asigurarea distinsei mele consideraţii

T. Maiorescu

Profesor la Universitatea Bucureşti

Strada Mercur 1

Domniei Sale

Domnului Oficiar al Statului civil din Capitală"

În "Declaraţia de căsătorie" din *Jurnalul* său, T. Maiorescu a adăugat de la sine, pentru a-şi releva generozitatea faţă de mireasa prea puţin înzestrată, fraza finală: "Totodată am onoarea a vă înştiinţa că act dotal nu facem". Fapt de care a ţinut seama funcţionarul public, care a întocmit dosarul matrimonial, precizând pe verso "Declaraţiei de căsătorie" că mireasa "zestre n-arc".

"... de profesie la mama..."

Actul de căsătorie nr. 882 şi Declaraţia nr. 927, din 1887, conţin o formulare curioasă, chiar amuzantă pentru noi cei de astăzi, când fetele – miresele – se mărită cu o profesie bine definită. Pe atunci, şi până târziu încoace, până la jumătatea secolului nostru, fetele până la măritiş erau "de profesie acasă la părinţi", sau "la mama", iar după măritiş erau de profesie acasă, "menajeră"; atribut de onoare, până când au fost categorisite astfel şi slujnicele domestice.

Transcriem, pentru datele importante pe care le conţine şi pentru pitorescul stilului administrativ de atunci,

"Actul de căsătorie Nr. 882[111]

Titu Maiorescu

Din anul una mie opt sute opt zeci de 47 ani, şi şapte luna septembrie, ziua trei, profesor cu ora unu post-meridiane.

D-ra Anna Act de căsătoria Domnului Titu Rosetti Maiorescu, de religie ortodoxă, în de 33 de ani vârstă de ani patruzeci şi şapte de văduv cu junâ profesie profesor născut în Craiova domiciliat în Bucureşti strada Mercur Nr. 1 fiu al deced. Ion Maiorescu – fost de profesie domiciliat în

[111] Extras din Reg. de căsăt. Nr. 966, p. 8. culoare galbenă. din 1877, Arhivele Naţionale – Bucureşti, şi publicat în revista "Manuscriptum", Nr. 1/1977, pp. 161 – 163.

www.dacoromanica.ro

Bucureşti strada – şi al deced. Maria fost de profesie menajeră domiciliată în Bucureşci strada – asemenea şi bunii sunt morţi.

Cu D-ra Anna Rosetti de religie ortodoxă în vârstă de ani trei zeci şi trei de profesie la mama, născută în Bucureşci, domiciliată în Bucureşci, strada Clopotar Nr. 10 bis fiica decedat Radu Rosetti fost de profesie funcţionar născut în Bucureşci domiciliat în Bucureşci strada – Nr. – şi a D-ei Casia de profesie menajeră domiciliată în Bucureşci strada Clopotari Nr. 10 care fiind facia a consimţit la această căsătorie. Cei de facia con-tractanţi fiind întrebaţi ne-au declarat că nu s-a făcut actu dotal între D-lor".

După enumerarea "actelor preliminare", care au alcătuit fondul juridico-administrativ al dosarului de căsătorie, cei doi candidaţi la căsnicie sunt declaraţi soţi de către consilierul Primăriei municipale, Grigore Petroni, nimeni altul decât fostul lui avocat în procesul de divorţ, acum în calitate şi de "oficiar de stare civilă". Martorii, în număr de patru, după cerinţele procedurii, doi pentru mire şi doi pentru mireasă, sunt toţi membri ai familiei Ana Rosetti:

1) Constantin Brăiloiu este unchiul Anei, fratele cu mult mai mare al mamei sale, Casia, care a trăit între 1810 şi 1889, deci cu treisprezece ani mai mare decât sora sa, figură impozantă, ilustră în epocă, om politic, magistrat, profesor la Fac. de Drept, ministru şi primar al Bucureştilor. La data cununiei Anei avea şaptezeci şi şapte de ani.
2) Alexandru Budişteanu, cumnatul Anei, căsătorit cu sora ei Ecaterina, militar de carieră, la data nuntirii Anei era în vârstă de cincizeci de ani şi avea gradul de colonel, pe care-l va transforma în curând în cel de general.
3) Iacob Negruzzi, alt cumnat al Anei, însurat cu sora acesteia, Maria, unul dintre cei cinci fondatori ai Junimii, conducătorul şi animatorul revistei "Convorbiri literare", care are acum, la depunerea mărturiei, patruzeci şi patru de ani.
4) Panait Sevescu, încă un cumnat, dintre cei patru, ai Anei, devenită acum Maiorescu, bărbatul surorii celei mari, al prea frumoasei Coralia, însemnat jurist, consilier de răsunet la Înalta Curte de Conturi, acum în etate de cincizeci şi şase de ani.

"Cei doi dintâi din partea sociului, iar cei din urmă din partea sociei şi dupe ce am dat cetire acestui act în auzul celor de facia, soci,

www.dacoromanica.ro

mama sociei şi martorii au subscris aceasta împreună cu noi dupe ce li s-au cetit". În numele primarului a semnat locţiitorul său, oficiantul actului nupţial Grigore Petroni. După iscăliturile tuturor celor implicaţi direct în scriptica registrului de stare civilă, martorii au mai semnat, încă o dată, o "Încredinţare": "subsemnaţii, martori, veniţi la această căsătorie încredinţăm următoarele:

1. Că soţii nu sunt rude între D-lor la nici un grad din cele oprite de lege.
2. Că se căsătoresc acum, soţul pentru a 2-a oară, ear soţia pentru prima oară.
3. Că persoana ce asistă pe soţi ca mamă este în adevăr în această cualitate".

În tot acest timp, şi în ajun şi în toiul ceremoniei nuntice, T. Maiorescu este scuturat de frigurile sale recurente, maladie a întregii sale familii, contractată de el şi de sora sa Emilia din fragedă copilărie. În jurnal el reflectă astfel cinetabloul nupţial:

"Marţi 1/13. Plouă de la 5 dimin. Întruna. La 1 1/2 de amiazi 14 1/2 ^{0}R – Eu friguri, nu tare, dar regulat între 10 şi 5, în fiecare zi iau chinină.

Joi 3/15 sept. 1887. Căsătoria noastră civilă, la Primărie, celebrată de oficierul stării civile Grig. Petroni, în Sala Primăriei Bucureşti. La ora 4 1/2 dup'amiazi.

Martorii Anicuţei: Bătrânul Const. Brăiloiu, 78 de ani, unchi, colonel Budişteanu, cumnat.

Martorii mei: Panait Sevescu, Jacques Negruzzi.

Au mai asistat: Mama, Cassia Rosetti, Tinca Budişteanu, Coralie Sevescu, Marie Negruzzi, Mitică Rosetti, Zoe Costaforu şi fiul său Alexandru Florescu, Olga Duca şi bărbatu-su, Nicu Brăiloiu, Alexa Brăiloiu, M-lle Marie Moyen, D-nul şi D-na Teodor Măldărescu, Nicu Rosetti, Nicu Moscu, peste tot 22 persoane şi au venit apoi la mine acasă, strada Mercur 1, de au beut şampanie cu bomboane (8 butelci), Duca şi Sander Brăiloiu s-au cam îmbătat.

La 7, masă la Sevescu, noi şi Negruzzeştii, sora Zoe Costaforu şi M-ll Moyen... Jacques slăbit şi hipocondru fricos. Dar totul s-a petrecut bine, Seveştii foarte amabilii, Zoe Costaforu şi Olga Duca foarte gentile, Anicuţa rozalbă şi strălucitoare".

Cununia religioasă a avut loc peste trei zile, într-o duminică, la 6/18 sept. 1887, la Biserica Episcopală din Curtea de Argeş, ceremonia durând o oră, între 9, 30 şi 10,30 cu sfântul lăcaş plin de curioşi, de

www.dacoromanica.ro

credincioşi rămaşi de la slujba obişnuită de mai înainte. Nuni au fost soţii Jacob şi Maria Negruzzi, cumnaţii lui de acum, iar printre nuntaşi, pe lângă întreaga familie a Anei, şi nelipsita "Miss", m-lle Marie Moyen, care a fost de mare folos în toiul agitaţilor, deoarece cununia nu a fost lipsită de peripeţii: întâi Ana şi-a uitat acasă, la Bucureşti, "pantofii de atlas, ciorapii de mătase şi mănuşile albe de nuntă", iar apoi, cu puţin timp înainte de ceremonie, s-a constatat că nimeni nu se îngrijise de coroniţele mirilor, lăsate la hotel. Titu notează în dreptul zilei de duminică, 6/18 sept. 1887, printre altele multe: "... Ciorapi i-a dat Coralia, pantofi şi mănuşi albe, prea scurte, d-na Nanoescu, dar nu ne-a tulburat veselia [...]. Miss fugea cu trăsura la otel, unde se uitaseră cununiile de metal aurit, hărăzite de noi Bisericei". Şi în continuare relatarea întregului ceremonial: "La 9 1/2 a început ceremonia cununiei, frumos celebrată de Episcopul Genadie şi de 10 protopopi şi popi, chorul frumos al seminarului, vestmintele şi vasele nouă şi frumoase ale Bisericei, făcliile strălucitoare la Policandrul cel mare, toată Biserica un farmec.

La 10 1/2 totul era sfârşit, dasem mai înainte unui protopop certificatul primăriei despre actul civil al căsătoriei pe care a însemnat episcopul constatarea celebrării religioase. Jacques şi Marie au adus 2 mari făclii albe pentru cununie, pe care le-au lăsat la Biserică; iar vălul alb al miresei şi florile de portocal le-am adus la moaştele S-tei Filotea din Biserica Domnească a Curţii de Argeş".

Emilia, intrigată şi geloasă, ca şi la căsătoria civilă de la Bucureşti, nu a fost prezentă. Ea, în schimb, nu va întârzia să intre în conflict cu noua sa cumnată care o va admonesta epistolar şi care va căuta să-i bine definească poziţia în raport cu Titu şi cu sine. Emilia a trimis totuşi o telegramă de felicitare. După masa sărbătorească de la restaurantul hotelului, seara, la ora opt şi jumătate, perechea nuptică se afla acasă, în capitală: "La noi cuibul cel frumos, o baie caldă era gata apoi ceai şi paté şi struguri, apoi la 9 3/4 pe terasă, încântare ca în vis".

A doua zi, luni 7/19 septembrie 1887, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, atât de impozant şi de festiv, după cafeaua cu lapte de la ora zece, au fost reluate imediat "vechile şi noile lucrări ale vieţii zilnice". Şi prima "lucrare" a vieţii cotidiene este aceea de a însemna în jurnalul său, ca un contabil burghez, "Cheltuieli pentru căsătorie, ca notiţă la moravurile acestui timp", înşirate pe două coloane, cu linie sub care adună suma de 3.703 lei, destul de importantă atunci.

www.dacoromanica.ro

După trei zile de la încununarea ca mire în faţa altarului, pentru a doua oară, în jurnalul său, la 9/12 sept. 1887, T. Maiorescu îşi declară sieşi fericirea pentru isprava săvârşită: "Eu sunt fericit şi ştiu că am făcut elementar bine că am luat pe Anicuţa, odată ce divorţul era pronunţat, abstracţie făcând că o iubesc. Însă din «prietenii mei», Teod. Rosetti, slab, ca întotdeauna, admis divorţul, dar condamnă căsătoria ceea ce este din contră moraliceşte condamnabil din partea sa".

Cu gândul la Berlin, unde Clara se lupta cu cancerul, se arăta ceva mai liniştit, cu toate că financiar stătea rău pentru obligaţiile pe care şi le asumase faţă de ea şi de Livia.

Între 14 şi 26 septembrie, soţii Maiorescu sunt intens ocupaţi cu scrierea şi expedierea a aproape cinci sute de înştiinţări, de "faire-part"-uri, către cei mai familiari şi mai cunoscuţi ai lor şi multora altora din protipendada politică şi din înalta societate, distinşi universitari, scriitori, jurişti şi eminente personalităţi culturale de la noi şi din străinătate; în total 471 de anunţuri, dintre care 49 în limba română, în plic fiind introdusă şi adresarea separată a mamei miresei.

Textul în franceză a unui *faire-part* suna astfel (îl redăm numai pe cel al lui Titu): "Monsieur Titus Maioresco a l'honneur de vous faire parte de son mariage avec Madmoiselle Anna R. Rosetti. La bénédiction nuptiale a été donnée à l'Eglise Episcopale de Curtea de Argeş à 6/18 septembre 1887". Iar cel în limba strămoşilor săi, aproape o traducere a primului, era conturat aşa: "Domnul Titu Maiorescu are onoarea de a vă înştiinţa despre căsătoria sa cu Domnişoara Anna Radu Rosetti. Ceremonia religioasă a fost celebrată în Biserica Episcopală de la Curtea de Argeş la 7 (sic!) septembrie 1887". Desigur că este vorba de o inadvertenţă, care va fi contrariat pe destinatari, cu atât mai mult cu cât textul Casiei Rosetti, mama încoronatei mirese, şi cel al logicianului conţine data reală, 6 septembrie.

Între cei 422 de posibili receptori ai textului în limba română figurează, a douăsprezecea, Emilia Humpel, sora mirelui, care nu a fost de faţă nici la căsătoria civilă de la Bucureşti şi nici la cea religioasă de la Curtea de Argeş, deşi a ştiut mai dinainte şi în mod direct despre însurătoarea fratelui său.

Se prea poate, după ştersăturile de pe lista adresanţilor, ca nu toţi înscrişii să fi primit anunţul nupţial, ginerele şi proaspăta lui consoartă răzgândindu-se asupra unora; oricum, printre cei onoraţi se enumăra V. Alecsandri, la Sinaia, P. P. Carp, Nicu Gane, V. Pogor, Cleopatra Lecca, aflată, ca-n fiecare vară, la Craiova, de unde dirija

www.dacoromanica.ro

treburile moşiilor sale din Dolj, tatăl ei, pictorul Const. Lecca, prietenul de casă al familiei Maiorescu, care se afla pe patul morţii, (el va şi decceda în curând, la 13 oct. 1887), unchii şi verii din neamul Popasu, apoi B. P. Haşdeu, D. A. Laurian, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Samson Bodnărescu, Candiano Popescu, I. Slavici, Ioan şi Alex. Marghiloman, Gr. Tocilescu, V. A. Urechia, Al. Odobescu, principesa Elena Cuza, la Ruginoasa, şi trebuie spus că mulţi prinţi şi prinţese, din ţară şi din străinătate, din familii româneşti cu acest herb, au fost congratulaţi cu această înştiinţare; de asemenea pe tabelul adresanţilor s-au aflat Anghel Demetriescu, profesorul, publicistul şi criticul sever al lui Eminescu, Dr. V. Babeş, D. Brânză, care a instituit Grădina Botanică, Th. Aman, M. Kogălniceanu, d-ra Elisa Blaremberg, directoarea pensionului cu acelaşi nume, unde au studiat Ana şi toate cele patru surori mai mari ale ei, *faire-part* trimis personal de noua d-nă Maiorescu, editorul Socec, Al. Davila ş.a.m.d. Se constată, cu mare nedumerire, două absenţe de marcă, omiterea de pe listă a doua ilustrissime personalităţi, a lui M. Eminescu şi a lui I. L. Caragiale. Este greu de înţeles ce i-o fi determinat pe abia nuntiţii soţi Maiorescu să le refuze acestora onoarea unui asemenea anunţ. Eminescu tocmai se întorsese, la 1 sept. 1887, de la cura balneară din staţiunea Halle, de lângă Viena, şi starea lui psiho-somatică era dintre cele mai bune, atât fizic cât şi mental poetul venise refăcut, ca atare era un absent cu receptivă luciditate, iar autorul capodoperei *O scrisoare pierdută* se afla în capitală şi era o permanentă şi preţuită prezenţă la seratele Junimii şi la momentele importante din casa Maiorescu. Hotărârea definitivă în stabilirea listei a avut-o Ana. Nu le-a fost trimis *faire-part*-ul nici cumnaţilor lui Titu, soţilor Mite şi Wilhelm Kremnitz, dar aici motivaţia este îndreptăţită. T. Maiorescu i-a cruţat blândului şi delicatului dr. W. Kremnitz sensibilitatea lui acută, atât de încercată, căruia, după ce-i luase soţia, pe Mite, mai bine de zece ani, şi-i alungase, prin divorţ, sora, pe nefericita Clara, să-i mai şi anunţe, adevărat cinism, căsătoria cu altă femeie, despre care Wilhelm oricum ştia, suferind cu nobilă discreţie. Apoi ar fi trebuit ca plicul să fie trimis la Sinaia, la Castelul Peleş, unde fostul său cumnat era medicul Palatului şi, unde, Mite coexista cu suveranii într-o deplină şi intimă consanguitate etnică, şi unde ea îşi creştea fiul, pe cel de-al doilea copil al său, pe Emanoil, în preajma regescului scut, sub oblăduirea paternităţii acestuia, ca odraslă a lui Carol I. Ar fi stârnit, oricum şi inutil mânia suzerană, în special pe cea a

www.dacoromanica.ro

reginei Elisabeta, îndeajuns de intrigată şi aşa de separarea lui Titu de Clara.

Între primitorii înştiinţării matrimoniale cu textul redactat în franceză se situează arhitectul parizian André Leconte de Nouy, restauratorul Mănăstirii Episcopale de la Curtea de Argeş şi al altor lăcaşuri sfinte, M-lle Marie Moyen, Miss, cu toate că ea luase parte cu toată râvna şi fusese implicată direct la nuntă, şi scriitorul german, din care Ana Rosetti tradusese şi cu care se afla în amicală corespondenţă, Wilhelm de Kotzebue, căsătorit cu o moldoveancă din vestita familie Cantacuzino, trăitor în Moldova şi un timp în Rusia, ca diplomat al acesteia, înflăcărat filo-român. El moare la nici două luni (la 5 nov. 1887) de la receptarea ştirii nuntice, lui dedicându-i Titu Maiorescu un "in memoriam", intitulat "Întru amintirea lui Wilhelm de Kotzebue (1885)", apărut apoi în volumul al II-lea de *Critice*.

Abia intrată în spaţiul domestic maiorescian, că Ana a şi căutat, *ab initio*, să se impună ca o veritabilă matroană, să pună stăpânire pe tot şi să pună, mai ales, lucrurile la punct. Mai întâi îi interzice soţului să fumeze în casă, în special în dormitor, ceea ce îl irită pe logician, provocându-i stări neurotice. După aceasta începe să-i controleze drumurile în oraş, cu luare aminte la unele popasuri aleatorii sau nu, la vizite suspecte pentru ea, făcute cine ştie cărei "cucoane". Se duce după el la cursurile universitare şi chiar la tribunal, ba şi la Cameră, demonstrând o intensă gelozie, maladivă, sâcâitoare, histeroidă, cum bine precizează Z. Ornea. Ana este geloasă deopotrivă pe prezentul ca şi pe trecutul amoros al lui, mai ales pe cel dinainte, cu atât mai mult cu cât el, convins că va limpezi pentru totdeauna, în faţa ei, biografia lui erotică şi că o face ca pe o confesiune menită să înlăture orice suspiciune din parte ei, a făcut greşeala să-i destăinuiască toate amorurile lui anterioare. Cum Ana îl cunoştea ca pe un mare şi neostoit admirator şi curtenitor al sexului frumos, a devenit şi mai geloasă şi mai bănuitoare. Cu siguranţă că prima şi permanenta lui iubire, mereu refulată şi etern neconsolată, în cronica lui amoroasă, pe care Titu i-a relevat-o uxorei sale, a fost Emilia. Desigur că Ana ştia câte ceva din toate acestea, de aceea după destăinuirile bărbatului său, animozitatea faţă de cumnata sa va cunoaşte intensităţi acerbe, ajungând, din partea ambelor, la dispute violente şi la declaraţii de antipatie directă, verbală şi epistolară. Amândouă cumnatele sunt geloase între ele pentru Titu şi fiecare în parte, ca orice descendentă a Evei, pe toate celelalte femei. Emilia, care s-a bucurat, chiar dacă nu ostentativ, de destrămarea primei căsnicii a fratelui său, a

www.dacoromanica.ro

fost de-a dreptul îndoliată la a doua lui căsătorie, pierzându-l, numai pentru ea, încă o dată, de aceea a absentat demonstrativ de la cununia fratelui său şi a iubitului ei de-o viaţă, gest permanent amendat de Ana, cu orice prilej.

La rându-i Emilia îi reproşează amarnic lui Titu şi chiar agresiv, lipsa lui, din ce în ce, de căldură faţă de ea şi îşi va acuza fratele, ori de câte ori are ocazia, de "trădare" în cazul confesiunilor erotice făcute Anei, că nu mai păstrează cu ea aceeaşi intimitate ştiută, că vrea s-o domine cu aerul lui de guvernor, de preceptor (Lehrmeisternd) şi că la scrisorile ei învăpăiate el îi răspunde numai cu răceală (mit einem kalten Schlag). T. Maiorescu, evident marcat de aversiunea celor două cumnate (Ana şi Emilia, a surorii şi a soţiei), ca şi de ignominiile la care au ajuns faţă de el în geloziile lor oarbe, notează cu tristă nedumerire, în jurnalul său, la data de "Vineri 1/13 martie 1891 [...]... seara la 9 pleacă Emilia înapoi la Iaşi, noi la gară. Emilia, în ultima zi la masă cu noi, a clocotit iarăşi ceva violenţă. Era deja personală şi ceva violenţă la discuţia unor poezii (ne-poezii) ale d-rei Ana Conta; ieri la masă că eu sunt tot lehrmeisternd cu ea (Emilia), că de câte ori îmi scrie ea cald, eu îi răspund mit einem Kalten Schlag, că are vr'o 10 exemple de aceasta; că eu nu am stat în aşa intimitate cu ea în decursul vieţei (Clara); că ea nu are să se schimbe, fiind mai în vârstă decât mine şi independentă de caracter; că eu n-aveam dreptul să-i spun Anei toate amorurile mele anterioare, că aceasta e o trădare a femeilor încrezătoare în mine..., dar că Aneta – aflându-le acestea de la mine – ar trebui să fie mai generoasă (aici are dreptate Emilia şi i-am şi spus-o că o recunosc şi în ceea ce priveşte pe Anicuţa); că eu n-am făcut nimic pentru ea; că nu vin la Iaşi şi nu stau măcar o zi mai mult pentru ea (am fost odată 2 zile numai pentru afacerile ei, dar a uitat); că ea nu e misstrauisch[112], că aşa pot fi şi eu etc. etc. De ce deodată? Şi acum în ultimul moment? E aşa de molipsită de iritantul, vecinicul contact cu Humpel? E prea iritabilă în urma surzeniei?" (*Însemnări zilnice*, vol. III, pp. 293 – 294, ed. Socec, 1943).

Ana a fost în permanentă alertă la gândul gelozic că Emilia, ca o mereu intrusă periculoasă, i-ar putea disturba mariajul prin tot felul de intrigi veninoase. Ori de câte ori juristul T. Maiorescu se duce la Iaşi pentru procesele sale de acolo, în calitate de avocat, Ana este în panică, fiindcă ştie că el trage la sora lui în gazdă, foarte rar, cu toate indicaţiile ei, la câte un hotel, dar şi atunci, în timpul liber se află mai mereu cu

[112] *misstrauisch*, adv. în germ. neîncrezător, fără încredere.

www.dacoromanica.ro

Emilia. Este atâta de speriată că Emilia ar putea-o despărți de Titu prin tot felul de zâzanii și tertipuri perfide, încât lasă la o parte bunele maniere și se răfuiește cu cumnata ei în termeni ireverențioși, ca între două cumetre burgheze, fiind în stare, după cum îi declară Emiliei, să-și însoțească bărbatul când se duce la Iași pentru a-l sustrage influențelor ei nefaste. Într-o scrisoare din 20 nov. 1895, Ana își revarsă tot paraponul asupra cumnatei sale, cu vorbe necruțătoare, de o mușcătoare ironie, cum numai femeile știu s-o facă între ele:

"Dragă Emilio,

Ce-i drept despre educație nu stai tocmai bine, așa de necuviincioasă ai fost, încât dacă nu venea scrisoarea ta, aș fi uitat cu totul că ai șezut două zile la noi. Și apoi nici nu se oprește aici lipsa de educație, ci găsești chiar de cuviință să numești pe soțul meu «ipochimen obstinat», fiindcă în loc să rămâie la Iași, a pornit până la Bârlad spre a se apropia pe cât se poate de mine...

Până când aceste necuviințe și insulte?!!

Și apoi tot ți-ai dat în petec, n-ai mulțumit pentru cutie deloc din Moscova; și nu-ți stă ceaiul în gât dacă-l păstrezi în acea cutie, după cum i-a fost destinația?!

Înțeleg acum de ce n-a voit Titu banii pe care i-ai oferit! Norocul lui că are o nevastă prevăzătoare, care i-a dat bani îndestul, precum și primenelile trebuincioase [...]. De la Livia primii azi o scrisoare de două coale, gentile, plină de lucruri măgulitoare; ce-o fi în inima ei nu caut să aflu. Trăim așa departe unii de alții, încât mă mulțumesc cu formele externe, dacă e falsă treaba ei, pe mine nu mă tulbură această problemă psihologică [...]. Pe Titu nu-l mai las să vie singur la Iași de aici încolo. A ta Anicuța".

Trebuie să recunoaștem că formula de încheiere, uzuală de altfel, care ar părea tandră, are farmecul unei retorice ironii.

În altă epistolă din 29 nov. (fără an, dar probabil că este același) îi declară telegrafic: "[...]. Te sărut de mii de ori, cu toate că nu te iubesc de loc. Complimente lui Humpel. A ta soră Anicuța!"

Un oximoron feminin de toată frumusețea!...

Într-altă misivă, în final, din 6 sept. 1897, exact în ziua când se împlineau zece ani de la căsătoria ei cu Titu, Ana nu-i iartă absența, făcând o directă și tăioasă aluzie la teama Emiliei de a nu-și pierde iubitul din totdeauna, pe fratele ei: "Emilio dragă, [...] Te sărutăm amândoi și ne bucurăm că aniversarea căsătoriei s-a întâmplat la 6, cine

www.dacoromanica.ro

ştie dacă ne cununam la 7, nici nu dădeai semn de viaţă, de frică. A ta soră Anicuţa".

Câte o dată e concesivă şi vrea să treacă de-a dreptul de cumnată înţelegătoare şi generoasă, ca în scrisoarea din 29 III 1900:

"Emilio dragă,

[...] Tu fiind hotărâtă în orice caz să te laşi de şcoală, o vei chibzui tu cu Titu în mai, când vei veni aici, căci cu toate neajunsurile care ni le faci, ne-am hotărât să te primim".

Ana, pe lângă gelozia ei tracasantă, este şi o fire bolnăvicioasă, are hemoptizii cu febră şi cu indigestie, iar tusea ei repetată, cu sânge în salivă, o sperie şi devine hipocondră, insuflându-i şi concepticului bărbat, lui Titu, o permanentă stare de anxietate, într-o atmosferă de spital la domiciliu, cu "Anicuţa mai mult la pat" şi cu medicii la căpătâiul ei. Crizele de gelozie alternează cu cele de hipocondrie şi T. Maiorescu trebuie să o ferească deopotrivă de suspiciuni amoroase ca şi de curenţii eolici, Ana temându-se în aceeaşi măsură de vreo presupusă rivală, sau de curenţii dintre uşi şi ferestre, de pe terasa casei, sau din compartimentul trenului în timpul călătoriilor.

Din păcate, nu era vorba doar de o simplă hipocondrie. La abia patru luni de la căsătorie, T. Maiorescu constata, dacă nu cumva ştiuse câte ceva mai dinainte, cu toate încercările Anei de a-şi escamota constituţia firavă, că are o soţie nu numai deprimant de geloasă, dar şi îngrijorător de maladivă.

Prima hemoptizie, în conclavul marital, s-a întâmplat în ziua de 12/24 ianuarie 1888, marţi când Titu notează: "Anicuţa scuipare de sânge, întâi în batistă, apoi multişor în lighean. A venit să-mi spuie după plecarea lui Skina, tare impresionată [...] am plâns un moment dimineaţa amândoi, apoi am reluat cu rezoluţie firul vieţii". T. Maiorescu are această izbucnire lacrimară, pentru că şi el era hipersensibilizat de ţâşniri sanguine din propriu-i gâtlej. Şi iar, la o zi, recidiva Anei: "Miercuri 13/25 ian. [...]. Seara pe la 7 1/2 Anicuţa iar o mică vărsare-scuipare de sânge (a doua: prima luni (sic) sara la 8 1/2); apoi cam desperaţi la masă şi spre munca mea sufletească".

Duminică în 17/29 ian. 1888, pe o vreme geroasă, cu zăpadă troienită în straturi de înălţimi enorme, la ora unsprezece "Consultaţie la mine pentru Anicuţa de Dr. Chr. Buicli, Dr. Drăghicescu şi D-na Dr. Cuţarida Crătunescu. O diferenţa la ascultaţie s-a constatat (?) între vârful plămânei drepte (în dos) şi celci stângi, dar încolo nu semne mai

www.dacoromanica.ro

grave. [...] Eu sunt liniştit şi acum convins că nu e nici un element de ftizie".

Se înşela, pentru că peste cinci zile, trebuia să constate din nou că "Anicuţa iar un singur sputum cu sânge închegat: la vederea lui amuţită ca o pasăre bolnavă.

Pe urmă mai remontată".

Cu toată secătuirea fizică şi cu tot spectrul bolii în faţă, Ana se străduieşte să-i demonstreze soţului său şi tuturor familiarilor casei, în timpul vizitelor şi ale seratelor Junimii, că este o gazdă afabilă şi o soţie demnă de rangul bărbatului ei. Vizitele familiei sale se ţin, de la măritiş, lanţ. Nu este zi în care mama şi cele patru surori, pe rând, sau mai ales în grup, de cele mai multe ori împreună cu soţii lor, ba chiar şi cu copiii, să nu fie prezente la ea, în str. Mercur nr. 1, rămânând adesea fie la prânz, fie la cină. Desigur că toate acestea, pe care ea însăşi le dorea, vrând ca orice femeie să-şi ştie neamurile, numai pe ale ei, cât mai în preajmă, avea darul de a o obosi şi mai mult, chiar dacă avea servitori, iar pe profesorul universitar, pe criticul, pe logicianul şi pe juristul T. Maiorescu să-l cam plictisească, ba să-l deprime.

Însemnările lui jurnaliere abundă de rânduri referitoare la aceste vizite interminabile ale mamei şi ale surorilor Anei, care veneau, nu de puţine ori, însoţite şi de tot felul de verişoare şi de cunoştinţe. Această avalanşă cotidiană de vizite a început s-o istovească şi s-o idispună pe Ana, chiar dacă uneori le primea stând în pat. Exagerata lor grijă de a o scoate din nefasta psihoză a obsesiei hipocondrice a bolii a ajuns, în loc s-o elibereze de angoasele unei maladii mai mult închipuite decât pernicioase, s-o agaseze. Ana i se plânge, evident, cu delicateţe lui Titu, numind acest pelerinaj musafiric, lipsit de înţelegere, de deferenţă şi, de ce nu, de etichetă (aceste doamne din protipendadă, nedându-şi seama de eroare), iar Titu iritat la rându-i, constată în *Jurnal* la 22 feb/5 martie 1888, într-o luni, printre altele: "La întoarcerea mea acasă, ceva ungemutlich (neplăcut – trad. noastră); toţi aşteptând ştiri de la mine şi eu nezicând nimic. Anicuţa obosită şi iritată de «indiscreţia» rudelor de a fi stat atâta timp la ea obosită!" (vol. III, p. 81).

. Viaţa intrinsecă a casei Maiorescu se desfăşoară după alte reguli, după cele impuse de cotidienele vizitatoare, iar intimitatea de familie a celor doi soţi, tihna căminului după care a tânjit atâta criticul, este vizibil afectată încă de dimineaţă, de la micul dejun, de prânzurile, de cinele şi de seratele cu jocuri de cărţi ale musafirilor Anei; amfitrionilor nemairămânându-le timp pentru convieţuirea familială

www.dacoromanica.ro

dccât orele târzii din noapte, după plecarea vizitatorilor. Titu se simte tot mai stingher, tot mai străin în propria-i casă, ba mai mult, are sentimentul că el îi deranjează pe oaspeţii Anei.

Într-o lungă şi dezesperată mărturisire, ajuns la capătul rezistenţei, T. Maiorescu izbucneşte, ca o defulare, împotriva acestui mod de viaţă şi a geloziei Anei: "Miercuri, 19 apr./1 maiu '89. [...] Ieri dimineaţă pe la 10 ore dim. Din cer senin Anicuţa împietrită de gelozie. Cum nu vreau să cheltuiesc nimic până nu voiu încasa ceva din avocatură, m-am dus alaltăieri, cu veselul ei îndemn, pe jos, cu galoşi şi umbrelă, pe ploaie, pe la tribunal, să mă arăt, şi – după propunerea ei – la depunerea cărţilor de vizită necesare la Feridun – Bey, Durutti, Filodor. Am fost eu pe la Zizin, de la care am adus o carte. Totul 2 ore. I-am spus sara foarte vesel, pe unde m-am dus şi cum a fost. Toate bine. De la Feridun-Bey (Ştirbei Vodă) mă dusesem prin strada (îmi pare Schitu Măgureanu?) în jos prin Cişmigiu la Tribunal. Deodată ieri îşi aduce ea aminte că în strada Schitu Măgureanu şade o cocoană. Nici eu nu ştiu care. De aici gelozie împietrită... Vin surorile să o vadă, vine şi Juca Bengescu, în prezenţa acesteia ea tristă, pierdută, mi-e foarte penibil, cu dureri de cap. Apoi ieri seara s-a rugat de iertare la mine... Dar cu cât îi cedez mai mult în partea asta, cu atât nebunia creşte. Am să însemnez aici scenele cele absurde, fiindcă aici e la pierre d'achappement. Deja în familia cea nouă nu e viaţă posibilă pentru mine. Cu vechile mele relaţii s-a rupt. Ieri seara era să merg la Alexiu!!

Sara masă la Negruzzi, apoi maus în familie. Dar eu nu mă pot atmosferiza şi cred că jenez şi pe ceilalţi!" (sic!. *Însemnări*, Socec, III, pp. 149 – 150).

Când se mai elibera de obsesiile ei maladice, foarte rare ori, Ana reuşea, cu multă grijă şi cu atent control asupra propriei ţinute feminine, să-i pară soţului său, uneori, dacă nu cumva acesta se autoamăgea, de-a dreptul "frumoasă" (sic), chiar dacă fotografiile ei din acest timp îi contrazic flagrant constatările lui "estetice" din jurnal; o astfel de mostră, printre puţine de acest gen, întâlnim în *Însemnările zilnice* în ziua de joi, 11/23 febr. 1888. când Titu notează, după o seară petrecută cu câţiva invitaţi, printre aceştia şi Duiliu Zamfirescu: "Foarte plăcut. sara până după miezul nopţii. Anicuţa frumoasă în rochia neagră de mătase, veselă, inteligentă". Alte ori o găseşte, încă, "foarte frumuşică şi plăcând la toţi şi toate" (6/18 martie '88). Deşi "Anicuţa e mai bine, aproape bine de tot, se îngraşă", ea nu se detaşa de anxietăţile ei hipocondrice şi logicianul remarcă aceasta cu parapon la 27 II/10 III '88:

www.dacoromanica.ro

"[...] Gigi în privinţa asta foarte gentilă şi cu minte, dar de o hipocondrie de oftică foarte curioasă şi greu de convins. Je m'oppose tout que jeu peux pour que notre maison ne tourne pas à l'infirmerie inutile". De aceea, în timpul vacanţei de vară, în iulie 1888, o duce pe "Gigi" (sau Gi, cum îşi alinta Titu consoarta) la un consult medical, de înaltă specialitate, în Germania, "la celebrul ftiziolog dr. Karl Gerhardt (1833 – 1902), din Berlin, care a formulat aceeaşi diagnoză pulmonară, pe care o constataseră excelenţii noştri medici români, la Bucureşti: joi, 7/19 iulie 1888 [...] "marţi la Berlin, Gerhardt, între 12 – 1 la noi la otel (i-am transmis apoi prin poştă 100 mărci). Aneta are încă Spitzenkatarrh la plumâna stângă, procesul staţionar, dar existent. Mare precauţiune, [...] Eu n-am nimic la piept". Cu toate că nu era nimic grav, afecţiunea pulmonară, care-i lezase apical şi bilateral aparatul respirator, se restrânsese şi doar voalat, la plămânul stâng, ba mai mult: "Anicuţa foarte bine, îngrăşată, împuternicită" (*Însemnări*, 24 aug/5 sept. 1888, vol. III, p. 109), Ana Rosetti-Maiorescu continuă să-şi tortureze bărbatul cu obsesiile ei terifiante, scoţându-l din fire şi obligându-l să-şi tânguie soarta de veşnic infirmier (gardemalade) al femeilor pe care viaţa i le-a scos, din juneţe, în cale: întâi al Emiliei, apoi al Clarei şi al Mitei, iar acum al Anei. În călătoria de Crăciun din acest an, 1888, în străinătate, plăcerea voiajului s-a transformat în supliciul însoţitorului unei bolnave închipuite şi egoiste, măcinându-i nervii: "Luni 26 dec. '88/7 ian. '89. [...] Eu ieri în drumul de fer desperat de greutatea vieţii în călătorie cu Anicuţa. Ea numai cu griji higienice, obosită, temându-se de orice curent, negândind decât la frica de boală. Unde e omul viu şi proaspăt ce l-am cunoscut acum 8 ani încă? Je suis condamné a être la garde-malade de mes femmes".

Cine era de vină? Doar o ştia de mult cât este de debilă fiziceşte, că până şi ochii îi erau bolnavi.

În dreptul zilei de vineri, 17/29 sept. 1882, după o întinsă relatare a întâmplărilor curente, T. Maiorescu remarcă: "Anette la cină. Boala ei de ochi". Cât despre "omul viu şi proaspăt de altădată", ce să mai vorbim! Logicianul a uitat că Ana i-a oferit de mai înainte cu mulţi ani, de atâtea ori ieşiri la rampă cu întunecate ipostaze şi cu izbucniri de gelozie, ca să nu mai zicem nimic despre spaima ei, abia ascunsă, de cine ştie ce boală, arătându-se nereţinut posomorâtă când el acorda altora mai multă atenţie, nu numai femeilor, dar până şi copiilor, mai ales dacă era vorba de Baby, de băiatul Mitei, care era şi al lui... "2 ianuarie '83. Duminică. [...] Astăzi la masă Burghele cu doi dintre drăguţii lui copii

www.dacoromanica.ro

[...]; cu fiul generalului Cerchez [...]; alde Kemnitz cu Baby, şi Anette. Eu glumit mult cu Baby şi după aceea, citit o mică comedie de Gondinet. Totuşi, seară grea. Annette necuminte – tristă şi morocănoasă. Orice aş face nu foloseşte la nimic". (*Însemnări zilnice*, II, Socec, p. 148).

Aşadar, putea să-şi de-a seama din vreme ce urma să-l aştepte. Oricum ar fi, tânguirea lui e zadarnică şi nu e nimeni altcineva vinovat. Se poate afirma însă, cu certitudine, că a fost un mare nedreptăţit în cele trei căsătorii (două legale, cu Clara şi cu Ana, şi una nelegitimă, cu Mite, toate trei femeile, ca să n-o mai includem în calcul pe Emilia, fiind egoiste, geloase, gâlcevitoare, posace şi bolnăvicioase) şi suferinţele cele mai îndurate nu au fost, credem, compensate de bucuriile, câte or fi fost ele, intimităţii domestice. Geloasă şi maliţioasă, Mite a început să clevetească veninos, după căsătoria lui cu Ana, răspândind intrigantul zvon, lansat de ea, că Titu Maiorescu "s-a ramolit". Prin strălucirea prelegerilor şi prin impozantele discursuri în Parlament el caută să anihileze ignobila denigrare: "Vineri, 19/31 mai '89. Pe la 4 1/2 interpelarea mea contra L. Catargi asupra incovenientului parlamentar de a lăsa în momentul actual atâtea prefecturi vacante. A ţinut o oră. Unul din cele mai aplaudate discursuri. Anicuţa faţă. (S-a năbuşit vorba, că m-am cam ramolit, răspândită de D-na Mite Kremnitz contra mea)". Mite, ca şi Emilia, ca şi Clara, nu-i ierta căsătoria cu Ana, considerată ca o trădare a iubirii mereu aşteptată de la el.

Titu Maiorescu a sperat oricum, că după zbuciumul cataclismic cu antecesoarele Anei, să găsească, în sfârşit, oaza domestică lângă fata bătrână şi care părea, (deşi dăduse atâtea probe că nu e) bună, calină şi capabilă să-i ofere liniştea unui cămin în pragul presenectuţii. Încă cu doi ani înaintea căsătoriei cu Ana Rosetti, când încă nu se despărţise oficial de Clara, se simţea epuizat, şi de frigurile recurente şi de oboseala vieţii, deşi nu împlinise decât patruzeci şi cinci de ani: "Luni, 4/16 martie 1885 [...] Frigurile au trecut, dar sunt obosit. Nu merge maşina ca mai înainte. Simt bătrâneţea începândă". La ce i-a mai trebuit atunci atâta chin, dacă prea puţine au fost clipele de graţie casnică, de armonie intimă în domestica lor convieţuire? Când "Anicuţa" nu-l macerează cu agasantele ei accese de gelozie câteva zile, lui i se pare că i-a pus Dumnezeu mâna în cap. Dar trăirile acestea de beatitudine casnică sunt de intensitate oximoronică, el temându-se la fiecare pas ca Ana să nu cadă imediat la antipod, ajungând imediat de la extaz la isterie gelozică, să nu alunece dintr-o simplă suspiciune în gaura neagră (trou noir, cum zice el) a geloziei. Iată o atare înregistrare în jurnalul său: "Cu Anicuţa

www.dacoromanica.ro

de lunea trecută minune de bine şi de fericit. Are să dispară toată partea absurdă şi exagerată din «trou noir al geloziei»". (*Însemnări*, Socec, 1943, vol III, p. 156, 12/14 iunie '89).

Se amăgea amarnic, căci numai peste trei zile, pe 15/27 iunie 1889, exact în ziua când Emilia dădea această lume efemeră la o parte pentru a se eterniza, Titu Maiorescu, ce va afla funesta ştire după amiază, îşi clamează încă fericirea căminului cu Anicuţa, care dura de atâtea zile. Când, lovitură de trăsnet, de tragedie antică, în care soarta nefastă izbeşte deodată necruţător. La ora zece s-a declanşat seismul. A venit în vizită, ca să-i înapoieze o carte, pe care profesorul i-o împrumutate, d-na Smaranda Predescu, profesoară de filosofie şi de pedagogie, femeie tânără şi frumoasă, care i-a fost lui Maiorescu studentă până cu doi ani în urmă, când ea îşi susţinuse examenul de licenţă, la 25 iunie 1887, în faţa comisiei al cărei preşedinte şi profesor examinator la logică fusese tocmai gazda ei de acum. În zadar a încercat "fericitul" soţ, de până la venirea ei, să salveze situaţia. Dar să-l lăsăm pe Maiorescu să ne prezinte scena de groază ce a urmat consemnată în jurnal: "Joi 15/27 iunie 1889. Până azi la 10 ore minunat de bine şi de fericit acasă cu Anicuţa – La 10 dim. vine D-na Predescu să-mi restituie Littré «August Comte». Am lăsat uşa la salon deschisă şi am propus să vadă şi să audă Anicuţa tot; aşa a şi făcut; după vr'o 10 minute de vorbă asupra şcoalei ei şi asupra drumului ei cu bărbatul său, a plecat. Anicuţa ca o furie, ochii învăpăiaţi, sprâncenele în goană de încruntare, mâinile reci, etc. un adevărat acces de gelozie, jumătate alienată, idioată. A venit apoi Miss (penibil)". Ziua aceasta i-a fost criticului cu totul nefastă. După spectacolul demenţial oferit de Ana, demn de fişa unui psihiatru, spre seară primeşte lugubra veste a morţii lui Eminescu: "Pe la 6 ore a venit Stemill şi Vitzu la mine să-mi spună că astăzi pe la 3 ore a murit Eminescu în institutul de alienaţi al D-rului Sutzu (Strada Plantelor, Bucureşti) de o embolie". (*Însemn.*, III, pp. 156 – 157).

Stemill este pseudonimul, contras, al lui Ştefan C. Mihăilescu, director în Ministerul Instrucţiunii publice, iar Vitzu, numele unui profesor de fiziologie la Facultatea de ştiinţe.

Scene ca aceea de mai înainte au fost nenumărate. Ana fiind ca o "furie", pierzându-şi cu totul cumpătul, minţile şi demnitatea atunci când îl vedea, sau doar îl bănuia, în prezenţa altor femei, fie ele chiar intime ale casei. Dar bună, atentă şi cu inteligentă devoţiune când se afla, din păcate prea rare ori, numai cu soţul ei, când acesta îi acorda numai ei toată atenţia. Cu toată hiperbolica ei spaimă de tuberculoză

www.dacoromanica.ro

pulmonară, ca şi de tot felul de alte boli, imaginare sau adevărate. Ana va pieri răpusă în cele din urmă de un cancer mamar. Depistat la mijlocul lunii decembrie, a anului 1912, de către o celebritate în medicina de atunci, de către medicul Nanu-Muscel, nodulul neoplazic a fost chirurgizat la Spitalul Diaconeselor din Bucureşti. I-a fost dat lui T. Maiorescu să îndure încercările cumplite ale sorţii în ipostaza nemeritată de a fi soţ a două consoarte canceroase şi în aceea atât de nedorită, şi de care a avut mereu parte, de "garde-malade" al femeilor sale. Ca şi în cazul Clarei, la incizarea ei, la Londra, în 8/20 iulie 1882 (nu în 1884, ca la Z. Ornea), T. Maiorescu şi de data aceasta e prezent în sala de operaţie şi, ca şi atunci, o ţine acum ca să-i insufle curaj, pe Ana de mână, asistându-l pe medicul anestezist. Intervenţia chirurgicală a reuşit, dar la nici un an, în septembrie 1913, indomptabila înmulţire a celulelor cancerigene a reapărut ameninţător. Doliul îşi flutura faldurile asupra vieţii celor doi, Titu fiind şi el tot mai bolnav, chiar speriat, mai ales, de cord, de o stenocardită cu anghină pectorală; el însă mai mult îngrijorat de starea ei funestă, ea tot mai abătută şi tot mai irascibilă, bănuind, probabil, deşi i se ascunsese cu toată precauţia geneza suferinţei sale fizice, mortala declanşare neoplazică.

Se îndreaptă grăbiţi spre Occident în căutarea salvării cu medicii germani şi, la 17 octombrie, după calendarul gregorian, 1913, la Heidelberg, la un consult cu specialişti de marcă în oncologie, i se recomandă Anei, care recidivase explosiv, o nouă şi urgentă chiuretare a sânului drept de nodulii reapăruţi atât de pernicios şi de rapid. Ana rămâne la Heidelberg pentru radioterapie până la 22 noiembrie 1913. Abia înapoiată, epuizată de boală şi de tratament, peste o săptămână, la 29 noiembrie, este lovită de sfâşietoarea veste a morţii surorii sale, a celei mai apropiate, Zoe Bengescu, înaltă doamnă de onoare a reginei. În graba lui de a o extermina, cancerul îi cuprinde plămânii, vertebrele cervicale şi umerii. Sunt din nou la Heidelberg, la 29 aprilie 1914, unde Titu, cu tot mai dese, zilnice, crize de anghină pectorală, asista neputincios la stingerea rapidă a, se pare totuşi, îndrăgitei lui soţii, cu tot tratamentul intensiv cu raze Röntgen. În vara acestui an, 1914, evenimente nefaste, pe lângă durerea lor personală, întunecă cerul Europei, surprinzându-i departe de casă şi amplificându-le suferinţa: atentatul de la Sarajevo din 15/28 iunie şi declanşarea, în aceeaşi zi, a primului război mondial. Ana este internată, în toamnă, la spitalul unui mare specialist, în "Sanatorhaus" al profesorului Werner.

www.dacoromanica.ro

În notaţiile din jurnalul său (din cele trei registre de la Bibl. Acad. arhiva mss. T. Maiorescu, III – 9 – *Însemnări zilnice*, vol. II, anii 1913 – 17), în transcriere ulterioară a secretarei[113] cu comentarii, şi în jurnal, caietul nr. 36, Bibl. Naţ., fondul Al. Saint Georges, putem urmări pas cu pas, excerptând, evident, momentele importante, drama clinică şi funestul final al Anei Rosetti-Maiorescu.

Trebuie însă arătat că Titu ca să-şi sustragă consoarta mai înainte de internarea ei din septembrie, de la obsesiile bolii, a făcut-o părtaşă la redactarea celui de-al cincilea volum al "discursurilor sale parlamentare", dictându-i ca unei secretare textul. Dar cancerul generalizat la întregul torace şi şedinţele de Röntgen-terapie o epuizează rapid şi "Gi" (Ana) abia se mai târăşte între hotelul unde au tras (Hotel l'Europe) şi Sanatorhaus. În sus-zisul *Jurnal* întâlnim, la p. 247: "Joi 24 iulie/6 august 1914, Heidelberg. Pe la 5 ore cu Gi la Sanatorium, ea tot tuşind şi mai ales cu dureri de spate, la umblat şi la stat în picioare. Pe când ea la Röntgen, eu la Prof. Werner. Îmi arată jenat placele fotografice. Nu sunt normale. Pot fi forme tuberculoase, care se lecuiesc, dacă nu e neoplasma. Greutatea sufletească după aşteptare de mai bine. Zi din cele mai grele ale vieţii..."

"27 iulie/9 aug. 1914 [...]. Gi se oboseşte la umblat, nu mai iese din casă decât pentru mersul la razele Röntgen".

---

[113] Deşi în fişa manuscrisului şi pe plicurile (I – II – III, 1900 – 1917, mss. 8-9), în care se află, la Biblioteca Academiei, copia manuscrisului maiorescian, după jurnalul propriu-zis, stă scris: "Însemnări zilnice ale lui Titu Maiorescu copiate de Livia Maiorescu", grafiile şi timpul (până, inclusiv, în ziua înmormântării, la 2 iulie 1917, a eminentului bărbat) nu ne-o indică drept copist pe aceasta. Livia părăseşte deja ţara, la 28 nov./11 dec. 1914, şi ea, deci, nu poate fi considerată autoarea copierii jurnalului care se încheie, la 19 VI/2 VII 1917, cu precizarea "Secretara excelenţei sale Olga Neumann".

Dar un indiciu şi mai sigur, definitiv, că Livia nu este autoarea copierii îl avem în mss. III-9, fila 252, unde la textul: "Duminică 2/15 dec. 1914 [...] leşit de la 4 la 5 ore pe jos cu Livia* în parcul Ioanid", există, în subsol, în dreptul asteriscului, menţiunea: "Livia Dymsza, fiica D-lui Maiorescu, măritată la Petersburg cu un polonez" (sic). Or, dacă Livia ar fi fost copistul, este clar că nu ar fi avut nici un motiv să recurgă la asemenea formulă de identitate, de autorecomandare!

Acest mod de a rezuma, cu eleganţă, unele fraze ale jurnalului, îl întâlnim de mai multe ori. Şi se trădează maniera de a se exprima a Olgăi Neumann. Iată un exemplu (fila 254): "La 8/21 dec. 1914, Domnul Maiorescu pleacă cu D-ra Neumann (damă de companie şi scretar) prin Predeal la Viena". Este posibil ca jurnalul să fi fost copiat în întregime la încheierea lui, sau de ce nu, la încă un timp după aceea. Nu este exclus, după grafiile diferite, ca la copierea lui să-şi fi oferit contribuţia şi vreuna dintre nepoatele unde T. Maiorescu îşi alesese reşedinţa, în afară de cea probabilă a Olgăi Neumann.

www.dacoromanica.ro

"28 iulie/10 aug. 1914, Heidelberg. [...]. Vreau să încep a lucra la vol. 5, completarea şi poleirea textului terminat vineri la 18/31 iulie la Heiden. Dar azi Gi e slabă şi cu dureri mai mari".

Intervine din nou, în text, secretara, care, transcriind, schimbă stilul direct al autorului de până atunci, al lui Titu, în stil indirect al ei (p. 248):

"De la 21 iulie până la 30 august 1914, Doamna Maiorescu urmează tratamentul cu razele Röntgen, şezând la Hotel l'Europe. Se înmulţesc simptomele ale acelei grave boale. Sâmbătă 30 aug./12 sept. 1914 se mută D-nul Maiorescu cu nevasta sa în chiar Sanatorhaus. D-na Maiorescu se pune în pat de unde nu se mai scoală.

La 7/20 septembrie Domnul Maiorescu iar se mută la Hotel l'Europe, iar la Doamna Maiorescu rămâne o soră de caritate angajată pentru a sta nopţile. [...] tot timpul e foarte interesată la medicamentarea feluritelor momente şi vorbeşte cu Oberin despre blănurile de iarnă la întoarcerea ei în ţară". (B. A. Mss. III – p. 248).

Apoi textul îşi reia cursul firesc, al notelor maioresciene:

"Miercuri, 24 septembrie/7 octombrie 1914, Heidelberg. Gi din ce în ce mai slabă, stomacul balonat şi picioarele umflate. Oberin mi-a propus pentru toată întâmplarea să dorm la Sanatoriu...". El primeşte atunci din ţară veşti grave, de doliu:

"Sâmbătă 27 septembrie/10 octombrie 1914, Heidelberg, Sanatorhaus. Gi tot mai slabă [...]. La 5 1/2 ore mi se arată într-un Extrablatt telegrama din Bucureşti că azi dimineaţă a murit Regele Carol I la Sinaia". Peste cinci zile, îl urma pe tărâmul unde nu se mai moare şi Ana Rosetti-Maiorescu, în etate de şaizeci de ani şi jumătate. La p. 249 se află înscris momentul funest: "Luni 29 septembrie/12 octombrie 1914, Heidelberg. Azi noapte, de duminică pe luni, tocmai la miezul nopţii a încetat Anicuţa din viaţă. De faţă cu mine Oberin, Dr. Rapp, Schwester Hanna şi Marie. Am rugat pe ceilalţi să mă lase singur şi am stat lângă moarta liniştită până la trei ore de dimineaţa. La şase ore am dus-o dincolo în capela morturară, au disecat-o într-o cameră alături (cancerul în multe locuri din plămâni, la o vertebră în şira spinării şi tubercule cicatrizate). La 11 1/2 cu Oberin la cimitir, cumpărat locul mormântului, am ales piatra, literele, comandat flori şi plantaţia de toamnă şi de primăvară. La 5 ore în capela mortuară, Anicuţa aşezată în coşciug de stejar, cuviincios îmbrăcată în atlas alb, înconjurată de flori. Coroane de la Czernyn şi de la D-na Gabler. Mâna grozav de rece, ca gheaţa". (p. 249). Înmormântarea este consemnată telegrafic, sec, nemaipomenindu-i

www.dacoromanica.ro

nici măcar numele moartei, preocupat mai mult de frumoasa zi de toamnă şi de propria-i boală: "Marţi, 30 septembrie/13 octombrie 1914, Heidelberg, Sanatorhaus. Strălucitoare zi de toamnă. Am înmormântat-o la 3 ore p.m. de faţă Oberin şi 5 surori. Eu cu atacuri de stenocardie".

Şi astfel, Ana Rosetti s-a stins şi a rămas pentru totdeauna departe de patria sa, pe tărâm străin, în Germania, ţara celor două rivale ale sale, Clara şi Mite Kremnitz, soţia şi amanta soţului ei. Clara, căreia îi răpise bărbatul, murise cu mult timp înainte, la 15 iulie 1892, de aceeaşi chinuitoare maladie, la Berlin, unde şi era înhumată. Mite, grav bolnavă de inimă şi de grija celor doi băieţi ofiţeri plecaţi la război, îi va supravieţui aproape doi ani, până în 1916, când va muri la Berlin. Ca o ironie a sorţii, Ana şi-a găsit odihna de veci tocmai în ţara unde îi plăcuse să le ştie pe cele două rivale cât mai departe de ea şi de soţul ei. Aici, în pământul natal al celor două teutone, cărora le-a luat bărbatul, şi-au găsit sfârşitul şi geloziile ei amarnice (cu care şi-a torturat soţul) ca şi ipohondria, devenită până la urmă, din nefericire, motivată.

După îngropăciune, T. Maiorescu a pornit a doua zi spre casă, poate eliberat, credem noi, de povara a douăzeci şi şapte de ani de o atare căsnicie, concentrându-se asupra bolii sale de inimă şi asupra realizării celui de-al 5-lea volum al discursurilor sale parlamentare. Zăboveşte pe drum, cu escale la Berlin şi la Viena, pe urmele amintirilor din îndepărtata juneţe, îngânându-şi suspinele bătrâneţii şi ale zădărniciei cu visurile tinereţii de mult apuse.

"Miercuri 1/14 octombrie 1914. Ultima noapte în Heidelberg. La 8 ore şi 10 dimin. Plec din Heidelberg cu un tren de persoane (acceleratele sunt suspendate pe câteva zile) şi sosesc de abia la 12,32 la Frankfurt am Main de-abia la $12^{0}32'$. Seara la $11^{0}21'$ (cu stenocardie până la Vagon) în sleeping spre Berlin" (Caiet, nr. 37, f. 1). În transgrafierea jurnalului, intervine secretara rezumând: "prin Berlin unde probabil sub impresia morţii îşi simte propria viaţă periclitată, îşi ia ziua bună de la toate rudele nevestei sale, din tinereţe (sora ei trăind încă, şi nepoatele ei) şi Viena, unde opreşte două zile de a-şi vedea pe soră sa pe D-na de Humpel (Hietzing, Schönbrunn, Park Hotel). Domnul Maiorescu se întoarce la Bucureşti. Soseşte joi, 9/22 octombrie 1914 pe la amiază". (*Jurnal*, II, B. A. p. 250).

În sintagma "toate rudele nevestei sale, din tinereţe" este, desigur, inclusă şi Mite Kremnitz, pe care ştim că a vizitat-o şi dintr-o scrisoare a Mitei, pomenită mai înainte, către d-na Gigurtu, din 19 nov. 1914: "Mon beaufrère Maiorescu est venu me voir alors", iar cât priveşte

www.dacoromanica.ro

pe sora Clarei, care trăia încă, trebuie, credem, să fie vorba despre Elisabeth, cea mai mică dintre cele patru surori Kremnitz, care acum era în vârstă de peste 64 de ani (n. la 29 martie 1850).

Dar mai bine să urmărim rândurile manuscrise ale lui T. Maiorescu (din caietul nr. 37, filele 1-2) referitoare la cele trei vizite făcute Mitei Kremnitz, la câteva zile doar, la trei, de la moartea Anei. Ar fi putut să se înapoieze la Bucureşti îndoliat şi solitar. Dar n-a făcut-o. A ţinut să se arate îndurerat celor două familii, Kremnitz şi Bardeleben, în special Mitei, în speranţa histrionică a unei mângâieri, mai ales din partea fostei lui mari iubiri de exact acum patruzeci de ani. Abia sosit la Berlin, a doua zi de la înmormântarea soţiei (rivala, cândva, neînduplecată a fostei lui amante) şi T. Maiorescu o vizitează pe Mite Kremnitz de trei ori (nu de două ori, cum susţine Z. Ornea, în *op. cit.*, ed. I, p. 261, vol II, şi în ed. a II-a, p. 231, vol. II), trei zile la rând. Scopul vizitelor poate fi presupus ca fiind cel al unei sentimentale revederi şi al unei reciproce consolări, Mite fiind la rându-i foarte îndurerată de plecarea pe front a celor doi fii şi grav bolnavă de inimă, ca şi el:

1) "Joi, 2/15 oct. 1914, dormit numai 3 ore. Sosit la Berlin cu întârziere la 9^{12} dimineaţa, tras la Keiserhof. Stenocardie destul de tare [...] apoi la Mite Kremnitz". (fără nici un comentariu)
2) "Vineri, 3/16 oct. Berlin. Dormit 7 ore, sculat la 6, îmbrăcat cu ajutor. Dimineaţa la Mite. După prânz la Ulla Bardeleben". (*Jurnal*, caiet nr. 37, f. 1. Ulla Bardeleben era una, penultima, dintre surorile vitrege ale Mitei).
3) A treia vizită se bucură în însemnările jurnice, spre deosebire de primele două, de câteva rânduri, în care uimirea lui T. Maiorescu la mărturisirile Mitei de ordin mondeno-poliţist este punctată suspensiv şi marcată cu semne interogative în paranteză: "Duminică, 5/18. 1914, Berlin [...]. De la 11 1/2 – 12 1/2 la Mite Kremnitz, vorbe despre otrăvirea încercată a Regelui de 2 ori (?). Helene Vacarescu, regina Franţei cu Bernadette al Greciei [?...] cu Regina etc. că Kremnitz a operat pe Rege de cancer la gât (?), că Kremnitz a fost otrăvit la Sinaia. Pe masă la ea o fotografie a Prinţului Bülov cu o prea amabilă inscripţie [...]. D-rele Bardeleben vin la gară, de ziua bună, cu flori". (*Jurnal*, caiet 37, f. 2).

Aşadar, Mite, acum în etate de 62 de ani şi jumătate, era convinsă definitiv că soţul ei, medicul Palatului, fusese asasinat prin

www.dacoromanica.ro

otrăvire şi nu că dr. Wilhelm Kremnitz murise de o cardiopatie gravă. Antipatia faţă de Elena Văcărescu nu-i trecuse încă, ea dura de pe vremea când cele două rivale împărţeau, într-o vizibilă animozitate, graţiile reginei Elisabeta, în palatinicul conclav literar Carmensylvanic.

Aceste trei vizite succesive la Mite Kremnitz au avut darul s-o mâhnească profund şi necruţător pe Maria Negruzzi (Rosetti), sora defunctei şi cumnata lui, care le-a considerat ca ofensă adusă memoriei decedatei şi doliului întregii ei familii. Maria Negruzzi nu-i va vorbi şi nici nu-l va mai vedea câteva luni. Abia la 31 martie/13 aprilie 1915, după funerariile d-nei de onoare a reginei Olga Mavrogheni, se înfiripă, la el acasă, o conversaţie în care Maria Negruzzi (Rosetti) îi pretinde justificarea mobilului acestor vizite la fosta lui amantă: "Marţi 31 martie/13 aprilie 1915. Plouă toată ziua. Azi se îngroapă la Cimitirul Belu, unde a fost adusă de la Curtea de Argeş, Olga Mavrogheni. [...] Cei 50 de lei pentru Fräulein erau plătiţi mai înainte. La VI ore emoţie voită. Pe la 6 ore după ceva încetare de ploaie, bună plimbare (cu Olga Neumann, n.n) pe jos de 3/4 ore.

Mai înainte fusese pe 1/2 oră Maria Negruzzi (venea de la cimitirul Belu, de la ceremonia înmormântării Olgii Mavrogheni). La mine, explicare asupra «mal entendu» de acum 4 luni, cu vizita mea la D-na Kremnitz, la Berlin"... (Caiet 38, f. 9 verso).

Z. Ornea expune pe larg sfârşitul Anei Rosetti, începând din 1912, în biografia dedicată lui T. Maiorescu, în timp ce E. Lovinescu abia schiţează câteva vorbe, în vasta-i monografie, într-o notă de subsol (nr. 2, la p. 371), în finalul vieţii mentorului său (vol. II, 1940), iar George Călinescu, în "Materialul documentar", pe care l-am citat (p. 356, Rev. St. şi cercet. lit. nr. 3/1960), într-o lapidară propoziţie îi opreşte Anei timpul biologic la 28 şi nu la 29 sept. 1914, cum stă scris în caietul maiorescian. Ora zero e deja a II-a zi. Z. Ornea, generos din fire, în nobila sa admiraţie pentru T. Maiorescu, pune plânsul repetat al eroului său pe seama sensibilităţii exacerbate de suferinţele Anei, motivându-i izbucnirile lacrimare printr-o devenire sentimentală, ante-văduvul Titu fiind dominat acum de o "duioşie blândă". Se prea poate să fi fost aşa, după expresia semipleonastică a lui Z. Ornea, dar trebuie spus direct că T. Maiorescu a fost prin firea sa un personaj lacrimogen. Titu a plâns mereu, de la tinereţe până la bătrâneţe şi de la naştere până la moarte. *Jurnalul* său conţine frecvent notaţii ca "am izbucnit în plâns", sau "m-a podidit plânsul", ori "rămas singur am plâns", sau "un acces de plâns abia stăpânit" etc. T. Maiorescu a plâns însă bărbăteşte, cu mintea,

www.dacoromanica.ro

viril, cu cugetul filosofic. Nu e plânsul mulieric al slăbiciunii foliculinice. Plânsul bărbatului este un corolar simfonic, al actului meditației sfâșietoare și dezesperante, este un demers filosofic înaintea vieții, în fața destinului nostru ontic și, mai ales, în fața morții. De la Ghilgameș la Omar Khayyam și de la eroii homerici la Isus[114], de la Michelangelo (în sonete) și până la Meșterul Manole (din drama lui L. Blaga) și de la personajele shakespeariene la martirii din lagărele de exterminare naziste și comuniste, bărbații au plâns în tăcere și cu dignitate, în hohote și protestatar, cu pioșenie și cu încrâncenare, din trufie și din înțelepciune, din groaza metafizică de a nu fi înțeleși și din trădarea femeii, bărbații au lăcrimat la catafalcul iubirii, și au plâns la nașterea ca și la înmormântarea unui copil, ca și într-un templu, unde și-au deplâns neputința de a-l sluji pe Cel Atotputernic în incadescentă devoțiune și aspirație celestă, sau de a nu-i fi putut accepta alfaomegarea supremă. Plânsul bărbatului este o elegie metafizică a Divinității, care-și versifică jalea imperfecțiunii propriei sale creații, o meditație filosofică înaintea nimicniciei. T. Maiorescu, care a plâns mai mult cu mintea, în toată viața decât cu inima, a plâns numai pentru el. N-a plâns niciodată pentru nimeni și pe nimeni. S-a plâns pe sine și a plâns doar pentru sine. Orgolios și intolerant prin moștenire genetică și prin educație, paternă și teutonă, și-a dorit sieși în permanență glorie și admirație, aceasta și dintr-o intrinsecă convingere că este superior tuturor celorlalți. Orice altă considerare îl dezabuza, îl înnegura și îl deprima imediat, socotindu-se un nedreptățit al sorții și un neînțeles al tuturor, retrăgându-se cu sine și în sine, fie ca să se regăsească în tăcere ostentativă, fie ca să plângă de ciudă și de autopromisă paradă intelectuală, reconfortându-se prin lacrimi. Iată ce nota în jurnalul său, adolescentul Titus Livius, de 16 ani abia împliniți, în urma unei dispute cu ai săi, în special cu Emilia, în ziua de 30 ianuarie 1856: "[...] Dacă mă împiedică cineva într-un lucru, unde sunt convins că am drept, apoi s-a isprăvit cu mine". Era atunci discipol de gimnaziu vienez.

Titu Maiorescu s-a plâns pe sine în raport cu ceilalți, în raport cu tatăl său, în raport cu divinitatea, cu Emilia, cu Clara, cu Mite, cu Ana, cu Livia etc. etc.

---

[114] Iisus Christos a plâns de două ori cu lacrimi: o dată în fața Ierusalimului, premoniționdndu-i pieirea (Luca, 19/41) și a doua oară înaintea mormântului lui Lazăr (Ioan 11/35). Dar rugile fierbinți din pustietate și din grădina Ghetsemani, cu ochii umezi de lacrimile neivite, ca și strigătul de pe cruce către Tatăl Ceresc sunt la fel deplorări ale bărbatului zeiesc.

www.dacoromanica.ro

După cum se ştie, puţin a lipsit ca tatăl său, în severitatea-i excesivă, să nu-l dea "la o meserie de mână", constatând lipsa de silinţă şi nesupunerea riguroasă a şcolarului din clasele primare. Terifiat de această ameninţare şi traumatizat de dispreţul superior al tatălui care-l admonestează la tot pasul că "face secătură"[115], el, Titu, se îndârjeşte în a demonstra deopotrivă profesorilor şi colegilor săi theresiani, care-l priveau distant şi cu, cei mai mulţi dintre ei, adversitate, ca şi tatălui său şi alor săi, cine este şi ce poate el, simţindu-se printre toţi un "neînţeles": "O să le arăt eu măgarilor de vienezi ce e un Român!" (*Jurnal* – 11 martie 1856) şi: "Acasă, aşa-aşa. Cu mama, ca întotdeauna, binişor, cu soru-mea nu vorbesc decât ce e chiar de trebuinţă, cu tata încă nimica. [...] de regulă mă ceartă când e în toane rele şi nu ştie unde să-şi verse necazul. – Nu mă cunosc oamenii iştia! Nimeni nu mă cunoaşte! [...] şed toată ziua peste cărţi şi când îmi rămâne mie vreun timp liber mă încui în odaia mea, mă apuc să cânt flaut şi – plâng!" (1/13 mai 1856). Într-un templu iudaic se simte transfigurat de armonia interioară şi are momente de exaltare confuză şi în raport cu divinitatea suferă cu lacrimi că nu o poate accepta, plânsul e plenar: "27 iunie 1856. Fusei în templu ebraic. O, ce armonie minunată; ce tonuri încântătoare; mă transportă aşa ceva, dar nu ştiu unde! Aş vrea să îmbrăţişez, să iubesc ceva – nu ştiu ce! – Îmi bate inima – plâng – nu ştiu de ce! – O, vanitas! vanitas! –

Desper cu totul! Plâng, căci nu mă pot convinge că e un Dumnezeu!!! Şi ce e omul fără Dumnezeu? De înnebunit! – Nimeni nu mă pricepe – sunt singur, înconjurat de o proză grozavă – de înnebunit!!!"

Spectacolul unui incendiu pe o stradă vieneză îl tulbură până la un plâns poetic: "27 oct. 1856, 9 ore şi 1/4 seara. Tocmai mă înapoiez de la privirea unui foc grozav, m-a entuziasmat aşa de enorm, încât am început să recit, plângând, versurile lui Schiller: «Doch furchtbar ist des Feurs Macht»" (Ce teribilă e puterea focului). În relaţiile sale cu Emilia, fraterne şi amantice, plânsul a fost, de cele mai multe ori suportul şi liantul lor sufletesc. La vârsta de 18 ani trecuţi, când dorea cu aprindere ca Emilia, pe care a iubit-o toată viaţa, să devină femeia existenţei lui, scria în 13 sept. 1858: "În sfârşit, în sfârşit! A fost o seară dumnezeiască. M-am lămurit în sfârşit deplin, cu Emilia. Eu am plâns mult, chiar şi ea a plâns". În continuarea acestei însemnări, după câteva extrase din proza lui Jean Paul, preferatul său de atunci, ca o justificare, opinăm, a mereu dispoziţiei lui lacrimogene, aduce, parcă, un omagiu plânsului,

[115] Din italiană, "seccatura", uscăciune, supărare, necaz – din fondul lexicului latin.

www.dacoromanica.ro

combătându-l pe Goethe cu tărie: "Goethe spune că omul se caracterizează cel mai bine prin ceea ce găseşte că e vrednic de râs. Se înşală, căci el se caracterizează tocmai prin ceea ce socoteşte că e vrednic de plâns". Frază sentenţioasă, care-i îndrituieşte permanenta sa disponibilitate lacrimară, fiind vorba evident, de plânsul minţii, al raţiunii: "tocmai prin ceea ce socoteşte" cineva că e vrednic de plâns ceva, se înalţă ca atare cu spiritul, devine superior. De aceea, probabil, T. Maiorescu s-a jelit mental, pe sine, pentru că el era, deci, acel "ceva" vrednic de plâns în relaţie cu tot ce-l contraria şi-i dezarmoniza vremea şi aspiraţiile lui spirituale şi morale. De aici ideea, de câteva ori, de sinucidere, sau de evadare geografică tocmai în America. Nu evenimentul grav în sine (suferinţă, boală, moartea cuiva, fie şi ale celor mari apropiaţi) îl disturba dezesperîndu-l, ci impactul acestuia asupra lui, cu disconfortul său bio-intelectual în raport cu orice îi afecta ordinea lui fizico-profesio-spirituală. El n-a deplâns niciodată durerea, boala, moartea cuiva şi pe acel cineva decât pentru că îi era conturbată integritatea lui psihosomatică şi-i prilejuiau înnegurări. Când acestea nu-l atingeau direct, sau acestea li se întâmplau antipatizanţilor, invidiaţilor, opozanţilor şi rivalilor săi, chiar dacă aceştia îi erau cunoscuţi apropiaţi, el putea în sine să se creadă puternic şi să afişeze în lume atitudini olimpianice. Ranchiunos structural, el s-a înverşunat împotriva tuturor şi n-a iertat cu gândul şi nici cu fapta, când a avut ocazia, pe nimeni, dispreţuindu-i şi dezapropându-i, chiar vituperându-i pe mai toţi, familiali sau familiari, apropiaţi sau nu, comilitoni sau adversari, părinţi, rude, copii, colegi, amici, amante, soţii, capete încoronate, cumnate, cumnaţi, politicieni, universitari, inamici de barou şi de guvern, tot ce stă în umbra crucii şi a altor simboluri. Se dojenea mai întâi pe sine pentru că i se părea că este prea concesiv şi prea slab şi pentru că astfel *nu era* înţeles meritat după cum credea el că i se cuvine. T. Maiorescu a avut necaz pe toată lumea, cu prea puţine excepţii (poate Emilia şi poate mama, dar nici ele, întotdeauna) de la colegii theresiani şi până la Veronica Micle, de la tatăl său şi până la M. Eminescu, de la Clara Kremnitz şi până la Duiliu Zamfirescu şi de la Mite până la N. Petraşcu şi de la Elena Văcărescu până la P. P. Carp, de la partidul liberal şi până la regina Elisabeta, de la neamţii de pe tron şi din familia sa şi până la românii din cea de-a doua lui familie. *Jurnalul şi Epistolarul* său sunt înţesate de maliţioase remarci, în care nu e nimeni cruţat. Actele lui de generozitate, de caritate, câte au fost, erau menite să-i asigure sieşi poza interioară întâi şi, evident, pe cea socială de om de

www.dacoromanica.ro

bine. Doar slăbiciunea lui faţă de femei l-a împins uneori la concedări nedorite, repede deplânse în intimitatea însemnărilor sale jurnice. Grija lui permanentă a fost ca, oricât de important şi oricât de grav era cursul, mai cu seamă neaşteptat, al întâmplărilor, programul intereselor sale să nu aibă de suferit. Când, în ziua de marţi, 28 iunie/10 iulie 1883, afla vestea alienării lui M. Eminescu, s-a şi precipitat către "Casa de sănătate" a dr-ului Suţu, unde i-a rezervat pe cont propriu o cameră, după ce aranjase cu Simţion, prieten al poetului, să-l i-a sub paza sa şi să-l scoată din casa lui, unde Eminescu tocmai venise. La masă, în timp ce Caragiale "a izbucnit în lacrimi, când a auzit ce e cu Eminescu", el era preocupat de procesele de după amiază şi îngrijorat de voiajul lui estival peste hotare, care trebuia să înceapă, cum s-a şi întâmplat, în aceeaşi zi la ora "5 1/2 după amiază": "Ciudat că eu şi în acest an intru în călătoria de vacanţă cu o scenă de alienaţie; în anul trecut, scena de noapte cu Hella Herrmann, la Iaşi". Cât cinism! Nu faptul că Eminescu suferise această traumă tragică l-a mişcat, ci acela că-şi începe vacanţa sub semnul, parcă fatidic, al "alienaţiei", ca să nu mai vorbim de gravul ultragiu adus dignităţii unui geniu, punându-i cumplita lovitură a sorţii sale în relaţie cu istericalele unei cliente dintr-un proces de fraudă vamală a soţului ei: "30 iunie 1882 [...]: Helene Hermann, între accese de plâns şi de râs, între alienaţie şi prefăcătorie". Despre această abominabilă nemţoaică din Berlin, Titu a scris în jurnalul său de câteva ori. Era "fiica unui profesor din Berlin, Cabanis, creştină", cum arată el la 18 martie 1882, şi al cărei soţ, germanul Clement, era închis la Văcăreşti pentru înşelăciuni vamale. Şi ea, la toate şedinţele instanţei judecătoreşti, ca să impresioneze pe juraţi, se etala spasmodic, plângând zguduitor, leşinând teatral, ţipând şi strigându-şi dezesperarea, clamând îndurare, totul, evident, de un histrionism premeditat. Or, a compara nenorocirea reală, tragică, a marelui geniu cu exhibiţiile histeroide şi de proastă farsă ale unei impostoare este de-a dreptul o infamie!...

De altminteri, T. Maiorescu nici n-a prea avut o consideraţie aparte (aşa cum, în fond, n-a avut faţă de nimeni, fiindcă nimeni nu putea fi mai presus ca el) faţă de omul Eminescu, faţă de acesta ca entitate fizică şi socială. Persoana poetului, manierele lui neconforme etichetei clasei de sus, morgă pe care mentorul o afişa cu snobică pedanterie, aspectul lui fizic aproape permanent neîngrijit şi mereu neglijenta ţinută vestimentară a genialului creator, îl deprimau, chiar îl dezgustau pe Maiorescu şi la fiece pas în societate, mai ales că Eminescu era oprit deseori la dejun ca şi la cină, se temea ca poetul să nu-l facă de

www.dacoromanica.ro

râs. De accea Eminescu evita reuniunile prea simandicoase, de elitic salon, unde canoanele protocolare impuneau o ţinută adecvată circumstanţei, cu atât mai mult cu cât evenimentul special se întâmpla în casa criticului, de ale cărui priviri dojenitoare avea, desigur, stinghereli. Alegem un exemplu doar, dintre atâtea altele, din jurnalul maiorescian, în acest sens. La revenirea actorului faimos Ernesto Rossi, pe scena bucureşteană, în februarie 1879, T. Maiorescu oferă în onoarea acestuia un dineu, la el acasă în strada Mercur, nr. 1. Iată ce notează amfitrionul: "Ernesto Rossi din nou în Bucureşti. Duminică, 11 februarie, el la mine la masă, cu Kremnitz, cu Rosetti, cu Mandrea, cu Sevescu, Polyzu, cu prinţul Cantacuzine ş.a. Şi Lambrior, ofiţer, Caragiale, V. Vitinghoff, Slavici. Eminescu n-a venit, fiindcă nu e bine îmbrăcat. Încântătoare seară". Mărturiile Mitei Kremnitz din *Amintirile* ei sunt, ca şi ale altora, elocvente: "Cumnatul meu observase de câtva timp că Eminescu şi cu mine aveam ochi numai unul pentru altul şi nu-i plăcea de loc că totdeauna găsea pe Eminescu la noi şi că el se simţea aici ca la el acasă. Vorbi cu mine în această privinţă în mai multe rânduri, începuse să-şi râdă de Eminescu în faţa mea, şi mă întreba, dacă nu care cumva uitasem să-l fac să simtă distanţa socială care ne separă, spunând că aceşti boemi uită adesea cuviinţa" (sic).

Există aici, în aceste slove, desigur şi "o atitudine de subminare a rivalului în faţa iubitei, normală, clasică", cum conchide E. Lovinescu (în cartea sa, *T. Maiorescu şi contemporanii lui*, 1943, vol. I, p. 216), dar este întâi de toate dispreţul arogant al aristocratului cu morgă de împrumut, făcut, nu născut, pentru că, dacă ar fi să le urmărim genealogia celor doi (Eminescu – Maiorescu), nu vedem de ce Maioreştii ar fi mai presus decât Iminovicii, ba, credem că dimpotrivă. Acelaşi Lovinescu (*ibidem*) observă înclinaţia constantă a criticului de "a-i trata pe scriitorii din jurul lui cu un uşor dispreţ" (cu mult, adăugăm noi) de om chibzuit "rangé", faţă de "boemi". Epitetul, zice mai departe E. Lovinescu, revine destul de des în corespondenţă şi în *Însemnări*: "la bohème roumaine". Şi în nota nr. 1, din subsol, precizează: "*Însemnări*, I, p. 311, epitetul de «la bohème roumaine» e aplicat lui Eminescu, Slavici, Rosetti, Roman, Caragiale, invitaţi la masă la Kremnitz". Dar, cine ştie ce înseamnă în limba franceză substantivul "bohème", înţelege lesne cât de mult ţinea T. Maiorescu să le evidenţieze acestora "distanţa socială", existentă între el, ca patron, ca amfitrion filantropic, şi aceşti umili boemi, invitaţi la masă. Ca atare, mecenatul său a fost mai mult o modalitate, bine calculată, de a-şi impune poza de protector mărinimos şi

www.dacoromanica.ro

demnitatea de netă superioritate aristocratică în faţa unor bieţi întreţinuţi ai săi. De aceea, se vede, Eminescu era atât de rezervat în relaţiile sale cu generoasa lui gazdă şi dispărea uneori cu lunile.

Nu numai că T. Maiorescu nu a avut o stimă specială pentru omul Eminescu, dar l-a şi pizmuit, ba chiar l-a ostilizat, întâi de toate pentru că poetul, cum am văzut, atrăsese asupra-i atenţia erotică a Mitei. Ranchiunos, invidios, egoist şi foarte susceptibil cum era, Titu nu-i va ierta poetului, fapt notat cu parapon, cucerirea favorurilor Mitei tocmai sub ochii lui. ("În interval, greul timp intern cu Mite şi Eminescu", *Jurnal*, 1/13 iunie 1879, *Însemnări zilnice*, I, p. 231, ed. Socec, 1937, şi "Grea epocă Eminescu" – *Ibidem*, 1/13 iunie 1879, p. 324), deşi criticul acum începuse să-şi îndrepte privirile tot mai des şi tot mai insistent către Ana Rosetti. O iubea încă pe Mite şi chiar cu pasiune jaluzică. În aceeaşi măsură l-a dezavuat apoi pe Eminescu pentru iubirea lui pojarică pentru Veronica Micle, vechea lui inamică de la Iaşi, deturnându-i gândul căsătoriei cu ea, colportând pe seama văduvei poete ieşene vorbe defăimătoare, de cârtitor perfid, bârfindu-l şi pe poet, la rându-i, înaintea Mitei, ca o revanşă defulatorie pentru preferinţele lui amoroase: "Într-o dimineaţă când se întorsese de la Iaşi, scrie Mite, foarte agitată din cauza unei ştiri pe care întâmplător o aflase acolo, Doamna Micle, o femeie puţin onorabilă, zise el, este aceea pe care Eminescu a cântat-o în poeziile sale din tinereţe. Cumnatul meu îmi comunică diferite amănunte din viaţa acestei femei, care-i erau cunoscute şi adaugă că îi e silă că eu aş putea fi, în inima lui Eminescu, succesoarea unei astfel de femei. Afară de acestea îmi mai spuse că Eminescu n-a rupt legăturile sale – de natură dubioasă – cu această femeie. Spunea Titus acestea numai pentru a mă dezgusta de Eminescu, sau erau adevărate, nu ştiu". (*ibidem*). Nici după ani şi ani de la moartea nefericitei Veronica Micle, ranchiuna lui tipică şi ura lui densă nu s-au diminuat cu nimic faţă de ea. În neîmpăcata lui aversiune, el a eludat, ca bun clasicist, până şi îndemnurile înţelepţilor vechii Elade şi ale celor latini, care proclamă respectul elegant faţă de cei plecaţi dintre noi: "Pe morţi nu trebuie să-i vorbim de rău". (Chilion, unul dintre cei şapte mari înţelepţi ai Greciei, dicton tradus eronat în latină "De mortuis nil nisi bene", ceea ce este cu totul altceva), sau "Nu e bine a-i defăima pe morţi" (Archiloch, iambi 60).

Al. Brătescu-Voineşti ne-a lăsat, în *Amintirile* sale, în aceea intitulată "Luceafărul", o zguduitoare revelaţie, dintr-o convorbire cu T. Maiorescu în iulie 1892, precum că decodarea genezei poemului

www.dacoromanica.ro

Luceafărului se află în triunghiul erotic Eminescu – Veronica Micle – Caragiale. El, Maiorescu fiind, nici nu se putea altfel, însuşi demiurgul. Şi se arăta încântat ca de-o afacere bună, că a reuşit să stopeze la timp căsnicia poetului cu Veronica, împroşcând-o şi acum, în 1892, la aproape zece ani de la stingerea bietului suflet, cu denigrări execrabile, nedemne nici măcar de o precupeaţă. După ce se laudă cu ipocrizie, evident minţind, că ar fi vrut să-l vadă pe Eminescu pricopsit "cu o fată bună, cinstită şi cu stare", o defaimă neiertător, întinându-i Veronicăi memoria: "Poţi deci înţelege cât mă îngrijora şi mă durea faptul că-l vedeam în fiecare zi mai învăluit în mrejele unei femei ca Veronica Micle. Cunoşteam bine reputaţia de care se bucura. Ştiam că fusese prietena multora, între care şi a lui Caragiale. Mi-o mărturisise chiar el. Caragiale e un mare artist, dar sub raportul moralităţii nu este un exemplu de urmat şi comme il n'avait pas de poils sur la langue, într-o zi, în care vorbeam cu dânsul de înstrăinarea lui Eminescu, îmi zugrăvise pe Veronica în termeni cruzi şi-mi numărase pe toţi a căror prietenă fusese, între care şi el". Desigur că abia a aşteptat să-i divulge lui Eminescu năucitoarea ştire. A fost o răzbunare dublă, o revanşă luată cu diabolică satisfacţie, o plată venenică pentru poliţe mai vechi, dar şi pentru una nouă. În jurnal citim în dreptul zilei de 12/24 iulie 1880: "La Iaşi, aflat de la d-na Micle tot felul de lucruri ordinare în contra mea (şi a Mitei), provenite de la Eminescu". Veronica Micle, cotropită de gelozie că iubitul ei a părăsit-o pentru Mite Kremnitz, săvârşeşte imprudenţa, ca să se răzbune pe poet, să-i ceară lui T. Maiorescu, o *întrevedere* în timpul unei vizite, în luna iulie 1880, a criticului la Iaşi, şi cu acest prilej îl părăseşte, pe adoratul ei trădător, denunţându-i duşmanului ei nemilostiv acele "lucruri ordinare provenite de la Eminescu". În naivitatea ei şi orbită de gelozie ea spera astfel că va putea să-l îndepărteze pe Eminescu de "năsoasa nemţoaică" şi să-l redobândească pentru totdeauna, visând la un cât mai rapid mariaj. Pentru Maiorescu, deşi se arată oripilat de cele auzite, izbucnirea poetesei ieşene a fost o excelentă ocazie de a putea interveni prin maşinaţiuni ignobile în triunghiul Eminescu – Mite – Veronica. Rezultatul s-a văzut în rândurile atât de relevante ale Mitei şi ale lui I. Al. B.-Voineşti, citate mai sus. Dar care erau acele "lucruri ordinare în contra" şefului Junimii şi a concubinei sale, Mite? Ele erau într-adevăr "ordinare", cum grafiază mnemic avocatul T. Maiorescu, fără să-şi dea seama că prin acest atribut îl disculpa pe Eminescu, şi îşi autodenunţa, astfel, propriile păcate, cunoscute în cercul junimist şi în opinia publică culturală, politică şi

www.dacoromanica.ro

mondenă, deci nimic extraordinar, iar poetul nu clevetise pe seama lui şi a Mitei în clipele de delir erotic în braţele senzualei Veronica Micle, cu câteva luni mai înainte, ci îi relatase acesteia pura realitate de la Junimea, ştiută de toţi (I. Negruzzi, în *Amintiri din Junimea*, a deplâns şi el, ca şi alţii, transformarea cenaclului de către Titu într-un salon aproape feminin) şi anume că întrunirile societăţii deveniseră, prin numărul mare de femei, preferate ale criticului, un adevărat "harem" al lui Maiorescu şi că "sultana" favorită şi care domina inima mentorului şi scena seratelor junimiste era Mite. E posibil ca Eminescu, pentru a-i face pe plac Veronicăi şi pentru a-i înlătura bănuielile de hiperînamorată geloasă, să fi zugrăvit-o, neloaial, în termeni care o dezavantajau, pe iubita prusacă de la Bucureşti. Toate acestea sunt relevate de epistola Veronicăi Micle, citată deja, din 8 dec. 1880, către soţii Haşdeu. Veronica aflase de-acum de malversaţiunile "moralistului" Maiorescu în destrămarea relaţiilor ei cu poetul şi a împiedicării căsătoriei lor, şi se căia amarnic pentru confesiunea din vară: "Domnule şi Doamnă Haşdeu, De mult voiam să vă scriu, dar atât am fost de dezlănţuită încât mai nu am curajul. D-l Maiorescu a trebuit până şi în privinţa căsătoriei mele cu Eminescu să-şi ilustreze fiinţa, căci după numeroase expediente a decis pe D-l Eminescu a renunţa la alianţa proiectată. Nu e locul nici timpul aici pentru a face comentarii şi asupra Liricului Poet, destul că s-a purtat faţă cu mine aşa cum numai persoane din cercul literar al D-lui Maiorescu puteau să se poarte. Cerc care altminterilea însuşi Eminescu îi da graţiosul nume de: «Haremul lui Maiorescu», în care ilustrisima M-me Kremnitz e sultana favorită".

Dar acestea toate erau de mult cunoscute şi T. Maiorescu nu era defel străin de asemenea fireşti clevetiri cenacliere, mai cu seamă că scenele de gelozie directe sau indirecte, cu priviri veninoase şi cu vorbe muşcătoare, la el acasă sau la Mite, ca şi oriunde se puteau ele întâlni, păstrând aparenţele, erau curente între Clara, Mite, Ana Rosetti, Livia şi celelalte, reflectate din când în când de filele jurnalului. Promotorul Junimii însă nu permitea nimănui atingerea cu ceva a persoanei sale sacrosancte, cu atât mai mult din partea acelor "boemi literari" cărora le preţuia talentul, dar pe care-i "ţinea la distanţa cuvenită treptei lor sociale". Primul "boem literar" este, evident, Eminescu. Cei doi, M. Eminescu şi V. Micle, despărţiţi atât de brutal de ingerinţa crâncenă a lui T. Maiorescu în proiectata lor căsnicie, vor regreta toată viaţa că s-au lăsat manevraţi şi că s-au înstrăinat. Peste ani de zbucium pentru amândoi, ei se vor regăsi, dar va fi prea târziu, Eminescu fiind sfârşit de

www.dacoromanica.ro

grava lui boală. Poetul va considera acum, printre străfulgerări de luciditate deplină, renunţarea la căsătorie ca pe o cauză principală a dezastrului său. Într-o misivă din Botoşani, din aprilie 1888, expediată Veronicăi la Bucureşti, unde ea se stabilise din dec. 1887, el îi observă cu grea amărăciune: "Dragă Veronică, uită totul. Nenorocirea care m-a lovit e destulă pedeapsă că n-am voit să te ascult. Ce viaţă dezordonată am dus; toate sfaturile tale erau aşa de sincere, aşa de bune, încât, dacă îndeplineam o parte din ele, azi n-aş zăcea pe patul de suferinţă".

În aceeaşi măsură şi la fel de grav era supărat T. Maiorescu pe protejatul său de la "Timpul", pe genialul poet, tot atât de mare ziarist şi pamfletar politic, pentru că îi dezaprobase atitudinea proiudaică în chestiunea evreiască, atunci la ordinea zilei, şi condamnase prin aluzii foarte străvezii colaborarea venală a "unor avocaţi" cu intendenţa ruso-iudaică din armata ţaristă. Eminescu a simţit încrâncenarea din ochii mentorului Junimii şi de atunci, ca şi de la legăturile sale prea strânse cu Mite, motivaţiile lui retractile, s-au manifestat prin repetate eschivări. Pentru că Eminescu era serios, profund şi grav în tot ce se implica şi pur moraliceşte cum era, nu putea trece cu vederea întreprinderile avocăţeşti ale lui Maiorescu în relaţiile acestuia cu îmbogăţiţii de război, cu profitorii pe seama dramei prin care trecea atunci ţara, printre aceştia situându-se, evident, şi T. Maiorescu.

În vreme ce pe frontul antiotoman dorobanţii noştri purtau lupte grele, cu mari pierderi şi cu multă vărsare de sânge, avocatul Maiorescu, de unde până atunci îşi lamentase indigenţa din lipsă de clientelă, acum, în plin război, intrând în legătură directă cu corupta administraţie rusească prin intermediarii ei, în majoritate evrei, el ajunge la o rapidă înavuţire, exclamată în jurnalul său la 12/24 sep. 1877: "Advocatura începe să aducă venit bun". De acum încolo şi până la sfârşitul războiului, pe care o să-l regrete, *Jurnalul* său este încărcat de asemenea izbânzi financiare, de atari calcule ale îmbogăţirii, din această vreme de mari lipsuri pentru ţară.

Despre gloriosul eveniment de la Plevna însă, nu are decât un rând telegrafic, în afară de referirile la sosirea ţarului Alexandru la Bucureşti. T. Maiorescu se afla la Galaţi, pentru un proces, şi era mai mult cu gândul la Berlin, unde se aflau Mite Kremnitz şi băiatul ei, al lor. După ce se plimbă pe străzile oraşului care era cuprins de entuziasmul patriotic al mulţimii, el abia notează: "30 nov/12 dec. 1877, seara, ora 10, Galaţi [...] Aici astă seară trecut prin iluminaţie şi jubilaţie pe strade, pentru Plevna". El este asiduu preocupat de sporirea propriilor

www.dacoromanica.ro

venituri de moment şi nota la "18/30 oct. 77. Situaţia neschimbată. Dar am mari venituri ca advocat [...] Aşadar mai mult prin ruşi" (sic!) şi încă: "20 ian./1 febr. 1878. Încasat relativ multe parale, supraocupat, de dimineaţa până târziu, mai mult de la evrei ruşi". Cu afaceriştii trupelor ruseşti, cantonate în capitală, mai toţi evrei, ajunge la relaţii foarte strânse, colaboraţioniste, invitându-i până şi acasă şi frecventându-i la sediul lor: "Vineri, 21 iulie/2 aug. 1878 (ora 11) ajuns la Bucureşti [...] eu îndată iarăşi de lucru, în mijlocul încurcăturilor Horowitz – Warschawski – Rubinstein – Hessen – Hagianoff". Iar miercuri 26 iulie/7aug. 1878, scrie: "la 8 (seara) la Warschawsky cu «vicontele» de Gaston (prestidigitator şi redactor de jurnal la Constantinopol)".

Z. Ornea, în monografia sa, remarcă atitudinea duplicitară a chilipirgiului Maiorescu în circumstanţele arătate: "Devenise avocatul unor samsari pentru aprovizionarea trupelor ruseşti, de origine evreiască, concesionari ai unor servicii pentru aprovizionarea armatei ruse [...]; apoi această calitate îi va fi reproşată în presă, până şi de Eminescu". Şi, cu toată veneraţia sa maioresciană, nu poate evita să-i denunţe impostura: "... principala sa opoziţie faţă de ceea ce a numit «invaziunea» trupelor ţariste în ţară nu l-a împiedicat deloc să facă bune afaceri ca avocat [...] cu amintiţii furnizori ai acestor trupe (Warschawsky etc.). Ba chiar să regrete în 1879 – 1880, pierderea acestor venituri substanţiale, odată cu retragerea trupelor ţariste de pe frontul de luptă. Principiile politice nu erau amestecate, se vede bine, cu afacerile. Separarea sferelor, de care criticul a făcut atâta caz, a acţionat perfect şi în acest domeniu". (vol. I, p. 368, ed. I şi, identic, în ed. a II-a).

Generos cu eroul său, Z. Ornea îl iartă, mai încolo, atribuindu-i chiar epitetul de "bun patriot" (sic!) şi aceasta numai pentru că urmărea ştirile de pe front în presă şi pentru că o dată, la una din seratele Junimii, l-a invitat pe generalul (colonel atunci) Cerchez să relateze luptele pentru cucerirea Plevnei! Dar marele patriot, care recomanda atâtora virtute ostăşească şi eroism, nu a făcut niciodată armata, iar când a trebuit, ca orice citadin, să se înroleze în Garda civică, n-a ştiut cum să scape mai repede, prin aranjamente de tot felul, de front. Francmasonul Maiorescu ştia să-şi aranjeze din culise afacerile.

M. Eminescu n-avea cum să-i ierte lui T. Maiorescu acest gen de jocuri de ipocrit "*colaboraţionism*", cu trupele de *ocupaţie* ţariste; pentru că, la urma urmelor, acesta este termenul cel mai potrivit şi corect, deoarece aşa se şi comportau aceste trupe şi comandanţii lor în capitală şi peste tot în ţară, pentru aceasta, în esenţă, începuse ţarul

www.dacoromanica.ro

războiul cu turcii, ca pretext doar pentru invadarea României. La venirea lui la Bucureşti avea deja acest gând şi, în buzunar, decretul de alipire a ţării noastre la imperiul rusesc. De aceea greva domnitorului Carol I la Calafat. Acest colaborationism şi cameleonism perfid, care l-au îmbogăţit pe Maiorescu, este înfierat de gazetarul necruţător Eminescu, în câteva articole, în care, fără să-i divulge numele, înglobându-l în genericul acelor "avocaţi buni", dar la fel de venali şi de corupţi. Cazul intendenţilor evrei în strânsă colaborare cu afacerişti români din cercurile politice înalte, chiar din sânul guvernului, cum era Mihălescu, ministru de interne, şi mai ales, cazul influentului şi atotprezenteului Warschawsky, acuzaţi de abuzuri grave, de corupţie întinsă şi de jefuirea ţării, era atunci în mare vogă, de o incendiară notorietate în viaţa publică şi în presa de zi cu zi. Pana lui Eminescu este corozivă, şi în ziarul "Timpul", din 26 mai 1879, el denunţă caracterul duplicitar şi venal al celor ce au profitat şi s-au înavuţit în timpul războiul şi continuă încă:

"Cine poate spune, de exemplu, câte abuzuri, câte crime s-au comis şi către stat şi către particulari prin faimoasele rechiziţii? Dacă înainte de a se descoperi scandalul Mihălescu-Warşawski şi-ar fi pus cineva această întrebare, ar fi putut răspunde, oricât de pesimist ar fi fost, cum că radicalii au mers cu nelegiuirea până la a da muscalilor de rechizite nu numai vitele şi productele locuitorilor români de la ţară, dar chiar pe locuitori ca pe nişte vite! Şi cu toate astea astăzi ştim cu toţii că aşa a fost. O populaţie muncitoare a fost vândută pe bani evreului Warşawski de către unul din stâlpii partidului roşu. Acum procesul patriotului Mihălescu d-abia se instruieşte [...]. La fiece pas ne lovim de aceşti patrioţi pe care îi ştie toată lumea că n-au absolut alt venit decât o leafă modestă şi cari cu toate astea îi vedem trăind mai strălucit decât nişte bogătaşi chiaburi [...] Abuzul şi mita iată izvoarele nesecate de unde curg acele tainice mijloace cari satisfac nevoile şi poftele nemăsurate ale atâtor patrioţi de meserie. După scandalul Mihăilescu-Warşawski, precum am zis, alte scandaluri nouă se descopăr". (vol. X, p. 258).

Or, Titu Maiorescu, ce-şi pusese toată măiestria de avocat (sau mai degrabă "mizeria avocăţească", după cum o înfiera Eminescu) în slujba intereselor veroase ale unui personaj atât de odios şi de încriminat ca Warshawsky (şi ca cei din tagma lui) de pe urma căruia, sau a cărora, el se căpătuise rapid, trebuie că, vizat direct, a simţit din plin sarcasmul demascator al poetului. Dar uimirea şi mâhnirea lui că este atacat în presă tocmai de Eminescu şi le-a manifestat în jurnal peste câteva (trei)

www.dacoromanica.ro

săptămâni, nu imediat. chiar dacă poetul îl atacase din nou, a doua zi, pe 27 mai 1879, după articolul dezvăluirilor în cazul corupţilor de data aceasta în "chestiunea evreiască", atunci cap de afiş în Cameră, pentru revizuirea Constituţiei privitoare la drepturile civice şi religioase ale celor de altă religie decât cea creştină, ortodoxă, în special ale evreilor, clauză cerută de art. 44 al Tratatului de la Berlin. M. Eminescu se declară adversar al revizirii articolului 7 din Constituţie şi se detaşează net, la antipod, de poziţia total proiudaică a lui T. Maiorescu şi a lui P. P. Carp. Dacă T. Maiorescu îşi manifestă sentimentele sale prosemite mai moderat, mai reţinut, dar ferm totuşi, P. P. Carp este de-a dreptul sedus de calităţile "poporului ales" de Yahwe. Să nu uităm nici oclipă că T. Maiorescu şi P. P. Carp erau francmasoni, ca toţi junimiştii; erau francmasoni din loji dominate de "fraţi" iudei. Şi P. P. Carp, ca unul dintre cei doi raportori ai Camerei şi ai Senatului (unul era D. Giani), care au arătat necesitatea revizuirii art.7 din Constituţie, face, într-un impresionant discurs parlamentar, la 28 februarie 1879, un luminos portret moral al "evreului" în general, confrer masonic, desigur, culegând repetate, tot masonice, aplauze, punând în balanţă pragmatismul, spiritul competitiv economic, (comercial şi financiar) al evreului, tăria lui morală, decurgând din suferinţele îndurate de atâtea nepăstuiri ale istoriei lui tragice şi din forţa banului capitalizat, cu lentoarea, nepăsarea şi aşteptarea noastră şi lipsa de travaliu la noi, în sensul civilizaţiei: "Munciţi şi civilizaţi-vă!, aceasta am spus-o în toate parlamentele, de câte ori s-a tratat chestiunea evreilor, [...] singura cale ce poate să ne scape este munca pe calea economică, căci în concurenţa evreilor eu nu văd decât un stimulent de a dezvolta pe câmpul economic o muncă mai intensivă decât aceea de astăzi. Convingerea mea este că, dacă am da pe toţi evreii afară, noi în loc de a propăşi economiceşte, ne-am întoarce la lenea noastră tradiţională şi am reveni la starea de acum 50 de ani (aplauze)". În retorica lui avântată, plastică şi riguros construită, referindu-se la anteoratorii săi, printre care şi la Maiorescu, cu care acum se afla de aceeaşi parte a baricadei, după ce le demonstrează netemeinicia îngrijorării lor, atât din unghi de privire istoric, religios cât şi al demnităţii naţionale, îl ironizează pe Maiorescu, făcând o foarte rafinată aluzie la duplicitatea acestuia în relaţiile cu ruşii (în plan politic era contra, iar în cel economic personal le dorea şi le preţuia prezenţa aici): "Să nu ni se vorbească în aceste momente de ortodoxie, căci dacă am permite ca ortodoxia să iasă din biserică şi să intre pe tărâmul politic, cred, cu d. Maiorescu, că am cădea în braţele

www.dacoromanica.ro

Rusici, şi ce sunt acele braţe noi o ştim, o ştim aşa de bine, încât ne întrebăm când sunt ele mai periculoase, atunci când ne strâng cu ură, sau atunci când ne strâng cu drag (aplauze)"[116]. Dar Maiorescu, fie că n-a receptat ca atare fraza aluzivă fie că a lăsat-o să curgă subiacent, nu s-a supărat, cum îi era firea, acum, aşa cum o s-o facă la un alt discurs în Cameră, la 28 septembrie 1879, tot al lui P. P. Carp, ca o replică la o cuvântare anterioară a sa, care i-a spulberat antevorbitorului său Titu "o declaraţie de principiu". E vorba de discursul lui Maiorescu, din 10 septembrie 1879, vestit prin farsa (sau festa) pe care criticul i-a jucat-o confratelui său de partid, revanşându-se pentru câte îi făcuse la rându-i, în care P. P. Carp încheia zdrobitor: "Ce rămâne deci? (din toată cuvântarea lui T. Maiorescu, precizăm noi). Rămâne simpla declaraţie că partidul conservator primeşte opinia majorităţii de ieri şi a minorităţii de azi, aştept însă argumente serioase, căci o simplă declaraţie nu-mi este destul, nu numai când vine în numele unui partid, dar chiar când vine în numele ţării întregi". (*ibid.*, I, p. 198). T. Maiorescu s-a mâniat, neţinând seama de ceea ce-i făcuse lui P. P. Carp, uitând scena teribilă şi situaţia penibilă în care-l pusese pe acesta, în Parlament, cu câteva zile mai înainte, la 10 sept. 1879, asupra căreia vom reveni şi i-a încondeiat în jurnal la "Restul anului 1879", discursul cu eticheta: "Proastă cuvântare a lui Carp în contra mea". Mai sus însă, cu două rânduri, avusese grijă să însemneze antitetic: "Politiceşte, marea mea cuvântare în dezbaterea chestiunii evreieşti". Fireşte că nu era deloc aşa, nici discursul său nu fusese "mare" cum se laudă megalomanic, nici cuvântarea lui P. P. Carp "proastă". Dar lui Maiorescu, cu sensibilităţi ale cultului personalităţii, tot ce nu era congruent cu ce susţinea el, cu ce zicea şi voia, tot ce nu era laudă pentru el şi admiraţie adulatorie, tot ce nu-i era lui pe plac îi părea potrivnic şi rău întocmit. Tot ce nu era promaiorescian era contra lui. Şi cu Eminescu a procedat la fel, ca în cazul de mai sus, când poetul a publicat în ziarul "Timpul", la 27 mai 1879, articolul "De ceea ce ne temem..." în care autorul reia chestiunea evreiască şi în care T. Maiorescu s-a simţit direct vizat în sintagma "advocaţi buni" etc. Parlamentarul T. Maiorescu notează la 1/13 iunie 1879, după însemnarea "Grea epocă Eminescu" [...] "Articol al lui în chestiunea evreiască în contra mea". De data aceasta, însă, aşa şi era, poetul îl are în primul rând pe Maiorescu în vedere când se referă la cei cu "darul vorbirii" în favoarea "cestiunii arzătoare a evreilor":

[116] P. P. Carp, *Discursuri*, vol. I (1878 – 1888), Socec, 1907.

www.dacoromanica.ro

"Teamă ne e dar şi astăzi că asemenea o samă de advocaţi buni, cu darul vorbirii, vor tranşa şi cestiunea arzătoare a evreilor, care poate deveni cestiunea complectei dezmoşteniri a poporului românesc, tot cu fraze umanitare şi cu finețe de distincţiuni juridice, fără a se ţine seama de trecutul acestui popor, nici de lipsa lui de experienţă şi de slăbiciunea lui economică, nici de lipsa lui de cultură [...]

Nu cu fraze şi măguliri, nu cu garde naţionale de florile mărului se iubeşte şi se creşte naţia adevărată. Noi o iubim aşa cum este, cum a făcut-o Dumnezeu, cum a ajuns prin suferinţele seculare până în zilele noastre. O iubim sans phrases. În privinţa frazelor frumoase şi de profesii de credinţă suntem atât de săraci, încât însuşi d. Simeon Mihălescu şi bancherul Warşawsky ne-ar putea da lecţii de retorică; dar o iubim fără a-i cere nimic în schimb, nici chiar încrederea ei, atât de lesne de indus în eroare, nici chiar iubirea, înădită azi de lucruri străine şi la oameni străini". (Am excerptat din acest articol, M. Eminescu. *Opere*, X, 1989. pp. 259-260). După lectura articolului, T. Maiorescu îl pune la punct pe Eminescu, în intimitatea *Jurnalului* său, cu o propoziţie de magister: "Stângăcia lui la boccia" (adică de începător cu coşuri pe obraz, din italiană).

Şi caută să-şi explice poziţia sa din Parlament şi în ochii opiniei publice: "Eu însumi în Cameră în situaţie nefavorabilă. În chestiunea evreiască privit cu neîncredere. De fapt, eu nu cunosc şi nu pricep de loc ura ce o au oamenii în contra evreilor. Sentimentul lor naţional e foarte puternic când vorbesc de rău despre evrei, dar niciodată destul de tare ca să facă ceva pozitiv pentru România. Din simpla negaţie însă nu se produce niciodată o evoluţie". Această atitudine o manifestă şi în faţa Camerei, în cuvântarea din 10 sept. 1879, în care se mărturiseşte deschis ca prieten al evreilor, la reproşurile adresate că nu-şi exprimă pe faţă amiciţia sa pentru neamul iudaic: "Sunt amic al evreilor, nu am nici o antipatie în contra lor. Printre evrei am cunoscuţi, pentru care am mare stimă, atât în ţară cât şi în străinătate; şi din momentul când mi se garantează propria naţionalitate, le doresc bună primire şi voi fi mulţumit când voi vedea bucurându-se, în pace, sub soarele României, de ospitalitatea şi de drepturile noastre (aplauze)". Însă, arată deputatul Maiorescu, tocmai "ca amic al evreilor dar [...] voi da sfătuire evreilor să nu întindă coarda prea tare în momentul de faţă (aplauze)". T. Maiorescu, cu toată calitatea lui de mason, respingea ca dăunătoare, şi nouă şi evreilor, lupta pe care a deschis-o "Alianţa Israelită" în străinătate împotriva noastră. Evreii trebuie să înţeleagă că vor fi primiţi

www.dacoromanica.ro

"în pacinică unanimitate prin legislaţia românească şi nu impusă din afară", să le acordăm drepturi evreilor "din bună inimă şi fără presiunea străină". Din "bună inimă" masonică!...

Şi acum, pentru că tot suntem la această *oratio parlamentaris*, expusă înaintea deputaţilor la 10 sept 1879, inversând puţin cronologia, să ne întoarcem la scena de suspans despre care am amintit mai sus, produsă într-adins de senatorul T. Maiorescu colegului său de partid şi de fondator al Junimii, lui P. P. Carp, în divergenţă continuă şi polemică directă asupra multor chestiuni de ordin politic, economic şi social. Dacă convingerile lor conservatoare erau convergente principial, îi diferenţiau, până la animozitate constantă, nuanţele de interpretare şi de înţelegere a situaţiei politice, economice, sociale şi modalităţile practice de aplicare a acestora din programul partidului lor.

Până să ajungă, în finalul discursului său la confesarea publică înaintea Camerei că el este "prietenul evreilor", T. Maiorescu, încă de la începutul lungii sale cuvântări, deloc strălucită altminteri ca artă retorică, ba chiar cenuşie în întregul ei, structural şi stilistic, pe care el, am văzut, o considera "mare", dezminte, ca pe o calomnie, în faţa co-parlamentarilor săi, că "Petiţia", redactată şi semnată la Iaşi de Partidul Conservator, avea în vedere susţinerea drepturilor evreilor şi ca aceştia să ajungă la putere cu ajutorul "Alianţei Israelite", care urmărea dobândirea drepturilor, impunând art. 44, convenit în Tratatul de la Berlin. Dar, deodată, în plină expunere, printr-o abilă şi perfidă manevră machiavelică, de avocat exersat în tot felul de malversaţiuni, îl provoacă pe P. P. Carp, tocmai când acesta şi când nimeni nu se aştepta, să confirme sau să nege că a subsemnat şi el documentul în discuţie. Cu totul surprins şi absolut indignat de gestul neloaial şi neelegant al oratorului, P. P. Carp a strigat: "Declar că n-am subscris petiţiunea de la Iaşi", fără să sesizeze cursa întinsă de adversarul şi de colegul său partinic, oferindu-i lui T. Maiorescu prilejul de a-l ridiculiza în plenul Camerei şi de a-i dovedi pe faţă ambiguitatea posturei sale în partid referitoare la chestiunea evreiască, ca şi în general. T. Maiorescu are acum ocazia să arate că "toţi conservatorii au semnat-o, pentru că în ea nu era deloc vorba despre «emanciparea» şi «împământenirea» evreilor şi de aceea d. Carp nu a semnat-o (ilaritate)". Deloc onestă şi deloc camaraderească, pentru a nu mai vorbi de demnitatea trecutului lor atât de impozant istoric care-i lega, această veninoasă insidie din partea lui Maiorescu a avut darul, desigur, să-l dezguste pe P. P. Carp şi să-l determine la o ruptură definitivă de vechiul lui comiliton şi să se decidă

www.dacoromanica.ro

la o imediată revanşă prin discursul său din 28 septembrie 1879, în care demontează punct cu punct toate articulaţiile "Declaraţiei" din discursul maiorescian, din 10 sept., străduindu-se să-i minimalizeze importanţa fondului politic şi de idei, precum şi pe aceea de artă retorică. Cu întrebarea nimicitoare din final (pe care am citat-o deja) "Ce rămâne deci?" Şi ca să nu mai lase loc la interpretări şi la vreo eventuală replică, P. P. Carp a răspuns tot el: o "simplă declaraţie" (deci nu un discurs "mare", cum se împăuna Maiorescu) insuficientă şi aceasta, cu pretenţia nejustificată de a fi înaintată în numele unui întreg partid şi, mai grav, "în numele ţării întregi". Ne putem imagina cât de puternic a putut să-l afecteze pe orgoliosul Maiorescu o astfel de concluzie aneantizantă la ceea ce crezuse el că era mai strălucit. În dreptul constatării succinte, seci, despre cuvântarea lui P. P. Carp, n-a mai adăugat ipocrita concesie ca la Eminescu: "şi după asta eu totuşi aceeaşi simpatie pentru el, poate mai puternică" (sic!), şi nici batjocoritoarea depreciere "Stângăcia la boccia", care anula, antipodic, declaraţia de mai înainte. P. P. Carp era o prea mare personalitate în viaţa publică, un aristocrat adevărat, pur sânge, şi se poate lesne constata prin comparaţie, era un mai bun şi mai mare orator decât T. Maiorescu. "Simpatia" despre care scrie memorialistul în rândurile de mai sus, nu poate fi decât suspectată de viciul nesinceritătii, pentru că doar cu câteva fraze mai înainte se lamenta în faţa grelei încercări prin care trece, cuprins de amarnică gelozie, înţelegând că Mite îl abandonase pentru poet. "Grea epocă Eminescu" (ş.a.m.d.). Dar dezvăluirile în presă ale ziaristului Eminescu despre afacerile lui avocăţeşti veroase oricât l-ar fi mâhnit, nu l-au putut totuşi supăra până-ntr-atât ca pierderea acestor surse de venit pe care le-a regretat mult la plecarea ruşilor şi la încetarea întreprinderilor germane legate de reţeaua de căi ferate: "Financiar, mult mai nefavorabil: trebuie să mă restrâng în anul 1879, am încasat din avocatură 6500 de galbeni, în an. 1880 numai 2700 # şi în total (vânzarea casei din Iaşi, diurnele de la Cameră, Academia) 42000 de franci. Mi-o notez. Ruşii şi Calea ferată nu mai sunt" (sic!), consemna el la finele anului 1880. Îşi deplângea acum situaţia pecuniară mai redusă, după ce fusese deprins cu mari sume valutare. Obţinerea independenţei naţionale l-a mişcat mai puţin decât reducerea veniturilor postbelice. Chiar şi aşa, dispunea de cel puţin patru surse de încasări sigure: de leafa de profesor universitar, de cea de la Academie, de salariul consistent ca parlamentar şi de sume importante ca avocat. Avea, ce-i drept, cheltuieli ridicate cu plecarea frecventă şi cu sejurul în străinătate al celor două familiale ale lui, Clara şi Livia, dar în

www.dacoromanica.ro

aceeaşi măsură scăpase de obligaţiile de la sine asumate, de a o întreţine curent pe Mite şi pe ai ei, mai cu seamă că Wilhelm, ca medic din ce în ce mai apreciat, începuse, tot din timpul războiului, din 1878 încoace, să câştige foarte bine. Maiorescu scăpase de asemenea "de achitarea ultimului rest de datorie a casei" şi îi rămăsese "încă 14000 de franci la Kremnitz şi la d-ra Marquardt", aşa că, la finele lui 1879, putea conchide: "Astfel anul s-a încheiat bine". (*Însemnări*, I, Socec, 1937). Anul 1879 se încheiase pentru el mai mult decât bine. Pe lângă relaţiile cu veroşii agenţi administrativi ai armatei ţariste, stinse odată cu retragerea ruşilor, T. Maiorescu a avut legături foarte strânse şi la fel de profitabile cu "Societatea pe acţiuni a căilor ferate române din Berlin", care l-a angajat ca apărător al intereselor ei în raporturile cu statul român, adică, mai exact, împotriva statului nostru, cum s-a şi întâmplat, de pe urma cărora, a acestor relaţii, "marele nostru compatriot" a dobândit mari avantaje, pe care el însuşi le apreciază: "Ianuarie, 1879 [...]. Eu am devenit (prin indicarea lui Hausemann din Berlin) advocat al căii ferate, asemenea şi T. Rosetti. Eu pentru un an, de la 1 aprilie 1879 până la 31 martie 1880, cu 2000 de franci aur pe lună (liber parcurs cl. I şi dreptul de a călători în clasa întâi cu orice membru al familiei mele cu 1/2 clasa a treia)". (*Însemnări*, I, p. 320). Aşa că la încetarea acestor stipendii grase patriotismul lui Maiorescu avea de ce să sufere şi profitorul lor avea motive puternice să exclame cu nostalgică îngândurare: "Ruşii şi calea ferată nu mai sunt!" Şi aceasta pentru că liberalii, ca să economisească sume exorbitante financiare contractate cu consorţiul german, au decis preluarea de către statul român, pe cont propriu, a construirii reţelei feroviare la noi.

După dezbateri incendiare în Parlament, cu toată opoziţia acerbă a conservatorilor, în frunte cu Titu Maiorescu şi P. P. Carp, interesaţi în afaceri şi filogermani, liberalii şi-au impus proiectul lor de construire a drumului de fier "prin noi înşine". Eminescu, ca întotdeauna când era vorba de liberali, a tunat şi a fulgerat luni de zile, din noiembrie 1879 şi până la finele lui februarie 1880, împotriva proiectului liberal, în articole din "Timpul" de o violenţă care deranja până şi pe comilitoni, prognosticând o iminentă catastrofă naţională, prin ruinarea bugetului ţării în procese purtate în străinătate cu societatea germană de căi ferate ("... banda asta de aventurieri [...] dând milioanele ţării pradă străinilor şi aservind juridiceşte statul român tribunalelor străine", "Timpul" din 21 dec. 1879). Chiar dacă au avut loc acţiuni juridice, în toiul cărora T. Maiorescu s-a aflat în plină agitaţie avocăţească, cu importante profituri

www.dacoromanica.ro

valutare, preciziunile terifiante ale poetului nu s-au adeverit. Aproape imediat, sub ochii tuturor celor care cobeau dezastrul, inginerii români au izbutit să conducă şi să îndeplinească lucrările feroviare cu incontestabilă competenţă şi la un preţ cu mult mai scăzut decât cel pretins de inginerii străini. Se vede treaba că amărăciunea lui T. Maiorescu a fost atât de mare, încât el a devenit alergic la sintagmele: "drum de fier" şi "cale ferată", deoarece a intervenit chirurgical în textul poeziei *Doina*, extirpându-i un vers semnificativ structurii ei: "Şi cum vin cu drum de fier", lăsând fără rimă şi fără sens stihul următor, pereche: "Toate cântecele pier". Operaţia aceasta de amputare, începută cu ediţia princeps, a fost continuată şi în celelalte reeditări. E posibil ca T. Maiorescu să fi înţeles cumva că poetul face o referire la calitatea lui de sindic al intereselor căilor ferate străine, aşa cum nu şi-a dat seama despre motivul "drumul de fier", existând atât în literatura noastră (Haşdeu etc.), cât şi în cea europeană (Alfred de Vigny, Lenau etc.).

T. Maiorescu era acum direct interesat de starea cumnatului său W. Kremnitz şi constata că veniturile acestuia au început să crească, ceea ce înseamnă că îl degreva pe el de marile subvenţii de până atunci. Într-o fişă personală, pe care i-o conturează la finele anului 1880, lui Wilhelm, citim: "Veniturile lui (în novemb. 1880), fireşte însemnate, va deveni chiar unul dintre cei mai căutaţi medici. Şi cu mine, de o iubire, care are ceva mişcător. Totdeauna sub influenţa neveste-sei. De aceea contra Liviei, fireşte şi contra surorei lui, Clara. De asemenea, din timp în timp, contra d-nei A. Rosetti, după cum sunt dispoziţiile de gelozie ale neveste-sei". Veniturile lui Wilhelm vor spori considerabil până la a-şi putea îngădui propietăţi în Bucureşti şi în Germania, după cum am arătat ceva mai înainte, aşa că îi uşurase cu mult poverile financiare ale cumnatului său, în fond ale amantului soţiei sale. Tot din spaima de a nu-şi diminua cu ceva avutul, recurge, când se îmbolnăveşte Eminescu, la obolul public, apelând întâi la junimişti, dispozându-i lui Petre Missir obligaţia aceasta, şi apoi la cheta generală prin conferinţa lui V. Alecsandri, din 14 oct. 1883, la Ateneu, rugat de T. Maiorescu. Bardul însă îşi citeşte piesa *Fântâna Blanduziei*, "lustruindu-se pe sine". Maiorescu ar fi putut s-o facă la rândul său, să conferenţieze pe fondul poetic al lui Eminescu şi nu pe marginea operei lui, ca Alecsandri, dar el nu a catadicsit să se coboare de pe tronul lui de demiurg şi să urce pe o scenă, fie ea şi a Ateneului, ca să se "pună în public" pentru un "bohème" alienat. El stă în umbră şi aşteaptă fondurile adiţionate de alţii. Dacă ar fi fost după el, Eminescu (aşa cum am mai arătat) n-ar fi

www.dacoromanica.ro

fost niciodată trimis undeva, la vreo îngrijire specială, pentru că, după convingerile lui de pretins psiholog, şi în alt fel interesat, poetul nu avea nici o şansă de revenire din "întunericul minţii". Fără insistenţele surorii sale Emilia, pe care ştim că o iubea şi o preţuia, el n-ar fi mişcat un deget în favoarea vreunei intreprinderi curative. Scrisoarea din 31 oct. 1883, către Emilia Humpel, deja citată, este edificatoare: "Am găsit şi găsesc ducerea lui la Viena cu totul nefolositoare [...]. Ştiu că Eminescu a fost bine îngrijit de doctorul Suţu şi mai ştiu că ducerea sa la Viena este cu totul de prisos. El a trecut din mania delirantă în aceea de demenţă. Dar fiindcă erai de altă părere – şi-o ducere a lui Eminescu la Viena nu-i strică – ţi-am îndeplinit dorinţa fără împotrivire". Din această epistolă mai reiese că el se considera singurul preocupat de soarta nefericitului poet. Goana după fonduri are şi o însemnătate istorică. Cu gândul la valorificarea financiară a tezaurului poetic eminescian, T. Maiorescu devine primul editor al ilustrului său contemporan, apărându-i astfel lui Eminescu, sub directa antologare a criticului, primul său volum, în 21 decembrie 1883, pe stil vechi, sau în 2 ianuarie 1884, pe stil nou. Data aceasta, de 21 decembrie, trebuie validată ca sigură, deoarece a doua zi, joi, în 22 dec., ziarul "Românul", care era tipografiat dimineaţa, anunţă apariţia volumului de *Poesii*. Or, aceasta nu se putea întâmpla decât în ajun când redacţia aflase ştirea şi pregătise deja numărul pentru dimineaţa următoare.

T. Maiorescu face un drum special, de două zile, până la Viena, pentru a-l vizita pe Eminescu în sanatoriul de alienaţi mintali Ober-Döbling şi de a-l vedea, totodată, cu acest prilej şi pe generalul Cerkez, erou al Războiului de Independenţă, internat şi el acolo. Vizita a avut loc chiar în ziua de Anul Nou, la noi, 1884:

"Duminică 1/13 ianuarie 1884, am fost cu văru-meu C. Popazu afară [din Viena] la Ober-Döbling, la Institutul de alienaţi Dr. Leidersdorf. Am vorbit cu Eminescu şi am văzut şi pe gen. Cerkez". (*Însemnări zilnice*, Socec, II, 1940, p. 222).

Deşi Eminescu îşi revenise de câteva săptămâni şi era integru encefalic, T. Maiorescu n-a rămas în salonul rezervat poetului nici măcar un minut. În epistola, des citată, către amicul său Chibici, din 12/24 ianuarie 1884, scrisă în urma vizitei criticului, M. Eminescu remarcă: "D-l Maiorescu a trecut pe aici într-o zi, dar a stat mai puţin de un minut şi nu mi-a spus nimic în ce mă priveşte...". Medicul curant al lui Eminescu, dr. Obersteiner, a notat în foaia de observaţie printre altele: "Besuch Maiorescu's ohne nachhaltingen Einfluss" (Vizita lui

www.dacoromanica.ro

Maiorescu fără influenţă durabilă). Constatarea psihiatrului austriac, la douăsprezece zile de la vizita lui Maiorescu, este cel puţin ridicolă în formularea ei medicală, deoarece în fulguranţa ei, de 30 – 40 de secunde, cât o fi durat întrevederea, ce-şi puteau spune cei doi atât de dens şi de important, încât impasibilitatea lui Eminescu să fie clătinată de câteva vorbe de îmbărbatare, aruncate în treacăt. Tot atât de ridicolă pare, în incidenţa ei, vizita însăşi, raportată la timpul de patru zile pe drum (Bucureşti – Viena, Viena – Iaşi, unde s-a oprit, la 4 ian., pentru sărbătorirea Junimii), ca să-l vadă pe poet în nici măcar un minut. S-ar putea să fi zăbovit mai mult la generalul Cerkez. Din însemnarea sa rezultă că nu i-a înmânat poetului cartea cu versurile în primă apariţie, cum se crede în general, altfel el ar fi notat în jurnal, tipicar cum era în privinţa cheltuielilor şi a tot ce dăruia, că i-a adus lui Eminescu volumul ieşit de sub teasc cu zece zile înainte.

Suntem de părere că la Eminescu a făcut numai un act de prezenţă, cu care la Iaşi, în zilele de 5 şi 6 ianuarie 1884, la "aniversarea Junimii", dar mai ales în faţa Emiliei, să-şi motiveze titlul de protector direct şi unic al destinului eminescian, lustruindu-şi încă o dată prestigiul lui de Mecena şi pentru a escamota tainicele urzeli. În aceeaşi scrisoare către Chibici, din 12/24 ianuarie, poetul se tânguieşte prietenului său cu tulburare şi cu mâhnire asupra condiţiilor lui şi aflând de la medicii spitalului că cel ce patronează întreaga lui ocrotire este Maiorescu, se arată nemulţumit şi declară că: "în izolarea în care mă aflu nu e de natură a mă satisface". T. Maiorescu, înştiinţat de Chibici, îi trimite faimoasa epistolă din 4/16 II 1884, prin care îl încurajează şi prin care-i declară admiraţia şi iubirea amicală a lui şi a tuturor, îl anunţă în acelaşi timp că i-a apărut în Bucureşti prima ediţie de versuri, ceea ce demonstrează clar că nici măcar nu l-a înştiinţat, acolo, în vizită, despre tipărirea ei: "Acum trebuie să mai ştii că volumul de poezii, ce, după îndemnul meu, ţi l-a publicat Socec în decemvrie anul trecut, a avut cel mai neaşteptat succes, aşa încât Socec stă încă uimit".

Exemplarul pe care Eminescu l-a oferit, cu dedicaţie în limba germană, medicului său N. Obersteiner, la părăsirea sanatoriului, la 18 febr. 1884, trebuie să fi fost adus de Chibici-Râvneanu când a venit să-l externeze. E posibil să-i fi adus mai multe bucăţi. Mai încolo, în aceeaşi misivă, T. Maiorescu îl informează asupra bunei vânzări a cărţii, lăsându-i să înţeleagă de unde-i vin fondurile, ca să se liniştească, cât de bine primită a fost întâia apariţie a volumului şi cât de mult a fost apreciată, mai ales în rândul femeilor.

www.dacoromanica.ro

Oricine citeşte pasajul "Poeziile D-tale, până acum îngropate în «Convorbiri», sunt astăzi citite de toate cucoanele de la Palat până în mahala la Tirchileşti, şi la întoarcere te vei trezi cel mai popular scriitor al României", ar putea crede că Maiorescu badinează, că se amuză, că ia chiar în râs această bruscă popularitate a unui poet ale cărui stihuri sunt mai mult pe placul femeilor, de la cuconetul palatin până la mahalagioaicele din Tirchileşti. Însă, şirurile de încheiere sunt epocale, îl pontifică pentru magnificenţa lor vizionară, sau în spiritul viziunii pe care deja, *ab initio*, o avusese asupra geniului eminescian: "Aşadar, fii fără grijă, redobândeşte-ţi acea filosofie impersonală ce o aveai totdeauna [...] şi la întoarcere mai încălzeşte-ne mintea şi inima cu o rază din geniu D-tale poetic, care pentru noi este şi va rămâne cea mai înaltă încorporare a inteligenţei române" (sic!).

Într-aceasta rezidă, opinăm, chintesenţa binomului Eminescu – Maiorescu, dincolo "de răutăţi şi mici scandale, într-un mod fatal legate de o mână de pământ". Poate că (sigur că) Maiorescu nu l-a înţeles şi nu l-a stimat îndeajuns pe omul Eminescu, ba l-a şi pizmuit, şi prigonit, i-a purtat şi ranchiună, l-a şi detestat, dar i-a surprins poetului, doar după abia câteva "încercări" de debut, geniul său demiurgic, proiectându-i-l pe firmamentul neamului şi al nemuririi, şi prin aceasta s-a nemurit şi pe sine.

De la postulatul axiologic al lui T. Maiorescu, exercitat asupra geniului eminescian, "care pentru noi este şi va rămâne cea mai înaltă încorporare a inteligenţei române" şi până la sintagma lui I. Negruzzi, "Eminescu poet naţional" ("Cu Eminescu s-a stins un mare poet naţional, original în toate"), din finalul necrologului publicat în numărul din 1 iulie 1889, în "Convorbiri literare", n-a fost decât un pas, pasul pe care poetul l-a făcut punând piciorul pe luntrea lui Charon spre gloria sa eternă în istoria neamului care l-a generat. Preluând imediat ideea, ziarul "Adevărul", din 10 iulie curent, îl numeşte, printr-un articol semnat cu iniţiale, "poet naţional" pe Eminescu. Acest enunţ sintagmatic al lui I. Negruzzi şi al ziarului pomenit, inspirat ales atunci, asupra momentului funest, atât de grav şi de dureros, a fost reluat şapirografic şi perpetuat, de cele mai multe ori fără discernământ, din acea clipă şi până la noi, în toate straturile şi la toate nivelurile. G. Călinescu şi-a intitulat, în grozava sa istorie a literaturii, capitolul despre Eminescu chiar aşa: "Poetul naţional", adăugându-i cu vremea încă o etichetă, ineptă, (ca una dintre atâtea "perle" paralogice, emise de impetuosul exeget), pe aceea de "nepereche", "Poetul nepereche"! Toate acestea reproduse apoi

www.dacoromanica.ro

magnetofonic, cu emfaza stăpânirii adevărurilor absolute, axiomatice, în toate referirile despre poet, de la discursuri academice până la cărţile şcolare. Eroarea este, evident, gravă şi la urmările formulei truvate, potrivit momentului de atunci, nu s-au gândit nici I. Negruzzi, nici ziarul "Adevărul" că ea va fi confiscată de zeloşii lor succesori "patrioţi", care îi vor injecta alte conotaţii.

Mai înainte de orice, M. Eminescu este un poet universal, chiar dacă nu este prea bine cunoscut în mondialitate şi chiar dacă el străluceşte încă emblematic mai mult pe bolta geniului creator românesc, decât pe cea a lumii. Universalitatea poetului este de mult o relevanţă a operei sale, sesizată încă de Maiorescu şi de mai toată exegeza eminescologică. Cu decisă intervenţie, un important critic, din păcate aproape uitat, Pompiliu Constantinescu, zicea ferm: "Universalitatea creaţiei eminesciene, înţeleasă atât de bine de Maiorescu, este astăzi un fapt evident; este chiar un loc comun". ("O catedră Eminescu", 1940, în *Scrieri*, vol. II, p. 573, ESPLA, 1967). T. Maiorescu remarcase încă din 1889, în studiul "Eminescu şi poeziile lui", atributele continentale ale creaţiei acestuia: "Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturii europene de astăzi. [...] el află în comoara ideilor astfel culese materialul concret, de unde să-şi formeze înalta abstracţiune, care în poeziile lui ne deschide aşa de des orizontul fără margini al gândirii omeneşti". T. Maiorescu se mai credea îndreptăţit să afirme, în acest eseu, că Eminescu putea fi, în universalitatea operei sale, considerat ca aparţinând oricărei naţii, că oriunde s-ar fi născut şi format, la noi, în Franţa, sau aiurea, nu numai în Germania sau în Austria, el ar fi fost pretutindeni acelaşi genial talent: "Eminescu este rezultatul geniului său înnăscut, care era prea puternic în a sa proprie fiinţă, încât să-l fi abătut vreun contact cu lumea de la drumul său firesc. Ar fi fost crescut Eminescu în România sau în Franţa [...]: Eminescu rămânea acelaşi, soarta lui nu s-ar fi schimbat".

G. Ibrăileanu adaugă şi pe Elveţia la toate acestea şi cu aceeaşi concluzie. Aşa că denominaţia stultică de "poet naţional" este incongruentă nu numai lui Eminescu, în primul rând lui, dar oricărui poet luat în parte şi singularizat astfel. Ar fi ca şi cum ceilalţi poeţi ar fi "ne-naţionali!"... Şi atunci, un Alecsandri, care a cântat vitejia ostaşilor noştri în cucerirea redutelor turceşti (în timp ce Eminescu n-a scris un vers, o vorbă de laudă la adresa acestora, ci numai articole defăimătoare la adresa războiului pentru că fusese inspirat de liberali), un Coşbuc, un

www.dacoromanica.ro

Goga, mai ales, cu adevărat poet național, un Arghezi, un Blaga etc. ar trebui considerați nonnaționali?

La fel de impropriu este și epitetul "nepereche" (poetul nepereche), care nu este nici măcar un truvai original, ci doar o elucubrație a retoricii călinesciene, doar o hiperbolă impulsivă în continuarea aprecierii lui T. Maiorescu, din 1872, referitoare la primele poezii eminovicești, apărute în revista "Convorbiri literare": "Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern [...], dar în fine poet, poet întoată puterea cuvântului este d. Mihail Eminescu"; ca și o exagerare de cult la aserțiunea admirativă, gongorică, a lui Anton Bacalbașa, din recenzia la ediția din 1890 a lui V. Morțun, cum că Eminescu este poetul unic în literatura noastră, care nu are "nici un model", iar dacă acesta ar exista el s-a rezorbit indecelabil în substanța poematică a măiastrului creator, și de asemenea, un corolar, un pandant de slabă imitație, un kitsch stilistic, la magnifica, deși idolatră, comparație metaforică a lui G. Ibrăileanu, din articolul "Postumele. Edițiile poeziilor lui Eminescu (II)": "Căci Eminescu nu este muntele măreț care se înalță ca Ceahlăul deasupra culmilor dimprejur. El este muntele care izbucnește deodată spre cer din câmpia plată". (G. Ibrăileanu, *Studii și articole*, Junimea. 1974, p. 215). Oricum, o imagine fastuoasă pe măsura geniului eminescian, în raport cu ce fuseseră ceilalți în epocă, decât perifericul "nepereche" al lui G. Călinescu, cu totul impropriu și atipic, ca și cum poeții, artiștii în general, ar putea fi grupați perechi-perechi, ca la Oficiul Stării Civile! Pentru că te poți întreba cu stupefacție, pe bună dreptate. cu cine ar putea fi atunci pereche V. Alecsandri, sau Macedonski, ori Goga, dar T. Arghezi, sau Blaga, ori I. Barbu, dar Bacovia și B. Fundoianu, dar Nichita Stănescu și Marin Sorescu, dar R. Gyr și Șt. Baciu? Dar și iar dar?... Dar vorba lui E. Faguet despre autorul *Comediei umane*: "Balzac este un geniu dublat de un idiot". (sic!). Imaginea montană a lui Ibrăileanu, calofilă și artistică, chiar dacă ea joacă hiperbolic pe trupul ideii, se raporta restrictiv la perioada de afirmare a talentului eminsecian, la evoluția literaturii române până la el și în timpul său:

"Eminescu este un eveniment aproape inexplicabil în literatura noastră. El e așa de mare față de predecesorii săi (sic!), încât nu mai poate fi vorba de o «evoluție» a literaturii, ci de o săritură. Căci de la Alecsandri, Bolintineanu și chiar Alexandrescu, în chip normal nu se putea ajunge la Eminescu [...]. Predecesorii săi sunt atât de puțin artiști și Eminescu e un atât de mare talent!" ("Postumele lui Eminescu", în

www.dacoromanica.ro

"Viața Românească", 1908). Este, vădit, o exagerare, dar absolut pertinentă pentru ceea ce urmăreşte să demonstreze Ibrăileanu.

Acelaşi statut îl avuseseră în vedere şi T. Maiorescu şi I. Negruzzi, în necrologul citat, şi A. Bacalbaşa şi toți ceilalți din timpul lui şi după el încă o vreme. Dar G. Călinescu a extrapolat funambulescul său "nepereche" la întregul fenomen poetic românesc! După această lungă paranteză să ne reîntoarcem la relațiile lui T. Maiorescu cu poetul în agonie. Acaparat de turbionul propriilor frământări, agitat şi tulburat de personalele sale preocupări, dar mai cu seamă aflat între cele două căsătorii, de prima trebuia să scape prin divorț (greu obținut) iar pe cea de-a doua, spre nenorocul lui, urma să o înceapă, T. Maiorescu nu va mai întreprinde aproape nimic de la sine, până la moartea poetului, în favoarea marelui nefericit, lăsându-l în curatela celorlalți ocrotitori, persoane juridice sau fizice, curatorii fiindu-i lui Eminescu, în general, prietenii şi admiratorii săi cei mai apropiați. Poetul se bucura acum de prețuirea înaltă a tuturor celor care-i citiseră fascinați stihurile. De aceea deconcertează până la perplexitate afirmația, mai mult decât aberantă, a lui G. Călinescu, afişată cu aplomb chiar din prima propoziție a capitolului: "Cultura, Eminescu în timp şi spațiu" (din vol. II, 1935, *Opera lui Eminescu*, p. 5), că poetul n-a avut parte de prieteni, ba mai mult, ca să fie şi mai mare grozăvia călinesciană, acesta a fost pe deasupra şi (nota bene!) "batjocorit": "Lipsit de prieteni (sic!) în timpul vieții şi batjocorit (sic!), Eminescu devine după moarte"... etc. Dacă ar fi fost emise aceste elucubrații de vreun pseudo-istoriograf oarecare, ele ar fi putut trece drept impostură a unui diletant. Dar ele sunt redijate negru pe alb tocmai de G. Călinescu, considerat, în general, cel mai autorizat biograf al lui Eminescu! Mai grav este că, deşi monografia proprie, apărută în atâtea ediții, îl contrazice, el n-a revenit niciodată asupra acestei erori, reluând-o şi reproducând-o întocmai, întâi în revista al cărei conducător era. "Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor" (nr. 1 – 2, 1956, p. 243), şi apoi în celelalte ulterioare reeditări. Poetul nu numai că nu a fost "lipsit de prieteni", dar a avut foarte mulți şi deferenți, total devotați amici, care l-au admirat şi l-au ocrotit. pe cât le era putința, cu adâncă devoțiune, de la Chibici-Râvneanu şi Simțion până la I. Creangă şi de la Samson Bodnărescu şi I. Slavici şi până la Al. Vlahuță etc. etc., junimişti sau nu.

Dar chiar G. Călinescu, în capitolul "Agonia morală şi moartea", din *Viața lui Mihai Eminescu*, vorbeşte despre "prietenii lui Eminescu" de câteva ori, pomenindu-le numele! Iar în cealaltă biografie,

www.dacoromanica.ro

Viața lui Ion Creangă (1938) are un spațiu anume, de aproape treizeci de pagini, dedicat amiciției confraterne dintre humuleștean și ipoteștean, citând, în încheiere, dintr-o emoționantă epistolă a lui Creangă, care ducea dorul aprig după poetul plecat la București: "Vino, frate Mihai, vino, căci fără tine sunt străin". (p. 211). Și atunci? De asemenea uluiește participiul "batjocorit", aplicat cu atâta lipsă de control poetului. Autorul acestei afirmații nu arată, de cine, unde, cum și când a fost "batjocorit" Eminescu! Că au fost câteva voci singulare și efemere, chiar dacă veneau din partea unora ca Hașdeu, ca Petre Grădișteanu, ca Anghel Demetriescu, ori ca Al. Macedonski, care-l ironizau mai mult pe T. Maiorescu pentru a-l fi propulsat pe Eminescu, în critica sa, la cea mai de sus valoare artistică, luându-i poetului în râs imperfecțiunile de rimă și unele, pentru ei, ciudățenii morfosintactice și prosodice, urmărind mai mult atacul la adresa criticului, că aceștia și câțiva alții n-au putut ori n-au vrut să-l înțeleagă în toată grandoarea lui, desigur și din venenică invidie, și că au căutat să-i deprecieze opera, aceasta nu-l îndrituia pe un G. Călinescu, tocmai pe el, să ajungă la o asemenea falsă remarcă, înlocuind generalul admirativ cu particularul ignobil. Așadar, Eminescu rămâne în seama prietenilor și a celorlalți devotați proteguitori de tot felul, oameni cu binevoitoare dare de mână și cu poetică inimă. Când și când, convins că Eminescu nu mai este decât o umbră din ceea ce a fost și că niciodată el nu-și va mai reveni, T. Maiorescu își mai însemnă, cu epigrafică brevitate, în jurnal, câte ceva despre poet, temându-se, parcă, să nu i se uite meritele lui de voit Mecena: "Zizin Cantacuzino zicea ieri că Eminescu va răsplăti ostenelile mele pentru el cu cea mai neagră ingratitudine, căci, la o minte genială, ar fi având un caracter comun". (1/13 II 1884). La această defăimare ignobilă a unui suflet atât de lovit și de lipsit de orice putință de a dovedi contrariul, adaugă propria-i cârtire: "Duminică prânzit la Emilia, Eminescu decăzut cu fete de la Café-chantant". (27 oct/5 nov. 1885); sau: "La Iași [...] am văzut și pe Eminescu, care devine din nou direct alienat". (27 mai/18 iunie 1886). Apoi nimic. Afectat mereu de dificultățile noii sale căsătorii, cu Ana Rosetti, care-l deprimă cu geloziile ei delirante, criticul și omul politic T. Maiorescu, subjugat deopotrivă de viața parlamentară și de cea ministerială (din martie 1888 este din nou ministru la Culte și la Instrucția publică, odată cu venirea la guvernare a conservatorilor) are prea puțin timp și prea puțin interes pentru soarta poetului. Ba, mai grav, în această calitate, i-a refuzat lui Eminescu sprijinul pentru dobândirea vreunei slujbe, poetul parcurgând, pe-o vreme rea, distanța de la

www.dacoromanica.ro

Botoşani până la Bucureşti, cu speranţa că vechiul lui protector îi va veni şi acum în ajutor, dar s-a întors precum venise, reluând atâta amar de drum înapoi, deoarece dl. Maiorescu găsise inoportună numirea sa în vreun post, oricare ar fi fost el. Istoricul şi criticul literar N. Petraşcu, un mare admirator al lui T. Maiorescu în tinereţe, apoi tot mai reticent, în volumul său de *Amintiri*, scrie despre această atitudine a ministrului junimist: "... în vreme ce acesta, cu toate că era ministru de Culte de aproape un an şi cu toate că-i spusesem de câteva ori că vedeam pe Eminescu din timp în timp, nu m-a întrebat niciodată: ce face el, unde stă, cu ce trăieşte". În acest sens, Eugen Lovinescu intervine şi el, grafiând: "Raporturile dintre poet şi critic în acest ultim an al existenţei sale constituie într-adevăr o lacună în istoria noastră literară". (*Ibidem*, I, p. 260). Iar istoricul Florin Rotaru, în amplul său studiu "Mihai Eminescu şi Vasile G. Morţun, geneza şi destinul unei ediţii", apărut în volumul (şi ataşat la ediţia centenară) *Morţun* (1990), aratã şi d-sa că relaţiile celor doi aproape că încetaseră: "Sunt puţine informaţiile despre raporturile poetului cu Titu Maiorescu din perioada aceasta. Îl găsim pe Eminescu parcă înstrăinat de mentorul Junimii". (*ibid.*, p. 67). Cel care se înstrăinase în realitate era criticul. T. Maiorescu avea toate motivele, după cum am văzut, să-l desprindă pe poet de orice fel de legături cu el şi să-l ţină la o cât mai mare distanţă. Nu-i putea ierta niciodată neconformismul, dificultăţile create de poetul ziarist ca redactor ferm şi corect la "Timpul", dar mai cu seamă îndrăzneala de a-i fi sedus concubina, pe Mite Kremnitz; iar, în final, Eminescu avusese "impolitetea" de a contrazice diagnosticul pontifului de "alienat mintal incurabil", însănătoşindu-se, după ce patronul său intervenise, ca să-l "potolească", pentru a-l elimina din presă, cu aranjamente clinice. La moartea lui Eminescu s-a arătat prea puţin impresionat de eveniment. În ziua ultimului drum al poetului, sâmbătă, 17/29 iunie 1889, şi-a trecut în program examene cu studenţii, în care a inclus şi teza de doctorat a lui C. Rădulescu-Motru, venind de la Universitate direct la biserica Sfântul Gheorghe unde oficiul funebru tocmai începuse. N-a depus nici o floare personal şi nici o coroană, nici din partea Junimii şi nici din partea ministerului pe care-l conducea, aşa cum n-a rostit nici măcar câteva cuvinte, fiind cel mai motivat dintre toţi, lăsând pe unul şi pe altul să vorbească, chemaţi şi nechemaţi, după cum singur menţionează: "Au vorbit la biserică nebunul şi ticălosul indiscret de Gr. Ventura (nepoftit), apoi la Universitate Laurian şi studentul Calmuschi (bine), iar la cimitir Dr. Neagoe". De altminteri, T. Maiorescu n-a deplâns moartea nimănui

www.dacoromanica.ro

şi niciodată, afară, poate, doar (să admitem) pe cea a micuţului Liviu, dar şi atunci având grijă, cum am văzut, să nu-şi rateze programul voiajului etranjer, început imediat de la cimitir, după înhumarea copilului.

El a privit moartea cu ochi reci, aşa cum este şi ea, cu privirea şi înţelegerea filosofului, a perceput-o întotdeauna ca pe un fenomen normal şi natural biofiziologic. Într-o epistolă de îmbărbătare adresată din Iaşi, în 2/14 dec. 1870, în plin război franco-prusac, cumnatului său dr. Wilhelm Kremnitz, care se afla pe front ca medic militar şi care se lamenta îngrozit de scenele carnagiului şi de vieţile tinere ale luptătorilor. secerate de indomptabila moarte, el îi scrie cu tăria şi cu calmul glacial al omului scientist, ca şi cum el ar fi medicul şi nu invers: "De la Berlin ni s-a trimis o scrisoare de la tine, din Pithiniers, prima în acest război! Din ea se vede că te afli într-o dispoziţie deprimantă, pe care o bănuiam eu. Pe când eu am tendinţa amăgitoare de a vedea lucrurile prea roz, tu ai aceeaşi tendinţă de a le vedea prea negru [...], trebuie să nu uiţi un lucru: cele mai cumplite sunt moartea şi chinurile morale. Moartea însă n-o aduce în lumea războiului, ci este chiar esenţială în ea însăşi... Desigur, este foarte trist că mor atâţia oameni tineri, dar tristeţea esenţială este totuşi doar moartea însăşi; şi ea nu poate fi oprită niciodată. [...]. Astfel războiul acesta este un capitol bine investit, a cărui dobândă este sigură [...]. Şi astfel ne determină viaţa să dobândim o indiferenţă curajoasă şi larga perspectivă spre infinit. Numai aşa se poate să îndurăm întreaga nenorocire, nu numai pe cea prezentă a altora, ci şi pe aceea proprie, din viitorul cert, moartea, şi boala şi disperarea morală, care sunt de neînlăturat şi de care nu este scutit nimeni". (*Jurnal şi Epistolar*, VII, Minerva, 1987, pp. 135 – 136).

Aşa că de ce ar fi făcut o excepţie în cazul Anei Rosetti, şi să încerce, la moartea ei, tragedia deznădăjduitului, cum crede sentimental Z. Ornea, la catafalcul unei femei care i-a pricinuit prea multă amărăciune şi prea puţine zile de bucurie şi pe care n-o iubise deloc nici "sincer", nici "total" ca soţie, cum afirmă cu emotivă exagerare acelaşi Z. Ornea, care săvârşeşte şi imprudenţa de a accepta constatarea făcută de G. Călinescu, referitoare la aspiraţia lui T. Maiorescu către o viaţă domestică tihnită: "De fapt, cum a observat Călinescu, avea o psihologie de ţăran chibzuit care aspira spre aşezare şi statornicie" (sic!) – vol. II – ed. I, p. 306 –, uitând că la începutul aceluiaşi volum îl citează pe G. Călinescu, tot în privinţa căsătoriei cu Ana Rosetti, dar care exprima o părere cu totul la antipod: "Iar Maiorescu – observase G. Călinescu în «Domina bona» – năzuia încă din copilărie să se integreze în lumea

www.dacoromanica.ro

închisă ca o castă a aristocrației. Prin funcție și poziție socială, izbutise performanța mai de mult. Acum avea prilejul să i se integreze matrimonial". Așa este, numai că, precum am zis mai înainte, Titu nu mai avea nevoie de consubstanțializare, prin căsătorie cu Ana Rosetti, cu înalta aristocrație, deoarece el se elitase de mult prin meritele sale strălucite, el fusese mai degrabă absorbit de ea decât pătrunsese el, și nu prin acest matrimoniu rosettist își consolida integrarea în protipendada cea mai de sus, fiindcă lucrurile stau mai mult invers, nu familia Rosetti, nu Ana Rosetti îl onorează și-l încorporează elitei, ci el îi aduce ei și familiei sale, cam scăpătată, un plus de prestigiu prin magnanima personalitate.

Titu Maiorescu era de obârșie țărănească, dar nu mai avea deloc "psihologia țăranului" de rostuire domestică sau de altă natură. Chiar dacă el își recunoscuse cândva originea rurală, se detașase total de orice moștenire peizanescă, întâi prin educația din familie, prin înrâurirea directă a tatălui său și apoi prin instrucția în medii de aleasă cultură și de nobilă intelectualitate. Chiar dacă Ioan Maiorescu, severul său părinte, declara, într-o epistolă către Gh. Sion, din 12 februarie 1855, pe care am prezentat-o mai înainte, că el a crescut pe lângă "miei" și că în vacanțele școlare, când venea acasă de la Blaj, se ducea "la arat, la săpat și la secerat", a ținut să le dea celor doi copii ai săi o educație exclusiv urbană și cărturărească, să se desprindă el însuși, ca mare profesor și distins cărturar, poliglot și istoric, autor al multor studii și cărți, de lumea satului și de psihologia acestuia.

I-a învățat pe cei doi, din fragedă pruncie, manierele mediului orășenesc în care s-au născut și s-au dezvoltat, formându-i în cadrul strict al vieții intelectuale, supunându-i la supliciul studiilor complexe, mai ales pe Titu în special la Viena, vorbindu-le în latină, în italiană, în germană și în franceză. Cei doi frați au comunicat între ei toată viața, oral și în scris, în germană, cu predilecție, și mai puțin în română și în franceză, amândoi urmând regulile etichetei de salon elitic, și unul și cealaltă alegându-și perechea nupțială din anturajul lor german, de aceea *Jurnalul* său, ca și *Epistolarul*, au fost redactate în cea mai mare parte în limba germană, iar Ana Rosetti, o foarte bună cunoscătoare a limbilor franceză și germană, îi era la rându-i o bună companioană în a nu vorbi românește, limbă nesalonardă. Așa că nu se poate vorbi de sechele ale psihologiei țărănești la Titu Maiorescu, nici măcar la tatăl său, care s-a dezombilicat primul și care a stins în copiii lui orice urmă de ruralism. Poate fi vorba doar de o psihologie a țăranului anume, aparte, ca fapt

www.dacoromanica.ro

general, cum este şi aici, şi anume aceea că săteanul desprins de mediul său, cum e cazul lui Ioan Maiorescu, şi urbanizat, ba mai mult intelectualizat şi cultivat, caută să uite, şi vrea să-şi *obnubileze* cât mai mult originea, răbufnită, când şi când, în intempestive reflexe.

De altfel, T. Maiorescu nici nu avea în vreun chip o altă consideraţie faţă de omul satului decât faţă de acela ce duce o existenţă rudimentară şi trăieşte doar în prezentul biologic constituit numai din senzaţii de moment. În aceeaşi misivă către cumnatul său, W. Kremnitz, din data de 2/14 dec. 1872, din care am extras mai sus, referitor la războiul aducător de dezastre, de moarte în primul rând, el scrie: "Dar, vezi tu, iubite Wilhelm, noi, oamenii cultivaţi, suntem siliţi, prin firea lucrurilor, la asemenea reflecţii. Căci, ori eşti ţăran şi atunci eşti plin doar de prezentul senzorial, dar nu ai nici orizontul larg al grijii pe care îl dă o cultură mai înaltă, ori eşti cult şi ai perspectiva lărgită, dar atunci trebuie să atenuezi necontenit neajunsurile acesteia cu ajutorul principiilor şi al consideraţiilor generale. [...]. Şi astfel, ne determină viaţa să dobândim o indiferenţă curajoasă şi larga perspectivă spre infinit". (*Jurnal şi Epistolar*, VII, p. 136). Şi apoi, ţăranul îşi ia o femeie şi, de bine de rău, o duce, într-adevăr, în aşezare gospodărească cu ea până când moartea îi desparte, fără să mai umble, mai cu seamă pe vremea aceea, trudnic cum era, prin sat la alte femei şi-n ochii vileagului. Or, Titu Maiorescu îşi lua cu el, în landou sau în tren, şi soţia şi fiica şi amantele, şi pe Mite şi pe Ana şi pe prietenele acestora şi pe cele din neamul lor, iar la Junimea, în Senat, sau la Universitate, acestea, ca şi altele, ocupau fotolii rezervate, într-o simbioză de totală animozitate şi de reciproc venin abia reţinut, invitate de el, ca să nu mai adăugăm reproşurile Anei, abia măritată cu el, că, de la Cameră, de la Tribunal, ori de la Universitate, se mai oprea în drum la "câte o cucoană". Gelozia pe care ştia s-o insufle tuturor femeilor, curtezan nedesmiţit cu ele toate, îl umplea, se vede, de mândrie virilă, a unui *dominus feminarum*, ori a unui *deus mulierum*. Anei Rosetti el i-a acutizat gelozia, şi aşa ea fiind sub imperiul unui sindrom jaluzic, oricând predispusă la crize de "gelozie împietrită", sau "lividă", sau "furioasă" şi cu sfâşietoare scene de scandal, povestindu-i ei, la începutul mariajului, întâmplări din viaţa lui amoroasă, alarmând-o pe proaspăta lui consoartă şi stârnind, deopotrivă, mânia Emiliei, care i-a reproşat indiscreţia, dar mai ales lipsa de cavalerism, acuzându-l de "trădare" faţă de toate celelalte femei. Şi încă, ce fel de viaţă tihnită şi aşezată, chibzuită domestic, cu sau fără psihologie rurală, să fi dorit a

www.dacoromanica.ro

avea Ana, când viaţa ei se sfâşia între crize de ipohondrie şi de gelozie, măcinându-l casnic, iar ca amfitrioană nu era atentă şi afabilă decât cu neamurile ei, care-i umpleau casa de dimineaţă până noaptea târziu, exasperându-l şi determinându-l la găsirea de pretexte pentru a veni cât mai târziu acasă. Ca atare, afirmaţia lui G. Călinescu privitoare la "psihologia de ţăran" a lui T. Maiorescu este aleatorie şi superfluă, ea căzând în golul atâtor hazardate şi ratate răstălmăciri ale sale. Eugen Lovinescu constatase deja, în vasta sa monografie, "universala urbanitate" a criticului (vol. II, p. 418).

Chiar dacă surprind neplăcut accesele de gelozie, mai cu seamă pentru o femeie din înalta societate şi cu educaţie aleasă, şi chiar dacă Ana Rosetti i-a pricinuit soţului ei atâta amărăciune prin izbucnirile ei hormonale, caracteristice sexului, până şi în public, ea a fost totuşi o prezenţă distinsă prin instrucţia temeinică şi prin rafinamentul său intelectual.

Desigur că timpul, eternul tămăduitor, şi-a întins asupra maiorescienei perechi trecerea lui implacabilă, iar clocotul glandelor stingându-se treptat în sedimente reziduale, Ana Rosetti s-a trezit în pragul senectuţii şi al sfârşitului, surpată de cancer, cu un vârstnic ilustru alături, trecut de mult în al şaptelea deceniu de viaţă, preocupat de evoluţia neoplasmatică a soţiei, dar şi mai anxietat de propriile-i stenocardii. Fotografiile Anei, de la această vârstă a începutului crepuscular, o arată, totuşi, mai plăcută prin rotunjimea feţei în împlinirile scurgerii vremii, albită şi în priviri cu melancolică asprime, în care se citesc parcă satisfacţia reuşitei, dar şi, de asemenea, regretul că n-a putut fi altfel.

Înmormântată la Heidelberg, cum am văzut, ea va fi părăsită aici, în cetatea universitară, pentru totdeauna, iar bărbatul ei, după care a tânjit atâta şi pentru care a tresărit la fiece clipă ca nu care cumva el să se uite la vreo alta, desprins definitiv, prin această circumstanţă exuxorică, tristă dar eliberatoare, de toate îndatoririle de soţ, nu va mai veni aici, din pricina războiului şi a propriei neputinţe cardiace, niciodată. În ţară, moartea Anei Rosetti a impresionat profund, presa relatând funestul eveniment în articole îndoliate. şi pentru că ea a murit la miezul nopţii, data extincţiei este când 28, când 29 septembrie (1914). "Convorbiri literare", "Universul", "Adevărul" şi "Dimineaţa" au deplâns pierderea ei. În nr. 10, pe luna octombrie, 1914, în "Convorbiri literare", Simion Mehedinţi, într-un vibrant necrolog, anunţă ca data decesului ziua de 28 septembrie, iar cotidianele "Adevărul" (nr. 9905, 8 oct.) şi "Dimineaţa"

www.dacoromanica.ro

(nr. 3308, 9 oct.) indică data de 29 septembrie. "Universul (nr. 278, 9. oct.) publică un necrolog, fără data decesului, şi citează, apoi, într-un alt număr (281, din 12 oct.) şi presa străină: "Viena 10 – Neues Wiener abendblatt exprimă profunde regrete pentru moartea d-nei Maiorescu, una dintre cele mai nobile femei din România". Dar, cu toată această admiraţie şi compasiune pentru îndoliatul cuplu, Ana – Titu Maiorescu, au fost şi voci ale sentimentelor dezaprobării faţă de acerbicia insidioasă a Anei Rosetti de a o înlătura pe Clara Kremnitz. Constantin Argetoianu, faimosul om politic şi memorialist, membru marcant, în acest timp, al Partidului Conservator şi unul dintre apropiaţii, ce-i drept cu rezervă, politicieni ai lui T. Maiorescu, îşi manifestă cu vehemenţă, până la invocarea pedepsei divine, ostilitatea faţă de comportarea Anei, în primul rând, şi a lui Titu: "Aneta Rosetti a izbutit să ia câţiva ani locul primei soţii a profesorului, expediată la neamurile ei în Germania. Aproape 30 de ani, comunitatea de sentimente, de convingeri şi de năzuinţe între Maiorescu şi Aneta Rosetti nu s-a dezmințit o clipă. Dumnezeu a sfârşit însă prin a pedepsi această pereche care îşi clădise fericirea pe nenorocirea unei femei gonite fără vină, căci prostia nu e o vină. Un cancer nemilos s-a abătut asupra soţiei vinovate"... (*Pentru cei de mâine*, Humanitas, 1991, vol. II, p. 63).

Înapoiat la Bucureşti, după funestul Heidelberg, T. Maiorescu se arată încă deprimat şi casa, din str. Mercur nr. 1, îi pare pustie în apăsătoarea absenţă a Anei. Se decide, de aceea, chiar să vândă imobilul celor două căsătorii nefaste ale sale şi sediul, cândva, al Junimii bucureştene, nemaiputând îndura grozăvia solitudinii şi a atâtor amintiri. Încasează, ca bun şi expert negociator cum era, o sumă apreciabilă, de două sute de mii de lei, preţ destul de avantajos, dacă ne gândim că este vorba de lei-aur, cum era cotată, valutar, moneda noastră naţională în trecut, până în vremea celui de-al doilea război mondial. Clădirea şi grădina ei, chiar dacă nu dintre cele mai impozante, în raport cu ale multor protipendaţi, îşi merita cu prisosinţă preţul, poate chiar mai mult, pentru că, deşi nu prea mari, de dimensiuni mai degrabă modeste, erau situate în plin centrul capitalei, într-o zonă a aşezării lumii celor mai de vază personalităţi. Pe lângă aceasta, casa era utilată cu instalaţii moderne, atât cât era, mai rar, posibil pentru urbanistica noastră de atunci, de la începutul de secol douăzeci şi numai pentru o mână de privilegiaţi, iar T. Maiorescu, aflat printre aceştia, a introdus, printre primii şi puţinii locuitori ai capitalei, curent electric la domiciliu, cu iluminat, cu sonerie şi cu telefon, apoi conducte de apă şi de canalizare,

www.dacoromanica.ro

beneficiind de aceste avantaje ale dezvoltării urbanistice, chiar dacă ele funcţionau, atunci, defectuos. Cu tot acest confort casnic, când trăgea în străinătate la hotelurile de acolo, cu electricitate şi apă caldă, T. Maiorescu exclama xenofil: "Iată, din nou în civilizaţie!"...

E momentul oportun, credem, aici, să spunem că electrificarea casei lui T. Maiorescu nu s-a efectuat deloc uşor, deoarece curentul electric trebuia adus din Calea Victoriei, peste câteva case şi peste câteva străzi, de la casa proprietarului Steinbruch, unde se afla Jockey Club, din direcţia Palatului regal, care beneficiase primul, din 1882, de inducţia cablului electric, ca şi perimetrul stradal care era iluminat public până la Teatrul Naţional şi în Grădina Cişmigiu. Pe timpul ilustrului primar liberal Pake Protopopescu (12 VI 1888 – 18 VIII 1891), odată cu construirea Uzinei de la Grozăveşti, reţeaua electrică s-a extins în centrul oraşului. T. Maiorescu intreprinde demersuri scriptice încă de pe acum, din 1893, când, în acest an, primarul general al oraşului, conservatorul Nicolae Filipescu (9 II 1893 – 13 XI 1895), a hotărât efectuarea unui sondaj, sub forma unei "Consultaţii", în rândul proprietarilor de imobile din centrul urbei, în vederea conectării lor la reţeaua uzinei electrice. Ilustru academician şi om politic, T. Maiorescu completează printre primii, la 10/22 aprilie 1893, această "Consultaţie", un fel de formular-cerere, prin care era consultată vrerea acestor proprietari centrali în privinţa electrificării şi care indică totodată şi condiţiile în care curentul putea fi conductat. T. Maiorescu a aşteptat şapte ani rezolvarea favorabilă a cazului său, dar cu toate că la conducerea treburilor edilitare ale capitalei s-au succedat încă cinci primari, printre care doi conservatori, N. Filipescu încă o dată (28 IV – 29 VI 1899), n-a primit nici un răspuns la "Consultaţie". De aceea s-a decis să se adreseze noului primar, care nu era altul decât tot un conservator, Barbu Delavrancea, coleg de partid cu petiţionarul, ce a îndeplinit această funcţie de primar general între 29 VI 1899 şi 13 II 1901.

În arhiva Primăriei Bucureşti, existentă la Arhivele Naţionale ale municipiului, am descoperit dosarul acestei afaceri, cu nr. 295, din anul 1900. al "Direcţiei lucrărilor tehnice", care conţine documentele privitoare la întinderea unui cablu electric până la imobilul din str. Mercur nr. 1. T. Maiorescu se adresează, în această chestiune, cu o petiţie, Nr. 17.900, din 3 mai 1900, direct primarului: "Domnule Primar, / Am onoarea a vă ruga să binevoiţi a încuviinţa: ca de la casa D-lui Steinbruch din Calea Victoriei, colţ cu strada Franklin, în care este instalat Jockey Club, să se tragă conducte aeriene pentru electricitate,

www.dacoromanica.ro

până la casa mea, strada Mercur N°1, trecând pe deasupra stradelor Franklin, Poşta Veche şi Mercur. Deoarece în privinţa dreptului actualei Societăţi de gaz de a avea conducte pentru iluminat, în urma convenţiei încheiate cu Onor. Primărie a Capitalei, la 26 noiembrie 1868, s-a născut controversa, dacă acest drept se referă numai la conductele subterane de gaz, sau constituie timp de 40 de ani un monopol pentru orice fel de iluminat; şi deoarece subscrisul, precum am arătat şi în Consultaţia cerută de Onor Primărie şi prezentată ei la 10/22 aprilie 1893, este convins că privilegiul actualei societăţi de gaz se referă exclusiv la conductele de gaz şi nu împiedică întru nimic pe Onor. Primărie de a autoriza orice conducte electrice, fie aeriene, fie chiar subterane; declar prin aceasta în mod formal că iau răspunderea pentru orice pretenţie a numitei societăţi de gaz în ceea ce priveşte autorizarea cerută prin această petiţie. În deosebi mă oblig a apăra gratuit Primăria în orice proces, la orice instanţă, dacă Societatea de gaz ar intenta o acţiune pe motivul zisei autorizaţii, şi mă oblig totodată, la caz când prin hotărâre definitivă şi executorie Onor Primărie ar fi condamnată la vreo despăgubire de către Societatea de gaz, pentru autorizarea dată mie şi în limitele întrebuinţării acestei autorizări pentru iluminatul casei mele, de a plăti eu singur acea despăgubire.

De altminteri îmi permit a cita un precedent pentru o încuviinţare analoagă autorizaţiunea N° 388, din 31 dec. 1898, acordată de Onor. Primărie D-lui I. Vilacros, unde la n° 4 al condiţiilor anexate se admite traversarea cu cabluri sau conducte de electricitate a stradelor Caragheorghevici şi Banca Naţională pe riscul domnilor petiţionari.

Priniţi, vă rog, Domnule primar încredinţarea prea osebitei mele stime.

T. Maiorescu, proprietar
Bucureşti 1/14 mai 1900 domiciliat str. Mercur n°. 1"

Barbu Delavrancea scrie oblic, sus pe coală, următoarea apostilă: "Direct. Tehnică. Se aprobă cererea d-lui T. Maiorescu cu condiţiunea ca d-sa să răspundă în cas de proces de toate daunele la care ar fi condamnată Primăria. 2 mai 1900 Delavrancea". Petiţia este înregistrată a doua zi de la această rezoluţie pe 3 mai, cum am văzut, şi ajunge la "Direcţia lucrărilor Tehnice" în aceeaşi zi, care-i dă numărul 2680, şi care îi răspunde imediat şi favorabil anunţându-i în acelaşi timp,

www.dacoromanica.ro

în limba germană, şi condiţiile în care se va efectua o atare instalaţie. T. Maiorescu îi trimite primarului general al capitalei, aceluiaşi B. Delavrancea, o nouă cerere prin care solitică, de data aceasta, aprobarea definitivă a lucrării, înregistrată la numerele 23.597 şi 3772, din 8 iunie 1900: "Domnule Primar, / Răspunzând la adresa D-stră no. 17900/2680 T., de la 3 mai a.c. am onoarea a vă alătura două schiţe de plan, aşa cum mi-au fost trimise de «Societatea română pentru intreprinderi tehnice şi industriale», care s-a obligat, dacă onorab. Primăria încuviinţează trecererea conductelor peste strade, să-mi aducă electricitate de la instalaţiunea Jockey Club la strada Mercur n° 1. După planul alăturat, conductele aeriene ar trece peste strada Franklin, de la casele Appel la Ateneu, peste strada Poşta-Veche, de la Ateneu la casele Sihleanu din colţul stradei Eldorado, iar peste strada Mercur, de la casa d-lui Cerkez (str. Mercur no. 4), la casa mea (str. Mercur n°.1)". Titu Maiorescu rezumă, în traducerea din limba germană, condiţiile tehnice impuse de societatea întreprinzătoare. "În aceste condiţii şi referindu-mă şi la propunerea din petiţia mea anterioară, îmi permit a cere onor. Primării (sic) învoirea pentru efectuarea citatelor lucrări. / Primiţi, vă rog, Domnule Primar, încredinţarea deosebitei mele stime / Bucureşti, 11 mai 1900 / T. Maiorescu proprietarul casei din Strada Mercur, n°1".

Dramaturgul aşterne de data aceasta o apostilă lapidară: "La dir. Tehnică, 12 mai 1900. B. Delavrancea", şi-i dă curs oficial abia la 8 iunie când este trimisă la înregistrare.

Directorul serviciului tehnic, Al. Davidescu, într-un referat către primar, din 6 iunie 1900, consideră că "Cererea D-lui Maiorescu se poate satisface cu condiţiunile următoare: [...]".

Primarul B. Delavrancea ia notă de această adresă şi la 7 iunie în consultanţă cu direcţia tehnică îi trimite venerabilului bărbat, din strada Mercur nr. 1, o lungă adresă cuprinzătoare a tuturor condiţiilor tehnice, multe la număr, de protecţie a caselor din jur prin solide construcţii de susţinere şi de conductibilitate şi de limitare, la numărul de cel mult 150 de lămpi, a voltajului admis, şi care-i reamintea criticului angajamentele juridice asumate în cazul unor litigii cu "Societatea de distribuire a curentului electric şi de gaze". Fapt ce era gata-gata să se întâmple, deoarece sus-zisa societate printr-o "Notificare" adresată primarului, expediată la 28 iunie 1900, prin corpul de portărei al Tribunalului Ilfov, directorul Societăţii de gaz din Bucureşti anunţă că îşi rezervă dreptul de a introduce o acţiune înaintea Justiţiei "când Societatea va găsi cu cale". Cu toată această ameninţare, nepusă de fapt

www.dacoromanica.ro

în practică, serviciul tehnic al primăriei întreprinde o expertiză la casa solicitantului T. Maiorescu în urma căreia se întocmeşte un deviz, la faţa locului, de către un specialist, înaintat la data de 4 iulie 1900 sub forma unui referat primarului pe care autorul lui *Hagi Tudose* îl aprobă cu o îndelungă frază condiţională: "Se aprobă numai cu condiţiunea ca firele conductoare ale acestei instalaţiuni să nu servească decât exclusiv pentru transmiterea puterii de 10 kilowaţi, necesară alimentaţiei celor 150 de lămpi prevăzute pentru iluminarea locuinţei D-lui Maiorescu şi numai pe timp de patru ani cu începere de astăzi 4 iulie 1900. Delavrancea". Referatul astfel aprobat este trimis lui T. Maiorescu spre a lua cunoştinţă de modalitatea executării lucrărilor. Acesta îl semnează, la 6 iulie, după ce a făcut, prudent şi cacografic, următoarea precizare: "Îmi permit a adăuga că calculele de mai sus sunt făcute de «Societatea română pentru întreprinderi electrice şi industriale», care are şi răspunderea pentru executarea lor". Şi astfel casa a fost electrificată.

Mai toţi memorialiştii, care au fost oaspeţii amfitionului din str. Mercur nr. 1, au remarcat, în paginile lor de amintiri, lipsa de simţ estetic a lui Maiorescu în privinţa interiorului casei şi al curţii. Astfel, N. Petraşcu, în "Biografia mea" (I. E. Torouţiu VI, 1939, p. CXXXII), îşi exprimă, în contrast cu admiraţia sa pentru profesorul Maiorescu, dezamăgirea în faţa inesteticului interior al casei acestuia, al salonului în care aveau loc, când şi când, şedinţele Junimii, în care a fost introdus de Alex. Vlahuţă într-o seară de toamnă iernatică a anului 1883, după îmbolnăvirea lui Eminescu: "Aveam însă o mică dezamăgire când, după câteva minute, privii în jurul meu şi văzui nişte mobile banale, felul cum erau aşezate, pereţii goi, tocmai sus lângă plafon câteva busturi comerciale, în ipsos, de filosofi germani, Hegel, Fichte, Kant, Schoppenhauer, fără nici o fineţe artistică, într-un singur colţ Marea Moartă în peniţă, de cineva necunoscut, lucrare fără nimic deosebit".

Iar unul dintre cei mai acerbi critici ai lui Maiorescu, tocmai un comiliton de partid şi un fost admirator, conservatorul Constantin Argetoianu, l-a încondeiat deprimant în *Amintiri din vremea celor de ieri*: "... dar admiraţia mea pentru Maiorescu pe care l-am considerat ca pe omul cel mai de seamă din România, a durat până am dat de el în politică. Când l-am revăzut în Bucureşti, ceea ce «m-a defrizat» mai întâi a fost casa lui. Şi casa lui Goethe în Wiemar e oribilă; dar tot se văd în ea urmele unui om de gust care a conceput frumosul cum îl putea concepe pe acea vreme un om – fie genial – ieşit din poporul şi din mediul său. La Maiorescu însă, o totală lipsă de sens estetic dăduse

www.dacoromanica.ro

încăperilor în care trăia un aspect de banalitate nepermis în casa unui intelectual. S-ar fi putut crede cineva în apartamentul unui dentist. Nu lipsea decât miroul de acid fenic. În această antipatică locuinţă am continuat conversaţiile începute la Wildbad şi idolul – idol la care nu mă mai gândisem timp de două decenii şi mai bine, dar care tocmai din pricina aceasta îşi păstrase aureola în mintea mea – s-a prăbuşit. Ceea ce m-a dezamăgit mai mult la Maiorescu a fost superficialitatea lui. La dânsul nimic nu mergea în adâncime, totul era la suprafaţă – sentimente, idei, erudiţie". (sic!) (Humanitas, 1991, pp. 182 – 183, vol. II, partea a IV-a).

Ne oprim aici cu citatul, el este mult mai întins şi textul continuă cu demitizarea până la demolarea totată a personalităţii, sub toate laturile, lui T. Maiorescu.

Casa e vândută cu mobilă cu tot unei anume Maria Costescu[117], în ziua de 15/28 octombrie 1914, după ce îşi stabilise domiciliul la una dintre nepoate din partea soţiei, a Zoei Bengescu, moartă şi ea cu un an înainte, Mimi Racotă, la care locuiau şi surorile acesteia.

"Miercuri 15/28 octombrie 1914, Bucureşti. Trezit de 4 ore, sculat la 6 ore. Afară senin, + 6°R. La Mimi Racotă, str. Lustrului 7, văzut odăile mele [...]. La 3 1/2 – 6 1/2 D-na Maria Costescu (care mi-a cumpărat casa cu mobile cu tot pe 200.000 lei în bonuri ale Casei rurale 5%), cu un gentil secretar de avocat a făcut inventarul mobilelor".

Actul de vânzare-cumpărare a fost autentificat de către fostul său discipol, marele jurist şi filosof Constantin Antoniade[118], care, acum în vârstă de 34 de ani, era preşedintele Tribunalului Ilfov şi desigur, al capitalei:

"Luni, 20 octombrie /2 noiembrie 1914, Bucureşti. Dormit fără întrerupere. Afară plouă, vânt, + 2°R. La 3 ore prezidentul C. Antoniade cu grefierul la mine, cu el şi D-na Costescu cu fiul său (Alexandru N.N.). S-a autentificat actul, s-a numărat preţul, m-am dus la The Bank of Romania, am depus acolo bonurile. Tot pe ploaie la I. A. Rădulescu. Ieşirea în trăsură, cu toată ploaia rea, mi-a priit..."

---

[117] *Însemnări zilnice*, vol. II, 1912 – 1917, filele 250-252, Acad. Rom., Arhiva T. Maiorescu III ms. 9 – Z. Ornea, în *Viaţa lui Titu Maiorescu*, ed. I, vol. II, p. 261, 1987 şi ed. a II-a, vol. II, 1997, prezintă evenimentul în mod concis, utilizând caietele 36 şi 37, din motivaţia psihologică a persoanjului său monografiat.

[118] Constantin Antoniade, unul dintre cei mai străluciţi discipoli ai lui T. Maiorescu şi C. Rădulescu-Motru, jurist de mare faimă, filosof şi diplomat, s-a născut în Bucureşti la 16 august 1880 şi a murit la Madrid la 19 iulie 1954.

www.dacoromanica.ro

Însemnările jurnaliere îl arată cu moralul tenace, reconfortat sufletește, uitând-o aproape cu totul. la nici o lună de la deces, pe "biata" Anicuța. Chiar în ultimele nopți, din str. Mercur, a dormit bine, fără somnifer, cu toată, bineînțeles, firească tristețe:

"Duminică 26 octombrie/8 noiembrie 1914, București, str. Mercur 1. Dormit bine, fără drogă (sic) [...] Tristă ultima seară în casa din strada Mercur". În acea din urmă noapte a dormit cam agitat: "Luni, 27 oct./9 nov. 1914. N-a fost bună noaptea din urmă în fosta mea casă [...]. Peste zi și ultimul rest mutat la str. Lustrului 7, iar la 3 ore au venit cei 3 Costești de și-au luat casa în primire, și cu am ieșit definitiv din ea. Am cinat în noua locuință, seara o concină cu nepoatele mele Mimi Racotă, Zozo și Lizeta Bengescu, care sunt gentile cu mine. Culcarea la 10 ore, ca de obicei". Așadar totul a reintrat în normalitatea maioresciană, până și sintagmele de autojelire "mă podidește plânsul" și "nu mă pot mângâia", cu care jurnalul său ne-a obișnuit de-o viață, reapar, dar fără frecvența și intensitatea știute. Și aceasta pentru că este înconjurat, așa cum i-a plăcut toată viața, de femei, numai de femei, de multe femei, unele tinere și frumoase, deferente și caritabile, cum sunt nepoatele lui din partea abia decedatei soții, apoi de Livia, însă pentru scurtă vreme, dar mai cu seamă, de acum și până la final, de către d-ra Olga Neumann[119], asistată deseori de către sora ei mai mică Raluca. Olga Neumann îi devine o veritabilă a treia consoartă, nelegitimă ce-i drept, dar atentă, oblăduitoare, obedientă, alinătoare, deopotrivă secretară, infirmieră și domnișoară de companie indispensabilă la tot pasul, cum nu fusese nici una dintre celelalte două titulare, expirate rând pe rând. Poate doar ca secretară a eminentului său mentor și soț, Ana Rosetti să poată fi compartă cu Olga Neumann. Se știe, în primul rând din *Jurnal*, că T. Maiorescu și-a folosit soția, încă dinainte de căsătorie și până în ultimele ei clipe de la Heidelberg, ca secretară, căreia îi dicta textele lui, corectura pentru tipar revenindu-i în mare parte tot ei, îi dicta scrisori și depeșe oficiale, ea fiind și aceea care-i dezlega ilustrului său bărbat, când era ministru de externe și prim-ministru, telegramele cifrate, punându-i totodată ordine în hârtii și dactilografiind la nevoie. De aceea ne întrebăm, cu toată pioșenia, dacă nu cumva el a regretat-o mai mult ca

[119] Numele din familie al d-rei Olga Neumann apare grafiat în jurnal (și în copiile transcrise, din Bibl. Acad.) fie Neumann, mai rar. cum e corect, fiind substantiv german, cum este redactat și în textele multor memorialiști, printre care Al. Marghiloman, mai apoi la E. Lovinescu (*op. cit.*. II, 370 – 371, 1940), fie Neuman, de cele mai dese ori, formă pe care o menține în biografia citată Z. Ornea, așa scriind Maiorescu însuși.

www.dacoromanica.ro

secretară, decât ca pe o soție, fiindcă, în rest, situația era, în raport cu cea de acum, exact pe dos, el era infirmierul, intendentul și d-na de companie, cum însuși declara, precum și grijuliul ei suport fizic și moral, răsplătit în schimb, de cele mai multe ori, cu scene crâncene de gelozie. Este peste măsură de încântat, ca niciodată, de sosirea Liviei, văzând probabil în prezența ei consolatoare și un semn de reconciliere chiar dacă tardivă după atâția ani glaciali, între fiică și tatăl care i-a alungat cândva mama, pentru care ea nu l-a iertat, oricum, pe deplin vreodată. De altfel aceasta a fost și ultima lor revedere: "Vineri, 31 octombrie / 13 noiembrie 1914. București, strada Lustrului 7[120]. Sculat la 6 ore, când mi-a adus depeșa Liviei din Iași, că vine la București. La 8 1/2 vine. Livia cu dragoste. Lucrăm bine împreună la așezarea cărților mele. De la 3 – 4 ore cu ea plimbare încet pe jos prin stradele vecine". (*ibid.*, f. 252). Promenadele sunt de regulă de câte o oră, cu precădere spre seară, între 16 și 17 ore, în perimetrul lor intrând Parcul Ioanid și Grădina Icoanei.

La sosirea ei în capitală, Livia se instalase la Hotel Splendid, situat pe Calea Victoriei, și de acolo venea zilnic să-și vadă tatăl, în preajma căruia rămânea până seara târziu, însoțindu-l în promenadele lui vesperale. Tot ea este cea care în mod inspirat, o descoperă pe Olga Neumann[121], cu atribute trifuncționale: de infirmieră, de secretară și de d-ră de companie. Și tot Livia este cea care-i trezește interesul pentru plimbări în împrejurimile capitalei cu automobilul și pentru o excursie, cu același mijloc de locomoție, la Curtea de Argeș. Iar bătrânul T. Maiorescu, pentru a nu-și dezminți nici acum, la aproape șaptezeci și cinci de ani, deprinderea de a pleca la drum însoțit de femei, le ia cu mașina și pe cele două nepoate, pe Noemi și pe Florica, fiicele lui Dimitrie (Max) Rosetti: "Duminică, 9/22 nov. 1914 [...] La ora 8 1/2 ore, am plecat cu auto, am luat pe Noemi și Florica Rosetti, pe Livia de la Hotel Splendid, am sosit la 12 la Curtea de Argeș". Din păcate această simbiotică și rarisimă regăsire pentru amândoi, tatăl și fiică, a durat prea puțin, Livia a fost nevoită să se înapoieze la finele lui noiembrie în Rusia, țară deja beligerantă, la Petersburg, unde-și avea familia.

Cu tot războiul care izbucnise, își reia plecările în străinătate, însoțit de-acum încolo "într-o strânsă companie", ca o prezență mereu

---

[120] Este ciudată preferința pentru vechea denumire a acestei stradele, devenită bulevard (?!) încă înainte de 1900 "B-l G-ral Lahovari". La această adresă a locuit, la nr. 7, în ultima parte a vieții și a murit Zoe Bengescu în 1913.

[121] Caietele 37 – 38, Bibl. Naț. și Z. Ornea, *ibidem*, vol. II, ed. I, 1987, pp. 263 – 264 și 270, precum și în ed. a II-a, 1997.

www.dacoromanica.ro

agreabilă, inteligentă şi indispensabilă, de Olga Neumann, cu care călătoreşte în vagon de dormit. În primul său voiaj, început la 8/21 dec. 1914, cu destinaţia Elveţia, se simte deja mântuit de emoţiile îndurate la decesul Anei şi în apropierea d-rei Olga Neumann încearcă altele noi dorite, "emoţii voite", "emoţii care întrerup din când în când monotonia traiului", după cum notează în *Jurnalul* său la 24 dec./6 ian. 1914/1915: "Meran [...]. Se pare că emoţiile odată trecute au istovit durerile, şi aerul curat şi lungile primbări de aici, mă însănătoşesc". (*Însemnări*, B. Acad. II, p. 254). Se întoarce, de asemenea, la masa de scris şi reia şirul redactării volumului al 5-lea de *Discursuri parlamentare*, întrerupt de moartea Anei cu patru luni mai înainte, dictându-i aceleiaşi excepţionale Olga Neumann, şi bună dactilografă pe deasupra, cum remarcă în filele jurnalului: "Vineri 20 febr./5 martie 1915. [...]. Încolo în toate dimineţile între 9 3/4 şi 12 ore are dicté D-rei Neumann din volumul 5, la maşină". (*ibid.*, f. 256). Abia întors, că la 5/18 iunie 1915, o îmbie pe mântuitoarea şi totodată pe provocatoarea Olga Neumann la o nouă şi lungă ieşire transfrontieră: "Vineri 5/18 iunie 1915, Bucureşti. Ultima zi în Bucureşti din vara asta... La 5 ore p.m. plecat cu O. Neumann, la 9 seara în Predeal de unde Sleeping (M-a adus Simionescu, secretar de legaţiune 2 sauf-conduits de la legaţiunea austriacă şi germană)". (*ibid.*, f. 273). La Bucureşti, atotştiutoarea şi atotutila d-ră Olga Neumann îl ţine la curent cu tot ce se întâmplă şi se aude în lume. Într-o zi, într-o duminică de octombrie, o relatare a ei îi produce o criză etnologică: "Duminică, 18/31 octombrie 1915 [...]. Olga Neumann îmi spunea de la inginerul Roman (fiul lui Rosetti) că inginerii ruşi, veniţi aici la întocmirea turului direct Bucureşti – St. Petersburg, se mirau că mai voim Basarabia după principiul naţionalităţilor, fiindcă, ziceau ei, nu există români în Basarabia şi nici în Moldova, toţi sunt slavi de abia românizaţi şi de puţină vreme, iar acum în Basarabia reslavizaţi. Va să zică, asemenea erori şi falsificări etno-geografice se plimbă prin capul ruşilor şi astăzi. Parcă suntem în anul 1850 cu certele din Transilvania contra lui Edler şi Schuler. Înapoiată a rămas Rusia..." (*ibid.*, f. 279).

Filogerman nedezmințit, ca şi P. P. Carp, care-l întrecea în fanatismul lor germanofil[122], ca mai toţi conservatorii, masoni şi foşti masoni, şi de asemenea, antiliberal împătimit, el joacă acum, în anii neutralităţii şi în timpul primului război mondial, întocmai ca în 1877 – 1878, cartea oportunismului politic, aşteptând, antipatriotic, un

[122] De fapt, nu-i de mirare atitudinea lui P. P. Carp, pentru că, după genealogiştii români, originea familiei lui era, după tată, germană.

www.dacoromanica.ro

deznodământ favorabil puterilor centrale (austro-ungaro-germane), ca prin înfrângerea armatei noastre, atât de mult dorită de sceleratul antiromân P. P. Carp, liberalii să fie total compromişi şi învinşi, ca să poată conservatorii parveni la putere. Eterna mizerie a politicianismului, în special al celui românesc, în care T. Maiorescu s-a integrat şi s-a complăcut pe deplin. Iată ce atitudine monstruoasă adoptă el, la chemarea regelui Ferdinand, în celebra noapte din 14 spre 15 august (stil vechi) 1916, adresată tuturor fruntaşilor politici pentru unitate naţională, notând după Consiliul de Coroană astfel (spicuim): "Duminică, 14/27 august 1916 [...]. M-am explicat cu Marghiloman ca nu cumva să intre cu Brătianu, dacă armata noastră va fi bătută, ci numai după retragerea din minister a lui Brătianu (asta e «nevoia» să vie Marghiloman cu partidul conservator la guvern)". Exact ca în faimoasele şi nefericitele cuvinte antinaţionale ale lui P. P. Carp, pe care T. Maiorescu îl citează ceva mai înainte, când vehementul opozant al declarării războiului alături de Antanta a întrerupt discursul înflăcărat al lui Brătianu: "Carp l-a întrerupt, zicându-i lent: Doresc să fiţi bătuţi, căci victoria voastră ar fi pieirea ţării". Va să zică, după mintea politică a acestor doi fanatici filogermani, ca să ajungă iar la guvernare conservatorii, era "nevoie" de înfrângerea armatei române, fapt care s-a petrecut din nenorocire, dar din fericire temporar, ca stând cu perfidie la pândă, conservatorii lui T. Maiorescu, ai lui P. P. Carp şi ai lui Al. Marghiloman să acceadă la putere. Bătrânul Titu, fost dascăl, critic etc., dorind în sinea sa şefia unui nou guvern, de aceea îl şi propulsează pe Al. Marghiloman, acolitul său şi adversar al lui P. P. Carp, în frunte. Ca atare, dacă ar fi să parafrazăm tulburătorul dicton, oximoronic, justiţiar, "Pereat mundus, fiat justitia", am putea conchide despre visurile şi planurile politice ale acestor germanofili, cu T. Maiorescu în cap, că, după gândul lor, s-ar fi putut zice: "Pereat Romania ut conservatores ad gubernationem veniant!". (Să piară România, ca să vină la guvernare conservatorii!).

Neutralitatea însăşi, de care a făcut atâta caz Maiorescu tot timpul, începând cu Războiul de Independenţă, din 1877 – 78 (dacă nu cumva chiar de mai înainte) până în vremea războiului balcanic, când era prim-ministru şi ministru de externe, ca şi acum, la declanşarea conflagraţiei mondiale, nu era altceva decât o manevră masonică subversivă, de susţinere a politicii şi economiei expansioniste germano-austriece. România, în baza unor înţelegeri, urma (şi chiar era) să fie un auxiliar economic preţios, un funciar izvor cerealiero-petrolier pentru armatele acestor puteri centrale teutone. Izbânzile militare şi diplomatice

www.dacoromanica.ro

cu care se împăuna T. Maiorescu, în 1913, în calitatea sa de premier, de ministru de externe şi de şef al patidului conservator, şi atât de laudativ acceptate, în mod eronat, de către unii istorici, nu-i aparţin aproape de loc lui, ci regelui Carol I, căruia Titu îi era cu totul obedient. Titu Maiorescu nu a fost atunci altceva decât un slujbaş superior, disciplinat şi ascultător, ca un militar german, la ordinele suveranului său. Singur o recunoaşte în jurnalul lăsat. T. Maiorescu, sub pretextul expectativei neutre, urma politica strictă a monarhului său de supunere riguroasă faţă de pretenţiile puterilor centrale cu care avea încheiate înţelegeri. Din cauza acestei excesive prudenţe a lui T. Maiorescu şi a temerii în faţa cerinţelor avansate de Tripla Alianţă, susţinătoarea Bulgariei, era să rămânem pe dinafară în războiul balcanic şi să pierdem Dobrogea de sud. În memoriile sale, Constantin Argetoianu, participant activ, în calitate de medic militar, la campania din Bulgaria, scrie negru pe alb: "Bulgarii continuau să ne facă mizerii cu Silistra şi să nu se învoiască nici la minimalele noastre cereri, iar pe de altă parte războiul lor cu sârbii şi cu grecii era pe sfârşite şi ne găseam ameninţaţi ca pacea să se facă fără participarea noastră [...] Este ştiut că Berlinul, dar mai ales Viena au făcut tot ce au putut pentru a ne împiedica să trecem Dunărea şi să dăm lovitura de graţie Bulgariei. [...]. Regele Carol a dat dovadă de un profund sens politic". De fapt, cum recunoaşte şi Maiorescu. Carol conducea întreaga politică şi întreaga mişcare externă a României. Regele, văzând indeciziile primului său ministru, teama acestuia de a nu face ceva supărător puterilor centrale, a luat singur decizia în chestiunea Dobrogei, trimiţând trupe româneşti spre Sofia, înţelegând să nu mai facă de acum încolo nici o concesie puterilor care sprijineau Bulgaria, în afară de una singură, la cererea disperată şi umilitoare a regelui bulgar, aceea ca ostaşii români să nu intre în capitala ţării vecine. Prim-ministrul T. Maiorescu şi deopotrivă ministrul de externe îşi manifestă direct indecizia înaintea regelui , mărturisindu-şi incapacitatea de a avea o clar-viziune, influenţându-l negativ şi pe acesta: "Marţi, 12/27 mai 1913 [...]... nici Regele (nici eu) nu avem un gând lămurit, ce atitudine să luăm, acum, înainte în conflictul balcanic". Noroc că regele s-a remontat (primul său ministru se laudă că el a făcut-o) şi a izbândit. Carol I controla totul în materie de afaceri externe şi T. Maiorescu avea mai mult rolul unui conştiincios amploaiat care îndeplinea o muncă de secretariat, îi înainta rapoarte şi note informative suveranului spre a fi cercetate şi respinse sau aprobate. Până şi discursul pe care l-a ţinut primul ministru, T. Maiorescu (inspirat din cel al Congresului de la

www.dacoromanica.ro

Berlin) la conferința de pace de la București, a trebuit să fie văzut și aprobat de monarh. Titu Maiorescu, orgolios altminteri cu alții, s-a dus supus să ia încuviințarea: "Miercuri 17/30 iulie (1913)). Sculat la ora 5. Scriu alocuțiunea de introducere ce trebuie să o citesc în prima ședință de astăzi a Conferinței pentru pace. Ne luăm după cele petrecute la Congresul de la Berlin [...] Între orele 11 3/4 – 12 1/2, la Rege, care aprobă discursul meu de inaugurare a Conferinței de pace".

În vestita *Carte verde*, răspunzând obiecțiilor, la 4 dec. 1913, în Parlament, lui I. I. C. Brătianu asupra impersonalizării actelor sale politico-diplomatice în timpul războiului balcanic și că totul a emanat de la coroană, T. Maiorescu a recunoscut că trebuia "să iau întâi ordinele Majestății Sale Regelui. Părea ca un paravan care să mă acopere pentru a nu da un răspuns imediat". Aranjamentul s-a înfăptuit, deci, între cei doi monarhi român și bulgar, în timp ce armata noastră, sub comanda directă a lui Carol I, se afla la porțile Sofiei, acordul la care și-au dat consimțământul și puterile centrale germane. T. Maiorescu n-a fost altceva, cum am mai spus, în toată această afacere statală de politică externă, decât un cancelar disciplinat și obedient al regelui său, aliniat cu totul la înțelegerile și la alianțele convenite de Carol I cu Austria și cu Germania. Lipsit de inițiativa curajoasă și temător de orice și de oricine, dintr-o prudență exagerată, nu a luat în seamă, deși era informat la timp, "o depeșă a kronprințului german către Martha Bibescu, amanta sa, ca să luăm de la bulgari cât putem și să nu ne sinchisim de Marile Puteri" (*Jurnal*, luni, 22 iulie/4 august 1913) și nici "o scrisoare a generalului brătienist Crăiniceanu, prin care stăruie ca să se ceară acum mult mai mult de la bulgari, mai întinsă granița de apus de la Turtucaia". (*ibidem*, marți 23 iulie/5 august). Îl preocupau mai mult în acele zile laudele regelui, pe care i le-a transmis Al. Marghiloman. Suveranul i-ar fi declarat acestuia că "de la Kogălniceanu n-a mai avut vreun om de stat ca mine". (*ibid. eodem dato*).

Anxietat de pretențiile mereu crescânde și schimbătoare ale lui Venizelos, ministru de externe grec, și curtat de Radev, din partea diplomației bulgare, timorat de o reacție posibilă a marilor puteri, ca și de cea a regelui, n-a întreprins nimic pentru a impune o hartă a lățirii teritoriale, ca să nu mai vorbim că expectativele lui prelungite erau să ne coste Dobrogea în întregime.

Pe bună dreptate opoziția liberală, prin I. I. C. Brătianu, i-au reproșat apoi în Parlament atâtea inexactități din preajma și din timpul celui de-al doilea război balcanic, pe care T. Maiorescu a încercat să le

www.dacoromanica.ro

minimalizeze şi să explice în *Cartea verde* şi în căznitul discurs, din 4 decembrie 1914, în care se vrea şi spiritul (cu neglijenţe tautologice de tipul "Este acest fapt, un fapt..."). Îşi scuză tărăgănările, în luarea unor decizii ferme în privinţa Dobrogei şi a Cadrilaterului, cu nesinceritatea diplomaţiei bulgăreşti; noroc însă cu regele care a salvat situaţia: "Da, lipsă de sinceritate la dl. Danev! Şi când dl. Danev a început a se codi, aceasta era o atingere adusă României, şi atunci imediat Regele hotărăşte să treacă Dunărea (la 26 decembrie). În faţa acestei hotărâri bulgarii au dat îndărăt şi au început tratativele la Londra". Suveranul, cu un asemenea premier şovăielnic, în permanentă expectaţie, a trebuit să ia decizia cea mai drastică şi peremptorie, altfel "România era pe punctul să piardă trenul", cum l-au acuzat liberalii şi unii dintre conservatori pe T. Maiorescu.

Regele înţelesese bine că, în jocurile diplomatice, ar putea profita, expectându-le, de pe urma vrajbei existente între beligeranţii balcanici (între greci, turci, sârbi şi bulgari) pe de o parte şi între marile puteri (între Germania, Austro-Ungaria şi Italia, dintr-o tabără, şi Anglia, Franţa şi Rusia, dintr-alta) pe de altă parte, toate la un loc şi fiecare în parte având interese diferite în conflictul interbalcanic.

Monarhul aştepta momentul favorabil intervenţiei sale în Bulgaria, prin diminuarea forţelor armate ale acesteia în confruntarea cu celelalte trei cobeligerante, cum s-a şi întâmplat, având de partea sa, în cele din urmă, acordul tactic al Austriei şi Rusiei. T. Maiorescu, încântat de această aşteptare neutrală, prudent şi temător, era întru totul de acord, cu supuşenie, cu această pândă tactică, fără însă să-şi asume vreo iniţiativă. El miza mai departe pe arma aşteptării şi a intrigii diplomatice, cu care-şi justifica incertitudinile în luarea vreunei decizii. El chiar îi declara sentenţios lui Marghiloman: "[...] toată politica Regelui şi a mea se sprijineşte pe discordia probabilă dintre aliaţi". (Al. Marghiloman, *Note politice* – I – 29 oct. 1913).

Cu asemenea atitudine de totală subordonare faţă de voinţa diplomatică şi faţă de convingerile politice ale lui Carol I, T. Maiorescu reprezenta pentru suzeranul său un perfect servant ministerial. Pentru aceasta, mai mult decât pentru meritele lui diplomatice, cum se tot afirmă eronat, T. Maiorescu a fost felicitat cu caldă amiciţie de către superiorul său prusac. Regele se gândea întotdeauna cu groază la situaţia în care l-ar fi avut la preşedinţia consiliului de miniştri pe Carp, mereu în opoziţie şi în conflict cu oricine şi cu toţi. I-a şi împărtăşit direct lui Maiorescu spaima de a fi avut un atare recalcitrant şi incomod prim-

www.dacoromanica.ro

ministru: "Miercuri 10/25 iulie (1913)... De la ora 7 la ora 8 1/2, eu iar la Rege, el foarte prietenos cu mine, îmi spune că, dacă l-ar fi avut în vremea asta pe Carp în locul meu ministru-prezident, ar fi înnebunit, din cauza spiritului de contrazicere al lui Carp". (*Jurnal*, B. Acad., II – 10/23 iulie 1913). Indiscutabil că aşa ar fi fost, deoarece P. P. Carp, semeţ, rigid, intolerant şi la fel de dur şi de german ca şi regele, n-ar fi acceptat, nici cum, să rămână, ca Maiorescu, în umbra monarhului. Poate că a fost mai inteligent aşa, fiindcă P. P. Carp, cu morga lui, ostentativ princiară şi cu teribilismele lui rasiale şi geo-politice, ar fi putut să fie mai degrabă dăunător, decât oportun momentului, fiind, cum s-a constatat, de cele mai multe ori în contratimp cu evenimentele. De altminteri P. P. Carp mereu şi-a denigrat, în toată această vreme, rivalul, ridiculizându-i expectativele şi obedienţa faţă de rege. La aflarea Hotărârii Conferinţei de la Sankt-Petersburg, din Rusia, din 26 aprilie 1913, în care, după aprige dezbateri, marile puteri ne rezervase în Cadrilater un infim teritoriu de 3 km^2 în jurul Silistrei, P. P. Carp a exclamat: "E ridicol. Nici cât moşia mea Ţibăneşti!" Şi, în dezacord cu guvernul propriului său partid, îşi prezintă demisia din funcţia de şef al Conservatorilor, la 24 mai 1913; aversiunea lui faţă de T. Maiorescu, începută mai de mult încă înainte de martie 1912, când ea s-a cristalizat categoric, s-a accentuat acum şi mai mult. După succesul păcii de la Bucureşti şi după semnarea Tratatului într-o zi, de duminică, 28 iulie/10 august 1913, T. Maiorescu primeşte în semn de aleasă preţuire un sărut nemţesc şi ordinul Carol din partea suveranului său, autorul esenţial de fapt al victoriei guvernului conservator. De altminteri, trebuie spus că regele a ţinut cu dinadinsul să le facă conservatorilor un hatâr istoric, oferindu-le pe tava rotativei sale politice această glorie, ca ei să nu rămână în faţa liberarilor, înfăptuitorii de până atunci ai tuturor marilor evenimente ale ţării, fără nici o filă de cronică mai însemnată în evoluţia partidului şi în faţa istoriei României. După acest cadou politic şi istoric, Carol, consecvent principiului rotativei, şi-a îndreptat atenţia către liberali. Cu verbul său sarcastic C. Argetoianu denunţa cu acută observaţie critică şi cu vehementă frondă, în memoriile sale *Pentru cei de mâine*, rotativa carlistă: "Dând ţara pe mâna a două partide pentru comoditatea lui personală, Regele Carol I a osândit-o la cea mai completă înfrângere la prima încercare serioasă a forţelor ei. Rotativa asigurând puterea fiecărui partid, fiecare dintre ele s-a istovit în lupta personală şi în loc să se preocupe numai de interesele obştei, a ridicat pe primul plan interesele particulare. Ambiţiile conducătorilor şi

www.dacoromanica.ro

procopsirea celor conduşi, rivalităţile de la om la om şi de la partid la partid, au absorbit, sleindu-le, toate puterile succesivelor noastre guverne. Slăbiciunea conducerii şi turpitudinile de pe diverse planuri politice, neputând fi mărturisite, au fost acoperite cu florile minciunilor demagogice. Fiecare partid promitea marea cu sarea, când era în opoziţie, criticând cu asprime, cu violenţă şi cu dreptate activitatea de guvern a concurentului! Fiecare partid, odată la putere, îşi uita toate angajamentele luate în opoziţie şi continua cu alţi oameni greşelile guvernului pe care îl înlocuia". Deşi conservator, C. Argetoianu referindu-se în acest sens la dezavuata de el rotativă şi la patimile politice stârnite de ea, nu pregeta să înfiereze nefastul politicianism şi pe guvernanţii conservatori, pe care în timpul campaniei din Bulgaria nu i-a preocupat starea rea a armatei noastre, ci menţinerea la putere şi înzorzonarea cu merite cu care apoi să se mândrească: "În ajunul mobilizării, nimeni, dar absolut nimeni nu s-a preocupat de armamentul şi de echipamentul nostru; nimeni nu şi-a pus întrebarea dacă armata noastră va fi în stare să facă faţă unui adversar serios; nimeni nu s-a preocupat despre stările sanitare din Bulgaria, despre posibilitatea unei molipsiri a trupelor noastre cu holeră, şi despre combaterea ei. Toată lumea politică se ocupa numai de combinaţiuni ministeriale. Citiţi «Însemnările» lui Marghiloman: nu veţi găsi o singură dată grija operaţiunilor proiectate peste Dunăre, dar la fiecare rând preocuparea despre ce gândeşte Take Ionescu, despre ce vrea Nicu Filipescu sau despre ce cere Ionel Brătianu... Fi-va Maiorescu mai mult influenţat de Take sau Marghiloman? Rezista-va el Regelui?" (*Memorii – Jurnal*, vol. II, partea a IV-a, 1913 – 1916, pp. 36 – 37, Humanitas, 1991).

Nici în jurnalul maiorescian nu se află vreun cuvânt despre armată şi despre pregătirile, despre dotarea şi despre operaţiunile ei. Şi, de asemenea, nici o vorbă măcar despre miile de ostaşi români morţi, nu de glonţ, ci de holeră, din cauza mizerabilului serviciu sanitar militar.

Doar în discursul din 4 dec. 1913, înaintea Senatului, vorbeşte despre pregătirile armatei, dar şi atunci ca un alt argument care să-i justifice indeciziile şi tergiversările: "De ce însă, d-lor, cu atâta prudenţă? De ce la început aşa domol? De ce aşteptând, cu atâtea greutăţi interne, momentul oportun? Mai întâi, pentru a pregăti armata mai bine, fiindcă ştiam că era posibilitatea să se lupte nu numai cu unii, ci şi cu alţii, şi prin urmare să poată face faţă la toţi". Nici vorbă nu putea fi de aşa ceva, de vreun interes acordat armatei, când el habar nu avea ce se întâmpla în cadrele ei. Evident că a minţit în cel mai pur stil

www.dacoromanica.ro

politic, în clasica tradiţie politică a minciunii retorice, acceptată cultumiar de orice parlament şi de orice om politic, ştiut fiind că fiecare orator, de la o tribună camerală sau electorală, are adversarul său propriu, că pledează numai *pro domo sua*, atât în dispută cu opoziţia, cât şi cu contracandidaţii din sânul aceluiaşi partid. Numai că strădania lui T. Maiorescu de a convinge pe senatori, şi în primul rând pe I. I. C. Brătianu, care era foarte bine informat, nu a avut efectul scontat decât parţial. "Citând astăzi *Însemnările zilnice*, conchide Stelian Neagoe, şi comparându-le cu cele relevate de Maiorescu în discursul din Senat, mai-mai ajungem să dăm dreptate lui Brătianu, fiindcă într-un fel a bravat fermecătorul orator criticile aduse în Parlament şi niţeluş altfel a notat el aceleaşi evenimente în «caietele-jurnale». În fine, chestiune de politichie"... (Introducere la volumul Titu Maiorescu, *România, Războaiele Balcanice şi Cadrilaterul*, p. 9, Humanitas, 1995). Corozivul C. Argetoianu, care arată că "Pacea de la Bucureşti a fost regizată de cei interesaţi ca pentru a fi o apoteoză a Partidului Conservator", ridiculizează cu amărăciune pretinsul succes al conservatorilor: "E păcat că procedura n-a fost mai sinceră şi mai simplă, dar se vede că Bucureştii sunt prea aproape de Bizanţ. Fantoşele care ţineau primele noastre roluri, în afară de Maiorescu, singurul la înălţime, s-au dedat la toate excesele. Ne jucasem de-a războiul dincolo de Dunăre, la Bucureşti ne-am jucat de-a Congresul de la Viena. Numai că duhoarea cepei şi mirosul de mastică şi de ţuică înlocuiseră parfumul Johannesburgului. [...] Oricum, Pacea de la Bucureşti, din 1913, a fost un mare succes pentru România şi ar fi trebuit să fie şi un mare succes pentru guvernul Maiorescu şi să-l întărească. Guvernul Maiorescu avea însă moartea în leagăn"... (*ibid.*, p. 41). T. Maiorescu a sesizat la timp intenţiile regelui, sugerate chiar de acesta, de a-i aduce la cârma ţării pe liberali şi a prezentat demisia guvernului la sfârşitul anului 1913, chiar în seara revelionului. Al. Marghiloman, ministru în acest guvern conservator şi unul dintre cei şase delegaţi la Conferinţa de pace, a notat sec, lapidar evenimentul: "31 dec. 1913, ora 6 seara. Maiorescu a prezentat demisia guvernului. Regele: Voi chema la 2 ianurie pe d-l Brătianu pentru a-i întări puţin autoritatea". (*ibid.*, p. 142). Noul cabinet, liberal, s-a format, sub oblăduirea suveranului, sâmbătă, 4 ianuarie 1914. În demisia înaintată motivaţia a fost, evident pentru opinia stradală, că misiunea guvernului Maiorescu se încheiase, el fiind constituit în mod special doar pentru conflictul balcanic şi pentru încheierea păcii, şi ca atare trebuia să plece acum când această menire istorică a lui s-a îndeplinit.

www.dacoromanica.ro

Desigur că nimeni n-a crezut. "Motivul era şi absurd şi mincinos (comentează C. Bacalbaşa în cartea sa *Bucureştii de altădată*). Absurd fiindcă un guvern nu este silit să plece a doua zi după o mare izbândă, mincinos fiindcă adevăratele motive ale căderii guvernului erau, pe de o parte neînţelegerile cu fracţiunea conservatoare, iar pe de altă parte înţelegerea cu regele ca partidul liberal să ia cârma". (vol. IV, Universul, 1932, p. 133). După demisie, T. Maiorescu s-a retras şi de la şefia Partidului Conservator, în politică nemairevenind niciodată, chiar dacă aspiraţiile şi ambiţiile nu-l părăsiseră. Conservatorul Const. Argetoianu, comilitonul de partid al lui T. Maiorescu, are o părere dezastruoasă despre acesta ca om politic: "Maiorescu a fost şef atât de şters, încât plecarea lui din fruntea partidului nici n-a fost observată" (*ibid.*, p. 81).

Şi N. Iorga, în medalionul rezervat personalităţii tit-maioresciene, din *Oameni care au fost*, îi neagă iniţiativele şi meritele vreunei gîndiri politice personale în conflictul balcanic: "Tratatul de la Bucureşti era pentru el, nu soluţia definitivă a unei probleme care i s-ar fi frământat mult timp în minte, nici punctul de plecare al unei politici răsărită din propria cugetare". Iar privitor la atitudinea germanofilă şi la opţiunea lui T. Maiorescu pentru puterile centrale (germano-austro-ungare) în primul război mondial, în acelaşi necrolog, din iulie 1917, N. Iorga îi dezavuează cu subtilă ironie catastrofala politică adoptată, considerându-l pe Maiorescu ca ajuns în situaţia de a fi "oaspete" al ocupantului german, în propria lui ţară: "Niciodată cu mai multă decenţă euritmică nu s-a făcut un pas către o mai mare catastrofă. A murit în haosul celor mai desfrânate pasiuni. Ce credea el, oaspetele până în ultimul moment al Germaniei care-l crease?" După retragerea din politică, după moartea soţiei şi după părăsirea casei din str. Mercur, egoistul Olimpian, căruia mila de sine îi umezea tot mai des ochii, îşi găseşte repede alinare în compania şi în cvasi-intimitatea casnică a unei excepţionale domnişoare, a unei provinciale "fete bătrâne", nemăritată până la 34 de ani, datorită căreia ilustrul bărbat ştie să-şi uite repede soţia moartă, prin punerea în valoare a calităţilor intelectuale ale noii venite. Acelaşi Iorga, pentru care Maiorescu nu prea avea multă simpatie, adaugă: "Cald şi frig nu i-a fost nimănui lângă dânsul. A trecut printre oameni întrebuinţându-i, de multe ori, dispreţuindu-i în taină întotdeauna". (*Oameni cari au fost*, II, p. 67, E.P.L., 1967). Într-adevăr, s-a folosit de oameni: pe "Gi", pe "Anicuţa", cum o alinta el pe Ana Rosetti, a utilizat-o ca pe o secretară (copistă şi dactilografă) până cu câteva zile înaintea morţii ei. În timpul premieratului său, în vremea mai

www.dacoromanica.ro

ales a războiului balcanic, consoarta sa era aceea care-i ţinea în ordine arhiva de acasă; ea era aceea căreia el îi dicta telegrame, rapoarte, scrisori şi tot felul de adrese ministeriale, ea era deopotrivă scrib, arhivar şi telegrafistul care-i decoda depeşele diplomatice. Iar la Heideberg, în toiul şedinţelor de radioterapie, când "Anicuţa", slăbită de ultima fază a cancerului şi de iradiaţiile tratamentului, abia se mai mişca, el îi dicta întruna, grăbind la redactarea volumului al V-lea, din *Însemnările politice*, până când biata extenuată a căzut definitiv, expirând peste scurtă vreme. Pe Olga Neumann a folosit-o, desigur, la început, ca pe o angajată în cadrul unor anumite clauze salariale. Dar după o foarte rapidă durată, utilitatea a ajuns o imperioasă indispensabilitate, T. Maiorescu devenind de-a dreptul dependent de o femeie extraordinară în braţele căreia îşi va da sufletul.

www.dacoromanica.ro

OLGA NEUMANN

Cine este această excepţională şi enigmatică femeie, care a jucat un rol atât de important în ultima parte a vieţii lui T. Maiorescu?

Ea este, cum s-a putut decela din cele câteva rânduri rezervate ei mai înainte, un dat al unui *fatum* benevolent, un personaj binecuvântat într-o îndoliată încercare prin care trece omul T.Maiorescu. A fost exact omul, providenţial, de care avea nevoie atunci criticul, a fost ozonul atât de necesar care i-a prelungit cu încă doi ani şi jumătate existenţa terestră.

Câteva date biografice despre ea şi câteva referiri la familia ei ne-a lăsat chiar T. Maiorescu în jurnalul său, în ultimele cinci caiete (37 – 41), aflate în fondul Al. Saint Georges al Bibliotecii Naţionale.

Însemnările titliviene, începând cu data de 26 nov./9 dec. 1914 (caietul 37) şi până la 2/15 iunie 1917 (caietul 41) abundă de numele secretarei sale Olga Neumann. Nu este filă, nu este dată, decât foarte rare ori, în care să nu-i fie pomenit numele, adesea repetat cu abrevierea "O. N.", şi, de asemenea alături de numele ei, destul de frecvent, să nu fie menţionat şi cel al surorii sale, Raluca (Ralu) Neumann, prescurat "R. N."

Ideea şi strădania de a-i găsi lui T. Maiorescu o secretară serioasă şi capabilă, o infirmieră devotată şi instruită, o doamnă de companie inteligentă, educată, o bună camaradă în toate, cu tact şi cu multă pacienţă, a aparţinut, cum am zis, Liviei Dymsza, fiicei lui, care se afla atunci, *post mortem uxoris patris* la Bucureşti, într-o vizită concesiv consolatoare. Deţinem extrem de puţine date despre viaţa acestei interesante domnişoare Olga Neumann. Cu toată perseverenţa investigaţiilor noastre în capitală, în mod direct, şi la Focşani, la primărie şi la starea civilă, prin corespondenţă, pentru a da de urma unor date biografice, care să-i contureze cât mai bine identitatea, nu am obţinut mai nimic. Cunoaştem cu certitudine doar data naşterii: 21 aprilie/4 mai 1880. Şi aceasta datorită lui T. Maiorescu. El obişnuia la finele caietelor să noteze date despre sine, anatomofiziologice, înălţimea (1,71 m), greutatea corporală, ca şi despre alte persoane, sau adrese, care-l interesau în mod special. La sfârşitul caietelor 37, 38, 39, 40 şi 41 (B.N. fondul Al. Saint Georges) el a reţinut această dată, ca şi în însemnările, uneori, din corpul jurnalului, pentru a-i sărbători aniversarea. Atât de mult o preţuia, atât de mult şi de indispensabilă şi-o ataşase, chiar de la

www.dacoromanica.ro

început, încât îi festiviza până şi ziua angajării ei ca secretară, 29 nov./12 dec. 1914, congratulând-o cu daruri şi cu mari sume de bani. Dar nu numai pe ea o onora cu favorurile lui generoase (suspect de largi pentru un om ca el, foarte calculat şi, altminteri, destul de parcimonios), ci şi pe sora Olgăi, pe Raluca (Ralu) Neumann, căreia îi notează numai ziua şi luna ("29 dec. St. V."), fără an, pentru a o aniversa şi pe ea. Din filele jurnalului reiese că familia acestei excepţionale femei atât de admirată, în toate privinţele, de T. Maiorescu, era stabilită într-o comună rurală, Bătineşti, în apropiere de Focşani. Consultând "Anuarul României şi al Capitalei Bucureşti (1914 – 1915)", am dat aici, la p. 655, de comuna Bălţineşti, pe atunci în judeţul Putna. Situată la 15 km. de Focşani şi la 5 km. de gara Piatra Seacă, comuna Bălţineşti era compusă din trei sate, Bălţineşti Igeşti, Pătrăşcani şi Plasa Gârlele. Avea, atunci, 1.082 de locuitori şi o bancă populară înstărită, "Grădina". Printre arendaşii din acest ţinut al comunei Bălţineşti, am descoperit şi numele S. Neumann (sau "Naiman"), care avea în arendă moşia de 500 de ha., Grigoreşti-Ţigăneşti a maiorului C. Dumitrescu. Acest S. Neumann, arendaş, nu putea fi altul decât tatăl Olgăi. După explorările de stare civilă, ea, ca şi ceilalţi fraţi, nu s-a născut acolo. După cum se ştie, în Moldova existau mulţi arendaşi evrei, care-şi schimbau domiciliul după cum schimbau şi moşia închiriată, şi nu este exclus ca Olga Nuemann să fi aparţinut unei asemenea familii de evrei moldoveni. Aşa se explică instrucţia ei complexă, a cunoaşterii perfecte a limbii germane, apoi a limbii franceze, ştia să dactilografieze şi să ofere ajutor sanitar, să fie o distinsă doamnă de societate şi o exemplară companioană de voiaj. T. Maiorescu, mai cu seamă că era filoiudaic, a fost de la început încântat şi cucerit în totalitate de ea. Curtezanul de-o viaţă regretă acum, invocând vârsta, că nu o poate lua de soţie.

T. Maiorescu trecea acum, după părăsirea casei din str. Mercur, prin sfâşietoare cazne nostalgice. Prezenţa Liviei, venită ca o alinare, şi a celor din jur îi aminteşte de vremurile de strălucire ale mercurianului său domiciliu şi în tot momentul izbucneşte în plâns: "Duminică, 9/22 nov. 1914. Seara Mimi şi Ella Baic. Cu Livia, până la 9 3/4 ore. Dar mă podidi plânsul. Nu mă pot mângâia". (Caiet 37, fila 14 – verso).

De aceea Livia s-a precipitat să-i aducă pe cineva pe placul, cât de cât, al tatălui său, cu atât mai grabnic cu cât ea nu putea să-i mai rămână mult în preajmă.

Pentru a o determina pe Olga Neumann să accepte venirea la Bucureşti cât mai repede, Titu Maiorescu îi trimite două telegrame, în

www.dacoromanica.ro

numele Liviei, care pusese la cale tot aranjamentul prin apropiați din mediul evreiesc al familiei Caragiale, întoarsă de la Berlin, după moartea dramaturgului, care se instalase pentru un timp, într-o fostă comoștenire a soției scriitorului, în str. Pitar Moș, la nr. 4, la Ecaterina Zlatco, sora mai mare a Alexandrinei Caragiale, rămasă aici proprietară, după împărțirea averii mătușei lor, Irina Mihuleț, împreună cu soțul său Ioan Zlatco (vezi articolul nostru din "Manuscriptum", nr. 3/1978, pp. 180–182).

Acest I. Zlatco s-a arătat de la începutul instalării urmașilor îndoliați ai dramaturgului, în casa consoartei sale, etalându-le permanent o vădită ostilitate, potrivnic înverșunat al rămânerii lor sub acoperișul aceleiași locuințe.

Cum domiciliile celor două familii, Caragiale și Maiorescu, erau foarte apropiate, Luca, fiul strălucitului nenea Iancu, îl vizita frecvent, după cum indică și *Jurnalul*, pe T. Maiorescu, bucurându-se, când și când, de reciprocitate, mai cu seamă din partea Liviei, câtă vreme a fost prezentă, acum, în toamna lui 1914, la București. Luca I. Caragiale era mai tot timpul în casa evreului C. Dobrogeanu-Gherea, bunul amic al tatălui său, care locuia nu prea departe, pe bulevardul Regele Ferdinand, la nr. 48, în casa lui Paul Zarifopol, ginerele lui Gherea, înapoiat și el acum din Germania, și în casa evreicei Maia Zoltner – Dobrogeanu-Gherea, nora criticului Gherea, pe a cărei fiică, Maria Ștefania Al. Dobrogeanu-Gherea, o copilă acum, Luky o va lua în căsătorie, încă minoră, la 22 ianuarie 1921.

Așadar, în acest mediul iudaico-valahic trebuie că s-a tot vorbit despre Olga Neumann și tot de aici au ajuns la urechile Liviei Maiorescu Dymsza, fie direct, fie prin intermediul lui Luky, recomandările pentru angajarea sus-zisei domnișoare ca secretară a tătălui său.

Prima telegramă către Olga Neumann datează din 26 nov./19 dec. 1914:

"Tel Olga Neumann, moșia Bătinești, Gara Piatra-Seacă. Rog veniți îndată la București pentru înțelegere cu domnul Maiorescu, strada Lustrului 7, dimineața la zece ore.

Livia Dymsza" – (Caiet 37 f. 21).

Dar Olga Neumann nu a venit, nu a răspuns apelului maiorescian. Livia își făcuse bagajele de înapoiere la Petersburg. De aceea s-a impus o nouă și grabnică chemare și la 28 nov./11 dec. 1914, la două zile de la prima, impacient, Titu Maiorescu îi adresează, tot în numele fiicei lui, o a doua telegramă, care sună ca o adevărată somație:

www.dacoromanica.ro

"Tel. Rp. Olga Neumann – Gara Piatra-Șeacă. Rog telegrafiați sub adresa Maiorescu Bucureşti strada Lustrului 7, în care zi veniți. Dimineața la 10 ore pentru înțelegere. Livia Dymsza" (Caiet 37, f. 22 – verso).

Chiar în seara acestei zile, Livia, după o audiență intimă la regina Elisabeta, care i-a dăruit ca suvenire o broșă, a părăsit capitala: "Livia a plecat în Rusia azi, la 9°5' seara, prin Iaşi-Ungheni" (Caiet 37, *idem*) – Grijuliul tată o conduce la gară şi telegrafiază apoi, uzând de calitatea lui de senator, şefului stației din Ungheni, ca să înlesnească fiicei sale trecerea graniței.

Olga Neumann soseşte, în fine, a doua zi, pe 29 nov./12 dec. 1914, într-o sâmbătă, zi binecuvântată de Iahwe pentru amândoi. Domnişoara Neumann era, după cum se observă, "fată bătrână", în vârstă atunci de treizeci şi patru de ani şi şapte luni (şi nu de treizeci şi şase, cum aproximează Z. Ornea, care a avut sub ochii caietele *Jurnalului*; în *op. cit.*, ed. I, p. 263 şi în ed. a II-a, p. 234.).

Această întâlnire a lor a stat, de la început, sub semnul unei zodii favorabile şi sub proteguirea unei binecuvântări astrale. Superîncântat de complexitatea şi de reuşita oficiilor secretarei sale, T. Maiorescu va ține, cu dinadinsul, să-i sărbătorească Olgăi Neumann aniversarea la un an de la angajare, răsplătind-o cu larghețe: "Duminică, 29 nov./12 dec. 1915 – Aniversarea intrării lui Fräulein O. N. ca secretară la mine. Îi dau un cec de 800 de lei ca să-şi mai cumpere, cu ce mai avea, un bon urban Buc. de 1000 de lei (cursul e acum de 90)". (Caiet 39, f. 20).

Înțelegerea s-a făcut imediat, Titu Maiorescu plăcând-o pe evreica Olga Neumann chiar de la prima ei apariție; suma convenită ca salariu lunar fiind stabilită la cincizeci de lei (aur), ceea ce pentru vremea de atunci era importantă, mai cu seamă dacă ne gândim că pensia lui toată era de patru sute de lei (aur, desigur). Moneda noastră națională era atunci convertibilă în Europa şi oriunde în lume şi, deci, remunerația aceasta reprezenta o bună răsplată pentru noua angajată. Pe lângă această retribuție mensuală, plătită mereu cu anticipație de cel puțin o lună, venerabilul bărbat o va recompensa dese ori, pentru serviciile ei excepționale, cu tot felul de daruri, mergând chiar împreună la cumpărături în timpul plimbărilor, oprindu-se în repetate rânduri la magazinele de lux, dar mai ales la Capşa unde-i va cumpăra cutii cu bomboane din cea mai fină ciocolată. Pentru Olga Neumann nu atât obținerea unor atari avantaje materiale avea importanță, ea era doar fiică

www.dacoromanica.ro

de arendaş de moşie, cât, mai ales, stabilirea în capitală şi convieţuirea, în intimitate bio-spirituală, cu un asemenea strălucit bărbat. Ei i se închiriează o locuinţă pe o stradelă învecinată, numită atunci aleea Rosetti unde, în curând, Olga îşi va aduce şi sora mai mică, Raluca. Amândouă, cu tact rafinat şi cu delicate maniere, cu inteligenţă şi cu bună instrucţie, îl înconjoară cu caldă afecţiune, cu agreabilă atenţie şi cu multă devoţiune pe critic.

Abia sosită la Bucureşti, la 29 nov./12 dec. 1914, şi abia a apucat să-şi tragă sufletul în postura ei de secretară, că d-l. senator T. Maiorescu, revigorat de prezenţa seducătoarei evreice, o şi zoreşte la drum, aşa cum am văzut mai înainte, într-o călătorie în Elveţia. la 8/21 dec. 1914, într-o luni, cu plecarea la ora 5 dimineaţa, în sleeping wagon, via Predeal – Arad – Viena. Pe toată durata şi-a demonstrat, de la început, eminentele ei atribute de secretară, de infirmieră şi de admirabilă companioană, care, pe lângă priceperea de a dactilografia şi de a îngriji hipocratic, posedă talentul de a fi şi o bună şi plăcută interlocutoare, T. Maiorescu, superîncântat, începând să-şi uite doliul, chiar de la început, de acum, de la acest prim voiaj, o preţuieşte mult: "Pe la 9 dim. îmi ajută frl. N., cu minte şi gentilă, să pui ciorapul şi cizma la piciorul drept [...] Vorbesc mult cu foarte intelegenta frl. N. despre D-rele Bardeleben şi încă mult despre D-na Mite Kremnitz..." (Caiet 37, f. 28). După două luni, cât a durat sejurul în străinătate. se întoarce acasă, la 6/19 februarie 1915, bine remonat. Totuşi, împlinirea vârstei de şaptezeci şi cinci de ani, la 15/28 febr. 1915, îl întristează cumplit, cu toate felicitările şi cu toate florile primite. "Pentru mine zi grozav de tristă". (Caiet 37, f. 42 verso).

Acasă, la Bucureşti, în interstiţiul dintre plecările peste hotare, este înconjurat cu afectuoasă deferenţă de multele sale nepoate, dar cu deosebire de către cele două surori Neumann, Olga şi Raluca, (aceasta alintată cu hipocoristicul Ralu sau Micuţa). Cele două evreice îl oblăduiesc cu caritabil ataşament pe fostul francmason iudaic şi pe permanentul filoiudeu, îl îmbracă, îl încalţă, îi supraveghează medicamentaţia şi meniul vegetarian, îl sprijină din părţi la mers şi-l răsfaţă ca pe un copil. În societatea lor se simte echilibrat şi revitalizat, sensibil dorindu-le şi aşteptându-le prezenţa. Când se întâmplă ca vreuna dintre ele să se îmbolnăvească, îi simte acut absenţa şi o vizitează imediat la domiciliu. Atunci când ele pleacă acasă, la Bătineşti, la moşia arendată, să-şi vadă, de sărbători, părinţii sau cu alte ocazionări

www.dacoromanica.ro

familiale, el le notează lipsa în jurnal şi numără zilele până ce ele se înapoiază.

El le răsplăteşte cu aproape zilnice lungi plimbări la marginea Bucureştilor şi în satele cât mai îndepărtate din jurul capitalei, în automobile luate cu chirie şi cu plata benzinei. Ajung până la mânăstirile Pasărea, Cernica şi chiar până la Ţigăneşti, deseori oprindu-se la cimitirul Bellu, la mormântul familiei şi ale altora, recent decedaţi, cum este cel al cumnatei sale Coralia Sevescu (Rosetti, moartă la 11/24 ian. 1915, pe când el se afla în Elveţia şi unde primise de la Coralia Sideri, fiica defunctei, următoarea telegramă: "Haben arme Mama gestern begraben" (Pe biata mama am îngropat-o ieri – Caiet 38, fila 38 verso – "Miercuri 14/27 ian. 1915, Gries, telegramă de la Coraliţa, trimisă aici din Meran"). La întoarcerea din aceste automobilistice promenade circumbucureştene, el se opreşte, câteodată, la marile magazine de lux Mercur şi Univers, sau la cofetăria Capşa, pentru a face şi a le face, împreună cu ele, cumpărături. Atât de mult şi fără discriminare de nici un fel între una şi alta le-a îndrăgit pe cele două iudaice surori, încât, pentru a rămâne în capitală amândouă, intervine pe lângă Theodor Rosetti pentru găsirea unui serviciu bun şi pe măsura ei Ralucăi, Micuţei, pe care-l şi presează de câte ori are ocazia: "Vineri, 27 noiembrie/9 aprilie 1915 Bucureşti [...] De la 3 – 5 ore la T. Rosetti, cetit cap. IX din vol. 5 şi revorbit despre R. Neumann". (Caiet 38, f. 8). Fapt care se va întâmpla în curând, la mijlocul lunii mai, Raluca fiind angajată şi bine retribuită ca dactilografă: "Luni 18/31 mai [...] eu seara la O.N., unde aflu că soru-sa Raluca e angajată de mâine încolo ca dactilografă la «Dacia» cu 130 lei pe lună (propusă de Teod. Rosetti după intervenirea mea)". [Caiet 38, fila 27 verso].

Pentru că Raluca e ocupată cu slujba abia dobândită, le vizitează pe surori mai des, ca s-o poată vedea, iar voaturicele ieşiri campestre, circumscrise extrametropolic, au loc de acum aproape în exclusivitate fără ea, numai în tandem cu Olga, în benefică simbioză. Dar, în zilele de repaus, T. Maiorescu nu scapă prilejul de a reface trioul peripatetic şi o invită la drum în prelungi legănări automobilistice, cadorisindu-le pe cele două israelice surori, foarte plăcute inimii lui, la diferite popasuri, aşa cum s-a întâmplat odată, când le-a cumpărat la mânăstirea Cotroceni, după un lung voiaj, mătase în metraj, apreciabil: "Duminică, 24 mai/6 iunie 1915 [...]. De la 3 1/2 – 7 1/2 cu O.N. şi R. N. În auto la Dudeşti – Căţelu – Cobeşti – Popeşti – Conduratu – Belu, prin Filaret la Bragadiru – Clinceni – Slobozia – Domneştii de Sus (întruna case frumuşele),

www.dacoromanica.ro

mănăstirea Ciorogârla şi prin Militari, Cotroceni, înapoi. La mănăstire 8 1/2 metri borangic, 35 franci". (*Jurnal*, Caiet 38, f. 33).

La o săptămână, în absenţa surorilor Neumann plecate la Băltineşti, la părinţi, el reface, în duminica de 31 mai 1915, aproape în totalitate, se pare că de dorul lor şi de a nu se priva de anturajul feminin, atât de drag lui, acelaşi itinerar cu trei dintre nepoatele sale, cu Lizeta, cu Nocmi şi cu Zozo, cumpărându-le şi lor la mănăstirea Cotroceni borangic pentru bluze.

Când T. Maiorescu acuză dureri toracice, cu apăsări pulmonare, Olga Neumann, care veghează cu pioşenie sănătatea magistrului îl duce la un medic iudeu spre a-i face radioscopie Röntgen. Fiindu-i mereu în preajmă, permanent îndatoritoare şi indispensabilă ca aerul, cu dispoziţia ei întotdeauna agreabilă, distinsă şi, mai ales, stenică, îl încurajează, cu tot războiul şi cu toată senectutea lui stenocardică, la încă lungi călătorii peste hotare. Aşa se face că între două vineri, 5/18 iunie şi 2/15 octombrie, 1915, T. Maiorescu se află cu Olga Neumann într-un nou voiaj stranier, cu sejurul în Elveţia, după ce, atât la dus cât şi la întors, o vizitează pe sora sa Emilia, la Viena. În capitala Austriei, într-o luni seara, la 21 sept. /4 oct. Olga Neumann se duce "singură la Operă, la «Mona Lise de V. Schillniger»". La Bucureşti, unde se înapoiază vineri 2/15 oct. 1915, sunt reluate obişnuitele preocupări; dicteul lui şi dactilografiatul ei la volumul, acum, al VI-lea, din *Discursurile parlamentare*, precum şi promenadele urbane şi periferice, completate uneori de cumpărături magazinice: "Miercuri, 13/26 oct. De la 3 1/2 – 5 în trăsură pe ploaie cu O. N., la «Mercur» şi la «Univers», cumpărături. Apoi până la 6 3/4 ore dictat la vol. 6" (Caiet 39, f. 8, verso) – Atentă la tot ce se întâmplă în oraş, secretara sa îi relatează, duminică, 18/31 oct., cele aflate de la ing. Roman (fiul lui Rosetti) despre opiniile inginerilor ruşi de la şantierele căilor ferate, pe care le-am expus mai înainte. De cele mai multe ori, în drumul lor, poposesc la cimitirul Bellu, câteodată şi cu Coraliţa, la locul de veci al părinţilor, dar şi al altora. Într-o zi, 21 oct./3 nov. 1915, ajunge, tot mergând, cu zeiţa lui proteguitoare, cu Olga Neumann, printre sălaşurile celor plecaţi în eternitate, la parcela unde era înhumat I. L. Caragiale. O impresie dezagreabilă îi produce aspectul de mormânt sărac, neîngrijit şi părăsit de familia care încasase pentru aşa ceva o mare sumă de bani din partea guvernului. Trebuie spus că până la centenarul naşterii dramaturgului, când osemintele i-au fost deshumate şi reînhumate în imediata vecinătate a lui Eminescu, mormântul său se afla undeva, la marginea de est a necropolei, de unde începea, vestita pe

www.dacoromanica.ro

vremuri, Valea Plângerii. Atunci, şi chiar până mai târziu, lăcaşul de veci al marelui scriitor arăta ca al nimănui. De aceea el notează cu amărăciune şi cu observaţie critică la adresa caragialeştilor urmaşi: "Miercuri, 21 oct./ 3 nov. 1915 [...] De la 3 1/2 – 5 1/2 cu O. N. la cimitirul Bellu, văzut mormântul părinţilor, al lui Lascăr Catargiu şi cel meschin (faţă de suma dată familiei de guvern) al lui I. L. Caragiale". (Caiet39, f. 10, verso).

Tot acum se împacă, după exact un an de la decesul Anei, cu obstinata sa cumnată, Maria Negruzzi, care consimte să cunune cu el pe una dintre fiicele lui Max Rosetti, pe Florica: "Luni 16/29 nov. [...] 5 1/2 – 6 ore Maria Negruzzi la mine, primeşte să fie naşă Florichii împreună cu mine". (Caiet 39, 16 verso).

În luna decembrie, pe 8, într-o miercuri, regina Elisabeta îl primeşte într-o ultimă audienţă: "25 nov. / 8 dec. 1915, 5 1/2 – 7, la regina Elisabeta, vorbii despre epidemiile morale (acum furia francofilă contra germanofilă, am înainte Dreifuss, cruciada copiilor, mania zambilelor şi a lalelelor pe la 1800 (tulipomania, fou tulipier) [...] Regina mi-a spus că Regele Carol avea de 10 cm., pulsul intermitent – boală de inimă. Mi-a pipăit pulsul meu şi l-a declarat liniştit şi puternic, normal". (Caiet 39, f. 19 verso). Cu Olga Neumann este într-un inseparabil tandem, cu ea este pretutindeni, până şi la Senat, unde nu numai că ea îl secondează, dar unde şi îl substituie, atunci când senatorul T. Maiorescu absentează, din cauze maladice, trimisă, acolo într-adins de el: "Joi, 3/16 dec. 1915 [...] de la 2 – 4 1/4 ore la Senat cu O. N.; la fel, şi vineri 4/17 dec.". (Caiet 39, ff. 32 şi 32 verso). La o şedinţă a Senatului, din 5/18 dec., într-o sâmbătă, Olga Neumann s-a dus în locul lui şi a asistat la dezbaterile aprinse pe marginea formării unui guvern beligerant care să se opună şi să se lupte chiar şi contra Rusiei. Impresia rămasă în urma aprigei dispute parlamentare pro şi contra, cu acuzaţii şi invective reciproce a fost una deprimantă. Ea s-a înapoiat la senatorul de drept lăsat acasă şi i-a reprodus scenele şi discursurile notate şi care i-au produs o dezagreabilă stare psihică. Dar nu numai atât, secretarea d-lui senator îşi exprimă opiniile personale în situaţia existentă şi chiar îl consiliează să nu intre într-un guvern cu atari opţiuni politico-strategice. Duminică, 6/19 dec. T. Maiorescu consemnează şi comentează: "... prin urmare periculos şi prin urmare eu să nu mă bag într-un minister cu asemenea încurcătură. M-am gândit şi eu mult la această impresie politicească imparţială şi personal îngrijorată de mine. Hotărâre: dacă Regele cere guvern de război contra Rusiei să-l cheme pe Carp. Ca

www.dacoromanica.ro

ministru nu pot susține decât neutralitatea în folosul Puterilor Centrale..." (Caiet 39, f. 25).

Cucerită la rându-i de curtenitorul și de galantul ei admirator, dar mai cu seamă de marea lui personalitate, Olga Neumann, întocmai la un an de când a devenit indispensabila lui secretară și, totodată, încântătoarea lui esculapică protectoare, ca și seducătoarea lui companioană și, de asemenea, consoartă semidomestică, se decide, într-un riscant elan sentimentalo-matrimonial, să-l ia în căsătorie și îi cere, prin mediere petitorică, mâna. Diferența de vârstă dintre cei doi era tocmai de patruzeci de ani (ea era născută la 21 aprilie 1880, stil vechi, iar el se născuse la 15 februarie, st. v., 1840; pretendenta la mâna văduvului senex avea treizeci și cinci de ani și șapte luni, iar petitul era în etate de șaptezecei și cinci de ani și zece luni); așadar, se aflau atunci exact la diferența de timp ideală dintre bărbat și femeie pentru întemeierea unei căsători, reușite, după teoria nuptică a lui Vladimir Nabokov, expusă în romanul său *Lolita*. Nu știm dacă s-ar putea vorbi la Olga Neumann de acel instinct feminin al anticipației ca ea să pună în practică *avant la lettre* preceptele nabokoviene, dar nuntiri de acest fel, poate la diferențieri chiar mai mari de vârstă, se întâmplă de când e lumea și în trecut ele nu șocau atât de mult ca astăzi.

Cea pe care Olga Neumann o alege drept ambasadoare a impuslurilor sale maritale și căreia îi încredințează destinul mariajului său nu este altcineva decât adorabila nepoată a lui T. Maiorescu, Coralița Sideri[123], născută Sevescu, fiica mai mare a Coraliei Rosetti, căsătorită Sevescu, o frumusețe strălucitoare cândva, unică între surorile Rosetti, la antipodul a ceea ce era Ana, sora ei cea mai mică, devenită Maiorescu. Apropierea celor două femei, a Coraliței și a Olgăi, cu toată marea diferență de vârstă între ele, credem că s-a produs atât în timpul deselor vizite ale Coraliței acasă la unchiul său prin alianță, cât și în cele destul de repetate plimbări împreună la Cimitirul Bellu, luate laolaltă în automobil de T. Maiorescu; acesta o conduce pe Coralița până la mormântul mamei sale, Coralia Sevescu, moartă recent, în 11 ian. 1915, unde depunea flori, și apoi împreună cu nepoata sa se oprea la mormântul părinților săi, cu Olga Neumann alături. Deci este posibil ca cele două femei să fi atins pragul unei intimități confesionale, știută fiind

[123] Z. Ornea o consideră pe "această Coralița Sideri" ca pe "o veche prietenă a familiei ei", Maiorescu, *op. cit.*, ed. I, vol. II. p. 270 și ed. a II-a, vol. II, p. 240. E de mirare cum Z. Ornea sare, ca de atâtea ori, peste multele însemnări din *Jurnal*, în care juna Coralița apare deseori ca nepoată apropiată și însemnată a criticului.

www.dacoromanica.ro

predispoziția dintotdeauna a sexului frumos la destăinuiri sentimentale. T. Maiorescu se pare că nu s-a arătat prea surprins. Bun cunoscător al psihologiei feminine, nu se poate să nu fi observat gesturi şi aluzii ale secretarei sale care-i trădau simțămintele şi intențiile. Trebuie că amorul său propriu, de vechi şi pasional curtezan, a fost oricum flatat, refuzul său însă şi-a găsit justificarea în teama de înaintata sa vârstă, ca şi în spaima de oprobiu la care s-ar fi expus în fața, îndeosebi, a rudelor Anei Rosetti, ca văduv încă proaspăt, mai cu seamă că cea care-l pețeşte este tocmai un membru al familiei defunctei soții, precum şi supoziția, declarată, că "domnişoara care şi-a pus în gând să-l ia de bărbat", să nu aibă cumva mintea doar la a se căpătui, doar la a-şi face un rost cu el, un "etablissement", cum căută el, prin acest eufemism franțuzesc, să nu lezeze sensibilitatea pretendentei la mâna sa.

Desigur că nu putea avea asemenea păreri despre "dra Neumann", pe care o prețuia enorm, şi de care credem că era chiar îndrăgostit, pentru că ea este femeia cu care semicoabita şi alături de care exersa "emoții voite", şi pe care, opinăm, în alte circumstanțe ar fi luat-o din toată inima de soție. Dar aşa, invocă, drept subterfugiu, senectutea şi doliul în urma Anei, deşi trecuse mai mult de un an de la moartea ei, aducându-i, în fața nepoatei acesteia, un histrionic elogiu: "Sâmbătă, 12/25 dec. 1915, Bucureşti. Coralița mi-a spus ieri, că o d-ră şi-a pus gândul să mă ia de bărbat fiind «încântată» de mine. I-am răspuns că după moartea unei neveste ca aceea pe care am avut-o şi după lovitura ce mi-a dat-o moartea ei, nu poate fi vorba de aşa ceva, chiar făcând abstracție de cei 75 de ani ai mei, care ar face la mine numai un «etablissement»". (Caiet 39, f. 27 verso). Cât de mult a suferit el la moartea Anei şi cât de îndurerat doliu i-a purtat, am văzut, când abia la două luni de la stingerea ei, în voiaj destul de intim, în acelaşi compartiment de dormit şi în acelaşi apartament "cu uşile deschise", la hoteluri, cu Olga Neumann, el se vindecă încă de atunci, cu un an în urmă, în decembrie 1914, la Meran, în Elveția, alături de secretara şi de doamna sa de companie, în plimbări de tot felul, la masă şi în dormitor, de toate emoțiile şi de toate durerile, de care acum face atâta caz! Recităm textul: "Miercuri 24 dec./6 ian. 1915 Meran [...] se pare că emoțiile odată trecute au istovit durerile, şi aerul curat şi lungile plimbări de aici mă însănătoşesc". (sic!). Dacă Z. Ornea, în monografia sa, doar "presupune"[124] că Olga Neumann este domnişoara din umbră care vrea pe T. Maiorescu de bărbat, noi suntem siguri, după certele indicii din

[124] Z. Ornea, *op. cit.*, ed. I, vol. II, p. 270; ed. a II-a, p. 240, vol. II.

www.dacoromanica.ro

pasajul de mai sus, din jurnalul maiorescian, că ea este. Cu tot refuzul, motivat cu reticența de circumstanță, între autorul *Însemnărilor zilnice* și "încântata" de el d-ră Olga Neumann, afecțiunea și stima reciprocă nu au avut de suferit, iar dactilografierea secretarei sale după dictarea lui a continuat și mai intens. Dimpotrivă, îi simte lipsa și mai mult atunci când ea îl părăsește de sărbători și pleacă împreună cu Ralu, în vacanță la Bătinești, la părinți. Ca să-și ostoiască dorul îi calcă pragul în absență, în seara de An Nou și-i lasă în dar un candelabru de perete: "Joi, 31 dec./13 ian. 1915 [...] dus un candelabru de perete la Frl. Neumann, încă absentă, la Bătinești". (Caiet 39, f. 32). Poate unde și la 29 dec., era ziua de naștere a Ralucăi Neumann.

În februarie 1915, Olga se îmbolnăvește grav, de o gripă cu tuse rebelă, ceea ce-l îngrijorează și-l determină la vizite și de două ori pe zi la patul bolnavei, între 2/15 februarie și 14/27 februarie, acasă la ea, "la alcea Rosetti" (Caiet 39, ff. 43-45). În sfârșit pacienta se întoarce la lucrul său și la compania ținută senatorului Maiorescu, care este încântat că printre felicitările de aniversarea sa se află mai ales cele ale surorilor "O. N. și R. N.": "Luni 15/28 februarie 1916. Am ajuns la 76 de ani, cu sănătatea suportabil, cu toate stenocardia [...]. Felicitări de la O. N. și R. N.". (Caiet 39, f. 45). Pe verso acestei file a consemnat un scurt necrolog regal: "Joi 18 febr./2 martie 1916 a încetat din viață, în Palatul din București, Regina văduvă Elisabeta (Carmen Sylva), la vârsta de 72 de ani (Pneumonie)".

În jurnal său reține, de asemenea, ziua căsătoriei civile, la Bătinești, a Ralucăi Neumann, în 13/26 apr. 1916, cu un anume Köfler, evreu din București, și a celei religioase, la care asistă, în capitală, la 20 apr./3 mai 1916. Între timp fusese prezent la însoțirea la ofițerul stării civile a nepoatei sale Florica Rosetti (fiica lui Max) cu Nic Kostachi, al căror naș urma să fie. Cu ocazia nunții Ralucăi Neumann, o cunoaște și pe mama fetelor, instalată în strada Romană, la nr. 147, la ginerele său unde o vizită de câteva ori și unde se va stabili și perechea noilor cununați.

Însă cel mai însemnat eveniment, cea mai de seamă zi festivă pentru el a rămas, de doi ani încoace, ziua aniversară a mult îndrăgitei de el Olga Neumann: "Joi, 21 apr./4 mai 1916, București. Azi ziua nașterii D-rei O. Neumann. Pentru buna ei funcționare ca secretară i-am dat un cec de 840 de lei, cu care să-și cumpere o acție de 1000 de lei a noului împrumut național 5%, care emite chiar astăzi pe cursul de 84". (Caiet 40, f. 13 verso). Suma e foarte importantă, dacă evaluăm comparativ și

www.dacoromanica.ro

apreciem cursul în aur de atunci al leului, dar şi dacă ne gândim că la nunta finei sale, Florica Rosetti, i-a dat în dar ca naş o mie de lei, ceea ce însemna un veritabil cadou boieresc.

Între 5/18 mai şi 26 iulie/8 aug. 1916 se află cu Olga Neumann în ultima lui călătorie în străinătate, cu popas la Viena, la Emilia, în 14/27 mai şi în Germania, unde la Dresda sub atenta veghe a drei O. Neumann îşi face la medicii germani câteva consultări. Profesor dr. Kraft îi recomandă un regim alimentar riguros, constituit din salate de fructe şi de legume, iar mâncarea să fie pregătită în general fără sare. Se înapoiază la Bucureşti marţi, 26 iulie/8 august, seara şi o conduce acasă pe Olga Neumann cu automobilul în strada Romană 147, unde ea domicilia, la familia Köfler, după căsătoria surorii sale. Tot de acum, din această vreme, începe să-l viziteze Georg Kremnitz (Herr Baby de odinioară), fiul său natural şi al Mitei Kremnitz, care tocmai părăsise această lume cu puţin timp mai înainte, la 16 iulie, decedând la Berlin. G. Kremnitz, acum căpitan în serviciul secret german, ataşat la ambasada Germaniei din Bucureşti cu misiune specială, de spionaj, în România, venise în ţară doar cu câteva zile în urmă, ca o premoniţie parcă la ceea ce avea să se întâmple, de intrarea noastră în război. Îl însoţeşte în această primă vizită la T. Maiorescu filogermanul şi profitorul de război Tzigara-Samurcaş, care copilărise cu fraţii Kremnitz pe str. Polonă, fiind foarte apropiat în deosebi de acest, acum, căpitan pe care-l apela cu hipocoristicul Gege: "Miercuri 10/23 august 1916 [...] Dimineaţa Bassarabescu din Ploieşti şi Mehedinţi la mine. Apoi Tzigara cu «Le capitaine Kremnitz, Legation d'Allemagne» (seamănă cu Gerta Bardeleben)". (*Jurnal*, Caiet 40, f. 39). Adică, adăugăm noi, se asemăna cu una dintre surorile vitrege, după tată, cu ultima, cu cea mai mică a Mitei (născută Bardeleben) din a doua căsătorie, aşa cum ştim mai dinainte, a tatălui scriitoarei cu Helene Kremnitz, cumnata sa.

În celebra zi a istoricului Consiliu de Coroană, din 14/27 august 1916, T. Maiorescu s-a aflat la palatul Cotroceni împreună cu membrii guvernului şi cu alţi mari oameni politici ai momentului, unde s-a hotărât intrarea în război a României. Conservatorii, în frunte cu T. Maiorescu, cu P. P. Carp şi cu Al. Marghiloman, s-au opus declanşării beligeranţei alături de Antantă, notă aparte făcând doar N. Filipescu şi Take Ionescu. P. P. Carp, în special, a respins cu ostilitate propunerea regelui şi a întrerupt cu vehementă adversitate patetismul discursului patriotic al lui I. I. C. Brătianu, proferând oribilele cuvinte antiromâneşti, antinaţionale:

www.dacoromanica.ro

"Doresc să fiţi învinşi, pentru că victoria voastră ar fi ruina ţării!"[125] La dojana concesivă a regelui Ferdinand, care la această nimicnicie a tresărit, roşindu-se la faţă ("Domnule Carp, respect toate părerile, dar nu pot lăsa să treacă ultimele Dv. cuvinte!")[126], P. P. Carp, orbit de fanaticul său filogermanism, şi de furia sa antirusească, ca şi de antiliberalismul său agresiv, a mai adăugat, năucitor, încă o anormalitate: "Îi voi trimite în război pe cei trei fii ai mei, dacă veţi hotărî războiul, dar mă voi ruga lui Dumnezeu ca armata română să fie bătută, căci numai aşa România va putea scăpa de pieire"[127].

Oripilat de acest obstinat comportament antiromânesc al lui P. P. Carp, I. I. C. Brătianu, care pledase în cuvântul său avântat pentru Concordie, idee întru totul împărtăşită de monarh, a replicat tăios: "Atunci i-aţi fiii înapoi şi dă-i în armata germană". (Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 14). Acest gest ignobil, de ticăloasă alienare naţională, într-un moment crucial al destinului neamului, original, poate, prin paradoxul lui (acela de a-ţi trimite fii în război şi de a te ruga totodată ca ei să fie înfrânţi împreună cu întreaga armată a ţării tale) este, probabil, prin încrâncenarea lui scelerată, unic în cronica universală a trădării de neam. Până şi legendarul Cneius Marcius Coriolanus, care mâniat pe propria-i cetate, pe Roma, s-a refugiat, în anul 488 ante Christum, la Volsci, tocmai la cei mai înverşunaţi duşmani ai patriei lui, cărora cu câtva timp mai înainte, în 492 a.Chr., le cucerise, învingându-i, cetatea Corioli (Coriolos), de unde supranumele său, şi care, venind în fruntea unei puternice armate volsce, ca să-şi pedepsească urbea natală pentru că a fost silit de concitadinii lui s-o părăsească din cauza intoleranţei sale civice, şi-a îmblânzit pe dată ferocea adversitate la vederea celor doi fii ai săi, aduşi chiar în tabăra inamică de către soţia şi de către mama lui, aceasta renegându-l ca fiu al ei şi al Romei, pentru trădare. Coriolan, covârşit de remuşcări, a poruncit trupelor volsce, cu care asediase Roma, să se retragă, stârnind astfel vindicaţia necruţătoare a volscilor, care l-au acuzat la rându-le de impostură şi de trădare.

După ce înrăitul filogerman şi veninosul antiliberal P. P. Carp şi-a răcnit ura-i viscerală, erijându-se în mare patriot, aşa cum în mod stupid îl elogiază comilitonul său conservator C. Gane; s-a retras la

---

[125] a) Al. Marghiloman , *Note politice*, vol. II, pp. 12 – 14, ed. Machiavelli, 1994, editor Stelian Neagoe.

b) Constantin Gane, P. P. Carp, vol. II, p. 539, edit. Universul, 1936.

[126] I. G. Duca, "Regele Ferdinand la Consiliul de-Coroană", în rev. "Generaţia Unirei", nr. 10, din 25 dec. 1929.

[127] C. Xeni, *Take Ionescu*, p. 355, edit. Universul, 1932.

www.dacoromanica.ro

moşia sa din ţinutul Vasluiului, la Ţibăneşti, în aşteptarea nemţilor săi dragi şi în aşteptarea împlinirii rugii sale ca ţara să fie ocupată de cizma teutonă, după înfrângerea armatei române. În acest timp se aflau pe front, nu trei, ci toţi cei patru fii ai săi, fiindcă fusese mobilizat şi trimis în linia întâi până şi fiul său cel mare Ion P. P. Carp, care apoi, pentru că lucra în diplomaţie, a fost rechemat la Ministerul Afacerilor Externe. Cel de-al doilea fiu, locotenentul Petre P. P. Carp, a căzut în primele săptămâni ale ostilităţilor, în Transilvania, la Maghiaruş, în încercarea disperată a armatei noastre de a stăvili năvalnicele atacuri ale inamicului spre Carpaţi, străpuns drept în inimă de un glonţ nemţesc. Ce jalnică premoniţie a tatălui! Tânărul locotenent, în vârstă de douăzeci şi nouă de ani, lăsa în urmă o văduvă cu un copil în braţe. Rugămintea funestă a bătrânului său tată, P. P. Carp, care, avea atunci şaptezeci şi nouă de ani, s-a împlinit, chiar dacă pentru scurtă vreme. Cu toată zguduitoarea pierdere a unuia dintre fiii săi combatanţi, P. P. Carp şi-a văzut visul cu ochii, profeţia lui împlinindu-se: germanii au invadat capitala, după ce au ocupat o mare parte din ţară. Ca să fie la Bucureşti, când vor intra în triumf adoraţii lui teutoni, care-i uciseseră fiul, el se precipită spre capitală la sfârşitul lunii octombrie 1916. La mai puţin de o lună, Mackensen ocupa Bucureştii, oprindu-se direct în curtea palatului regal.

T. Maiorescu, prezent la acest faimos Consiliu de Coroană, şi referindu-se la atitudinea ostilă a lui P. P. Carp, scrie astfel în jurnalul său: "Duminică, 14/27 august, 1916, Bucureşti [...]. La 4 1/4, Marghiloman, apoi Teod. Rosetti la mine, sosit cu nevastă-sa din Piatra Neamţ. Plecăm la Cotroceni, sosise deja câţiva din cei chemaţi, printre care P. P. Carp, pe care nu l-am mai văzut de pe la 16 oct. 1912 şi care nici la grozava îmbolnăvire a neveste-mi, nici la moartea ei n-a dat nici un semn de viaţă. Salutai pe toţi din cap, dar nu mă apropiai de el [...]. Brătianu zice că toate puterile «Entantei» ne-au asigurat dobândirea Transilvaniei, Banatului, Maramureşului şi a Bucovinei şi a vorbit de Tudor Vladimirescu şi de Mihai Viteazul, dar bine şi cu elan. Carp l-a întrerupt zicând violent: «Doresc să fiţi bătuţi, căci Victoria voastră ar fi pieirea Ţării»". (Caiet 40, f. 45 verso).

Ca filogerman fervent şi adept, din această pricină, al expectativei neutrale, T. Maiorescu propune în continuare, depăşit de evenimente, acel *statu quo* de la 1914: "Maiorescu (îl citează Al. Marghiloman în *Notele* sale *politice*): «Consiliul de Coroană din 1914 a decis expectativa. Ce s-a întâmplat, pentru ca să modificăm atitudinea?» La replica lui Brătianu că vom dobândi toate teritoriile româneşti, în

www.dacoromanica.ro

special Transilvania, T. Maiorescu alege ca argument potrivnic (săvârşind o gravă eroare şi aducând o nedreaptă jignire sentimentului naţional ardelenesc) dezbinarea capilor politici români din Ardeal, făcând abstracţie de aspiraţiile de unitate naţională ale românilor transilvăneni. Îl preocupă mai mult justificarea faţă de germanii lui, decât întregirea neamului: «Cunosc bine pe ardeleni: Popovici, Vaida, care văd în ceea ce se petrece sfâşierea lor. Nu se constată unanimitatea de la 1913; azi sufletele sunt împărţite. [...]. Cum nu este justificată neutralitatea? Cer continuarea expectativei!»". (Al. Marghiloman, *op. cit.*, II, p. 13).

Referitor la atitudinea lui T. Maiorescu faţă de război şi faţă de ardeleni, Const. Bacalbaşa remarcă cu indignare că: "Este sigur că Maiorescu era contra intrării României în război alături de Înţelegere. Ceva mai mult, făcea propagandă împotriva acestei idei, şi nu odată a spus-o de altfel, că degeaba ne încercăm să luăm Transilvania, fiindcă transilvănenii nu ne iubesc. Un asemenea limbaj nu se cuvenea să fie acela al unui fruntaş de talia lui Maiorescu, mai ales să fie al transilvăneanului Maiorescu. Această atitudine l-a pus în umbra unei eclipse"[128]. T. Maiorescu îşi exprimă neîncrederea în succesul Aliaţilor şi nu vede, sau nu vrea să vadă, şi nu doreşte victoria Antantei. Pare ciudată această optică acum, deşi explicabilă prin atitudinea lui permanent protedescă, faţă de opinia sa favorabilă invincibilităţii franceze, exprimată în intimitatea slovelor jurnaliere, cu un an şi ceva mai înainte, când dezavua premoniţiile sumbre ale lui Carol I la mersul operaţiilor de război ale Franţei: "Marţi, 14/22 apr. 1915. La 4 – 5 ore. Teodor Rosetti mi-a confirmat că la Consiliul de Coroană, la Sinaia, Regele Carol a zis că francezii vor fi în curând bătuţi, că vor ceda în curând şi Parisul în mâna germanilor şi că noi să ne grăbim a merge cu ei pentru a participa la închiderea păcii. Ce greşită prevedere!" (sic!) (Caiet 38, f. 13, verso). Am văzut mai sus că întregul grup conservator, într-o decizie consensică, a refuzat participarea la un guvern de coaliţie cu liberalii, la iniţiativa lui I. I. C. Brătianu. T. Maiorescu, rigid în intransigenţa lui antiliberală, îl consiliează cu acerbicie pe Al. Marghiloman să nu participe la guvernul brătienist, arătându-i avantajele politice pe care le-ar dobândi conservatorii în cazul unui eşec al armatei româneşti, când ţara ar pierde războiul. Partidul Conservator ar reveni la putere prin compromiterea totală a liberalilor. De altfel, este ştiut că în

[128] Const. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, Ed. Socec, 1932, vol. IV, pp. 200 – 201, Titu Maiorescu.

www.dacoromanica.ro

timpul ocupației capitalei T. Maiorescu îi trimitea la Brătieni pe cei care veneau să-i ceară intervenții pe lângă autoritățile conservatoare cooperante cu nemții. Era un mod direct de a-și discredita adversarii politici, dar cât de ignobil și cât de perfid în circumstanțele doliului național de atunci. Pentru el războiul greu prin care trecea țara, a însemnat doar o scenă politică, în culisele căreia trebuia să știi să aștepți și să manevrezi, făcând din durerile neamului ocazia favorabilă de a-ți distruge opozantul de partid și pe cel guvernamental. T. Maiorescu resimte războiul doar prin lipsa cornurilor de la micul dejun și a pâinii albe: "Joi, 18/31 august, 1916 [...]. Alte aglomerări înaintea brutăriilor. Astăzi nu erau cornuri la cafeaua mea, și ieri mi-a spus O. N. că nu i-a adus servitoarea decât pâine neagră, rea, dar azi mai bună". (Caiet 40, f. 48).

Plimbările de seară se sfârșesc uneori cu vizite la familia Caragiale, din apropierea casei, ca răspuns la cele pe care i le făcea Luca, fiul dramaturgului, de atât de multe ori. Însoțit întotdeauna de omniprezenta Olga Neumann, pe lângă informațiile zilnice pe care le primește de la secretara sa, caută să observe personal ce se petrece în jurul său: "Sâmbătă, 12/25 nov. 1916 [...], după amiază vizita lui Luca Ion Caragiale. Duminică 20 nov./30 dec. [...]. Mergând la Caragialeşti să răspund vizitei tânărului Luca, am văzut pe stradă și am dezlipit un afiș, prin care se comunica că guvernul a plecat la Iași pentru a rămâne în contact cu armata". (*Jurnal*, 41, ff. 31 și 38).

Intrarea trupelor de ocupație în capitală este văzută de T. Maiorescu prin prisma celor relatate de Tzigara-Samurcaș, care devine autoritate colaboraționistă din partea conservatorilor, și a știrilor aduse de către secretara sa, Olga Neumann. Al. Țzigara-Samurcaș va deveni imediat prefect, numit de către Mackensen, și el își vizitează des mentorul, ținându-l la curent cu tot ce se întâmplă: "Miercuri, 23 noiembrie/6 decembrie 1916 – Germanii au intrat în București cu veselie, însuși Mackensen a intrat în curtea palatului regal unde a fost întâmpinat de Tzigara-Samurcaș și de Brociner, după destituirea Regelui. Mackensen i-a declarat că palatul regal va rămâne neatins, că el nu stă decât puțină vreme la București și a cerut să fie dus la primărie, zicând că de altminteri viața să continue în București normală, numai automobilele n-au voie să circule pe stradă. Neplăcut e numai că vreo câteva sute de cocote austriece care fuseseră până acum internate ca bănuite, acum fiind liberate, primesc pe soldații germani cu buchete de flori". (*Jurnal*, 41, f. 42 verso). Va să zică T. Maiorescu ori a fost

www.dacoromanica.ro

dezinformat, ori neconvenindu-i, n-a vrut să consemneze durul adevăr. Vesclia nu s-a manifestat atât pe chipurile soldaţilor germani, care prin costumaţia lor cenuşiu-închisă şi prin coifurile lor medievale, înarmaţi până-n dinţi, i-au înspăimântat pe români, cât mai ales pe figurile celor din grupurile evreieşti, în special ale celor feminine, care împreună cu sutele de menajere şi de servitoare unguroaice şi nemţoaice din Bucureşti, desigur şi cu cocotele austriece şi maghiare ale şantanelor de aici, au năvălit pe străzi şi i-au primit pe invadatorii nemţi şi austro-ungari în urale, ca pe nişte eliberatori (de cine?), aruncându-le în cale flori.

Acestea au fost prezente pe străzi zile-n şir, de dimineaţa până noaptea, ca să-i aclame pe ostaşii puterilor centrale, fraterinzând frenetic şi zgomotos cu ocupantul. În rapoartele secrete ale unor agenţi de atunci, aflate în fondul Siguranţei Statului, se arată că, în special, conlocuitoarele noastre nemţoaice îi însoţeau la braţ pe soldaţii germani, oferindu-le flori, vin şi ţigări, în cântece şi aplauze, iar atunci când trecea câte un convoi de prizonieri români, capturaţi de inamicii noştri, acestea îi huiduiau, îi batjocoreau şi le adresau cele mai infamante injurii, aruncând în ei cu ce nimereau.

Extragem câteva însemnări doar din declaraţiile agenţilor I. Marcu şi G. Botzan, rămaşi sub ocupaţie, în slujba guvernului legitim al ţării, stabilit la Iaşi, concludente la cele expuse mai sus: "La intrarea trupelor germane în Bucureşti, scrie I. Marcu, într-o Notă (informativă), străzile erau populate, la palatul Regal, pe piaţetă, muzica militară cânta, soldaţii şi ofiţerii erau înconjuraţi de populaţiune, majoritatea evrei cari ofereau ţigări şi flori". Iar informatorul ing. G. Botzan arată că: "Soldaţii români, făcuţi prizonieri, au fost închişi 3 zile fără hrană în localul cercului militar, unde li s-a adus cele trebuincioase de către public. Ei au avut de suferit din partea evreilor şi a unguroaicelor (servitoare) care-i batjocoreau la trecerea pe străzi [...]. Fruntaşii marghilomişti nu sunt observaţi în oraş. Agenţii lor se văd în contact cu autorităţile germane [...]. Am văzut pe Carnabatu cu Slavici, bătrânul, intrând la braţ, vesel, la Brassserie de la Paix". (Arh. Naţ., Dir. Poliţiei şi Siguranţei Generale, D. 954, filele 1-28).

După cum se ştie, Brasserie de la Paix, Capşa şi celelalte mari restaurante şi cafenele din centrul capitalei fuseseră rezervate în exclusivitate ofiţerilor germani şi acoliţilor acestora din rândul partidului conservator, precum şi ziariştilor colaboraţionişti români de la ziarul nemţesc "Bukarester Tagblatt" (alias "Gazeta Bucureştilor"). La Capşa a

www.dacoromanica.ro

fost văzut intrând şi Maiorescu. Ziarul german "Bukarester Tagblatt"[129] care începe să reapară, în ambele limbi, de la 29 nov./12 dec. 1917, cu titlul românesc "Gazeta Bucureştilor", pe a cărei republicare T. Maiorescu o semnează cu satisfacţie în jurnalul său (Caiet 41, f. 51), foaie redactată în mare parte de români, sub comanda unui ofiţer german, români ce vor fi implicaţi, după război, în "procesul trădării", scrie următoarele, chiar în primul său număr, din 12 dec. 1917, într-un articol pe pagina întâi, în mijloc, cu titlul "Primire solemnă", după ce arată entuziasmul populaţiei ieşite cu flori în calea cenuşiilor trupe de ocupaţie: "Membri ai coloniilor germană şi austro-ungară se înşiră pe drum, spre a saluta pe compatrioţii lor învingători. Doamne şi domnişoare veniră cu flori, cu vin şi cu ţigări [...]. Fu o surpriză veselă pentru trupele noastre: germani şi iar germani. Toţi voiau să-şi manifeste bucuria, să binecuvânteze norocul că i-a scăpat de acum de vremea de restrişte". (sic!). Articolul este, ca multe altele, nesemnat. Până şi Mackensen s-a arătat dezgustat de această stare de spirit existentă pe străzile capitalei şi, confundând, din eronată părere, pe gălăgiosul şi trotoaricul muierat antiromânesc cu populaţia propriu-zis românească, a metropolei noastre, şi-a exprimat profunda mâhnire faţă de lipsa de patriotism a bucureştenilor şi a refuzat să primească delegaţia ce i s-a prezentat chiar în ziua sosirii sale. Cu răcnete histeroide şi aruncând flori, "doamnele" anti-valahe îşi manifestau înfocata bucurie în limba germană: "Endlich, sind unsere graue kerle da!" (În sfârşit, sunt aici băieţii noştri cenuşii). În cele din urmă, Mackensen a aflat adevărul despre "acea parte a populaţiei" care i-a ovaţionat pe cenuşiii lui eroi cu atâta entuziasm antiromânesc şi cine erau admiratoarele sale extatice. Un ziarist neamţ, obiectiv, Bernhardt Kellermann, a spus-o răspicat în "Berliner Tag(e)blatt": "Nu românii au ieşit cu flori în întâmpinarea germanilor". (C. Gane, *op. cit.*, col. II, pp. 347 – 348).

Chiar şi marele prieten al iudeilor şi constantul adorator al germanilor, P. P. Carp, la această bulversantă veste, de agresivă ostilitate la adresa noastră şi la aceea a armatei române, a fost simţitor şocat. Deşi tocmai el ar fi trebuit să fie ultimul dintre cei consternaţi de comportamentul antinaţional al "conaţionalelor" noastre, paşnice şi de bună conduită până atunci, şi care aveau măcar scuza că nu sunt

[129] Titlul exact al ziarului acesta este: "Bukarester Tagblatt" şi nu "Bukarester Tageblatt", cum îl transcriu eronat mai toţi cei care-l citează. Varianta cu "e", tampon, epentetic, între Tag (zi) şi Blatt (foaie) este mai rară, deşi paralelă , şi în dicţionarele de limba germană "e" apare doar în paranteză "Tag(e)blatt", pentru a marca şi preferinţa eufonică a unora.

www.dacoromanica.ro

românce; deci tocmai el, care venise, într-adins, din îndepărtata lui feudă, să-i întâmpine pe teutonii lui idolatrizaţi şi să le predea capitala şi ţara, tocmai el se arată oripilat!... Cinică ipocrizie!

În acelaşi număr, unu, apărut acum, *in tempore bello*, al "Gazetei de Bucureşti" (Bukarester Tagblatt), din 12 dec. 1917, citat mai sus, titrat semnificativ, cu litere apăsate "Predarea oraşului", pe pagina întâi, într-un articol, în final, se arată că: "După un mic dejun domnii (adică principele de Lippe şi cu doi ofiţeri superiori germani, însoţiţi de Tzigara-Samurcaş, n.n.) la locuinţa Excelenţei sale Petre Carp, spre a-şi prezenta omagiile bărbatului care a înclinat întotdeauna către Germania [...] P. P. Carp le-a mulţumit şi i-a asigurat că nu are nici o legătură cu guvernul român şi nici o influenţă asupra lui".

"Predarea oraşului", a capitalei, temporarului ocupant, acum înfumurat cuceritor, a fost săvârşită de zeloşii conservatori şi filogermani Tzigara-Samurcaş, Al. Marghiloman, Lupu Kostake, de către primarul urbei, Mustaţă şi de încă alţii, prezenţi în curtea palatului regal, în jurul ambasadorului german Brociner, veniţi toţi întru întâmpinarea mareşalului Mackensen, care soseşte în jurul orei 3 1/2, în ziua de 23 nov. 1916 (stil vechi). Al. Marghiloman consemnează: "Mackensen – 3 automobile – soseşte încet, la Palatul Regal, [...]. Mulţimea umple treptele şi aclamă, da, aclamă pe mareşal! Vi se va spune că erau mulţi germani şi evrei..." (*op. cit.*, II, p. 90).

T. Maiorescu nu trădează, în însemnările sale jurnice, sentimentul de intensă satisfacţie pe care trebuie să-l fi avut la invadarea capitalei de către germanii săi, aşteptaţi dintotdeauna.

Să nu se uite că el este singurul om politic, care şi-a manifestat mai de mult şi direct, fără nici o rezervă, convingţiunea geopolitică de aliniere a României la teritoriul marilor puteri eurocentrale. Într-un articol, publicat în revista trimestrială, din Berlin, "Deutsche Revue", în numărul apărut la 1 ian. 1881, şi intitulat "Zur politischen Lage Rumäniens" (Despre situaţia politică a României), el susţine necesitatea integrării ţării noastre, având în vedere pericolul rusesc, în spaţiul geografic politico-militar germano-austro-ungar şi solicita acestor puteri, toată atenţia lor în vederea unui atare proiect. Articolul a fost reprodus imediat în "Timpul", numărul 290, din 31 dec. 1880/12 ian. 1881, pp. 1 – 2), în traducerea lui M. Eminescu, şi preluat apoi de alte ziare[130], în

[130] "România liberă", V, 1881, nr. 1085, 21 ian., p. 3, "Luminătorul", Timişoara, II, 1881, nr. 6, 21 ian./2 febr. pp. 2 – 3, "Telegraful român", Sibiu, nr. 10, 24 ian./5 febr. 1881, pp. 39 – 40.

www.dacoromanica.ro

primul rând de către "Românul" la 15 ian. 1881, organ de presă liberal, condus de C. A. Rosetti.

Această poziţie cu totul particulară în exprimarea ei făţişă, fără echivoc, deşi nu singulară, şi de sorginte masonică, ştiut fiind că ea era adoptată în general de către partidul conservator, de aripa junimistă în deosebi, a stârnit atacuri virulente la adresa autorului, venite întâi din partea liberalilor, mai cu seamă din cea a vehementului C. A. Rosetti. Nici conservatorii nu l-au cruţat, dezavuându-i atitudinea unipersonală de a-şi fi permis să angajeze orientarea politicii externe fără ştirea partidului[131].

De fapt, în fond, conservatorii, fie că era vorba de fracţiunea "Juna Dreaptă", în fruntea căreia se afla T. Maiorescu, fie că era vorba despre gruparea condusă de P. P. Carp, şi-au motivat permanent progermanismul lor fervent şi frecvent prin pericolul rusesc, prin afişarea unei continui predicţii a expansiunii slave din Răsărit. Chiar de era aşa, pretextul lor era ipocrit şi mason. Şi acum, în anii de crucială încercare prin care trecea ţara, în timpul catastroficei conflagraţii, perioadă în care poporul român a îndurat mari suferinţe pentru întregirea sa istorică, ei, conservatorii, interesaţi numai de puterea lor politică şi de guvernarea lor sub egida teutonă, chiar când îşi văzuseră visul cu ochii, fluturau mai departe, ca o justificare doar a pangermanismului lor drapelul antirusesc.

Idealul politic al lui T. Maiorescu şi al lui P. P. Carp, chiar dacă ei personal îşi refuzau reciproc orice conciliere, ca armata să fie înfrântă, ţara, capitala, ocupată şi liberalii compromişi, ca ei, conservatorii să ajungă iar la guvernare, s-a înfăptuit A. Marghiloman a fost propulsat în fruntea guvernului de sub ocupaţie de către partida conservatoare dirijată de T. Maiorescu, iar grupul conservator, condus, din aceleaşi interese de castă, politice, de către P. P. Carp şi de către acolitul său, cel mai fidel, Lupu Kostake, făcea tot felul de planuri pentru facilitarea victoriei totale a germanilor asupra românilor prin partajarea teritoriului într-o mai eficientă administrare de către ocupantul prusac.

Tzigara-Samurcaş, numit prefect de Mackensen, la 30 nov./13 dec. 1916, îi înştiinţează pe conservatorii săi nemţofili că mareşalul l-a

---

[131] Constantin Gane, în *P. P. Carp*, I, p. 242, Univers, 1936, relatează cu parapon cazul: "Titu Maiorescu publică într-o revistă germană «Deutsche Revue» (1 ianuarie 1881) un articol prin care indică alipirea României la Puterile Centrale ale Europei, ca fiind singura politică raţională şi naţională pe care trebuie s-o urmeze ţara. [...]. C. A. Rosetti îl atacă cu violenţă, iar conservatorii ei înşişi îl dezavuară făcând lui Maiorescu «imputări» pentru că îşi permisese să traseze linia politicii din afară fără a consulta comitetul şi partidul".

www.dacoromanica.ro

convocat pentru a-i comunica hotărârea împăratului Wilhelm de a propune inamicului pacea. Proaspătul şi preasupusul prefect, înfocat tedescofil Tzigara, aleargă cu trăsura pe care autorităţile germane îi aplicase umilitoarea pancartă "Polizeipräfekt in Dienste der Kaiserlichen" (Prefect de poliţie în serviciul imperial) la P. P. Carp şi apoi, cu răspunsul acestuia, la T. Maiorescu şi Al. Marghiloman. La auzul ştirii că Germania ar fi înclinată să pertracteze o eventuală încheiere a ostilităţilor cu noi, P. P. Carp oripilat de perspectiva pacifistă şi de posibilitatea retragerii nemţilor, îi comunică lui Tzigara-Samurcaş opinia sa absolut contrară, denunţând această decizie a germanilor ca fiind un act stupid şi un semn de slăbiciune, tocmai când armatele eruocentralelor puteri se aflau acum în situaţia favorabilă de a învinge definitiv aici, la noi.

T. Maiorescu remarcă această conduită politică a lui P. P. Carp, care a respins tentativa de a se întâlni cu el şi cu Al. Marghiloman: "Miercuri, 30 noiembrie/13 decembrie 1916 [...]. Carp a şi dat răspunsul său prin Tzigara aseară, în cuprindere că el – Carp – consideră demers zadarnic şi că propunerea de pace e un semn de slăbiciune fiind mai bine să se continue războiul până când Germania va putea dicta pacea cum voieşte, căci o pace acum fără rezultate definitive ar naşte un alt război peste 10 ani. Astfel ne-am înţeles numai noi doi, Marghiloman şi eu, să răspundem prin Tzigara, mulţumiri pentru că se adresează Germania la noi în interesul României, că noi nu putem sfătui o manifestare a oraşului sau a vreunui grup ca reprezentanţi ai ţării tocmai dintr-un oraş sub ocupareą armatei germane, că orice demers al nostru în acest sens presupune înţelegerea noastră cu Regele Ferdinand şi colaborarea acestuia". (*Jurnal*, 41, f. 51: *Însemnări zilnice*, B. A. II, f. 356).

Familia nemuritorului I. L. Caragiale îi creează probleme prin necazurile ei domiciliare. Acum, în plin război şi sub apăsătoarea ocupaţie, în zile de neagră mizerie şi de mari suferinţe, descendenţii caragelescului *pater familias* sunt ameninţaţi să rămână pe drumuri, să fie aruncaţi în stradă de cumnatul hapsân al soţiei dramaturgului, Ion Zlatko. Acesta se făcuse stăpân pe întreaga casă, din strada Pitar Moş, fostă cândva proprietate prin moştenire a celor trei surori Burelly, rămasă, cum am mai arătat, după partajări şi vânzări, în parte, doar Ecaterinei, căsătorită cu Ion Zlatko. Alexandrina, văduva scriitorului, nu mai avea nici un drept, ea îşi vânduse de mult partea cuvenită, încă din timpul vieţii grandescului său soţ, la îndemnul acestuia, şi după înapoierea ei de la Berlin, împreună cu cei doi copii, Ţuşchi şi Lucki,

www.dacoromanica.ro

acum tineri în toată puterea, a fost primită în gazdă aici, la sora sa, Ecaterina, şi la soţul ei, Ion Zlatko, ce se erija în postura de unic proprietar.

Sătul, se vede, şi afectat de permanetizarea şederii caragialelor lui rude, prin alianţă, şi de pretenţiile, probabil, ale acestora de a se considera la ele acasă, Ion Zlatko, om cârpănos şi ursuz din fire, s-a decis să-i scoată pe năpăstuiţii lui oaspeţi cu de-a sila din casă, ameninţându-şi consoarta, în urma unui teribil scandal cu toţi la olaltă, cu un imediat divorţ. Bietele femei, fără Lucki, care rămăsese, se vede treaba, cu zurbagiul Zlatko de teama ca în lipsa lor acesta să nu le azvârle în drum lucrurile deja strânse în valize, nenorocitele femei, deci, surescitate de nefasta conjunctură în care se aflau, aleargă la T. Maiorescu acasă, văzând în el pe unicul şi pe cel mai avizat protector. În absenţa lui le primeşte cu afabilitatea-i cunoscută, mai ales că ele se vizitau de mult, Olga Neumann. T. Maiorescu, cu prestanţa pe care o avea, mişcat şi el, bănuim, se deplasează urgent la abuzivul proprietar. În *Jurnal* el reţine evenimentul astfel: "Joi, 8/21 dec. 1916 [...]. La întoarcerea acasă, pe la 12 ore, găsesc în odaia mea pe d-na Zlatko cu sora sa Didina Caragiale, pe fiica acesteia Ţuşchi (Catinca) şi pe O. N. Cele două surori foarte excitate de o ceartă brutală cu Zlatko astăzi la cafea. Vorba lor de divorţ şi de mutarea caragialeştilor din casa lui Zlatko. Dar acum, pe această vreme de război?! La 3 1/2 ore p.m. mă duc cu O. N. la Zlatko, vorbesc cu el, el doreşte să plece caragialeştii din casa sa şi dacă se poate şi nevastă-sa [...] (În odaie erau pregătite geamantanele pentru plecarea Caragialeştilor)". (Caiet 41, f. 55 şi 56 verso). T. Maiorescu nu a mai revenit asupra acestui conflict domestic şi se poate lesne deduce de aici, mai cu seamă că protejaţii lui au rămas mai departe acolo, că intervenţia lui salutară a impus turbulentului Zlatko respect şi, deocamdată, reţinere. După moartea ilustrului lor sindic, familia Caragiale a trebuit să părăsească locuinţa impricinată şi s-a stabilit exact pe strada G-ral Lahovary, la câţiva paşi deci, la nr. 8, tocmai vis-à-vis de casa unde se sfârşise marele bărbat şi unde rămăsese să locuiască Olga Neumann.

Ţ. Maiorescu se declară tot mai nemulţumit de atacurile dure ale lui P. P. Carp şi ale "aderentului său Lupu Kostake" la adresa dinastiei şi dezaprobă denigrarea permanentă şi propunerea de răsturnare a ei, în timp ce el şi cu acolitul său Al. Marghiloman au rămas "neclintiţi dinastici" (3/13 dec., Caiet 41, f. 54 şi *Însemnări*, B. A. II, f. 356).

www.dacoromanica.ro

Al. Marghiloman nu numai că nu a rostit vreo vorbă ofensatoare la adresa monarhiei, dar, spre deosebire de ceilalți conservatori, în special de T. Maiorescu, nici nu și-a manifestat vreodată, în mod explicit și zgomotos, oponența față de campania beligerantă, pentru întregirea țării, purtată de I. I. C. Brătianu și de către liberali. Atitudinea lui politică, poziția adoptată de el față de Brătieni concordă în general, ea fiind transparentă și în *Notele* sale, cu mărturia făcută de cărturarul și enciclopedicul istoric, liberal de viță veche, Dan Amedeo Lăzărescu, într-o emisiune a postului TVR 1, din seara de 24 nov. 1997, la comemorarea a șaptezeci de ani de la moartea lui I. I. C. Brătianu, și anume că cel comemorat, în automobilul care-i ducea de la Florica spre capitală, spre Cotroceni, unde urma să aibă loc celebrul Consiliu de Coroană, din 14 aug. 1916 după ce tot drumul tăcuse semnificativ, la Băneasa, înainte de a intra în București, i-a mărturisit consilierului său intim care-l însoțea, că în marea și teribila încercare ce avea să înceapă el joacă, în fața destinului, pe două cărți: 1) pe a lui, în alianță cu Antanta și 2) pe cea a lui Al. Marghiloman, cu care s-a înțeles, în secret (masonic?), să rămână în capitală, în cazul în care aceasta va fi ocupată de către armatele imperiale, și să lase impresia că acționează după vrerea nemților. Înseamnă că Al. Marghiloman a păstrat cu sfințenie această taină, dacă aranjamentul pus la care a existat ca atare (și faptul că Al. Marghiloman, după război, nu numai că nu a fost arestat dar nici măcar anchetat, sub guvernul condus de I. I. C. Brătianu, așa cum s-a întâmplat cu majoritatea conservatorilor colaboraționiști, ar putea fi un atestat sigur în privința aceasta)[132], el nedestăinuindu-se nici lui T. Maiorescu, căruia îi arată obediență. Acesta, după cum se știe, îi interzisese lui Al. Marghiloman intrarea într-un guvern brătienist de coaliție națională și, dacă ar fi fost complice la acest secret, l-ar fi consemnat cu siguranță în jurnalul său, dar așa, el a continuat discreditarea Brătienilor, urmând cu obstinație să profite de situația nefastă a țării pentru revenirea la putere a conservatorilor: "Vineri, 9/22 dec. 1916 [...] vina principală nu este a slabului Rege Ferdinand, ci a întregii decadentei, reprezentată prin Brătienii. Ilieștii, Costineștii, Constantineștii și Costeștii. Țara așteaptă scăpare de la partidul conservator și aceasta trebuie s-o încerce indiferent

[132] D. Vatamaniuc, intrigat de lipsa de reacție a lui I. I. C. Brătianu împotriva guvernului conservator, condus de Al. Marghiloman, principalul vinovat de colaborationism și de trădare, consideră, având, se pare, intuiția unei manevre de culise, o diversiune brătienistă această absolvire, suspectă, de orice incriminare (*Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, 1968, Ed. Acad., pp. 472 – 482). Aceeași opinie o exprimă și Pavel Țugui, în extrem de importanta sa carte *Arghezi necunoscut*, (Ed. Vestea, 1998, p. 79).

www.dacoromanica.ro

cine e Rege. Dacă îl schimbă puterile mari, bine, deşi nu cred. Dacă rămâne, şi mai bine, fiindcă acum are experienţă. Ce e greu e de stabilit cu oarecare preciziune măsurile de îndreptare. Marghiloman e de părerea mea". (Caiet 41, f. 56 verso). Desigur că se întâlnesc, ici şi colo, în ale sale *Note politice*, la Marghiloman, subtile maliţii şi aluzive ironii antibrătieniste, dar ele sunt, în raport cu atacurile corozive ale celorlalţi, anodine, autorul memorialului jurnalier căutând să-şi restrângă comentariul notelor la o cât mai posibilă esenţializare a faptelor. Constantin Argetoianu, în *Memorii pentru cei de mâine*, îl acuză de oportunism şi de parvenitism politic, punându-i *Notele* sub lupa subiectivităţii şi a falsificării pentru lustruirea propriei imagini: "Cum se vede, Marghiloman este deja, în 1915, omul uşuratic care ni s-a arătat în 1918 şi în acelaşi timp omul combinaţiilor celor mai absurde şi mai riscante, numai să ajungă la putere!" (*op. cit.*, II, p. 148, ed. Humanitas, 1991).

Anul 1917, anul morţii sale, îl găseşte pe T. Maiorescu cu acutizarea crizelor de stenocardită, vegheat de multe ori şi noaptea de caritabila şi de constanta în devoţiune Olga Neumann, care-i prepară poţiuni în care picură valeriană şi eter. El rămâne în continuare în expectativă, amăgindu-se, în culise, prin manevrarea intrigilor pentru întărirea platformei politice a conservatorilor, cu un Marghiloman acolit, dar foarte alunecos şi cameleonic, vizând numai interesele personale, că izbânda nemţească îi va propulsa partidul la conducere şi va izbăvi ţara de toate răutăţile.

Pasivitatea lui cinică şi politică şi neimplicarea lui Titu Maiorescu în viaţa socială a capitalei, prestigiul său putând să determine o diminuare a rigorilor excesive impuse de ordonanţele lui Mackensen, i-au adus repetate reproşuri, consemnate şi în *Jurnalul* său, din partea multora până şi din aceea a conservatorilor săi. Între timp, însă fiul său, căpitanul G. Kremnitz, este cel care, dacă tatăl n-o face, se angajează, fiind detaşat din funcţia de aghiotant al lui Mackensen în aceea de asistent al prefectului Tzigara, să contribuie la ameliorarea condiţiilor de viaţă ale bucureştenilor. Omniprezentul Al. Marghiloman notează: "5 ianuarie. «La manière forte» se simte peste tot. Tzigara a fost silit să îndure mojicii de la un locotenent german, în propriul lui cabinet, este adevărat însă că Stolzenberg a ataşat imediat pe lângă el pe căpitanul Kremnitz, pentru a evita ca un asemenea lucru să se mai repete". (*op. cit.*, II, p. 107).

www.dacoromanica.ro

Dar, dacă T. Maiorescu irită prin reticenţa şi prin neimplicarea sa directă, ostentativă, vajnicul său adversar P. P. Carp este foarte activ şi, deşi mai în vârstă, avea optzeci de ani, începe cursul noului an, 1917, cu gândul de a reorganiza ţara printr-o fărâmiţare a ei teritorială. Aplecat asupra hărţilor, împreună cu presupusul său asociat Lupu Kostake, împarte bietul teritoriu românesc, căzut în mâna admiraţilor lui nemţi, în "patru guvernăminte", după sistemul prusac. T. Maiorescu află şi însemnează terifiat: "19 ian./1 febr. 1917 [...] absolut inadmisibile idei a (sic) lui P. P. Carp – Lupu Kostake de a reorganiza ţara câtă e ocupată de germani (dar fără Dobrogea! O abandonăm noi înşine) şi cu ajutorul acestei ocupări după vechiul şi cam confuzul plan de decentralizare al lui Carp, acum în împărţirea acestui crâmpei de ţară în 4 guvernăminte cu câte un guvernator (Regierungspräsident, după prototipul prusian) în cap cu Lupu Kostake şi cu ideea generală de a declara pe Ferdinand şi toată dinastia noastră Hohenzolern-Sigmaringen destituită de la Tron, având Germania să ne dea alt Domnitor. (Se zice deja – tânărul Caragiale d.e. că Dna Grig. Cantacuzino visează la Domnie pentru bărbatu-său, dacă ruşii ne iau Moldova, şi Muntenia rămâne să aibă domn indigen, ca înainte de 1859). Am vorbit şi eu hotărât pentru dinastia actuală şi contra aiurărilor Carpo-Kostakiste". (Caiet 44, f. 73). S-ar putea crede că acest comportament denaturat, de deviere coriolanică, de uitare şi de abjurare a calităţii şi demnităţii de român, s-ar datora senectuţii înaintate şi avansatei senilităţi a lui P. P. Carp. Nici vorbă, "Conu Petrache", erijat, culmea, în mare român, era perfect lucid şi la fel de antiromân ca întotdeauna, în cecitatea lui pangermanică.

Tragismul comic al ideilor sale germano-masofile deprimă şi astăzi, la atâta vreme distanţă de nefasta lui atitudine antinaţională. Se temea, clama el mereu, ca România să nu devină gubernie rusească, dar considera ca salvatoare guvernămintizarea ţării sub cizma prusacă! Istoria l-a pedepsit însă cumplit. Acest individ scelerat a apucat să vadă întregirea neamului în hotarele de drept ale României Mari şi a mai avut încă tupeul să exclame, îndoliat după plecarea nemţilor şi după pierderea războiului lor, că "România are atâta noroc, încât nu-i trebuie oameni de stat" (N. Gane, *op. cit.*, II, p. 575). Într-adevăr, România, ca de altfel orice altă ţară din lume, n-are niciodată nevoie de astfel de oameni de stat asemenea unui ticălos ca P. P. Carp!

Deşi a fost anchetat după război de către un comisar regal, în primăvara anului 1918, la moşia sa din Ţibăneşti, fiind cercetat pentru delaţiune şi trădare de neam, a fost lăsat liber, avea atunci optzeci şi doi

www.dacoromanica.ro

de ani, el rămânând să afişeze mai departe, cu aroganţă, morga sa latifundiară şi să pozeze pentru conservatorii lui, în ipostaza de providenţial om politic şi de mare patriot! Ar fi meritat, cu toată vârsta înaintată, ca un act de justiţiară şi pilduitoare puniţie naţională, să fie trimis după gratii, aşa cum au fost toţi ceilalţi capi conservatori din gruparea colaboraţionistă pe care el a condus-o, în frunte cu aliatul său filogerman şi antiromân Lupu Kostake, cu Virgil Arion, cu D. Neniţescu, cu Simionescu-Râmniceanu, N. Coandă, etc., cărora li s-a adăugat apoi şi Al. Tzigara-Samurcaş, anchetaţi de Comisarul regal, maiorul Niculescu-Bolintin şi depuşi la închisoarea Văcăreşti, împreună cu un grup de ziarişti, printre care T. Arghezi şi I. Slavici, acuzaţi de trădare şi de propagandă antiromânească, arestaţi şi deferiţi Curţii Marţiale. Chiar dacă aceşti veroşi politicieni nemţofili au fost eliberaţi repede, ei au suferit totuşi oprobiul public.

Acest înpătimit progerman şi nimicnic antiromân, care vedea mântuirea ţării numai prin subordonarea ei ordinei teutone, a pierit la 19 iunie 1919. Şi ca poluarea istoriei noastre de către el să fie şi post mortem continuată, sicriul i-a fost depus alături de cel al fiului său, locotenentul căzut eroic împotriva năvalei nemţeşti, într-un mausoleu din marmură şi din beton armat, ridicat în parcul conacului de către familia sa. Un tată trădător, care se rugase ca duşmanul, în contra căruia plecaseră pe front să lupte fiii săi, să învingă şi să ocupe ţara, şi un fiu, erou, străpuns de gloanţele inamicului atât de mult adorat de genitorul său. Sub aceeaşi boltă tombală, ca într-un oximoron funest, ca într-o antinomie macabră, ironică şi ridicolă totodată, cei doi antipozi îşi dorm somnul cel lung şi fără vise. Conservatorii şi unii aderenţi ai lor au propus chiar ridicarea unei statui, în Bucureşti!...

Const. Gane, care i-a dedicat lui P. P. Carp o vastă monografie encomiastică, emisese în 1936, cecitat de fanatismul admiraţiei sale carpiste, ideea, de o crasă inepţie, ca să i se ridice sceleratului său adorat nici mai mult nici mai puţin decât un bust pe Ceahlău ca pildă de patriotism românesc al lui P. P. Carp! "O statuie lui Carp? Pe-o piaţă a Capitalei? S-o prăfuiască «strada» (adică "vulgul", nota noastră) şi s-o înconjoare «plebea»?

Nu, mulţumim! Dar... un profil tăiat în stâncă, sus, pe Culmea Ceahlăului, asta da". (*op. cit.*, II, p. 588). Const. Gane insulta astfel şi foarte grav, de două ori poporul român: întâi prin imortalizarea în stânca Ceahlăului a chipului unui trădător şi apoi prin dispreţul arătat românului de pe stradă, plebeului, nedemn de a-l privi pe marele său compatriot,

www.dacoromanica.ro

ce-i dorise înrobirea prusacă. La fel de netrebnic ca şi elogiatul său comiliton, C. Gane ar fi trebuit să înţeleagă că nu administraţia românească, ba, dimpotrivă, avea interesul să-i înalţe bustul unui impostor, ci cele trei mari capitale eurocentrale: Berlinul, Viena şi Budapesta, pe ale căror armate şi ordini le dorise şi le aclamase tot timpul şi în slujba cărora se pusese trup şi suflet, ca mason filogerman. Întru totul intrigat de acţiunile şi de ideile antiromâneşti ale lui P. P. Carp, ca şi de colaborationismul său cu ocupantul împotriva intereselor noastre naţionale, E. Lovinescu îl dezavuează încriminant în celebra monografie dedicată lui T. Maiorescu: "Pe P. P. Carp soarta l-a mai ţinut în viaţă încă doi ani, zi cu zi (19 iunie 1919), pentru a-l pedepsi de orgoliul, cu care se rostise în Consiliul de Coroană de la 14 august 1916: «Mă voi ruga lui Dumnezeu ca armata română să fie bătută!» În faţa realizării integrale a Unirii tuturor Românilor, în care el nu crezuse (idealul lui nu ajunsese decât la anexarea unei părţi a Basarabiei, Nordul cu Hotinul trebuind să rămână Austriei «ca să o putem apăra, amândoi») – istoria nu ne-a transmis nici o vorbă a lui Carp de recunoaştere, de regret pentru atitudinea lui trecută, de bucurie pentru cele realizate de ţară, dar împotriva lui, decât următoarele cuvinte: România are atâta noroc, încât nu-i trebuie oamenii de stat". (*op. cit.*, II, 378 – 379).

T. Maiorescu, pentru a încheia aceste pagini de doliu naţional carpisto-conservatoare, îşi duce existenţa sa politică sub semnul satisfacţiei depline în contextul ocupaţiei germane, care le asigurase conservatorilor succesul, şi îşi poartă senectutea sa septem-septuagenară înconjurat de înfocata oblăduire a adoratei sale Olga Neumann, femeia atât de mult îndrăgită şi preţuită pentru excepţionalele ei atribute, care îi veghează şi nopţile agitatului său somn stenocardic. La rândul său este intens preocupat de tot ce se referă la viaţa ei ca şi la soarta familiei acesteia. Ecouri ale interesului său pentru existenţa ei şi a celor din neamul secretarei lui vibrează repetat în filele jurnalului său, care se tot apropie de ultimele lui notaţii: "Vineri, 20 ian./2 febr. 1917 [...]. Pe la 3 ore, fratele d-rei Olga N. a scăpat din luptele de pe front, de la Dragoslave până la Ploieşti-Buzău şi acum având să se dea prizonier germanilor. A văzut familia acum 3 săptămâni la Focşani în sănătate. El, cu ochi tragici după crâncenele scene văzute în acest război". (Caiet 41, f. 74). T. Maiorescu lasă să se înţeleagă, neluând nici o atitudine, că este de acord cu dezertarea fratelui Olgăi din armata română şi acesta să se predea nemţilor. Mai departe tot despre adoptiva lui familie de acum: "Duminică 5/18 martie 1917 [...]. Ştire din Focşani, scrisoare de la Ralu,

www.dacoromanica.ro

că la 24 ian./6 febr. a născut un băiat. Mama şi copilul în bună stare. Mare noroc". (Caiet 41, f. 80, verso). Şi mai departe, neputând să treacă, tocmai el, peste o zi atât de însemnată şi de dragă lui: "Vineri, 21 aprilie/4 mai 1917. Ziua naşterii O. N., îi dau o bluză românească alb cusută". (Caiet 41, f. 96). Aniversarea d-rei Olga Neumann a fost pentru el, chiar din primul an, din 1915, un veritabil prilej de aşteptată sărbătoare. În continuare, familia Neumann este pe primul plan în scrierea sa jurnalieră: "Marţi, 25 aprilie/8 mai, 1917 [...]. Seara la 9 1/2, fratele drei O. N. Cu ştirea că tocmai au sosit mama şi sora cu copilul său din Focşani, în str. Romană 147". (Caiet 42, f. 2). A doua zi, T. Maiorescu se şi duce în vizită la adresa familiei indicate mai sus: "Miercuri, 26 apr./9 mai 1917 [...] Pe la 11 ore m-am dus în str. Romană 147 (D-na Neumann izbucnind în lacrimi la întrebarea despre bărbatu-său). Şi apoi plim. Cu O. N." (Caiet 42, f. 2). Luca Ion Caragiale, care-l vizita deseori, după cum am văzut, îi aduce o scrisoare din Berlin: "Vineri 5/18 mai 1917 [...] Luchi Caragiale, o scrisoare de la Gerta şi Ulla Bardeleben, datată Berlin, 5 mai..." (Caiet 42, f. 4). Gerta şi Ulla erau surorile vitrege, mai mici, ale acum decedatei Mite Kremnitz. *Jurnalul*, cât timp mai poate scrie T. Maiorescu, ajutat de multe ori de fidela şi de zeloasa lui secretară, consemnează desele vizite ale autorului în str. Romană, nr. 147, la familia Neumann, întotdeauna însoţit de providenţiala lui protectoare, "O. N.", şi la fel de repetatele vizite, în replică, ale Ralucăi Köfler, sora Olgăi Neumann, la el acasă.

www.dacoromanica.ro

FINALUL

"Moartea transformă viața în biografie".
(Vl. Jankelevitch, *La Mort*)

T. Maiorescu îşi simţea sfârşitul aproape. Fie că mâna tremurândă nu-l mai ascultă, fie că a considerat că totul de acuma este inutil, el îşi opreşte însemnările la data de 2/15 iunie 1917. De acum încolo, de la fila 14, din ziua de vineri 2/15 iunie 1917, şi până la fila 17, din ziua de luni 19/2 iulie (al ultimului Caiet, nr. 42) *Jurnalul* e scris de Olga Neumann.

T. Maiorescu începuse să-şi trăiască moartea. La fila 16 (verso) din ziua de duminică, 18 iunie / 1 iulie 1917, citim însemnările funerare ale secretarei, textate cu grafia ei ordonată şi frumoasă: "Sâmbătă s-a hrănit destul de bine, era bine dispus. Noaptea a fost relativ liniştită, s-a sculat o dată noaptea aceea. Apoi *duminică* dimineaţa, la 5 a cerut să se scoale; pe când era pe scaun un geamăt adânc – m-am repezit la Dânsul, i-am mai dat o ampoule Boissy, a respirat adânc, ochii jumătate închişi, expresie de durere, fruntea încreţită; i-am mai dat o a doua ampoule Boissy, n-a mai respirat, capul s-a lăsat pe umărul meu. Pulsul nu mai bătea, inima se oprise. Nu mai era! L-am întins pe pat. La 6 ore p.m., duminică, 18 iunie/1 iulie. L-am dus la cimitir, petrecut de prieteni,elevi, partizani. Până a doua zi, luni, 19 iunie/2 iulie, 4 ore p.m. a rămas în capela cimitirului, apoi l-am dus la locaşul de veci, în groapa de veci a părinţilor lui – după dorinţa lui. Înmormântare simplă, demnă, fără discursuri în împrejurările actuale. La coborârea în groapă, cânta o privighetoare[133].

Secretara excelenţei sale Olga Neumann".

Aşa a sfârşit Maiorescu şi astfel a luat sfârşit şi jurnalul său. T. Maiorescu s-a stins uşor, a murit frumos, pe umărul iubitei lui secretare, în braţele unei femei, aşa cum se cuvenea să-şi încheie existenţa terestră un etern admirator al sexului frumos.

T. Maiorescu a încetat din viaţă în vârstă de şaptezeci şi şapte de ani şi patru luni, din cauza unei vechi boli de inimă, de miocardită. În privinţa datei decesului au existat opinii divergente, chiar de atunci, din partea unor martori oculari. Soveja (Simion Mehedinţi), în lucrările sale despre T. Maiorescu, prezintă constant ziua de 2 iulie 1917, deşi el a luat

[133] A se vedea discursul d-lui prof. Onciul în şedinţa extraordinară la Academie, vineri 6 iulie / 23 iunie (sic).

www.dacoromanica.ro

direct parte la funeralii, confundând ziua decesului cu cea a înhumării. Eugen Lovinescu are în vedere două date: 1 iulie 1917 (vol. II, p. 371) şi 2 iulie (vol. II, p. 378). Al. Marghiloman, care nu locuia prea departe, pe str. Mercur la nr. 14 (fusese cândva vecin de stradă cu T. Maiorescu), a fost cel dintâi înştiinţat dintre apropiaţii decedatului, de către Olga Neumann. El s-a prezentat de îndată la patul celui dispărut. În paginile sale memorialistice, el relevă astfel durerosul eveniment, utilizând desigur. relatările secretarei ilustrului defunct: "1 iulie – Azi de dimineaţă, la ora 5, Maiorescu s-a stins subit. Starea lui era staţionară. De aici grija medicilor săi. I se făceau injecţii de cofeină, şi Schachmann propusese ieri ventuze scarificate. Hanner propusese să-i lase sânge, dar Maiorescu a refuzat. Domnişoara Neumann, care nu se mişcase de lângă patul lui de la începutul bolii (adică, zicem noi, de la începutul crizei finale de stenocardită, fiindcă maladia de care suferea îi afectase de mult timp cordul), a fost deşteptată de o respiraţie mai grea; el nu a mai avut puterea decât să respire puţin metil, şi-a aşezat capul pe pieptul domnişoarei Neumann şi totul s-a sfârşit". (*ibidem*, II, p. 190)[134] De altfel, Al. Marghiloman, care sosise imediat la căpătâiul celui veşnicit, aducând şi primele flori, cum se mândreşte în *Notele* sale, este cel care-i declară decesul, ca martor, împreună cu Dimitrie (Max) Rosetti, cumnatul lui T. Maiorescu, la oficiul de stare civilă, cu toate că era zi de duminică. Ofiţerul serviciului de stare civilă, adus în grabă, cu siguranţă din ordinul prefectului conservator, colaboraţionist, Al. Tzigara-Samurcaş, a întocmit actul de deces nr. 7052, din 1 iulie 1917:

"Actul de moarte din anul una mie nouă sute şaptesprezece, luna iulie, ziua întâi, la orele unsprezece 10/60 înainte de amiazi. În ziua de întâi ale prezentei luni, la ceasurile cinci înainte de amiază. A încetat din viaţă la casa din strada Gl. Lahovary, N. 7, Titu Maiorescu, în vârstă de 77 ani, de profesie profesor universar, senator, membru al Academiei Române, fost prim ministru, născut în comuna Craiova, judeţul Dolj, văduv, domiciliat în Bucureşti, strada Gl. Lahovary, N. 7, fiul lui Ion Maiorescu şi al Mariei, morţi.

---

[134] Textul primei ediţii, din 1927, este în limba franceză şi pe acesta l-am folosit şi din el am citat, în strălucita limba a Parisului, la redactarea articolului "Titu Maiorescu – precizări în marginea biografiei", pe care l-am publicat în revista "Manuscriptum" Nr. 1/1977, pp. 156 – 167: "I-er juillet – Mort de Maioresco. Ce matin à 5 h. Maioresco s'est subitement éteint [...]. Je repose, simplement, sur sont lit; mes fleurs – les premières arrivées – couvrent la couche. Ni pompe, ni decoration sur le corp, selon sa volonté..."

www.dacoromanica.ro

Moartea a fost verificată de D. Medic Popescu, care a eliberat certificat, Nr. 375 din iulie 1917. Această declarațiune ne-a fost făcută de următorii martori:

Dl. Al. Marghiloman, de ani 63, de profesie rentier, fost ministru, domiciliat în Comuna București, strada Mercur Nr. 14, D-l Dimitric Rosetti de ani 66, de profesie avocat, domiciliat în comuna București, strada Cantacuzino Nr. 59, cari după ce le-am citit acest act, l-au subscris propriu împreună cu Noi Constantin Distoreanu Munhu în comuna – și ofițer de stare civilă din comuna București".

Corpul neînsuflețit a fost ridicat de acasă și depus în seara aceleiași zile, după orele 18, la capela cimitirului Bellu[135]. Aici, a fost așezat pe catafalc, într-un somptuos sicriu, având pe piept, sub mâinile împreunate, o mare icoană, cum se vede într-una din cele patru fotografii făcute la funeralii de către revista "Săptămâna ilustrată", progermană, din 12 iulie 1917, nr. 8, pp. 5 – 8, care întregesc necrologul marelui dispărut și reportajul de la fața locului. A doua zi, luni, 2 iulie, în jurul orei 16, după săvârșirea oficiului divin de către cei doi preoți Popescu-Moșoaia, destul de vârstnic și Anton Mihăilescu de la biserica Popa Chițu, așa cum a cerut defunctul, cu binecuvântarea și a P.S.S. arhimandit M. Constănțeanu, sicriul este purtat pe brațe, spre locul veșnicului repaus de către patru ostași germani, din garda trupelor de ocupație, adusă să dea onorul, și de către trei civili, de S. Mehedinți, de Rădulescu Pogoneanu și de către I. Bassarabescu. În urma lor, în imediata apropiere, se văd distinct trei ofițeri germani, dintre care unul, cel din mijloc, trebuie să fie căpitanul Georg Kremnitz, fiul natural al decedatului, care a ținut cu dinadinsul, se crede, să asigure onorurile militare teutone la funerariile unui vajnic germanofil, cum a fost *sein natürlich Vater*. Z. Ornea, în finalul cap. IV, al monografiei sale conchide: "Dacă e adevărată ipoteza că Georg era fiul natural al lui Maiorescu, înseamnă că, la înmormântare, a fost de față și un descendent al familiei". Așa este, numai că noi nu ne oprim, din prudență ziguorneană, la ipoteză, ci, așa cum am aserționat și mai înainte, acesta era cu certitudine vlăstar maiorescian (o expertiză fotofiziomică ar putea consimți și ea afirmația aceasta, care nu este numai a noastră) și deci, T.

[135] În Registrul de înmormântări al Primăriei București, Cimitirul Șerban Vodă (Bellu), pe anii 1915 – 1924, a fost înscris la fila 45, poziția 102, la 1 iulie 1917, cu autorizația de înhumare Nr. 7052, din aceeași zi, cu numele "Titu Maiorescu", fig. 18, loc 49, concesionat pe veci de către consiliul comunal. Taxa pentru serviciul funebru a fost de 25 de lei, o sumă însemnată pentru vremea aceea dacă vedem că alți morți erau duși la groapă, și nu dintre cei săraci, cu doar doi lei și jumătate.

www.dacoromanica.ro

Maiorescu a fost condus pe ultimul său drum de unul dintre cei doi copii ai săi în viață, doar de fiul său Georg[136] (Herr Baby de odinioară), Livia fiind atunci la mare distanță, în frământatul Petersburg, și, desigur, că nici n-avusese cum să afle atât de repede și mai ales cum să vină. Ceilalți doi ofițeri superiori germani, care-l flanchează pe îndoliatul căpitan G. Kremnitz, sunt maiorii Schlawe și Schenker, protejați de o gardă teutonă, care străjuiește din laturi sicriul, aceștia fiind urmați imediat de către oficialitățile guvernamentale ale conservatorilor și ale vieții publice, rămase sub ocupație, în confraternizare cu ocupantul, în spatele cărora se desfășoară un lung și compact cortegiu funebru, în care se remarcă Al. Marghiloman, Al. Tzigara-Samurcaș (prefectul capitalei numit de Mackensen și bun prieten cu cei doi băieți ai lui Mite Kremnitz, cu Georg, care-l secondează la prefectură în calitate de atașat al administrației, și cu Emanoil), Th. Rosetti, Lupu Kostake, Virgil Arion, precum și profesorii Obreja, Babeș, Minovici, Onciul, Bianu și numeroase alte personalități, printre care și câteva doamne din înalta societate, cum era principesa Cantacuzino, cele mai multe dintre ele fiind soții ale demnitarilor prezenți. Ajunsă în fața mormântului deschis, toată această mulțime selectă a făcut semicerc disciplinat, impus, evident, și de prezența micului detașament tedesc, și în ultimele psalmodieri ale preoților încheiate cu trilurile unei privighetori, defunctul a fost coborât în pământ, în dreapta mormântului, lângă părinții săi, Ioan și Maria, decedați cu cinzeci și trei de ani înainte. În timpul coborârii sicriului garda militară germană a prezentat onorul, așa cum a apărut în presa germană și austro-ungară, care a anunțat imediat și pe larg evenimentul, arogându-și mândria onorurilor nemțești la funerariile lui T. Maiorescu. Faptul a stârnit indignarea presei noastre din Iași unde se afla atunci, în refugiu, guvernul legal al țării. Cotidianul "Acțiunea română", nr. 162, din 21 iulie, la rubrica Informații, din pag. a doua, scrie cu iritată poziție următoarele: "Citim în «L'Indépendance Roumaine»: Ziarele germane anunță că la înmormântarea lui T. Maiorescu, onorurile au fost date de către armata austro-ungară. Aceasta este un nou mijloc de a se ofensa sentimentele noastre de mândrie

[136] Ca un făcut. Georg Titus Kremnitz și-a pierdut cei trei părinți ai săi, pe mama sa, Mite Kremnitz, și pe cei doi tați, pe Wilhelm Kremnitz, tatăl oficial, și pe T. Maiorescu, tatăl natural, în aceeași lună, iulie: pe Wilhelm, la 23 iulie 1897, pe Mite, la 18 iulie 1916 și pe Titu, la 1 iulie 1917. Fratele său mai mic, Emanuel (Manoli), tot cu trei părinți și tot cu doi tați, dar dintr-un alt triunghi erotic al mamei lor, rămăsese fără tatăl lui natural, regele Carol I, la 27 sept./10 oct. 1914. Atunci, cei doi băieți se aflau la Berlin, unde se stabiliseră, din 1898, cu mama lor.

www.dacoromanica.ro

națională și de a se face o insultă nenorocirilor noastre de față". Oare? Chiar așa? Autorul articolului este ori un scrib naiv, ori un biet patriotard ridicul, care a crezut că vede în garda militară a cotropitorilor la prohodirea lui T. Maiorescu o insultă națională de zguduitoare proporții morale! Să nu se fi știut încă în cercurile politice și ziaristice ieșene, lucrul imposibil de altfel, că T. Maiorescu îi impusese acolitului său docil, Al. Marghiloman, neparticiparea la guvernul național cerut de rege ca, în cazul în care armata română va fi învinsă, conservatorii să ajungă sub nemți la guvernare? Deci, T.Maiorescu își văzuse visul cu ochii. Atitudinea lui T. Maiorescu era în perfectă consonanță cu convingerile exprimate de P. P. Carp, ca de altminteri ale întregului Partid Conservator, numai că P. P. Carp își manifestase direct și cu inexorabil cinism opțiunile sale, rugându-se lui Dumnezeu ca românii să fie înfrânți, în timp ce Maiorescu acționase în aceeași vectorică convicție, în aceleași convergente scopuri, numai că el o făcuse cu perfidie, din culise, din umbra cabinetului său domestic și a jurnalului, manevre politicianiste onerante și orcizante, aflate până la urmă. Era astfel clar pentru oricine îi cunoștea, cât de cât, biografia sa deutschlandescă și filosofia sa politică, precum și fervoarea sa filogermană, educat nemțește și format în exclusivitate în medii germane, că T. Maiorescu, ca toți conservatorii lui proteutoni, și-ar fi dorit o atare înmormântare, după împlinirea visului și a crezului său de o viață, ca România să ajungă sub administrarea directă a Puterilor Centrale, sub patronajul nemijlocit al politicii expansioniste germane.

În acest sens este absolut elocvent dialogul purtat de Al. Marghiloman cu T. Maiorescu în 18 aprilie 1917, în care patronul său politic îl surprinde cu o direct exprimată propunere:

- Maiorescu: "Te-ai gândit și la soluția: o Românie având ca Rege, ca și Ungaria, pe Împăratul Austriei?" (sic!!)
- Eu: "Desigur că nu, dar mă voi gândi. Nu găsești însă, că este o greșeală de a ne alipi de Berlin, după cum căuta Regele Carol a o face în ultimii timpi – Berlinul este destul de departe! – în loc să strângem legăturile cu Viena?"
- Maiorescu: "Absolut de acord". (Al. Marghiloman, *ibidem*, p. 162).

Numai că procentralismul mason germano-austriac și anti-național al lui T. Maiorescu nu are nimic original în ținuta și în exprimarea lui. El se afla din copilărie sub influența tatălui său, crescuse și se formase în familie și la Viena în acest spirit de subordonare a

www.dacoromanica.ro

României în hotarele unei Mari Împărăţii Austriece. Comentând acest pasaj din însemnarea de mai sus a lui Al. Marghiloman, Eugen Lovinescu remarcă: "În aceste ultime luni ale vieţii mai înregistrăm câteva dintre manifestările lui, aşa cum se reflectă în Notele lui Marghiloman. Uneori îi revenea în minte ca o soluţie posibilă, soluţia tatălui său, a unei Grosse-Oesterreich: o Românie având ca rege, ca şi Ungaria, pe Împăratului Austriei".

De fapt, T. Maiorescu şi-a dorit întotdeauna să trăiască cât mai departe de ţara natală, în Germania şi să moară în această a doua, dacă nu prima, lui patrie. De aceea, T. Arghezi, care semna pseudonimic, "Sigma", în această perioadă colaboraţionistă, în articolul de fond, omagiul, din 2 iulie 1917, în "Gazeta Bucureştilor", Nr. 197, scria cu drept cuvânt, cu subiacentă ironie la adresa patriotismului maiorescian prusac, printre altele: "Titu Maiorescu a fost unul dintre Românii care au cunoscut mai bine Germania, patria lui de-a doua, şcoala şi etica lui. El a studiat în Germania, a trăit în Germania şi visul lui i-a fost să-şi sfârşească zilele la Stuttgart, refugiul tuturor ceasurilor lui de amărăciune sau de dezgust". (Şi la Pavel Ţugui – *Arghezi necunoscut*, 1999, p. 74). Aşa că nu infima gardă nemţească, adusă de căpitanul Krenuitz, a ofensat naţia română la moartea lui T. Maiorescu, ci el însuşi şi toţi colaboratorii săi conservatori şi masoni filogermani, în frunte cu el şi cu P. P. Carp, prin trădarea lor din timpul primului război mondial.

P. P. Carp, care nu a avut norocul lui Titu Maiorescu să moară sub nemţi, nu l-a iertat nici acum, înaintea gropii deschise amândorura, el împlinise deja optzeci de ani, pentru nefastul diferend politic din 1912, şi nu s-a prezentat la funeralii pretextând cu sarcasticul lui cinism: "De ce i-aş face lui Maiorescu o politeţe pe care el nu poate să mi-o înapoieze?". Nimic nu l-a putut mişca pe acest P. P. Carp şi nimeni nu l-a putut îndupleca să ia parte, ca un ultim omagiu firesc, la funeralii, nimic!... Nici măcar în faţa morţii nu şi-a putut stăpânii veninoasa şi meschina lui ranchiună. Nimic nu l-a convins şi nimic nu l-a impresionat pe acest suflet uscat în morga lui teutonică şi împietrit în intoleranţă rigidă, nimic: nici nostalgia vechii camaraderii a tinereţii, nici comilitantismul instituirii Junimii, nici confreria lor francomasonică, nici colegialitatea de partid, nici convingerile lor dintotdeauna filo-pangermanice şi filoiudaice, ante şi post, masonice. Ba mai mult, s-a bucurat direct, pe faţă, fără nici o reticenţă, ignobilă lipsită de cavalerism, de moartea lui Maiorescu, manifestându-şi satisfacţia

www.dacoromanica.ro

printr-o reacţie de limbaj suburban, anunţându-şi apropiaţii cu fraza: "Ştii a murit ăla!" (C. Bacalbaşa, *op. cit.*, vol. IV, p. 301, Ed. Universul, 1932).

După extincţia lui T. Maiorescu, Olga Neumann, ultima femeie din viaţa marelui om, intră în drepturile legatare ale testamentului maiorescian, căutând să fructifice acel paragraf din olograful admiratorului ei: "Las domnişoarei Olga Neumann, care m-a îngrijit cu inteligenţă şi devotament atât în călătorii, cât şi cu prilejul lucrărilor mele literare, suma de 20000 (douăzeci de mii) lei nominal, bonuri urbane Bucureşti. [...] Locuinţa d-rei Neumann o va afla de la d-na Caragiale sau prin d-na Delavrancea". Pe plic Maiorescu scrisese şi semnase: "Testamentul meu olograf, din 23 ianuarie 1916, încredinţat d-lui Nicolae Racotă. Un alt exemplar, identic, se află în casa mea de fier. T. Maiorescu".

Cunoaşterea conţinutului acestui testimoniu de către moştenitorii menţionaţi s-a întâmplat în ziua de 11/24 oct. 1917, când, în prezenţa lor, prim-preşedintele Tribunalului I. A. Gorgos a deschis plicul pe care a şi notat: "Deschis astăzi 11 (unu spre zece) octombrie 1917", şi pe care şi-a depus iscălitura şi calitatea. (Gh. Ungureanu, coordonator, *Studii şi documente*, vol. I, p. 399, Minerva, 1973. Actul original se află în "Colecţia de documente" a Arh. Naţ., din Iaşi, sub cota P. 562/12).

Suma de douăzeci de mii de lei era atunci o sumă impresionantă, leul era evaluat în aur, avea valoare valutară, şi ea demonstrează mai mult decât recunoştinţa defunctului pentru calităţile profesionale ale admiratei lui secretare, în braţele căreia a murit. În privinţa locuinţei îndrăgitei sale Olga Neumann, cele câteva cuvinte ale lui T. Maiorescu, din testamentul său, nu ne lasă să înţelegem mai mult decât că legatorul a vrut cu dinadinsul să-i asigure adoratei sale un acoperiş deasupra capului, în acele vremuri de restrişte, deşi ea avea unde să locuiască, e-adevărat cu chirie, mai ales că sora ei, Raluca, se căsătorise cu un bărbat înstărit şi se stabilise în apropiere, pe strada Romană. De ce însă precizarea că "locuinţa o va afla de la d-na Caragiale, sau prin d-na Delavrancea?" Paragraful olografului în sine nu comunică alte detalii, ştiute numai de intimaţii înşişi. Dar explicaţii aproximative, cât mai aproape de hotărârea aceasta a legatorului, am putea oferi în virtutea unor dovezi, chiar dacă extrem de sumare. În primul rând se poate spune, că pe strada aceasta, general Lahovary, unde şi-a sfârşit existenţa T. Maiorescu, la nr. 7, la câţiva paşi distanţă, peste numai trei case mai încolo, în capul străzii, la nr. 1, pe aceeaşi parte, era

www.dacoromanica.ro

situată proprietatea lui B. Delavrancea[137], iar vis-à-vis, la nr. 8, se stabilise familia Caragiale, văduva dramaturgului, cu cei doi copii, cu Luca (Lucki), în etate de 24 de ani, şi cu Ecaterina (Ţuşchi), în vârstă de 23, după ce fusese nevoită să se mute din locuinţa (ce aparţinuse cândva şi ei) din str. Pitar Moş, de unde inginerul Ion Zlatko, cumnatul Alexandrinei Caragiale, o forţase să plece. Aşadar T. Maiorescu avusese în vedere ca, după sfârşitul său, Olga Neumann să-şi găsească, se vede, un adăpost domiciliar asigurat, în faţa oricărei eventualităţi, sub oblăduirea celor două doamne, care locuiau în imediata lui vecinătate. Până însă să apeleze la caritabila afabilitate a celor două amfitrioane, desemnate în testamentul său ca executoare ale paragrafului care exprimă dorinţa legatorului privitoare la domiciliul secretarei sale, Olga Neumann a rămas să domicilieze în apartamentul pe care-l ocupase până atunci şi unde decedase T. Maiorescu. În "Anuarul Bucureştilor", din 1918, la p. 141, o întâlnim înregistrată astfel: "Neumann Olga, secr. G-l Lahovary 7". După această informaţie despre ea, nu mai ştim de-acum încolo nimic, pierzându-i-se, documentar, urma, în ceea ce priveşte viaţa ei în capitală.

Era acum în vârstă de 38 de ani şi e posibil să se fi măritat, sau să se fi înapoiat la părinţi, poate chiar să fi părăsit ţara, având în atenţie suma de lei, aur, pe care i-o lăsase patronul său. Ce este însă de neînţeles, este atitudinea ei memorialistică. O femeie atât de inteligentă şi atât de instruită ca ea, atât de devotată şi de obligată faţă de memoria celui pe care-l slujise şi-l adorase şi în intimitatea căruia convivase aproape timp de trei ani şi căruia îi făcuse curte şi-i ceruse indirect, până şi mâna, fiindu-i ca şi soţie, nu s-a învrednicit şi nu s-a gândit, poate din pioşenie (?), să lase, cu scrisul ei frumos şi ordonat, posterităţii maioresciene, amintirile sale din preajma veneratului bărbat. Este condamnabil şi dezinteresul cunoscuţilor ei apropiaţi din mediul scriitoricesc al familiilor Delavrancea, Gherea şi Caragiale, în care ea era familiară, al comilitonilor politici şi junimişti ai lui T. Maiorescu,

[137] Barbu Delavrancea se afla acum, la moartea lui T. Maiorescu, în bejenie la Iaşi, unde a şi murit, la 29 aprilie 1918. Deşi conservator, el n-a rămas în Bucureşti, ca ceilalţi comilitoni ai săi, fiind un consecvent filofrancez şi proantantist, ci s-a refugiat în capitala Moldovei, odată cu guvernul liberal, cu adevăratul guvern legal al ţării. De altfel, trebuie spus că B. Delavrancea fusese mai întâi liberal şi deputat, din 1894, cu acest glorios partid istoric, până în 1899, când, după căderea de la putere a liberalilor, el, prin defecţiune fripturistă, trece la conservatori, care-l numesc imediat primar al capitalei, ca apoi să ajungă, împreună cu aceştia, deputat şi ministru. B. Delavrancea reprezintă un caz tipic dintre atâtea altele, de cameleonism politic, de oportunism, de fripturism.

www.dacoromanica.ro

precum şi al presei literare şi al istoricilor literari, care nu i-au solicitat interviuri şi care n-au îndemnat-o să scrie. A dispărut, odată cu retragerea ei în umbră totală, odată cu retragerea ei definitivă, din nobilă modestie, de pe scena maioresciană, un veritabil document viu al ultimilor ani din viaţa criticului şi, mai ales, a primului război mondial; au dispărut atâtea fapte şi vorbe, păreri şi atitudini intime, neştiute de alţii, nici de filele jurnalului său, decât numai de ea, care-l însoţea pretutindeni, până şi în parlament, unde de câteva ori i s-a substituit, în absenţa lui, pentru a-l ţine la curent cu dezbaterile de acolo, de către ea, care i-a fost, pe lângă secretara devotată, infirmiera caritabilă, doamna de companie elegantă şi mondenă, corectă şi foarte agreabilă, şi sfetnicul lui de taină. De aceea este foarte regretabil că nimeni nu s-a mai interesat de soarta ei post maioresciană, pierzându-se astfel o sursă atât de directă şi de valoroasă în privinţa atâtor detalii din ultimii trei ani ai biografiei nelegitimului ei soţ.

www.dacoromanica.ro

ANEXE

www.dacoromanica.ro

DOSAR
TITU MAIORESCU
Acuzat şi acuzator într-un proces universitar

Despre circumstanţele procesului intentat în 1870 lui Titu Maiorescu a relatat mai întâi însuşi autorul[1], apoi mai pe larg Soveja[2], Mih. Popescu[3], E. Lovinescu[4] şi G. Călinescu[5] precum şi alţii.

Cu toate acestea, socotim extrem de instructivă şi profitabilă pentru istoria literară o foiletare atentă a dosarului procesului, dosar aflat la Arhivele Bucureşti[6], mai ales că în el găsim şi câteva piese autografe Titu Maiorescu.

În anul 1870, la 17 februarie, s-a întrunit, în şedinţă plenară, la Ministerul Cultelor şi al Instrucţiunii publice, Consiliul permanent de instrucţie, sub preşedinţia ministrului G. Mârzescu, luând în "deliberare cazul relativ la absenţele d-lui Titu Liviu Maiorescu, professore la facultatea de Littere din Universitatea de Iassi".

Dezbaterile şi concluziile şedinţei sunt consemnate într-un Prescript-verbal, care constituie baza acuzaţiilor şi a deciziei luate în contra lui T. Maiorescu. Acest act este înaintat rectorului Univeristăţii din Bucureşti, însoţit de o adresă semnată de ministrul G. Mârzescu, care cere în terméni hotărâţi, "ca prompt şi imediat să procedaţi conform legei instrucţiunei publice, la constituirea comisiei ad-hoc spre a

---

* Articol apărut în rev. "Manuscriptum", nr. 3/1980 pp. 146 – 152.

[1] T. Maiorescu, *Însemnări zilnice*, Socec, 1936, vol. I, pp. 128 – 129; 142 – 143; 151 – 153 şi *Discursuri parlamentare*. Socec, 1897, vol. II (1876 – 1881), pp. 379, 441 – 442 şi mai ales pp. 451 – 457, în care T. Maiorescu narează cu amănunte neplăcutul incident.

[2] Soveja (S. Mehedinţi), *Titu Maiorescu*, "Cartea românească", 1925, pp. 70 şi următoarele.

[3] Mih. Popescu – *Procesul lui Titu Maiorescu* – în "Adevărul literar şi artistic", 1937, nr. 864-868. Procesul din 1870 apare în nr. 867, din 18 iulie, p. 7, şi e aproape o simplă copie după Soveja. Mih. Popescu, subdirector. atunci, la Arhivele Statului, declară: "În arhiva ministerului instrucţiunii de atunci nu există nici un dosar relativ la această chestiune" şi presupune cu naivitate că aceasta s-ar fi pierdut pentru că hotărârea "ar fi părut monstruoasă chiar judecătorilor şi de aceea vor fi căutat să nu lase nici o urmă..."

[4] E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, ed. 1940, vol. I, pp. 347 – 368.

[5] G. Călinescu, *Istoria literaturii*... 1941, p. 246.

[6] Arhivele Statului, Buc., fondul Rectoratului Univ. Buc. Dos. 1/1870 "Dosarul Titu Liviu Maiorescu 1870 luna Februarie, în 18. Anul 1870".

www.dacoromanica.ro

pronunţa pedeapsa de care s-a făcut pasibil acest professore" şi speră "că comissiunea constituită va lua în essaminare acest cas fără cea mai mică întârziere, şi deciziunea ei va fi comunciată Ministrului fără nici o prelungire".

Rectorul, Costaforu, dispune imediat convocarea şedinţei pentru tragerea la sorţi a comisiei de judecată. Consiliul profesoral s-a întrunit în ziua de 23 februarie 1870, la "orele 8 seara în cancelaria Universităţii". Din urmă "au ieşit la sorţi: D-nii profesori: Ştefănescu, Teodori, Capşa, Orescu şi Costaforu", care în calitate de rector a devenit preşedintele comisiei. Ministerul e anunţat a doua zi, la 24 II. 1870, cu adresa nr. 14 şi, informat asupra rezultatului, cere să fie invitat T. Maiorescu înaintea comisiei la 27 II 1870, la orele 8 seara "în Palatul Universităţii, la cancelaria profesorilor".

La rândul lui, Maiorescu solicită stabilirea altui termen socotindu-l pe acesta prea apropiat. Adresa originală a lui Maiorescu a fost reţinută la dosarul din Iaşi, iar la Bucureşti a fost trimisă o copie de către secretarul Universităţii ieşene. Excelent practician al barei, criticul junimist dezavuează cu ironie corosivă punerea sa sub acuzare, respingând-o ca neconformă cu "o procedare regulată":

"Domnule Rector

Dacă Dl. Ministru prin depeşa No. 1477 mă cheamă la Bucureşti în interesul serviciului, atunci îl rog să-mi puie la dispositiune mijloacele de transport. Iar dacă este vorba numai de o cestiune personală a mea, atunci Dl. Ministru va binevoi a lăsa la propria mea apreţiare, dacă cred de nevoia a mă presenta sau nu. Căci o judecată se poate da şi în lipsă. În orice caz voi accepta, ca o citare din partea comisiunii constituite, conform art. 398 – din legea Instrucţiunii publice, să-mi fixeze termenul judecăţii şi să-mi comunice punturile de acuzare. Căci primul cuvânt ce-l aud despre o asemenea afacere, este sus enunţata depeşă arătată către Rectorul Universităţii, în care fără a se lămuri nimica se citează numai Monitorul No. 38. Fiindcă cazul de faţă este cel d'intâi, în care se aplică art. 398 al legii Instrucţiunii publice, cred că este datoria mea a insista, în ceeea ce priveşte la o procedare regulată. De aceea nu pot recunoaşte o dare sub judecată prin Monitor fără ca să se încunoştiinţeze funcţionarul în cestiune, şi cu atât mai puţin recunosc o citaţiune emanată de la autoritatea, care acuză, ce pot recunoaşte numai, când va parveni de la Tribunalul institut de legea Instrucţiunii.

www.dacoromanica.ro

Acestea, Domnule Rector, am onoarea a vi le răspunde la adresa D-voastră cu No. 179 din 25 Februarie, anul curinte, cu rugămintea să binevoiţi a le transmite şi D-lui Ministru.

Primiţi etc. Iaşi 1870 Februarie 25
T. MAIORESCU profesor de philosofie
Pentru conformitate
TH. ANGELESCU".

Ministerul trimite rectorului din Bucureşti adresa nr. 1809 în care roagă să se fixeze o nouă dată pentru ca Maiorescu să compară în faţa comisiei. La 6 martie 1870, orele zece (dimineaţa), într-o şedinţă convocată de rectorul Costaforu, membrii comisiei decid, prin proces-verbal înaintat ministerului, "ca ziua de 14 martie, la orele opt seara", să fie ziua judecăţii. Ministerul comunică "prin telegraf" rectoratului din Iaşi termenul stabilit (telegrama No. 1971, 7 III 1870). În aceeaşi zi, Ştefan Micle, rectorul din Iaşi, răspunde tot prin telegramă că T. Maiorescu a fost înştiinţat. La 14 Martie însă comisia a constatat că nici de data aceasta acuzatul nu s-a prezentat. A expediat totuşi de la Iaşi o scrisoare în apărarea sa, datată 9 martie 1870.

Şedinţa s-a ţinut în lipsa lui Maiorescu şi în cadrul ei i-a fost citită lunga epistolă redactată pe şase pagini şi jumătate, cu scris mărunt, pe coli mari, albe. Criticul îşi construieşte pledoaria structurând-o în funcţie de ordinea acuzaţiilor cuprinse în Prescriptul-verbal al Consiliului permanent ministerial, care fuseseră publicate în "Monitorul oficial" din 19 februarie 1870, nr. 38, p. 218.

Respingând învinuirea capitală că "a indus în eroare atât pe Rectorele Universităţii cât şi pe Ministru şi că boala provocată a fost un fals pretext", Maiorescu recunoaşte că a pledat în aceste trei luni în multe procese[7], dar că a fost forţat de circumstanţele speciale în care au fost contractate ele şi de speţele particulare ale acestora.

Se apără cu motive de ordin pecuniar, justificând absenţa îndelungată de trei luni cu certificate medicale ataşate la *Anexele* dosarului.

Trebuie însă să constatăm că dincolo de "animozitatea" adversarilor săi din minister şi din cele două universităţi, Maiorescu nu era total nevinovat. Timp de trei luni nu-şi ţinuse prelegerile

[7] În Prescriptul-verbal al ministerului se arată cu exactitate tribunalele, zilele şi oraşele unde el a pledat la bară. Ministerul ceruse şi obţinuse aceste date pe adresa comunicată de preşedinţii tribunalelor unde Maiorescu avusese înfăţişări: la Iaşi, Bucureşti şi Roman.

www.dacoromanica.ro

universitare, în plus e de presupus că, dacă îl neliniștea mult boala de care începuse să sufere, nu ar fi făcut dese și dificile deplasări în condițiile de atunci ale transportului și pe o vreme de iarnă foarte grea.

Deci, procesul ca atare nu a fost numai o simplă înscenare (cum s-a zis și se mai consideră încă), iar sentința dată (din care vom cita unele pasaje), nu a fost întru totul lipsită de temei, lucru firesc, având în vedere că acuzatorii trebuiau să-și apere, cât de cât pozițiile.

În epistolă, cum vom observa, se găsesc și câteva referiri sumare, dar interesante, la Xenopol, J. și L. Negruzzi, S. Bodnărescu, Nicu Gane, M. Culianu și Th. Rosetti, cunoscuții junimiști, toți citați ca martori:

"Domnilor

Articolul 390 din L. Instr. Publ. Autorizează Guvernul a considera demisionat pe orice învățător, care ar face absențe de o lună fără «scuză bine cuvenită». În privința mea, care am absentat trei luni, Ministerul avea ocasiune întreită de a mă declara demisionat, dacă nu i-au convenit motivele de scuză.

Aceasta Ministerul nu a făcut-o, ci m-a dat în judecata D[umnea]voastră. Obiectul acusării și al Judecății trebu[i]e dar să fie altul decât absența nemotivată sau rău motivată; și din cele 14 considerante ale actului de acusare se vede, că fapta ce-mi se impută este: de a fi înșelat Guvernul, de a fi «surprins buna lui credință» invocând boala ca «un fals pretext», pe când era «evident» că am fost «prea sănătos».

Această imputare nu este adevărată: în lunele Noemvrie, Decemvrie și Ianuarie am fost bolnav. Toată causa depinde acum de la dovedirea acestui fapt. Pentru luna Noemvrie alăturez sub lit[era] A atestatul medicului din Iași, pentru celălalt sub lit[era] B atestatul medicului din Berlin, amândouă în copii autentici[8]. Originalele le-am

[8] Reținem din certificatul eliberat la 18 noiembrie 1869 de doctorul Flaischlen din Iași următorul pitoresc pasaj: "*Dl. profesor T. Liviu Maiorescu pătimește de câtva timp de o iritațiune nervoasă foarte însemnată din care cauză este foarte de dorit ca D-lui să fie pentru câteva săptămâni dispensat de prelecțiunile sale obligatorii fiind necesare pentru vindecarea D-sale, ca să se ocupe, cât se va putea mai puțin cu meditațiuni științifici*".

În continuare reproducem integral, în traducere, certificatul medical de la Berlin, deoarece el este semnat de dr. W. Kremnitz, ale cărui legături de familie cu Maiorescu sunt cunoscute:

"*D.l profesor dr. Maiorescu suferă de o inflamație cronică a cavității timpanului care a dus la surzenia urechii stângi. Un tratament pentru remedierea acestei situații, efectuat în cursul lunii decembrie, a făcut necesare mai multe ședințe de luare de*

www.dacoromanica.ro

prezentat Rectorului Univ[ersității] în timpul oportun, precum probează data subsemnată în certificarea de pe copii.

Boala a început (şi vă dau aceste detaiuri pentru cazul, când între D[umnea]voastră s-ar afla şi un Profesor al Facultăţii de medicină[9] care să controleze probabilitatea simptomelor) prin[-ntr-o] iritaţiune continuă însoţită de dureri de cap ca de friguri, mai târziu concentrate în jumătatea stângă a craniului [!]. Aceasta a ţinut aşa v-o 3 săptămâni. La finea lui Noemvrie am remarcat, că numai aud nimic cu uşurinţă cu urechia stângă. Neliniştit precum eram m-am pus îndată în raport cu un medic cunoscut din Berlin, care m-a sfătuit a merge în orice caz la Berlin pentru o explorare locală a canalului auditiv, însă a încercat mai înainte prin luare de sânge locală, dacă nu se micşorează răul şi mai ales dacă nu dispare vâjâirea perpetuă, ce o auzeam. Opiniunea lui prealabilă era, că şi durerea de cap şi asurzirea urechei stânge provin din hiperemia şi umflarea tubei Eustachii în urma unui catar cronic neglijat.

Totodată mi s-au ordonat în această ipostază injecţiuni de alaun prin narine. Am început această tractare prealabilă în luna Decemvrie şi în 16 Decemvrie seara am plecat la Berlin pentru a mă supune cercetării locale. Cercetarea s-a operat, s-au făcut aplicări de lipitori artificiale, s-au făcut şi încercări cu insuflare de aer prin narine şi tuba Eustachii. Rezultatul este acel relatat în atestatul medicului din Berlin: urechia stângă mi-a rămas definitiv surdă.

Iată împrejurările factice, precum rezultă în partea lor esenţială şi din atestatele medicale. Ministerul pare însă (deşi fără motiv) a nu da acestora nici, o valoare. Mă voi încerca dar a întări acele dovezi prin altele. Vă voi cita un şir de martori, la care vă rog să recurgeţi oriunde vă rămâne îndoială. O întrebare telegrafică către una sau alta din persoanele

---

sânge, care în condiţiile şi aşa precare ale sănătăţii d-lui Maiorescu, au dus la slăbirea evidentă a constituţiei sale generale.

Ca atare, considerente medicale ne-au făcut să-i recomandăm d-lui Maiorescu să efectueze epuizanta călătorie de întoarcere numai după restabilirea necesară a sănătăţii sale.

Dr. Kremnitz prof. dr."

[9] Ironia este vizibilă, atâta vreme cât Maiorescu ştia foarte bine că în comisia de judecată se aflau şi medicii Capşa şi Theodori. Prin aceasta încerca să insinueze şi faptul că nu era judecat numai de profesori ai Facultăţii de litere. Argumentul respectiv va fi de altfel invocat de către critic în observaţia rămasă în paginile *Însemnărilor zilnice*, vol. I, p. 153 (1936). "Considerând că profesorii care au compus în cazul prezent comisiunea de primă instanţă nu au fost luaţi din Facultatea de litere şi filosofie de care se ţine d. Maiorescu ci din alte Facultăţi, şi prin aceasta s-a violat art. 398".

www.dacoromanica.ro

arătate mai jos sau către toate împreună este uşor de făcut. Ea va confirma toate cele zise.

Vă citez dar mai întâi cu adresa lor pe toţi medicii, care m-au tratat la Berlin. Aceştia sunt.

1) Acela, care mi-a dat atestatul alăturat în copie a cărui adresă este: Berlin, August-strasse, 1.
2) Adolf Bardeleben «Geheimer Rath», Profesor la Universitatea din Berlin şi Director al Clinicei chirurgicale, cu adresa: Schiffbauerdamm, 18. Pe acesta l-am consultat numai, fiindu-mi cumnat, mărturia lui nu e suficientă. Din nenorocire am fost însă în acelaşi timp tratat.
3) De Dr. Lucae, prof. Şi acesta, specialist pentru boală de urechi. Adresa Wilhelm-strasse, 50. Onorariul acestui din urmă l-am trimis prin poştă chiar în ziua plecării mele din Berlin în 5/17 Ianuarie, şi din întâmplare păstrez încă chitanţa poştei, pe care v-o alăturez sub lit[era]C.
4) Ajutorul chirurgical la aplicarea de lipitori artificiale acasă mi l-a dat d. Bormann, «Heilgehülfe» în clinica lui Gräfe. Cu locuinţa Sägerrhof, 1.

Pe lângă aceşti martori vă citez alţii. La vreo două din aplicările cu lipitori s-au întâmplat să fie de faţă şi compatrioţi din Berlin şi anume:

1) d. A. Xenopol, stud[ent] jur[isprudenţă]. 2) S. Bodnărescu, stud[ent] psil[ologie] şi-mi pare şi 3) G. Negruzzi, stud[ent] jur[isprudenţă], bursier al statului. În orice caz şi acesta din urmă ştie despre cura mea medicală. Adresele lor sunt: «La Universitatea Berlin». Atât pentru consultaţiile medicale din Berlin şi pentru timpul ce se referă la atestatul respectiv. Pentru luna Noemvrie îmi dovedeşte începutul îmbolnăvirii atestatului D-nului Flaischlen din Iassi (Anexa A).

Dr. Flaischlen este unul din medicii cei mai conştiincioşi din acest oraş. Onestitatea lui este mai presus de îndoială şi chiar de «evidenţa» unui *Prescript-verbal*. Dar vă mai citez ca un fel de martori de informaţiune pe câteva persoane, în a căror afirmare şi actualul ministru de C[ulte] şi Instr[ucţie] publi[că] va avea încredere.

1) Dl. Nicu Gane, Procurore general, 2) d. Leon Negruzzi, membru, la Curtea de apel Iassi, 3) d. M. Culianu, prof[esor] la Univ[ersitate], 4) d. Ios. Meissner, prof[esor] la Liceu, 5) d. Teodor Rosetti, preşed[inte] al Tribun[alului]

www.dacoromanica.ro

Vaslui, căruia din întâmplare îi scrisesem în această privinţă etc., etc. Toţi aceştia vor mărturisi ştiinţa lor asupra boalei mele, dintr-un timp în care nici nu era vorba de acuzarea prezentă, adică înainte de plecarea mea la Berlin.

V-am dat, Domnilor, aceste notiţe mai pe larg, pentru ca să fiţi în stare a constata cu toată siguranţa cele relatate de mine şi vă rog, ca prin orice mijloc ce-l credeţi necesar, să controlaţi exactitatea lor.

Am fost dar bolnav în timpul menţionat de mine şi de atestatele medicale [n.n., sublinierea aparţine lui T. M.].

Şi acum unde rămâne «pretextul cel fals» şi surprinderea bunei credinţe? Nici eu, nici atestatele medicale nu pretind, că am zăcut în pat; dar pretind, că îmi era cu neputinţă a continua cursul la universitate. În adevăr după extrageri de sânge din 3 în 3 zile, cu dureri în urechia stângă, cu injecţiuni zilnice de alaun şi cu neliniştea de a pierde auzul la amândouă urechile şi a-mi vedea periclitat viitorul, îmi este peste putinţă de a prepara, precum fac totdeauna, şi aceasta la un curs, care pe lângă Logică cuprindea în acest an două obiecte, ce le propuneam pentru prima oară la Universitate: Filosofia limbei şi Pedagogia, pentru care îmi trebuia o perpetuă lectură şi o preparare specială. Însă Ministerul a constatat, că în 7 zile din Noemvrie, în 4 zile din Decemvrie şi în 3 zile din Ianuarie m-am prezentat şi am pledat înaintea autorităţilor juridice. Aşa este. Eu exercitez şi profesiunea privată de advocat, lucru permis de Lege, şi între obligaţiunile contractate cu clienţii mei au fost unele pe care n-am putut să le desfac în acel timp, parte fiindcă clienţii mei erau absenţi, parte fiindcă ni s-au cerut restituiri de bani primiţi într-o sumă, pe care nu o puteam acoperi atunci. Câte procese am putut, le-am amânat termen de 3 luni. Unde nu era pericol, am lăsat să fiu condamnat în lipsă cu drept de opoziţie. Unde însă nu s-a putut altfel, m-am prezentat, dar aceasta numai în procese vechi, pentru care contractasem obligaţiune înainte de Noemvrie 1869, precum pot dovedi aceleaşi autorităţi judiciare. Aceste pledări le-am făcut silit de împrejurări şi contra sfatului medical. Aste s-au întâmplat în puţine zile din fiecare lună, şi [prin] natura lor nu stau în nici o proporţiune cu dificultatea prelegerilor filosofice de la Universitate.

Mai consideraţi lângă aceste, că şi la Universitate era un mijloc de îndreptate al absenţelor ce la procese lipseşte. În adresa trimisă Rectoratului în Ianuarie odată cu atestatul medical din Berlin (o alătur în copie sub lit[era] D) i-am spus că spre a putea «completa lacunele lăsate» completarea se-nţelege se face prin lecţiuni suplementare după

www.dacoromanica.ro

trebuinţele cursului, pe care în orice caz l-aş fi absolvit, precum l-am absolvit totdeauna de când sunt la Universitate[10].

Asemenea prelecţiuni suplementare am ţinut deja în 7 şi 16 Fevruarie (va dovedi registrul de prezenţă) şi le-am întrerupt numai, când am auzit despre acuzarea ministerială. Căci acum nu-mi mai părea potrivit a întrebuinţa un mijloc, ce putea avea aerul unui subterfugiu pentru ocaziune.

Aceste sunt toate împrejurările factice.

O repet: Guvernul avea facultatea de a nu-mi ţine seama scuza absenţelor, de a interpreta că profesorii nu sunt autorizaţi nici prin boală a absenta şi a merge în străinătate fără concediu şi de a mă considera demisionat.

Aceasta era o cestiune de *Onestitate* [subl. lui M., n.n.], a vorbi de pretexte false şi de surprinderea bunei credinţe şi a mă da în judecată din acest punct de vedere: aceasta nu era în drept în cazul de faţă, şi-mi pare rău, că veridicitatea acelor 14 considerente din actul de acuzare este departe de a fi în proporţiune cu calitatea lor şi cu calitatea expresiunilor întrebuinţate.

După aceste esplicări daţi-mi voie a vorbi despre procedura caracteristică ce s-a întrebuinţat în contra mea. D. Ministru întreabă întâi prezidenţii Curţilor şi Tribunalelor despre pledările mele, ordonă sechestrarea salariului meu la casierie şi apoi publică actul de acusare în cele 14 considerente. Până atunci eu nu ştiam nici un cuvânt despre această afacere.

Dacă Instrucţiunea disciplinară e secretă, atunci pentru ce se publică în *Monitor* înainte de judecată? Şi dacă nu e secretă, atunci pentru ce nu se dă ocaziunea inculpatului de a fi întrebat înainte de a i se admite ca evidente fapte, asupra cărora el poate ar fi dat lămuriri convingătoare? Eu aş fi spus de atunci d-lui Ministru, ceea ce vă spun D[umnea]voatră prin adresa de faţă şi Ministerul ar fi putut completa Instrucţiunea în sensul apărării şi poate s-ar fi modificat conclusiunile.

Din toate aceste nu se întâmplă nimic. Primul cuvânt ce-l aud, este adresa Rectoratului Univ[ersităţii], ce v-o alăturez în copie sub

---

[10] *"Domnule rector,*
Am onoarea a vă trimite în alăturare un certificat medical spre a-mi servi de scuză legală pentru întreruperea prelecţiunilor mele în luna Decemvrie şi Ianuarie, din acest an şcolar. La 1 Fevruarie le voi reîncepe şi sper că voi fi în stare, a completa lacunele lăsate.
Primiţi Domnule Rector asigurarea distinsei mele consideraţiuni.
Iassi 1870 ianuarie 21
T. Maiorescu".

www.dacoromanica.ro

lit[era] E., care îmi comunică ordinul ministrului de a merge îndată la Bucureşti. La acea adresă am răspuns printr-un refuz a cărui copie o alăturez sub lit[era] F. D. Ministru pare a fi înţeles, că luase lucrurile cam precipitat, căci am primit mai pe urmă o adresă a Rectoratului cu alte dispoziţiuni, a căror copie o alăturez sub lit[era] G.

Relevez aceste împrejurări, Domnilor, cu speranţa, că D[umneavoastră] veţi formula în considerantele sentinţei şi observările necesarii asupra Procedurei de păzit la aplicarea art[icolului] 398 din l[egea] instrucţiunii pub[lice]. În această privinţă nu pot termina fără a mă opune mai ales în contra modului, cum s-a conceput şi s-a publicat actul de acuzare prin *Monitorul* No. 38 a.c. Este de regretat, că d. Ministru şi cei cinci consilieri ai săi permanenţi[11] care-şi accentuează unanimitatea D-lor pentru a mă da în acuzare din cele 14 considerente, nu şi-au luat timpul să considereze al 15-lea, dacă Justiţia şi tactul disciplinar le putea permite a publica prin *Monitorul*, care se ceteşte şi de studenţi, în contra unui profesor încă în funcţiune expresiuni ca acele, ce le-au întrebuinţat un «fals pretext» pentru a «surprinde buna credinţă», autoritatea mea (şi aici nu e vorba de persoana privată, ci de profesorul de universitate) este lovită înaintea studenţilor şi condamnarea e pronunţată înainte de orice hotărâre a D-voastră şi publicată. Prin aceasta actul în cestiune tinde a face în orice caz imposibilă poziţiunea mea la Universitatea de la Iassi şi vrea să ajungă pe cale indirectă la un rezultat, ce se putea dobândi pe cale dreaptă numai după o sentinţă de destituire pronunţată de D[umnea]voastră şi sancţionată de Domn, o sentinţă, pe care Ministerului nu-i este permis a o presupune de sigură şi a o anticipa. Căci unde rămâne atunci valoarea practică a art[icolului] 398 din L]egea] Ins[trucţiunii] p[ublice]?

Eu nu sunt chemat a califica o asemenea procedare, dar m-am crezut dator în interesul demnităţii Corpului profesoral a o releva înaintea D[umnea]voastră şi a contribui astfel, întrucât atârnă de la mine, la combaterea unei instrucţiuni disciplinare, care pierde prestigiul Justiţiei pentru a lua aerul de animozitate personală.

Primiţi, Domnilor membri, încredinţarea prea distinsei mele consideraţiuni.

---

[11] Aron Florian, S. Marcovici, S. Zalomit, A. Marian şi D. Petrescu. Aceştia au redactat şi semnat *Prescriptul-verbal* din 17 II 1870, înaintat rectoratului din Bucureşti, în care T. Maiorescu era excesiv incriminat. Sunt adversari invederaţi ai lui T. Maiorescu. În finalul pledoariei curente T. Maiorescu se referă direct la această "animozitate personală".

www.dacoromanica.ro

Iassi, 9 martie 1870

T. MAIORESCU

D[omnii]lor sale

D-lor membri ai Comisiunii instituite pentru judecarea prof[esorului] T. Maiorescu".

Cu toate argumentele invocate, cu toate probele anexate, cu toată arta sa de orator şi de om de drept, în şedinţa din 14 martie s-a adoptat o atitudine potrivnică criticului. Comisia a stabilit ca dată a formulării şi redactării deciziei ziua de 24 martie 1870,când s-a pronunţat sentinţa care a fost emisă pe baza textului *Prescriptului-verbal* al ministerului, dovadă că nici măcar nu s-au luat în discuţie pledoaria pe care Maiorescu o făcuse în apărarea sa. Membrii comisiei au presărat dealtfel sentinţa cu o serie de ironii veninoase la adresa onestităţii lui T. Maiorescu, ceea ce demonstrează încă o dată caracterul subiectiv al acuzării. Excerptăm câteva pasaje: "Considerând că dacă o durere intensă în ureche sau la oricare altă parte a craniului este o adevărată piedică pentru un professore de a face cursul unei sau mai multe lecţiuni, tot asemenea o astfel de cauză este un obstacol real pentru a putea pleda cineva şi negreşit că dacă acest lucru a continuat în tot cursul de trei luni D. Maiorescu n-ar fi putut pleda în tot acest interval precum nici a face cursul lui, dar aceasta n-a fost, şi prin urmare D[omnia] sa n-a putut suferi de ureche în aşa grad precum pretinde; nici de surditate completă: căci aceasta l-ar fi oprit mai cu seamă a pleda, fiind ştiut că advocatul are mai mare nevoie de auzul său decât profesorele, mai cu seamă al unui curs universitar".

Acuzaţiile continuă pe acest ton pentru ca în încheiere comisia de judecată să decidă: "neavând în vedere decât demnitatea corpului profesorale şi paza legilor şi pătrunşi de grava lor datorie, în temeiul art]icolului] 398 din legea Instr[ucţiunii] publice hotărăsc ca D. Titu Maiorescu să fie destituit din postul de profesore de la facultatea de litere de Iassi".

Urmările acestui penibil eveniment din viaţa lui T. Maiorescu sunt bine cunoscute: destituit în 1870, a fost curând reprimit de Carp, pentru ca în 1871 să fie din nou destituit de Tell, şi reprimit de-abia în 1884.

Ar mai fi de notat că sentinţa nu cuprinde dreptul de apel al condamnatului, iar ea nu i-a fost necunoscută, sau "casată" de către

www.dacoromanica.ro

ministru, cum afirma T. Maiorescu[12] în discurul său din 16 I 1880, stârnind nedumerirea lui E. Lovinescu, în monografia pe care i-a consacrat-o (ed. 1940, p. 258). Era vorba doar, credem noi, de o simplă formulă retorică, parlamentară, prin care-şi deruta adversarii şi prin care le anula pe viitor orice tentativă de a mai aduce cazul în dezbatere publică.

[12] *Discursuri parlamentare*, vol. II, p. 457: "S-a pronunţat acea sentinţă în lipsa mea. însă ministrul a casat-o şi eu n-am avut nici măcar încunoştiinţarea de a întrerupe cursul meu, pe care l-am continuat până în anul 1873". [sic!]

www.dacoromanica.ro

DOSAR
TITU MAIORESCU
Rector al Universităţii din Bucureşti *

Privită, fără romanţare şi apologie epigonică, numai strict documentar, activitatea universitară a promotorului "Junimii" creează sentimentul că ea a stat parcă sub semnul unui *fatum* malign şi nedrept, care l-a urmărit antipodic: când strălucirea distincţiei sale profesorale, impusă de talentul său didactico-oratoric şi de superioara lui pregătire ştiinţifică; când obnubilându-i succesele din cauza rivalităţilor politice şi a animozităţilor agresive ale invidioşilor săi adversari.

Într-un articol anterior[1] am expus greutăţile îndurate de T. Maiorescu în prima parte a statutului său de cadru universitar la Iaşi: destituit în 1870, este reprimit de Carp în acelaşi an şi din nou destituit în 1871, la 25 noiembrie, de către ministrul Tell, este reintegrat în învăţământul universitar după treisprezece ani, la Facultatea de litere şi de filozofie, catedra de Istoria filozofiei şi de logică, la 10 octombrie 1884, când ministrul Chiţu a revocat "ca luată în afară de prescripţiunile legii şi în mod cu totul neregulat decisiunea fostului ministru General Tell". După opt ani de activitate asiduă, cu toate că viaţa publică cu frământările ei nu l-a cruţat, i se iveşte prilejul de a fi ales rector. Alexandru Orăscu, rectorul de atunci, din 1892, urma să se retragă peste unsprezece luni la pensie şi să devină "profesor onorar", însă mai avea încă dreptul să-şi menţină postul. Dar ministrul Instrucţiei Publice, Take Ionescu, îi declară scaunul vacant (prin adresa nr. 11636, A din 15 sept. 1892)[2] şi-i cere să organizeze alegeri pentru desemnarea rectorului care-l va succeda. Alexandru Orăscu (care nu lăsase locul de rector liber prin deces, cum eronat a scris Soveja[3] şi după el şi alţi istorici literari,

---

* Articolul apărut în rev. "Manuscriptum". Nr. 3/1981, pp. 122-130.

[1] "Manuscriptum", nr 3. 1980, pp. 146-152, Titu Maiorescu acuzat şi acuzator într-un proces universitar. Un material documentar extras din fondul arhivistic al Universităţii din Iaşi, în legătură cu această temă a prezentat D. Ivănescu în almanahul revistei "Convorbiri literare" pe anul 1981, pp. 44-48.

[2] Arhiv. Stat. Buc., Fond. Univ. Buc., Rectorat, Dos. Nr.2/1892, f. 10.

[3] În cartea sa, *Titu Maiorescu*, din 1925, la p. 94, el scrie: "Această demnitate s-a adăugat profesorului de filozofie în octombrie 1892, după încetarea din viaţă a bătrânului Al. Orăscu". Or, Alexandru Orăscu a murit doi ani mai târziu, la 18 decembrie 1894. Cf. Anuarului Universităţii Bucureşti, anii 1894 – 1896, p. 22.

www.dacoromanica.ro

începând cu Eugen Lovinescu[4]), obedient, convoacă consiliul profesoral "*spre a proceda la alegerea persoanelor cari să fie prezentate Ministrului pentru funcția de Rector*" miercuri 30 IX 1892, "la ora 8 1/2 seara în localul Rectoratului". În cadrul ședinței din această zi au avut loc dezbateri aprige, care au durat până la ora 23. Adresa Universității (nr. 315 din 1 X 1892), către ministru, reține atmosfera agitată. Au fost prezenți patruzeci și cinci de profesori din șaizeci și doi. După prezentarea dării de seamă asupra gestiunii,[5] s-a dat citire adresei ministrului cu privire la alegerea unui nou rector. La auzul ei "*s-au ridicat mai multe observații: Prof. Dr. Gh. Danielopol a susținut menținerea în continuare a rectoratului actual, întrucât mandatul său de 4 ani nu a expirat, mai fiind încă 11 luni și cum el nu a demisionat nu poate fi vorba de un loc vacant ca rector*".

"*Gr. Tocilescu a susținut contratriul stăruind a se îndeplini cererea d-lui Ministru. Chiar dacă ar fi o abatere Ministrul nu poate fi responsabil decât înaintea camerelor diriguitoare. A se împotrivi dispozițiunilor coprinse în adresa ministerială ar fi ca profesorii să se pue în grevă*".

"*D. Hasdeu a emis opiniunea ca alegerea să se facă dintre profesorii în activitate, iar nu dintre profesorii onorari*". De fapt Hasdeu este cel mai vehement opozant în această chestiune. Imediat după ridicarea ședinței, la orele 11 noaptea, el redactează o întâmpinare semnată de încă opt profesori, printre care și Al. Odobescu: "*Subscrișii sunt de opiniune că legea în vigoare cere ca alegerea rectorului și a decanilor să se facă dintre profesorii din activitate, iar nu dintre profesorii onorifici*". (Dos. 2/1892, p. 24). Atitudinea lui Hasdeu e net îndreptată împotriva lui Al. Orăscu, fiindcă alți "profesori onorifici" Universitatea în acel an nu mai avea, în afară de Marin Alexe, fost decan, în vârstă (va muri la 25 IV 1895) și care nu emitea nici o pretenție la titlul în dezbatere. Deși "opiniunea" lui Danielopol a fost susținută de optsprezece "profesori semnați", iar a lui Hasdeu doar de nouă, nu s-a procedat la nici un fel de alegere.

---

[4] E. Lovinescu, care-l citează întruna pe Soveja, în monografia *Titu Maiorescu*. ed. 1940, vol. II, scrie la p. 161: "La moartea vechiului său rival politic Al. Orăscu [...] Titu Maiorescu fu ales rector..."

[5] Nu cum afirmă Soveja, *op. cit.*, că până la Maiorescu nu a existat nici un control asupra fondurilor Universității. Toate gestiunile statului se aflau în primul rând sub controlul Înaltei Curți de Conturi care anual făcea asemenea verificări. T. Maiorescu, cum vom vedea mai încolo, a pus mai multă ordine.

www.dacoromanica.ro

Ministrul Take Ionescu. anunțat revine cu o adresă (nr. 159, din 8 oct. 1892, Dos. 2. f. 15) în care pe un ton iritat dezavuează competența consiliului profesoral de a-și exprima opiniile și de a purta dezbateri pe marginea hotărârii ministerului și a motivelor acestuia în legătură cu alegerea rectorului. El invită de urgență consiliul profesoral, "*pentru a face să înceteze orice discuțiuni zadarnice, Ministrul declară de eligibili pe profesorii onorari ai Universității*". Ședința din 15 octombrie a rămas tot fără rezultat, dezbaterile au continuat "*nefăcându-se alegere și propunându-se amânare*". Abia a treia întrunire electorală a universitarilor, din ziua de duminică, 18 octombrie 1892, a decis alegerea rectorului. Au fost prezenți 44 de membri, printre care: B. P. Hasdeu, Al. Odobescu, T. Maiorescu, I. Negruzzi, V. A. Urechia, C. Dimitrescu-Iași, Gr. G. Tocilescu, Dr. V. Babeș, Sp. Haret, Gr. Ștefănescu și D. Brandza. La despuierea scrutinului (voturile au fost numărate cu bare verticale pe o listă și apoi totalizate cu numere arabe) s-a constatat: 1) Titu Maiorescu a obținut majoritatea cu 26 de voturi; 2) C. Dimitrescu-Iași, 22 și 3) B. P. Hasdeu, 19. Al. Odobescu a întrunit doar unul, iar Sp. Haret, două voturi.

În scrisoarea (nr. 387. din 19 oct. 1892) către ministru, Al. Orăscu relevă unele scene neplăcute din timpul alegerii: "*Și pentru a concentra voturile am rugat pe D. Profesori să nu dea nici un vot pentru subscrisul și aceasta în urma unui regretabil incident deoarece s-a zis că eu aș fi implorat grija D-voastră de a mă ajuta la această alegere. Cu toate acestea voturile tot s-au împărțit încât numai Dl. Profesor Titu Maiorescu a obținut majoritatea absolută de 26 de voturi din 44, iar majoritatea relativă de 22 și de 19 voturi le-au obținut Dl. C. Dimitrescu-Iași și Dl. B. P. Hajdeu*".[6] Ministrul îl confirmă imediat pe T. Maiorescu, cu adresa nr. 1176. seria B din 29 oct. 1892.[7] Al. Orăscu îi face cunoscută lui T. Maiorescu numirea în funcția de rector, în aceeași zi (29 oct.) rugându-l să binevoiască "*a lua această nouă funcție, convocând cât de urgent Consiliul Universitar ca să cerceteze cu minuțiozitate printr-o comisiune Gestiunea mea privitoare la fondurile Universității și a putea să depună recipisele Cassei de Depuneri și*

[6] Fiecare vot conținea trei nume, fiindcă după legea învățământului de atunci art. 292, privitor la electiunea rectorului, prevedea alegerea "a trei persoane dintre cari Ministrul va numi Rectorul Universității". Dar întotdeauna a fost aleasă persoana ce întrunea cel mai mare număr de voturi.

[7] A fost investit cu titlul de rector cu începere de la 1 noiembrie 1892.

www.dacoromanica.ro

sumele ce se află asupra mea, spre descărcare".[8] T. Maiorescu se supune recomandării fostului rector şi într-un consiliu anume întrunit în ziua de 7 noiembrie procedează la verificare gestiunii acestuia. La 19 XI expediază fostului rector o misivă (nr. 413) prin care-i comunică rezultatul. Scrisoarea e autografă şi s-a păstrat în concept[9] (D. 2/1892, f. 9):

"Dlui Profesor Onorar Al. Orăscu

Am onoarea a vă înainta cu aceasta unul din prescriptele-verbale ale Consiliului special din 7 Noemvrie a.c. prin care vi se dă descărcare de gestiune Dv. asupra fondurilor ce Universitatea posedă, pe tot timpul cât aţi ocupat funcţiunea de Rector.

Primiţi...

Rector T. Maiorescu".

Ca rector, T. Maiorescu a demonstrat competenţă administrativă, s-a străduit pentru înălţarea prestigiului universitar, a căutat să distingă şi să promoveze valorile intelectuale şi morale atât din rândurile profesorilor mai tineri, cât şi din cele ale studenţilor, indiferent de facultatea căreia ei aparţineau. Filele dosarelor din fondul rectoratului din perioada anilor 1892 – 1897 îi poartă în mare parte semnătura sau sunt redactate (în bruioane multe dintre ele) şi adnotate de el. Aprobările sale, rezoluţiile puse pe manşeta petiţiilor studenţilor, consiliile universitare, adresele şi înştiinţările lui ni-l arată pe T. Maiorescu, cu slova măruntă şi clară (rareori, după circumstanţă, nervoasă), meticulos şi corect, impunându-şi parcă sieşi ordine şi respect faţă de legi, faţă de instrucţiuni, de regulamente şi de hotărâri, urmărind să întroneze în Universitate un adevărat "spiritus rector". Pe cererile îndreptăţite ale studenţilor îşi aşterne rezolvarea cu formula aproape invariabilă: "Se aprobă pe baza art..." sau "Se aprobă pe temeiul art...", menţionând uneori şi legea care-i dă dreptul şi semnând citeţ. Nu lua măsuri niciodată de unul singur. Deasupra rezolvărilor sale el adnota: "La consiliu" şi iscălea din nou.

La iniţiativa lui, a fost instituit *Anuarul Universităţii* din Bucureşti, care a apărut din 1892 până în anul 1942, constituind un

---

[8] Soveja, *op. cit.*, p. 94. pretinde că Maiorescu ar fi luat în primire gestiunea "prin bonuri de la mână la mână, fără nici o garanţie a formelor necesare în astfel de cazuri". Dar cum putem observa din documente, din însăşi scrisoarea lui T. Maiorescu, exista o predare a gestiunii, de la un rector la altul, cu verificare riguroasă a fondului şi cu proces-verbal. Soveja s-a înşelat iarăşi.

[9] Toate rândurile lui Maiorescu, pe care le publicăm aici cu adaptarea la ortografia de azi, sunt autografe, majoritatea în bruioane, cu cerneală violetă.

www.dacoromanica.ro

amplu şi viu document al fiecărui an universitar. În faţa corpului profesoral a susţinut în consilii interesele studenţilor, de a căror viaţă se arăta preocupat. Procesele-verbale stau mărturie: astfel, în consilul din 30 septembrie 1896 (luăm doar un exemplu) ruga să se acorde importanta sumă de 1850 lei (aur) "*pentru tipărituri de teze ale studenţilor sau memorii ale lor*".[10] Îl interesa repartizarea cu eficienţă a sălilor de curs, a cabinetelor şi a laboratoarelor. În procesul-verbal de consiliul (din 22 XI 1896) îi este notată intervenţia cu privire la distribuirea unor săli "*rămase libere în urma mutării pinacotecii, a colecţiunei mineralogice şi a cabinetului de zoologie medicală*" şi decide ca ele să fie utilizate pentru colecţiile de geologie şi paleontologie, pentru colecţiile cursului de arheologie ale lui Gr. Tocilescu şi două să fie rezervate pentru Facultatea de medicină.[11]

Titu Maiorescu a intervenit cu autoritate pentru o mai strânsă administrare şi control al fondurilor universitare provenite din donaţii. În Consiliul special (numai cu decanii) din 23 oct. 1896, urmăreşte să creeze un precedent în această preocupare şi înaintează o propunere sub forma unui proces-verbal (redactat *manu propria*):[12]

"Consiliul special al Universităţii

Proces-verbal. Miercuri, 23 octomvrie 1896.

Pentru a crea precedentul unei mai strânse administrări şi controlări a fondurilor universitare, subscrisul Rector propune, ca de acum înainte reviziunea situaţiei şi întrebuinţării fondurilor şi veniturilor provenite din donaţiuni şi administrate de Rector, să se facă din an în an, şi anume în fiecare fevruarie pentru anul precedent, iar nu numai la schimbarea Rectorului, cum s-á făcut până acum.

Asupra acestei propuneri Consiliul special decide:

1) La începutul lui februarie al fiecărui an, Rectorul va convoca Consiliul special pentru revizuirea administrării fondului universitar din anul precedent.
2) Consiliul special consemnează în deosebi proces-verbal rezultatul acestei revizuiri şi dă Rectorul descărcare pentru anul controlat.
3) Acel proces-verbal se va trece şi semna de membrii Consiliului special în Registrul socotelilor Rectorului.

[10] Arh. Stat. Buc., Fond. Univ. Buc., Rectorat. D. 1/1896, f. 44.
[11] *Idem*, f. 49.
[12] *Idem*, f. 54.

www.dacoromanica.ro

4) Deciziunile Consiliului special în această privință sunt valabile, dacă sunt luate şi semnate de cel puțin trei Decani.
5) Pentru astă primă dată Consiliul special va face revizuirea anilor 1893, 1894, 1895 împreună.

Rector. T. MAIORESCU

Decani Gr. Ştefănescu, Frankudi, C. Erbiceanu, Pascal Măldărescu".

Titu Maiorescu a dorit mult ca Universitatea condusă de el (deşi el însuşi om politic şi cu toate că în sânul corpului profesoral adversitățile de partid erau acerbe) să rămână autonomă față de agitațiile publice din afară. N-a izbutit până la capăt, în mult zbuciumata atmosferă politică a sfârşitului de veac de la noi, să mențină în Universitate un spirit pur ştiințific, fără ingredientele disensiunilor politice. Tocmai un eveniment de asemenea natură avea să pună capăt crezului său în independența universitară şi să-l determine să se retragă cu amărăciune. Expirând termenul investiturii sale la 1 noiembrie 1896, T. Maiorescu convoacă la 21 octombrie 1896 consiliul profesoral pentru votarea unui nou rector.[13] După alegeri, "la ora 6 1/2 p.m." s-a întocmit proces-verbal, trimis apoi ministrului, în care a fost înregistrat rezultatul: "*Despuindu-se scrutinul pentru alegerea de Rector, s-au constat 55 bilete depuse în urnă, dintre care 37 purtau numele T. Maiorescu, 28 numele V. A. Urechia, 27 Dr. N. Măldărescu, 22 Gr. Ştefănescu, 11 Gr. Tocilescu, 10 Dr. C. Istrati, 4 Dr. Calinderu, 5 B. P. Hasdeu...*"

Minjstrul îi încredințează în continuare conducerea Universității până la 1 noiembrie 1900, cu adresa nr. 9723 seria B din 28 octombrie 1896, împuternicindu-l prin decretul regal nr. 4350 din 13 noiembrie "*pe un period de patru ani conf. Art. 294 din legea instrucțiunii publice*". Dar abia fusese reinvestit, când, la 18 noiembrie 1896, Bucureştii sunt zguduiți de cazul, sau cum era numit atunci, evenimentul care a scos luni la rând populația Capitalei pe străzi – "Chestia Ghenadie" reflectată în file de arhivă şi de presă.[14]

---

[13] *Idem*, f. 59.

[14] C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, vol. II, Editura "Universul", 1928, p. 203, e vorba de marile agitații care au durat luni de zile şi de manifestațiile uneori agresive ale mulțimii în legătură cu "detronarea" mitropolitului-primat Ghenadie Petrescu. Acesta donase cristelnița bisericii Domnița Bălaşa (un obiect rar de artă) regelui Carol I cu prilejul botezului nepotului său, Carol (viitorul rege Carol al II-lea). Mitropolitul-primat a căutat apoi să o înlocuiască cu o copie. În urma scandalului, care a determinat suspendarea sa chiar prin decret regal, deşi inițial, la cererea guvernului liberal condus de D. Sturza,

www.dacoromanica.ro

Demonstrațiile au culminat ca violență și ca amploare în ziua de luni. 18 noiembrie 1896, la orele 13 1/2, când mulțimea, pornind din dreptul statuii lui Mihai Viteazul, a încercat să pătrundă în incinta Senatului pentru a înmâna președintelui un protest. Poliția și jandarmii călări, aduși de prefectul Paul Stătescu, au reușit s-o împrăștie. O mare parte însă a năvălit, ca să scape de șarja dură a jandarmilor, în Universitate, dar gardiștii prefectului au urmărit-o și aici, lovind cu bastoanele, cu pușlile și săbiile pe oricine întâlneau pe cordioare și în sălile de curs, nemaifăcând nici o distincție între cei veniți din stradă și studenții cursanți. În jurul orei 15, după intervenția sângeroasă a poliției, mișcarea a fost reprimată și ordinea restabilită. În Universitate s-au petrecut scene zguduitoare. Paginile dosarului nr. 3, din 1896, din fondul rectoratului, care conțin declarațiile studenților martori oculari, anchetele și intervențiile rectorului T. Maiorescu, sunt testimonii elocvente, vii ale momentului tragic, de atunci, prin care a trecut Universitatea. La sfârșitul aprigei încleștări, interiorul edificiului universitar arată ca după un jalnic sinistru. Imediat, T. Maiorescu instituie o anchetă și ia grabnice măsuri: la ora 15 și jumătate, după ce a inspectat în amănunțime locurile pe unde trecuse furia poliției în urmărirea grupurilor de fugari, se adresează studenților cu o "Înștiințare", redijată chiar de el. Scrisul mare, dezordonat și nervos, indică starea de surescitare și de indignare a rectorului (D. 1/1896, f. 37):

"*Luni 18/30 Noemvrie 1896, ora 3 ½ p.m.*
Înștiințare

Asupra actelor de brutalitate, săvârșite astăzi în localul Universității;

Având în vedere, că am văzut însumi pe studentul I. Bratu rănit la cap și pe curierul Mihalache rănit la gât și plin de sânge; am văzut asemenea însumi ferestre sparte la sala de studii No. VII și la secretariatul Universității, ușa stricată la No. VII și ivărul la No. IX, picături de sânge înaintea sălii No. VII;

Considerând că este de datoria Rectorului de a constata exact, a cui este vina pentru cele întâmplate, și de a stărui *ca dreptatea să se facă*: invit pe studenții, care au fost martori oculari, să vie mâine Marți (19 Noemvrie/1 Decemvrie) între orele 10 și 12 dimineața și 3 – 5 după amiază ca să arate Rectorului cele știute în această privință.

---

mitropolitul-primat refuzase să demisioneze, a fost luat cu forța și dus în surghiun canonic la mânăstirea Căldărușani, cu trăsura poliției.

www.dacoromanica.ro

Rector T. MAIORESCU".

În seara aceleiaşi zile, la orele 20, redactează o scrisoare către decanii tuturor facultăţilor:[15]

"*Bucureşti, luni 18/30 Noemvrie 1896 8 ore sara*
Domnilor colegi,

Pentru mâine Marţi de la 10 – 12 ore a.m. şi 3 – 5 ore p.m. am invitat pe studenţii Universităţii, cari au fost martori oculari ai brutalităţilor comise astăzi în localul Universităţii, să vie la Rectorat şi să arate cele ce ştiu în această privinţă.

Vă rog să binevoiţi a asista şi Dvstră la această anchetă. Este de datoria noastră a constata adevărul şi a stărui ca să se facă dreptate cui i se cuvine.

Cu deosebită stimă colegială
Rector T. MAIORESCU
D-l Sale D-lor Decani
ERBICEANU
Dr. MĂLDĂRESCU
Dr. PASCAL
Gr. ŞTEFĂNESCU".

Au dat declaraţii scrise, în faţa rectorului şi a decanilor, optsprezece studenţi,[16] profesorul medic şi decan dr. Măldărescu (care i-a pansat pe cei trei răniţi ai Universităţii), un alt cadru didactic (semnat indescifrabil) şi omul de serviciu Mihalache Popescu, cel mai crunt maltrat de gardişti. Pe toate mărturiile, la sfârşit, rectorul a adnotat: "În prezenţa noastră. T. Maiorescu, Gr. Ştefănescu, C. Erbiceanu".

Toţi semnatarii depoziţiilor i-au acuzat pentru actele lor de brutalitate pe sublocotenentul de sergenţi Silaghi, pe subcomisarul Duţulescu şi chiar pe prefectul Stătescu, venit să ia parte direct la

---

[15] D. 1/1896, f. 43.

[16] Arh. Stat. Buc., Fond. Univ. Buc., Rectorat, D. 1/1896. Au dat depoziţii înaintea lui T. Maiorescu studenţii: S. Nicolau, N. I. Apostolescu, C. Rizescu, Weiner Wilhelm, G. Ban. V. N. Cucu, D. C. Nădejde, P. Andreescu, Avram Rossman, C. Mette, M. Iosefachi, G. Istrate, Al. Morţun, D. Dimiu, I. A. Tzanfăl, C. Chiriţescu, Aurel Niculescu-Bratu şi Demetru Marinescu. Ultimii doi, loviţi cu bastoanele şi împunşi cu baionetele, cu craniile sparte şi cu răni adânci sub urechi, au fost găsiţi aproape fără cunoştinţă. Dr. Măldărescu le-a dat primul ajutor sanitar. Mihalache Popescu, plin de sânge şi cu piciorul stâng rupt, a fost ridicat, în această stare de schingiuire, de jandarmi şi dus la arest.

www.dacoromanica.ro

reprimarea demonstrației, el însuşi dându-se jos dintr-un cupeu cu bastonul în mână şi izbind mulțimea.

Rezultatul anchetei este consemnat într-un proces verbal, scris de secretarul Universității şi înaintat cu o adresă (nr. 286) ministrului, la 24 noiembrie 1896, adresă concepută şi grafiată de însuşi rectorul T. Maiorescu (D. 3/1896, f. 2):

"La Ministerul Cultelor

Dl. Ministru

În urma actelor de violență săvârşite la 18 noiemvrie a.c. în localul Universității subscrisul Rector atât pentru a linişti pe studenți, cât şi pentru a apăra prestigiul Universității a început chiar azi o achetă pentru constatarea faptelor şi stabilirea responsabilităților. Ancheta a fost făcută de întregul Consiliu special al Universității, şi rezultatul ei este consemnat în alăturatul proces-verbal semnat de Rector şi Decani.

Am onoarea, Vă rog, Domnule Ministru, încredințarea înaltei mele stime.

Rector T. MAIORESCU

Procesul-verbal, din care extragem partea finală, exprimă indignarea corpului profesoral care în fața lezării autorității sale a decis: «*A. A cere d-lui Ministru al Cultelor şi Instrucțiunii publice pedepsirea tuturor agenților politici cari s-au făcut vinovați de violența constată mai sus. B. A propune d-lui Ministru ca Guvernul să aducă anume la cunoştință prefecturei poliției că agenții polițieneşti nu au să pătrundă în localul Universității fără o prealabilă înştiințare a autorităților universitare, aşa cum sunt constituite prin legea instrucțiunei (Rector, Decani) şi numai după cererea acestora sau cu a lor învoire.*

Căci în principiu autoritățile universitare sunt chemate în drept a menține ordinea şi disciplina în interiorul Universității.

C. A ruga pe d-l Ministru să binevoiască a comunica Rectoratului Universității rezultatul prezentei noastre interveniri».

Rector T. MAIORESCU

Decani: Teologie C. ERBICEANU

Drept A. PASCAL

Ştiințe GR. ŞTEFĂNESCU

Medicină DR. MĂLDĂRESCU".

Pe adresa (nr. 286 din 24 XI 1896) cu care a expediat procesul-verbal de anchetă, sus, în stânga, Maiorescu a scris "B. Trimisă *confidențial* şi subscris în registrul de expediție ministrului şi D. Sihleanu 25 nov. 1896".

www.dacoromanica.ro

Într-o altă adresă roagă pe ministru să acorde lui Mihalache Popescu, desfigurat de agenții poliției, un ajutor bănesc (D. 3/1896, f. 3):

"*No. 287 25 noiemvrie 1896*
La Ministerul Cultelor
Dl. Ministru

Precum se constată din procesul-verbal al anchetei universitare asupra celor întâmplate în localul Universității la 18 noiemvrie a.c., curierul secretarului nostru Mihalache Popescu, fără nici o vină şi numai fiindcă pe la ora 11/2 era la uşa cancelariei profesorilor, unde era datoria sa de a se afla, a fost crunt bătut de agenți ai poliției atât la Universitate, cât şi în chiar localul Poliției. El sufere şi astăzi urmele acestor brutalități.

În înțelegere cu d.d. Decani, subscrisul are onoare a vă ruga să binevoiți a acorda numitului servitor un ajutor de una sută lei pentru căutarea sănătății.

Primiți, vă rog, etc.
Rector T. MAIORESCU".

Ministrul G. Mârzescu[17] îi răspunde lui T. Maiorescu prin scrisoarea nr. 10210, seria B, din 27 XI 1896 (pe care rectorul scrie "Primită la 3 Decemvrie 1896" şi iscăleşte) încunoştințându-l că ministrul de interne şi cel de justiție au dat dispoziții necesare pentru constatarea adevărului şi pedepsirea vinovaților "dezordinii" din ziua de 18 XI 1896 şi că "*ofițerul de sergenți Silaghi şi sub-comisarul Duțulescu au fost depărtați din serviciu*". (vezi şi nota 17). Referitor la puncul B al deciziei consiliului special (reprodus şi subliniat în adresa ministrului), G. Mârzescu se declară în principiu de acord cu rectorul "*dar în cazuri de forță majoră, când turburătorii de uliți se vor adăposti în localul Universității, atunci n-am putea opri forța publică de a-şi face datoria*".

Urmează apoi un pasaj sentimental, cu intenția clară de a măguli, în care ministrul îi aduce aminte adversarului său politic de anii juneței lor, de vremea când erau "*profesori tineri*" şi apoi "*în comitetul de inspecțiune din întreaga Moldovă*", când "*ca nişte sentinele*

[17] E. Lovinescu, în *op. cit.*, II, ed. 1940, p. 162, scrie: "... obține de la Ministrul P. S. Laurian acordarea unei despăgubiri servitorului [...] şi demisia prefectului de poliție". Dar P. S. Laurian era atunci prim-ministru, după căderea guvernului D. Sturza în urma afacerii Ghenadie, în 1896, iar ministrul Cultelor şi al Instrucțiunii publice era, în acest cabinet. G. Mârzescu. Prefectul nu a fost destituit, ci doar subalternii săi, ofițerul Silaghi şi subcomisaul Duțulescu.

www.dacoromanica.ro

neadormite vegheam amândoi la paza ordinei şi a disciplinei în şcoală" precum "*şi a apăra şi proteja junimea studioasă şi cu purtare bună*".

Această epistolă ministerială a avut darul să mâhnească mult pe Titu Maiorescu şi este, opinăm, cauza care-i va decide demisia, fiindcă în pasajul esenţial al ei se vede clar hotărârea guvernului liberal de a nu renunţa la intervenţia forţei poliţieneşti în Universitate ori de câte ori interesele ordinii publice o vor cere. Era limpede că cererea lui Maiorescu a fost respinsă şi autoritatea sa, de rector al unei universităţi autonome faţă de agitaţiile politice din exterior minimalizată. Atitudinea lui Maiorescu faţă de poziţia ministrului şi a guvernului se vede imediat din faptul că Maiorescu scrie sus lapidar: "*Dlor Decani*" şi a semnat; aceştia scriu sub semnătura ministrului "*Pe deplin satisfăcuţi*" şi se iscălesc. Dacă Maiorescu ar fi aderat la conţinutul scrisorii ar fi uzitat formula consacrată "*Rectori şi Decani*", ca atunci când conducerea universitară subsemna actele oficiale, emise de Consiliul special. Răspunsul ministrului este comunicat studenţilor printr-o "Înştiinţare", redactată de Titu Maiorescu (păstrată în ciornă):[18]

"Pentru a se afişa în Aula Universităţii:

Înştiinţare

Se aduce la cunoştinţa studenţilor universitari că în urma cercetării făcute de Rectorul şi Decanii Universităţii asupra actelor de violenţă comise în localul Universităţii la 18 noiembrie a.c. şi aduse de noi la cunoştinţa guvernului, d. Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii publice a răspuns Rectorului între altele: «Spre a vă asigura că Guvernul îşi face datoria şi totodată şi faţă de acei, pe cari procesul verbal al consiliului special de Universitate îi califică *de agresori* şi că astfel toţi îşi vor lua pedeapsa în raport cu gravitatea faptelor, am onoarea a vă comunica că ofiţerul de sergenţi Silaghi şi sub-comisarul Duţulescu au fost depărtaţi din serviciu».

Totodată d. Ministru a recunoscut că în afară de cazurile de forţă majoră, agenţii poliţieneşti nu au a pătrunde în localul Universităţii fără prealabila încuviinţare şi învoire a autorităţilor universitare, care în princip sunt chemate şi în drept a menţine ordinea şi disciplina în interiorul Universităţii.

Consiliul special al Universităţii a fost autorizat să aducă acest rezultat al intervenirii noastre la cunoştinţa studenţilor.

Rector T. MAIORESCU / *11 Decemvrie 1896*".

[18] D. 1/1896, ff. 45-46.

www.dacoromanica.ro

Lucrurile se pare că nu s-au liniştit multă vreme, deoarece într-o convocare din 4 februarie 1897, Maiorescu îşi invită decanii la minister unde sunt chemaţi. "*Rectori şi Decani – pe mâine miercuri, 6 Fevruarie la ora 8 1/2 seara*", fiind vorba de o consfătuire "*într-o cestiune gravă care priveşte Universitatea din Bucureşti*", cum sunau vorbele ministrului G. Mârzescu. Textul este grafiat de secretar. T. Maiorescu rămâne în funcţie, cu toate amărăciunile îndurate, până la 28 XI 1897, când într-un consiliu special face cunoscut decanilor că a demisionat.

Soveja şi E. Lovinescu sunt de părere că demisia lui ar fi fost determinată de dezvăluirea faptului că printre studenţi ar fi existat unii dintre ei în solda poliţiei, ca delatori. Din cercetările depoziţiilor celor aproape douăzeci de studenţi martori oculari la evenimentul trist din 18 XI 1896 nu reiese aşa ceva.

După demisia lui, acceptată imediat de ministru, au loc două alegeri de rector. Una la 14 decembrie 1897, când este ales Grigore Ştefănescu. T. Maiorescu, care a luat parte la alegeri, a întrunit 22 de voturi, la paritate cu V. A. Urechia[19] şi alta în 1898, 27 septembrie[20] (după apariţia unei noi legi a învăţământului). T. Maiorescu e din nou propus şi prezent în faţa scrutinului, dar nici de această dată, obţinând doar 16 voturi în raport cu 40 ale lui Gr. Ştefănescu, nu a putut fi reales.

[19] Soveja (şi ca el E. Lovinescu) susţine, *op. cit.*, p. 98, că: "Propunerilor de a mai fi reales a răspuns după aceea negativ". Documentele arată că el a fost prezent la alegeri şi propus. dar nu a mai dobândit după aceea numărul de voturi necesar.

[20] Arh. Stat. Buc., Univ. Buc., Rectorat, D. 1/1898, ff. 10-11.

www.dacoromanica.ro

Ioan Maiorescu (1811 – 24 august 1864)
(După copia portretului făcut în 1846 la Craiova, de C. Lecca, dată Facultăţii de Filosofie şi Litere din Bucureşti de T. Maiorescu)

www.dacoromanica.ro

Maria Maiorescu (1819 – 23 noiembrie 1864)
(După portretul făcut în 1846 la Craiova, de C. Lecca)

www.dacoromanica.ro

Emilia Humpel, sora lui Titu Maiorescu

www.dacoromanica.ro

Clara Maiorescu (în 1865)

www.dacoromanica.ro

Titu Maiorescu (în 1862)

www.dacoromanica.ro

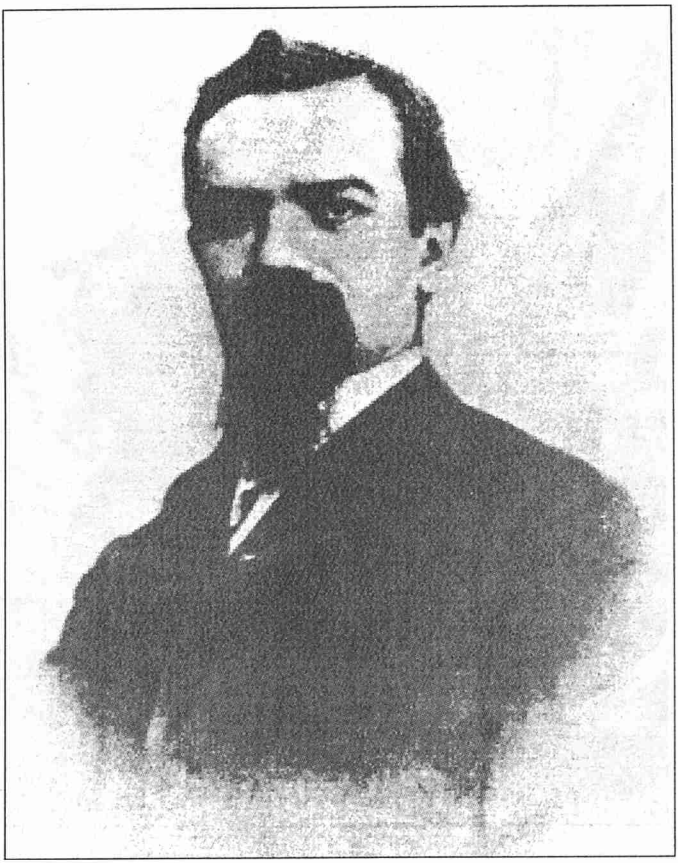

Titu Maiorescu (în 1867)
Fotografie: Duschek

www.dacoromanica.ro

Livia Maiorescu (în 1879)

www.dacoromanica.ro

Mite Kremnitz (în jurul anului 1905)

www.dacoromanica.ro

Cleopatra Poenaru-Lecca, adolescentă
(pictată de tatăl său, Constantin Lecca)

www.dacoromanica.ro

Ana Rosetti, fotografie din 1876 – 1878

www.dacoromanica.ro

Ana Maiorescu la un bal costumat, 9/21 februarie 1889

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

Titu Maiorescu între biografie şi autobiografie

Familia / 5

Părinţii / 11

Titu Maiorescu şi iubirea / 24

Junimea – societate francmasonă / 36

T. Maiorescu şi M. Eminescu / 38

Constituirea Junimii. Titu Maiorescu francmason / 54

Titu Maiorescu şi femeile / 66

Emilia / 68

Clara Kremnitz / 81

Mite Kremnitz / 83

Cleopatra Lecca / 142

Ana Rosetti / 156

Olga Neumann / 250

Finalul / 278

Anexe

Dosar: Titu Maiorescu, acuzat şi acuzator într-un proces universitar / 288

Dosar: Titu Maiorescu, rector al Universităţii din Bucureşti / 299

www.dacoromanica.ro

ISBN 973-8369-16-9
9 789738 369160

www.dacoromanica.ro